

**T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**KÜRESELLEŞMENİN YOKSULLUK BOYUTU:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ
(1980–2006)**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Ali GÖKSU**

**Danışman
Prof. Dr. Erdiñ TUTAR**

2009-NİĞDE

ÖZET

KÜRESELLEŞMENİN YOKSULLUK BOYUTU: TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1980–2006 DÖNEMİ)

İçinde bulunduğumuz dönemin iki önemli olgusu olan küreselleşme ve yoksulluk arasında oldukça girift (karışık) bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca bu ilişkinin ekonomik yönü ağır bassa da toplumsal, kültürel, çevresel, teknolojik ve siyasi boyutları da bulunmaktadır. Bu ilişkinin aydınlatılmasının amacı ise, öncelikle küreselleşme sürecinin yoksulluğu artırıp artırmadığının tartışılmasını gerektirmektedir. Söz konusu amaç kapsamında bu çalışmada geniş bir literatür taraması yapılarak iddialar ve bunların karşı iddiaları ile yakın ilişkili konular birlikte ele alınmaktadır.

Yoksulluk, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de en temel iktisadi sorunlardan biri olarak görülmektedir. O halde bu sorun kapsamında küreselleşme olgusu nerede durmaktadır sorusunun cevabı kuşkusuz öncelikle yoksulluk sorununun da küreselleştiği gerçeğini göstermekte ve bize yoksullukla mücadele politikalarının neden başarısız olduğu konusunda bazı önemli ipuçları vermektedir.

Küreselleşmenin ivme kazandığı ve etkilerinin her yerde hissedilmeye başladığı 1980 sonrasında, küreselleşme yoksulluk ilişkisinde yoksulluğun profilini izlemek yerinde olacaktır. Bu düşünce kapsamında Türkiye’de 1980’den sonra hızlanan, yapısal uyum programları aracılığıyla gerçekleştirilen dışa açılma ve küreselleşme süresine dahil olma çabaları pek çok köklü değişimin yaşanmasına neden olmuştur. Türkiye’de küreselleşme süreciyle birlikte pek çok olanak yaratılıp, teknolojik alanda yenilikler yaşanırken işsizlik, krizlere hassas ekonomik yapı, şoklar ve özellikle yoksulluk gibi sorunlar bakımından çok iyi bir tablo karşımızda durmamaktadır. Çalışmada yapılan inceleme ve gözlemlere dayanarak 1980 sonrasında Türkiye’de yoksulluğun arttığı ve bunda küreselleşmenin payı olduğu gözlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Yokluk, Yoksulluk, Yapısal Uyum Programları, Türkiye, Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi.

ABSTRACT

POVERTY DIMENSION OF GLOBALIZATION: THE CASE OF TURKEY (THE PERIOD OF 1980-2006)

There is a intricate relationship between globalization and poverty, those are two important phenomenons of the period we live in. Besides the economic dimension of this relationship predominates there are also social, cultural, environmental, technologic and political dimensions as well. The aim of bringing to light this relationship makes the discussion necessary about whether globalization process increases poverty. For this aim, in this study there are opinions with pro and con perspectives together examined by doing a big literature research.

Poverty, as is in all around the world, is seen as one of the main important economic problems in Turkey. So the answer to the question of where the globalization process is within the context of this problem, undoubtedly shows that poverty problem has globalized as well and gives us important clues about why policies made to struggle with poverty are unsuccessful.

The period after 1980 that the globalization process has accelerated and its effects has been seen in everywhere, it is appropriate to observe poverty evolution. Within the context of this thought it is seen that, efforts for making outward oriented policies and integrating to the globalization process have caused to many revolutions. While with the globalization process there have been created some opportunities and experienced technologic improvements, there is a not good outlook in terms of some problems like unemployment, crises-sensitive economic structure, shocks and especially poverty. According to researchs and observations in this study, it can be claimed that, after 1890 poverty has increased and there has been important role of globalization on it in Turkey.

Key Words: Globalization, Absence, Poverty, Structural Adjustment Porgrams, Turkey, Globalization and Poverty Relationships

ÖNSÖZ

Yapılacak bir çalışmanın ya da incelemenin hazırlayan kişilerce o çalışmanın işe yaradığının, ilişkili süreçlere dâhil edildiğinin hissedilmesi hazırlayıcılara kuşkusuz büyük bir haz verecektir.

Akademik ya da akademik olmayan çalışmalarda biz, ele alacağımız konunun, içinde bulunduğumuz ortamda ve dönemde ‘sorun alanı haline gelmiş’ konular olmasını istemekteyiz. Bundaki ilk gayemiz, çalışmanın, sorunlu yapının çözümüne katkıda bulunmasını sağlamak; ikinci gayemiz ise çalışmanın işe yaradığını hissetmemizin somut çıktılarını da görebilmemize imkân vermesidir. İşte bu tez, bizim bu düşüncelerimizin ve akademik alanda gözetdiğimiz gereklerin tezahür ettiği ilk ciddi çalışmadır. Konuyu seçmemizde, aldığımız akademik eğitimin yanı sıra, sayısı her geçen gün artan, durumları daha kötü bir hal alan yoksul kesimin varlığını hissetmemizin büyük etkisi oldu. Nitekim Türkiye’de yoksulluk önde gelen bir sorun alanıydı. Ancak bu sorunlu yapının giderilmesi için yapılanların yeterliliği kısıtlıydı. Bunda da bizce, tezin ana konusunu oluşturan başlıkların gözetilmemesinin önemli derecede etkileri var.

Kısacası bu tezle, yoksulluk sorununun Türkiye’deki boyutunu, nedenlerini, arka planını ortaya koymanın yanı sıra ‘Türkiye’de yoksulluk sorununu giderilmesinde yanlış giden ne?’ sorusunu da cevaplamayı amaçladık. Bu konuya naçizane de olsa bir katkımız olmuş ise bu da amacına ulaşmış olarak bize büyük haz verecektir.

Öncelikle, onca mahmullüğüne rağmen bana her daim ilgi ve zaman ayıran değerli hocam Sayın Prof. Dr. Erdiñç TUTAR’a gerek akademik eğitimimde bana sağladıklarından gerekse de tez aşamamda yerinde öneri ve yönlendirmelerinden dolayı, içten ve samimi bir teşekkürü borç bilirim. Tez savunma jürimde bulunan ve yapıcı eleştirileriyle tezin şekillenmesinde önemli yardımlarını aldığım değerli hocalarım Sayın Doç. Dr. Tuncay ÇELİK ve Doç. Dr. Mehmet Emin İNAL’a, Yüksek lisans programı süresince her türlü kolaylığı sağlayan çalıştığım kurum olan Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.’ye ve Nevşehir Şubesi çalışanlarına; çalışmanın her safhasında sabırla bana yol gösteren ve destek olan Nevşehir Şub. Müd. Sayın İbrahim SEYFİOĞLU’na, arkadaşlarım Recep KORKUT ve Arş. Gör. Mehmet DEMİRAL’e adını saymadığım bu esere katkıda bulunmuş herkese teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Niğde, Eylül–2009

Ali GÖKSU

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME

1.1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI	5
1.1.1. Küreselleşme Nedir	6
1.2. KÜRESELLEŞMEYE YOL AÇAN ETMENLER Ve KÜRESELLEŞMENİN BOYUTLARI	8
1.2.1. Küreselleşmeye Yol Açan Etmenler.....	8
1.2.1.1. Ekonomik Nedenler	9
1.2.1.2. Siyasi ve İdeolojik Nedenler	11
1.2.1.3. Teknolojik Nedenler	12
1.2.2. Küreselleşmenin Boyutları	13
1.2.2.1. Ekonomik Küreselleşme	14
1.2.2.1.1. Ekonomik Küreselleşmenin Boyutları	14
1.2.2.1.1.1. Ticari Küreselleşme	15
1.2.2.1.1.2. Üretimin Küreselleşmesi	16
1.2.2.1.1.3. Finansal (Mali) Küreselleşme	17
1.2.2.2. Siyasal Küreselleşme.....	18
1.2.2.2.1. Ulus-Devlet Gücünün Azalması.....	19
1.2.2.3. Sosyo-Kültürel Küreselleşme	21

1.2.2.4. Teknolojinin Küreselleşmesi	23
1.2.2.5. Çevresel Boyut	25
1.3. KÜRESELLEŞMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ	26
1.3.1. Birinci Küreselleşme	29
1.3.2. İkinci Küreselleşme	31
1.3.3. Üçüncü Küreselleşme	34
1.4. KÜRESELLEŞMENİN SONUÇLARI ve KÜRESELLEŞMEYE	
YAKLAŞIMLAR	35
1.4.1. Küreselleşmenin Sonuçları	35
1.4.1.1. Küreselleşmenin Getirdiği Yenilik Ve Fırsatlar	37
1.4.1.2. Küreselleşmenin Yol Açtığı Sorun Ve Tehlikeler	38
1.4.2. Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar	41
1.4.2.1. Küreselleşmeyi Savunanlar	42
1.4.2.2. Küreselleşme Karşıtları	43
1.4.2.3. Dönüşümcüler	45

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE

2.1. TARİHSEL PLANDA KÜRESELLEŞME VE TÜRKİYE	48
2.1.1. Küreselleşmenin Türkiye'ye Etkileri	49
2.1.1.1. Ekonomik Etkileri	49
2.1.1.1.1. Türkiye' de 1980 Öncesi Dönem	50
2.1.1.1.2. Türkiye'de 1980 Sonrası Dönem ve Finansal Liberalleşme	
Süreci	51
2.1.1.2. Siyasal Etkiler	64
2.1.1.3. Sosyo-Kültürel Etkileri	67
2.1.1.4. Çevresel Etkileri	70
2.2. KÜRESELLEŞMEYE TÜRKİYE'DEN YAKLAŞIMLAR	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YOKSULLUK

3.1 YOKSULLUK: TANIM VE TÜRLERİ	76
3.1.1. Yoksulluğun Tanımlanması	76
3.1.2. Yoksulluk Türleri	78
3.1.2.1. Mutlak Yoksulluk - Görelî Yoksulluk	79
3.1.2.2. Objektif (Nesnel) Yoksulluk - Sübjektif (Öznel) Yoksulluk	82
3.1.2.3. Gelir Yoksulluğu - İnsani Yoksulluk	83
3.1.2.4. Küresel Yoksulluk	83
3.1.2.5. Kırsal Yoksulluk - Kentsel Yoksulluk	84
3.1.2.6. Yoksulluk Kültürü	84
3.2. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ ve YOKSULLUK SINIRI	85
3.2.1. Yoksulluğun Ölçülmesi	85
3.2.2. Yoksulluk Sınırı	87
3.3. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ	91
3.3.1. İktisadi Etmenler	93
3.3.2. Toplumsal Etmenler	95
3.3.3. Çevresel Etmenler	96
3.3.4. Siyasal Etmenler	97
3.3.5. Yoksulluğun Nedenleri ve Ülke İçi ve Ülke Dışı Ölçekle	98
3.3.6. Yoksulluğun Nedenleri ve Ülkelerarası Farklılıklar	98

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME – YOKSULLUK İLİŞKİSİ VE TÜRKİYE BOYUTUNDAN KÜRESELLEŞMENİN BİR SONUCU OLARAK 'YOKSULLUK'

4.1. KÜRESELLEŞME - YOKSULLUK İLİŞKİSİ	100
4.1.1. Küreselleşme ve Yoksulluk Arasında Nasıl Bir İlişki Vardır?	104

4.1.1.1. Yapısal Uyum Programları, Bretton Woods Kuruluşları ve Yoksulluk İlişkisi	119
4.1.1.2. Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluk İlişkisi	119
4.1.1.3. IMF, Dünya Bankası, DTÖ ve Yoksulluk İlişkisi	123
4.1.2. Yeni Yoksulluk Kavramı	127
4.1.3. Küreselleşme ve Egemen Sınıf	130
4.1.4. Eşitsizlik	132
4.1.5. İşgücü / İşsizlik	136
4.1.6. Çalışan Yoksullar	138
4.2 KÜRESELLEŞEN DÜNYADA KÜRESELLEŞEN YOKSULLUKLA MÜCADELE	139
4.2.1. Yoksulluğun Önlenebilirliği Tartışması	140
4.2.2. Temel Gelir ve Mikro Kredi (Mikro Finansman)	140
4.3. TÜRKİYE’DE YOKSULLUK VE TÜRKİYE’DE YOKSULLUĞUN BOYUTLARI	141
4.3.1. Türkiye Boyutundan Küreselleşmenin Bir Sonucu Olarak ‘Yoksulluk’	152
4.3.1.1. Neden 1980-2006 Dönemi?	152
4.3.2. Türkiye’de Küreselleşme Sürecinde Artan Yoksulluk (1980-2006)	155
4.3.2.1. 1980 – 2006 Döneminde Yoksulluğun Seyri	157
4.3.3. Yapısal Uyum Programları Türkiye İçin Yoksulluk Getirdi mi?	158
4.4 KÜRESELLEŞEN DÜNYADA KÜRESELLEŞEN YOKSULLUKLA MÜCADELE – TÜRKİYE’DEKİ DURUMU KARŞILAŞTIRMA	162
4.4.1 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	164
4.4.2 Sivil Toplum Kuruluşları	165
4.4.3. Mikro Kredi	166
SONUÇ.....	169
KAYNAKÇA.....	177
ÖZGEÇMİŞ	195

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1: Türkiye’de Toplam İthalatın Bileşimi, (1980–2006)	56
Tablo 2.2: Türkiye’de Enflasyon Oranı, (Yıllık Yüzde Değişim).....	60
Tablo 2.3: Türkiye’de İşgücü Piyasası’ndaki Gelişmeler, (15 yaş üstü, bin kişi) ...	61
Tablo 3.1: Günlük 1 ABD Dolarının Altında Yaşayan Nüfus %, (1980–2004)	80
Tablo 4.1: Yoksulluk Sınırı Altında Yaşayan Nüfusun Kıtalar ve Cinsiyetlere göre Dağılımı.....	107
Tablo 4.2: Ülkelerin Yıllar İtibariyle HDI Sıralamaları, (1980-2005)	109
Tablo 4.3: Belli Başlı Ekonomilerde GSMH Artışları, (1980–2006)	117
Tablo 4.4: Bazı Ülke Gruplarının Dünya GSMH ‘daki Payları, (1980–2006).....	117
Tablo 4.5: Ülkeler Arasındaki Eşitsizlikler / Ülkelerin İçindeki Eşitsiz	134
Tablo 4.6: Yoksulluk Sınırı Yönt. Göre Fert Yoksulluk Oranları, (2002–2007) ..	144
Tablo 4.7: Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı, (1980–2005)	146
Tablo 4.8: Türkiye’de Dört Kişilik Bir Ailenin Açlık Sınırı, Yoksulluk Sınırı ve Net Asgari Ücretler (TL, Aylık).....	147
Tablo 4.9: Türkiye’de Gelir Dağılımı Arş. Elde Edilen Yoksulluk Görünümleri, (1987 – 1994)	149

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1: Türkiye’de İhracat ve İthalat, (GSMH’ye Oran, Yüzde).....	55
Grafik 2.2: Türkiye’de İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	56
Grafik 2.3: Türkiye’de Sektörlerin GSMH’daki Payları, (Yüzde)	58
Grafik 2.4: Türkiye’de Sıcak Paranın Ekonomik Büyümeye ve Reel Faizlere Etkisi	62

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1: Sübjektif Yoksulluk Sınırı	90
Şekil 3.2: Gelir dağılımındaki Adaletsizliğin ve Yoksulluğun Nedenleri.....	92
Şekil 3.3: Gelişmekte Olan Ülkelerin Dış Borçları	124

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGÜ	: Az Gelişmiş Ülkeler
AIDIS	: Acquired Immune Deficiency Syndrome Edinilmiş Bağışıklık Eksikliği Sendromu
APEC	: Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
DB	: Dünya Bankası
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: <i>World Trade Organization</i> - Dünya Ticaret Örgütü
FED	: <i>Federal Reserve Board</i> - ABD Merkez Bankası
GATT	: <i>General Agreement on Tariffs and Trade</i> - GATT Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GÜ	: Gelişmiş Ülkeler
HDI	: <i>Human Development Index</i> - İnsanî Gelişme Endeksi
IBRD	: <i>International Bank for Reconstruction and Development</i> - Uluslararası Yeniden İnşa ve Gelişme Bankası
IMF	: <i>International Monetary Fund</i> - Uluslararası Para Fonu
İLO	: <i>International Labour Organisation</i> - Uluslararası Çalışma Örgütü
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
MAI	: <i>Multilateral Agreement on Investment</i> -Çok Taraflı Yatırım Anlaşması
TCMB	: Merkez Bankası
NAFTA	: <i>North American Free Trade Agreement</i> - Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	: <i>North Atlantic Treaty Organization</i> - Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

NBER	: <i>National Bureau Of Economic Resarch</i> - Ulusal Ekonomik Araştırma Bürosu
OECD	: <i>Organisation For Economic Cooperation And Development</i> - Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
UNCTAD	: <i>United Nations Trade and Development Report</i> -BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNDP	: <i>United Nations Development Programme</i> - Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
SYDTF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TEFE	: Toptan Eşya Fiyat Endeksi, FE- retici Fiyat Endeksi olarak değiştirilmiştir.
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TİSVA	: Türkiye İşrafı nleme Vakfı
TMSF	: Mevduatı Sigorta Fonu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜFE	: Tüketiciler Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İştatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
WB	: <i>World Bank</i> – Dünya Bankası
WTO	: <i>World Trade Organization</i> - Dünya Ticaret rgt

GİRİŞ

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren başlayan ve 90'larda da had safhaya ulaşan, hemen her alanda etkileri görülen bir değişim-dönüşüm süreci yaşanmıştır. Günümüz koşulları da bu değişim-dönüşüm sürecinin sonucudur. Bu değişim sürecini anlatan anahtar kavram ise küreselleşmedir. Küreselleşme ile artık dünyanın 'küresel bir köy'e dönüştüğü söylemi sıkça tekrar edilmektedir. Bu küresel köyde sınırlar ortadan kalkmış; şirketler, insan ilişkileri, yaşam koşulları, giyisiler, yiyecekler, fikirler, imgeler benzeşerek sınır tanımaz bir duruma gelmiştir. Hatta küreselleşme karşıtlarının argümanlarının bile küreselleştiği bir ortam söz konusudur. Bunun yanında bazı diller evreselleşirken bazı diller de ortadan kaybolmaya başlamıştır.

Küreselleşme deyince akla kuşkusuz artan teknolojik gelişme, iletişim devrimi, modernleşen imkânlar gibi olgular gelmektedir. Günümüzde dünya, küreselleşme etkisi içinde, kuşkusuz en zengin dönemi yaşamaktadır. Ancak küreselleşmeye yönelik eleştirilen en sık olduğu konuların başında da artan yoksulluk gelmektedir. Çok sayıda araştırmacı ve ekonomiste göre günümüzde yaşanan ve sadece gelişmemiş ülkelerde değil gelişmekte olan, hatta gelişmiş ülkelerde de görülen yoksulluk sorunu, küreselleşme sürecinin bir ürünü olarak öne sürülmektedir. İşte biz de bu tezde bunu tartışmayı amaçladık.

Küreselleşme ve yoksulluk ilişkisinin dayandığı iki kavram, neo-liberalizm ve kapitalizmdir. Neo-liberalizm daha çok 'küreselleşmenin ideolojisi' olarak nitelenirken; kapitalizme 'küreselleşme kapitalizmin bir versiyonudur' görüşüyle yaklaşılmaktadır. Günümüzde kapitalizmin öncelikleri arasında yoksulluğun önemli bir yeri var. Bunun da arkasında kapitalizmin kendi varlığını rasyonelleştirme amacı yattığı öne sürülmektedir. Yoğun eleştirilere maruz kalan kapitalizmin bu kez yoksulluğu da tekeline alarak, kendini yenileyip, daha doğru bir ifade ile restorasyona tabi tuttuğu iddia edilmektedir.

Küreselleşme ile dünyada zenginliğin arttığı genel kabul görmektedir. Bunun yanında küreselleşmenin bir ‘merkezileşme’yi de getirdiği sıkça dillendirilir. Bundan hareket eden bir sava göre sonuçta eşitsizlikleri de derinleştirerek yoksulluğu artırmış ve dünyanın önemli kısmı için yoksulluğu, gündelik yaşamın normal bir gerçeği haline sokmuştur. Aynı zamanda yoksulluk artarken formatı da değişmiştir. Günümüzde yoksulluk eski halinden çok değişik bir yapıya büründüğü gibi artık yoksulluk demek, sadece gündelik yaşamı idame ettirme de belli yönlerden yoksunluk değil, ayrıca toplumsal bir dışlanmayı da kapsamaya başlamıştır. Sonuçta da “yoksulluk (eşittir) maddi zorluklar (artı) toplumsallığın ana dokusundan dışlanma” şeklinde sınıf dışı bir görünüm tezahür etmiştir. Bunun yanında yoksulluk artık bir ilişkisellik durumuna da tekabül etmeye başlamıştır: “Yoksul ya da yoksul değil”. Ayrıca yeni yoksulluk konusunda süreç/tarihsellikten de söz edilemiyor. Yoksulluk artık kişisel; bugün böyle ama yarın değişebilen; durum ve an olan bir anlatıya sahiptir. Bu değişimin somut verilerini görebileceğimiz ilk konu olan ‘yoksulluğa çözüm çareleri’ de değişimden nasibi aldı. Artık ‘ihtiyaçların giderilmesi’ ve ‘Sosyal Hak’ anlayışları dışında çok sayıda yeni formüller üretilmeye ve sınanmaya başlandı.

Neo-liberal evre de denilen son 20-25 yıllık dönem odaklı küreselleşme ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelerken, yoksulluk konusuna daha fazla yaklaşmayı tercih ettik. Nitekim yoksulluk konusu dünyanın önde gelen sorunlarından biridir. Türkiye’de de yoksulluk sorunu her zaman gündemde olan ama çözülmesi noktasında pek de önemli adımlar atılamayan bir konudur. Bu nedenle Türkiye’de yoksulluk çalışmalarına bir katkıda bulunmayı amaçladık. Türkiye’de yoksulluk sorunundaki güdülen politikalar sorunu daha sorunlu hale sokan bir haldedir. Bunun nedeni de yoksulluğun temelde neye dayandığı yani dinamiklerinin tam olarak anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Biz bunun nedenlerinden birinin küreselleşme/küreselleşmeler ile realize olduğunu düşünüyoruz. Bu tezin ikinci bir katkısı da bu olsa gerek.

Dört bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde küreselleşme konusu detaylıca ele alınmıştır. Özellikle küreselleşme konusundaki tartışmalı durumlar üzerinde yoğunlaşarak tezin ana konusu ile ilişkili boyutları incelenmiştir. Bunun yanında küreselleşme literatürünün yoğunlaştığı konular ve küreselleşmeye Türkiye’den nasıl yaklaşıldığı da değerlendirilmiştir. Ayrıca küreselleşme tarihsel açıdan da ele alınarak günümüze gelinen süreçte nasıl bir seyir izlediği de ortaya konmuştur. Küreselleşmenin sonuçları ve bu sonuçlara yönelik yaklaşımlar da incelenerek

yoksulluğun küreselleşme yazınında nerede durduğuna da giriş niteliği olması açısından değinilmiştir.

Yoksulluk, tezimizde küreselleşmenin Türkiye'ye bir etkisi olarak ele alındığından bu konunun *hinterland*'ını ortaya koymak açısından küreselleşme sürecinin Türkiye boyutu oldukça önemliydi. İşte ikinci bölümde küreselleşme sürecinin Türkiye boyutu ele alınmıştır. Özellikle de küreselleşmenin 1980 sonrası Türkiye'ye başta ekonomik olmak üzere siyasal, sosyo-kültürel, teknolojik ve çevresel alanlardaki etkileri incelenmiştir. Türkiye'deki küreselleşme tartışmaları yani küreselleşmeye yönelik yaklaşımlara da genel hatları ile değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ise yoksulluk konusu incelenmiştir. Yoksulluğun tanımlanması, türleri ve ölçülmesi mevcut literatür taranarak ele alınmıştır. Çünkü tezin ana savını, temel kavramlar tanımlamadan ortaya koymak savın anlaşılması ve etkili bir biçimde ortaya konması açısından sorunlu olurdu. Ayrıca bu bölümde yoksulluğun nedenlerine de değinilmiştir. İktisadi, siyasal, toplumsal ve çevresel etmenler incelenmiştir. Bu tezde ulaştığımız 'küreselleşme yoksulluğun tek nedeni değildir' önermesine de temel bir giriş niteliği taşımaktadır.

Tezimizin temel konusunu teşkil eden bölüm ise dördüncü bölümdür. İlk üç bölümdeki asıl amacımız da bu bölüm için bir alt yapı hazırlayarak ortaya konulacak savın arka planını güçlendirmek ve ilişkili konuları da ana hatları ile ortaya koymaktı. Bu bağlamda önce küreselleşme, ardından küreselleşmenin Türkiye'ye özellikle 1980 sonrası etkileri incelenmiş ve yoksulluk konusu ortaya konmuştur. Dördüncü bölümün ilk kısmında küreselleşme ile yoksulluk arasında nasıl bir ilişki olduğu, küreselleşmenin yoksulluğu artırıp-artırmadığı, küreselleşme yoksulluğu artırdı ise bunu nasıl gerçekleştirdiği ve yoksulluğu yapısında ne tür değişimlere yol açtığı tartışılmıştır.

Dördüncü bölümün ikinci kısmında ilk olarak Türkiye'de yoksulluk ve boyutları konusu ele alınmıştır. Türkiye'de yoksulluğun temel özellikleri başlıklandırılarak ana konuya girmeden önce Türkiye'de yoksulluğun ne durumda olduğunun anlaşılması amaçlanmıştır. Alanda çalışanların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarının yanında özellikle TÜİK gibi kurumların verilerinden yararlanarak resmi kurumların gözü ile Türkiye'de yoksulluğun resmi çizilmeye çalışılmıştır. Bu kısımda Türkiye'de yoksulluk sorunu ile ilgili ilginç bilgilere ulaşılmış ve yoksulluk olgusunda Türkiye'nin dünyadan farklı olan eğilimleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

İlişkili tüm kavram ve verilerin ardından tezin ana konusu olan 1980 yılı ile 2006 dönemi arasında Türkiye’de, küreselleşme sürecinde artan yoksulluk konusu geniş biçimde, nedenleri ve görünümü net biçimde ortaya konmaya çalışılarak incelenmiştir. ‘Küreselleşme sürecinde yoksulluk artırmıştır’ iddiasında bulunanların çalışmaları taranarak bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Konuya özellikle resmi kurumların bakışı da dâhil edilmeye gayret edilmiştir

Küreselleşme ve yoksulluk ilişkisini incelerken konu ile yakından ilişkili olan bazı sonuçlara da ulaşılmıştır. Bunlar küreselleşmenin işgücü ve eşitsizlik üzerindeki etkileri ile yapısal uyum programlarının AGÜ’ler açısından olumsuz sonuçlarına yönelik iddialar idi. Bu konulara tezin bazı bölümlerinde sık sık değinilmiştir Çünkü küreselleşmenin yoksulluğu artırmasına gidilen süreçte bunlar çok önemli yere sahipti. Örneğin işsizlik ve yoksulluk pek çok kez paralel bir eğilim gösterirken eşitsizlik de yoksulluğu artırıcı bir etki göstermiştir. Yapısal uyum programlarının da özellikle Türkiye gibi ülkelerde yoksulluğu artırıcı bir etkisinin olduğu da tezin önemli bulgularındandır.

Tezde son olarak küreselleşen yoksulluk olgusu ile mücadele konusunda dünyada gelinen nokta ortaya konmaya çalışılmıştır Bunun da yoksullukla mücadele edilmesine bir katkı sağlaması amaçlanarak önce dünyada ne durumda olduğu ortaya kondu, ardından da Türkiye’deki durum karşılaştırılmalı olarak verilmiştir. Ayrıca ABD’deki Mortgage Krizi ile başlayan Küresel Ekonomik Kriz de tezin yazdığımız döneme denk geldi. Tezimizin konusu ile yakından ilişkili olan bu konuya kısaca değinmemiz kaçınılmaz olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME

1.1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI

Yeni bir sözcük olmasına rağmen eski bir süreci tarif eden¹ ve dünyanın değişim sürecinin açıklanmasında kullanılan anahtar kavram olan ‘küreselleşme’ konusunda literatür açısından zenginliğine ve akademik çevrelerce ilgisine rağmen ortak bir tanım söz konusu değildir. Ayrıca tanımı konusunda oldukça tartışmalı bir durum olduğu görülmektedir². Bu tartışmalı durumun nedenleri ise daha çok politik ve sosyal görüşlerdeki farklılıklar, küreselleşmeyi inceleyenlerin ilgi alanları ve küreselleşmeyi tanımlama çabalarında genellikle küreselleşmenin bazı boyutlarının temel alınması ile bazı boyutlarının göz ardı edilmesinden kaynaklanmakta, buna ilaveten küreselleşme, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerde farklı bir bakış açısıyla anlamlandırılmaktadır³. Küreselleşmenin dinamik bir süreç olmasının da tanımını güçleştirdiği görülmektedir. Yani küreselleşmenin halen devam eden, sona ermemiş, güncel bir konu olması da tanımı üzerinde tartışmaların sürmesine ve sürekli yeni küreselleşme tanımlarının doğmasına yol açmaktadır. Küreselleşmenin halen tartışmalı bir kavram olmasının nedenlerinden biri de, özünü hangi toplumsal süreçlerin oluşturduğu konusunda araştırmacılar arasında bir görüş birliğinin olmamasına dayanmaktadır⁴. Bunun yanında küreselleşme kavramıyla ilgili olarak küreselleşmenin

---

¹ Wayne ELLWOOD (2002). **Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu**, Çev: Betül Dilan GENÇ, Metis Yayınları, İstanbul, s.13.

² Cahit AYDEMİR ve Mehmet KAYA (2007). “Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar-2007 C.6 s.261, <http://www.eosder.com/dergi/20260-282.pdf> (20.09.2008).

³ Nurdan ASLAN (2005). “Dünya Ekonomisinde Gelişmeler: Küreselleşme”, Ed: Osman KÜÇÜKAHMETOĞLU vd. **“Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım”** Ekin Yayınevi, Ankara. s.5.

⁴ Manfred B. STEGER (2006). **Küreselleşmeler**, Çev: Abdullah Ersoy, Dost Kitap Evi, Ankara, s.27.

somut gerçekleri gizleyici bir kavram olduğu belirtilerek, özellikle küreselleşmenin olumsuz yönlerinin görünmez olduğunu da öne sürülmektedir⁵.

1.1.1. Küreselleşme Nedir?

Tanımlar üzerinde farklı veya birbirine zıt bakış açıları herkesin küreselleşme üzerinde hem fikir olduğu bir tanıma neredeyse olanaksız kılmaktadır. Oldukça karmaşık, çok boyutlu ve dinamik bir süreç olan küreselleşmenin tanımı noktasındaki farklılıklar günümüzde küreselleşme araştırmalarının odağındadır. Zengingönül (2004)'e göre küreselleşme konusundaki tanımların ortak özelliği 'ortak bir tanım üzerinde anlaşmaya varamamalarıdır⁶. Bu çalışmada küreselleşme bağlamında kullanılan ortak kavramlar göz önünde bulundurularak bir tanıma gidilmeye çalışılacaktır.

Küreselleşme, pek çok araştırmacı tarafından ekonomik bir kavram olarak görülmektedir. Örneğin Aktan ve Şen (1999) küreselleşmeyi; ticaret, finansal akımlar, teknoloji değişimi ile bilgi ve işgücünün mobilitesi yoluyla dünya ekonomilerinin birbiriyle entegrasyonu olarak tanımlamaktadır⁷. Küreselleşmeyi ekonomik temelden gören bir başka tanım ise şöyledir: "Günümüz dünyasında ülkelerarası etkileşimin ve ekonomik ilişkilerde karşılıklı bağımlılığın artması ile bir entegrasyon sürecine girildiği ve bu eğilimin 'küreselleşme' olarak adlandırıldığı dikkat çekmektedir⁸". Küreselleşmeyi ekonomik temelden tanımlayanların ortak noktası 'dünya ekonomilerinin birbirleriyle bütünleşmesi ve ekonomik yaşamın hemen hemen dünya çapında belirlenmesi' konusudur⁹. Ancak küreselleşmeyi sadece ekonomik bir temelden görmek anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Çünkü küreselleşmenin sadece ekonomik bir süreç olmadığı, bu sürecin sosyal, kültürel ve politik yönleri de önem taşıdığı görülmektedir¹⁰.

Siyasal, sosyo-kültürel, teknolojik boyutlara da dikkat çeken bir tanıma göre ise küreselleşme, tarihin akışı içinde ortaya çıkan bir olgu (realite) olduğu kadar;

⁵ Taner TİMUR (2004). **Türkiye Nasıl Küreselleşti?**, İmge Yayınevi , 1 Baskı, İstanbul, s.11.

⁶ Oğul ZENGİNGÖNÜL (2004). **Yoksulluk Gelişmişlik Ve İşgücü Piyasaları Ekseninde Küreselleşme**, Adres Yayınları, Ekim, Ankara. s.12.

⁷ Coşkun Can AKTAN ve Hüseyin ŞEN (1999). "Globalleşme",s.2, http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/degisim/aktan-sen-globallesme.pdf, (10.05.2008).

⁸ ASLAN (2005), s.5.

⁹ Gülhan AKTAŞ (2007). "Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Gelir Dağılımı, Yoksulluk Ve Sosyal Politikaların Evrimi", *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, s.13.

¹⁰ Burhan ŞENATALAR (2002). "Küreselleşme" http://www.sodev.org.tr/okullar/sdo/ders_notlari/kuresellesme.html (10.09.2008).

uluslararası ticaretin yaygınlaşması, emek ve sermaye hareketlerinin artması, ülkeler arasındaki ideolojik kutuplaşmaların sona ermesi, teknolojideki hızlı değişim sonucunda ülkelerin gerek ekonomik, gerekse siyasal ve sosyo-kültürel açıdan birbirine yaklaşmasıdır¹¹.

Küreselleşmeyi tanımlama ve altında yatan dinamikleri açıklamada kendi özgü bir yola sahip olan Steger (2006) mevcut sınırların ve hudutların birçoğunu geçersiz hale getiren küresel ekonomik, siyasal, kültürel ve çevresel karşılıklı ilişkilerin ve akışların belirlediği bir toplumsal durumu ifade etmek için küresellik terimini önermektedir. Steger (2006)'e göre küreselleşme terimi, içinde bulunduğumuz toplumsal durumu küreselliğe dönüştüren toplumsal süreçleri ifade etmek için kullanılmalıdır¹². Sonuçta bu özellikler küreselleşmenin şu tanımının doğmasına imkân verir: “Küreselleşme, dünya ölçeğindeki toplumsal karşılıklı bağımlılıkları ve mübadeleleri meydana getiren, çoğaltan, yaygınlaştıran ve yoğunlaştıran toplumsal süreçlerin çok boyutlu kümesini ifade etmektedir. Bu süreçler aynı zamanda, insanların, yerel olanla uzakta olan arasında mevcut bağlantılardaki güçlenmeyi giderek daha çok fark etmelerini kolaylaştırmaktadır¹³”.

Küreselleşmenin tanımındaki farklılıkların bir nedeninin de küreselleşmenin tarihi noktasında olduğu görülmektedir. Pek çok küreselleşme tanımı, küreselleşmeyi tanımlarken daha çok son yüzyıldaki gelişmeleri göz önünde bulundurmaktadır. Bir değerlendirmeye göre, taşımacılık giderlerinin düştüğü, ticaret engellerinin azaldığı, iletişim teknolojisinin geliştiği ve sermaye akımlarının hızlandığı günümüz dünyasında, ekonomiler ve toplumlar giderek birbirlerine daha fazla yaklaşmaktadırlar. Bu süreç değişik tanımlarla da ifade edilse de en genel anlamda ‘küreselleşme’ olarak değerlendirilmektedir¹⁴.

Bunlar dışında bazı yerli ve yabancı araştırmacıların küreselleşme tanımları şöyledir: Fox Jeremy (2002)'ye göre küreselleşme, devlet merkezli kurumların ve devlet merkezliliğiyle yapılan atıfların, salt uluslararası değil, tamamıyla küresel bir bağlamda faal olan farklı aktörler arasındaki ilişkilerin yapısı içinde eridiği süreç olarak tanımlanabileceği gibi¹⁵ mal ve hizmetlerin, üretim faktörlerinin, teknolojik birikimin ve

---

¹¹ AKTAN ve ŞEN (1999), ss., 2-3.

¹² STEGER (2006), ss.25-26.

¹³ STEGER (2006), ss. 29-31.

¹⁴ ASLAN (2005), s.6.

¹⁵ Fox JEREMY (2002). **Chomsky ve Küreselleşme**, Everest Yayınları, İstanbul, s.22.

finansal kaynakların ülkeler arasında serbestçe dolaşabildiği, faktör, mal, hizmet ve finans piyasalarının giderek bütünleştiği bir süreç olarak da anlandırılmaktadır¹⁶. Küreselleşmenin tanımı konusunda farklı bir yaklaşım Baskın Oran (2001)'dan gelmektedir. Oran, küreselleşmeyi “Batı'nın, altyapısıyla ve üstyapısıyla tüm dünyaya yayılması” biçiminde tanımlamakta ve altyapı sözcüğünün ‘kapitalizm’ üstyapıyı ise ‘akılcılık’ (rasyonalizm), ‘laiklik’ ve ‘demokrasi’ olarak belirtmektedir¹⁷.

Küreselleşme, küreselleşmenin baş aktörleri olarak görülen kurumlar tarafından ise şu şekilde tanımlanmaktadır: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund-IMF), raporlarına göre küreselleşme ticaret ve finansın entegrasyonudur. Benzer bir tanımla küreselleşme süreci; dünyadaki ekonomilerin ve toplumların süre giden bütünleşmesidir (Dünya Bankası World Bank-WB)¹⁸. Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organisation - ILO)'ya göre ise ana teması altındaki düşüncenin, ekonomilerin ve toplumların süre giden bir şekilde entegre olduğu bir süreçtir¹⁹.

1.2. KÜRESELLEŞMEYE YOL AÇAN ETMENLER ve KÜRESELLEŞMENİN BOYUTLARI

Küreselleşme gibi karmaşık ve çok boyutlu bir olgunun tanımlanması çabalarının oldukça tartışmalı bir biçimde değerlendirildiği daha önce belirtilmişti. Küreselleşme konusundaki tartışmalı durum sadece tanımı noktasında değildir. Ayrıca, küreselleşmenin derecesi, nedeni, kronolojisi, etkisi, izlediği yol ve politikaların sonuçları konusunda da tartışmalı bir durum vardır²⁰. Özellikle de küreselleşmenin nedenleri, siyasi/ideolojik farklılıklar ve küreselleşmeye yaklaşımlar olduğu kadar küreselleşmenin dinamik bir süreç olması nedeniyle de oldukça hararetli tartışmaların yürüdüğü bir konudur. Bu bölümde küreselleşme literatürünün, küreselleşmenin nedenlerini konusunda geldiği nokta değerlendirilecektir.

1.2.1. Küreselleşmeye Yol Açan Etmenler

Küreselleşmenin nedenlerini inceleyen pek çok yazar, başlıca faktörler olarak öncelikle ekonomik ve bilgi iletişim sektöründeki gelişmeleri ifade etmekte, ardından diğer faktörlere değinmektedirler. Çok sayıda yazar da liberalleşme hareketlerini

¹⁶ Fikret ŞENSES (2004a). “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?”, Erc Working Paper in Economic s.1., <http://www.erc.metu.edu.tr/menu/series/04/0409.pdf> (10.11.2008).

¹⁷ Baskın ORAN (2001). **Küreselleşme ve Azınlıklar**, İmaj Yayınevi, 4.Baskı, Ankara, s.4.

¹⁸ AKTAŞ (2007), s.11.

¹⁹ ZENGİNGÖNÜL (2004), s.5.

²⁰ STEGER (2006), s.32.

küreselleşmenin baş nedeni olarak görmektedirler²¹. Örneğin ünlü spekülör George Soros (2003) küreselleşmeyi genellikle finansal açıdan ele aldığı küreselleşmenin nedenlerini IMF ve Dünya Bankası gibi ulusötesi oluşumların çalışmaları ve devletlerin liberalleşme çabalarına bağlar²². Marshall (1999), ise küreselleşmeyi ortaya çıkaran bir küresel kültürden bahseder²³.

Küreselleşme sürecini ortaya çıkaran nedenleri inceleyen Aktaş (2007), bu faktörleri üç grupta toplamaktadır: Birincisi teknolojinin etkisi, ikincisi ideolojik faktörler, üçüncüsü ise ekonomik faktörler oluşturmaktadır²⁴. Bu bölümde biz, Aktaş'ın sınıflandırmasının yanında bu faktörlere siyasal ve ideolojik etmenleri de ekleyerek küreselleşmeye yol açan nedenleri dört grupta inceleyeceğiz.

1.2.1.1. Ekonomik Nedenler

Küreselleşmeyi tanımlama çabalarında genellikle, küreselleşmenin ekonomik boyutuna yoğunlaştığını daha önce ifade etmiştik. Aynı şekilde küreselleşmenin nedenleri de incelendiğinde genellikle ekonomik nedenlerin küreselleşmeye yol açan nedenler arasında en çok irdelenen olduğu görülecektir. Diğer nedenler de küreselleşmenin ekonomik nedenlerini hızlandırıcı, ekonomik gelişmeleri destekleyici nedenler olduğu şeklinde bir değerlendirme hâkimdir. Küreselleşmenin ekonomik nedenlerini inceleyenlerin ana unsurları; finans sektöründeki gelişmeler, sınırları aşan ekonomik ilişkiler/gereksinimler ve çok uluslu şirketlerin etkileri olmaktadır.

Küreselleşmeye yol açan ekonomik faktörleri inceleyen kimi araştırmacılar, bu faktörlerin altyapısının 1800'lü yıllara dayandığını ifade etmektedirler. 1800'lü yılların başlangıcından itibaren icatlardaki artış sonucu, ulaştırma ve haberleşmede ulaşılan yeni boyutlar ekonomik alanda gelişmelere imkân vermiş ve özellikle sermayenin küreselleşmesinin önünü açmıştır²⁵.

Küreselleşmenin ekonomik nedenlerini inceleyen araştırmacıların üzerinde önemle durdukları nokta şirketlerin sınırları aşarak ulusötesi hale gelmiş olmalarıdır. Bu durum 20. yüzyılın en önemli ekonomik gelişmelerinden biri olarak gösterilmektedir.

²¹ AKTAN ve ŞEN (1999), s.9.

²² George SOROS (2003). **Küreselleşme Üzerine**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.20-25.

²³ Gordon MARSHALL (1999). "**Sosyoloji Sözlüğü**" Çev: Osman AKINHAY ve Derya KÖMÜRCÜ, Bilim Ve Sanat Yayınları, Ankara, ss., 449-450.

²⁴ AKTAŞ (2007), s.26.

²⁵ Cafer ÇETİN (2006). "Küreselleşme ve Küresel Ekonomi İçerisindeki Türkiye'nin Konumu" Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kars, s.22.

Şirketlerin uluslararası çerçevede yatay ve dikey entegrasyon oluşturmaları küreselleşmenin başlamasının önemli nedenlerinden biridir²⁶. Şirketlerin uluslar üstü nitelik kazanmaları ise “yeni uluslararası iş bölümü” çerçevesinde olmuş ve böylelikle üretimi bütün yer küreye yayarak üretimin küreselleşmesini sağlamışlardır²⁷. Bu çok uluslu işletmeler sayesinde her gün finans piyasalarında büyük miktarlarda para, bir ülkeden başka ülkeye akmaktadır²⁸. Geldikleri noktada çok uluslu şirketlerin sayısı ve etkililikleri de önemli derecede artış göstermiştir: Örneğin 1970’li yıllarda çokuluslu şirketlerin sayısı birkaç yüzü geçmezken bugün sayıları 40.000’i aşmaktadır. Bunun yanında dünyadaki belli başlı 200 şirketin küresel cirosu, bütün dünyadaki ekonomik faaliyetlerin ¼ ‘ünden fazladır. Bu duruma başka bir çarpıcı örnek ise General Motors’un cirosu Danimarka’nın Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)’dan, Toyota’nınki de Norveç’in GSMH’den fazla olmasıdır²⁹.

Küreselleşmeye yol açan ekonomik faktörler içinde IMF, Dünya Bankası gibi kurumlar ile Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (Multilateral Agreement on Investment MAI)’nin* önemi büyüktür. Soros (2003)’un ifadeleriyle, “II. Dünya Savaşı sonrası çoğu ülke, uluslararası sermaye dolaşımını katı bir denetime tabi tutmaktaydı. IMF ve Dünya Bankası, özel sermaye dolaşımının kısıtlı olduğu bir ortamda, uluslararası ticaret ve yatırımlara olanak sağlamak amacıyla tasarlanmıştı³⁰”. Bu dönemde ve sonrasındaki siyasal gelişmelerin de desteklemesiyle bu kurumlar amaçlarına ulaşmış oldu. Özellikle finans piyasalarının küreselleşmesini sağladılar. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ise genellikle 1970’li yıllar önemlidir. 1970’li yıllarda gelişmiş ülke işletmelerinin üretimlerinde ölçek ekonomilerinin sınırına gelmiş olmaları yani iç piyasaların doyması ve petrol krizinden sonra Batı’da yaşanan stagflasyon sorununu aşma çabaları içerisinde, dış piyasaya açılma eğilimi küreselleşme sürecine zemin

---

²⁶ ASLAN (2007), s.9.

²⁷ İsmail GÖKAL (1995). “Globalleşme”, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/globallesa7.doc> (01.02.2009).

²⁸ AKTAŞ (2007), s.27.

²⁹ Şenol BAŞTÜRK (2001). “Bir Olgular Olarak Küreselleşme”, Cilt:3, Sayı:2, http://www.isgucdergi.org/?p=arc_view&ex=76&inc=arc&cilt=3&sayi=2&year=2001 (20.11.2008).

* Küreselleşmenin anayasası olarak da ifade edilen MAI yani Çok Taraflı Yatırım Anlaşması, çok uluslu şirketlerin piyasalarda serbestçe dolaşması için hazırlanan uluslararası hukukun çok uluslu şirketler lehine düzenlenmesini sağlayan bir anlaşmaydı. Ancak yoğun muhalifler nedeniyle taslak aşamasında durdurulan OECD tarafından geliştirilmiş olan MAI, arasında hükümet politikalarındaki değişiklikler çokuluslu şirketleri zarara uğrattırsa devletin zarar tazminatı ödemesini zorunlu kılan maddeleri içeriyordu. ORAN (2001), s 36”.

³⁰ SOROS (2003), ss.20-25.

hazırlayan ekonomik unsurlar arasında yer almaktadır³¹.

1.2.1.2. Siyasal ve İdeolojik Nedenler

Siyasetsiz toplum olmayacağı yaklaşımından hareketle küreselleşmenin de siyasetten bağımsız düşünülemezliği sonucuna ulaşanlar küreselleşme ile siyaset arasında yakından ilişki olduğu üzerinde durur³². Küreselleşmeyi ortaya çıkaran faktörlerden siyasal ve ideolojik nedenleri inceleyenler genellikle bir olayın küreselleşmenin ortaya çıkmasında çok etkili olduğunu belirtmekte ve bu olayın küreselleşmenin seyrini ve etki alanını da oldukça genişlettiğini vurgulamaktadırlar. Bu olay, ‘soğuk savaş’ döneminin sona ermesidir. Soğuk savaşın sona ermesi ile küreselleşme önündeki engeller ortadan kalkmış ve eski Doğu Bloku ülkelerinin batı ile yakın ekonomik ve siyasi entegrasyon içine girmelerine ortam hazırlamıştır³³.

Diğer taraftan liberal piyasa ekonomisine yönelik güvenler artmış ve kısa bir süre içinde, tüm maliyetine rağmen, eski planlı ekonomiler, piyasa mekanizması süreci içinde, serbest ticaretin ve yabancı sermayenin imkânlarından yararlanma çabası içine girmişlerdir. Bir diğer ifade ile duvarların yıkılmasının ardından, küreselleşmenin önündeki en büyük engellerden birisi aşılmış³⁴ yani Doğu Bloku’nun yıkılmasıyla eskiden kapalı ve planlı ekonominin hâkim olduğu bu ülkeler, siyasi açıdan demokrasiyi; ekonomik açıdan da serbest piyasa ekonomisini benimsemeye başlamışlardır³⁵. Araştırmacılar Sovyetler Birliği’nin dağılmasını, sadece bazı devletlerin rejim olarak Batı’yı örnek almalarını değil, ayrıca liberalizmin rakipsiz kalması şeklinde de değerlendirmektedirler. Yani Sovyetlerin dağılmasıyla liberal Batı’nın en önemli alternatifi olan sosyalist model de çözümlenince ‘küreselleşmenin’ kavram olarak da Küreyerelleşme (Glokalleşme)* önünde hiçbir engel kalmamıştır³⁶.

---

³¹ ASLAN (2005), s.9.

³² Aytekin YILMAZ (2007). **Romantizmden Gerçeğe Küreselleşme**, Minima Yayıncılık, Ankara, s.185.

³³ AKTAN ve ŞEN (1999), s.8.

³⁴ AKTAŞ (2007), s.27.

³⁵ AKTAN ve ŞEN (1999), s.8.

* Araştırmacılarca küreselleşmeyle birlikte dünyanın bir global köye dönüşmekte olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca bunun yanında küreselleşmenin başlattığı değişim ile yerel olanlar da öne çıkmaya başlamıştır. Yerel unsurların ortaya çıkması genel olarak da ‘keşfedilmesi’ kavramıyla açıklanmaktadır. Yani küreselleşme sürecinde hem global (küresel) hem de yerel (lokal) olan unsurların olduğu ve bu unsurların birbirine çok fazla şekilde iç içe geçtiği bir durum vardır. İngilizce globalleşme ve yerelleşme kelimelerinin birleştirilmesinden oluşmuş olan glokalleşme bu duruma işaret eden bir kavramdır. “Küresel düşün, yerel hareket et” söylemi bunu güzel ifade eder.

³⁶ BAŞTÜRK (2001).

1.2.1.3. Teknolojik Nedenler

Küreselleşmenin nedenleri içinde teknolojik nedenler genellikle küreselleşmeyi hızlandıran araçlar olarak görülür. Araştırmacılar genelde ‘iletişim ve ulaşım’ teknolojilerindeki yeniliklerin küreselleşmenin itici bir gücü olduğunu ifade etmekte. ³⁷. Özellikle 1980’li yıllardan sonra enformasyon teknolojilerinin yaygınlık kazanması, dünyada mesafe kavramının eski anlamını ortadan kaldırmış ve küreselleşme bağlamında belki de ilk etkisini finans piyasalarında hissettirmekle birlikte, bu etki günümüzde çok daha geniş bir alana yayılmıştır ³⁸. Yani teknolojik değişiklikler küreselleşmeyi oluşturan diğer olayları da etkileyen (en azından denizaşırı keşifleri ve iletişimi getiren) küreselleşmenin doğal yapı taşlarından bir tanesi olduğudur.

Küreselleşmenin nedenlerini irdeleyen bazı araştırmacılar, küreselleşmenin asıl nedenini uluslararası ticaretin artışı, serbest piyasa ve neoliberal politikalar değil, iletişim ve bilişim teknolojilerinde kaydedilen büyük ilerlemeler yani teknolojik değişimin hız ve hacminde yaşanan artış olduğunu öne sürmekte ³⁹. Bazıları da küreselleşmenin kaynağını, tek kutuplu dünya düzeninin kurulmaya başlanmasının yanında teknoloji ve bilişimdeki devrimler olarak görmektedirler ⁴⁰.

Teknolojik gelişmeler sayesinde ulaşım, enformasyon, mikro-elektronik ve iletişim alanındaki ilerlemelerle, dünyayı küçülterek ülkeleri hızla birbirine yaklaşmıştır. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucu ulaşım ve iletişim maliyetleri aşırı derecede düşmüş ve ülkeleri, insanları ve piyasaları birbirinden ayıran zaman ve mekân gibi doğal engeller büyük ölçüde ortadan kalkmıştır ⁴¹. Dünyanın bir ucunda bulunan ABD Merkez Bankası (Federal Reserve System – FED)’in yaptığı genel açıklamalar özellikle gelişmekte olan ülkelerde anında bir etkileşime dönüşmektedir. Milyonlarca Dolar/Euro saniyelerle ölçülebilen bir zaman diliminde kıtalar arasında dolaşmaktadır. Bazı eleştirmenlere göre Sovyetler Birliği’nin çöküşüne önemli bir neden olarak ‘teknolojik yarışta’ geri kalması gösterilmektedir ⁴².

³⁷ Salim YILDIZ (2008). “Küreselleşme Nedir, Ne Değildir?”, 30 Temmuz 2008, http://www.stratejikboyut.com/article_detail.php?id=285 (15.10.2008).

³⁸ AKTAŞ (2007), s.26.

³⁹ ZENGİNGÖNÜL (2004), s.78.

⁴⁰ Fahri ATASOY (2005). **Küreselleşme ve Milliyetçilik**, Ötüken Yayınları, İstanbul, s.165.

⁴¹ AKTAN ve ŞEN (1999), s.6.

⁴² Metin BERBER (2007). **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, Derya Kitabevi, 3. Baskı, Trabzon, s.453.

Küreselleşmenin teknolojik nedenlerini incelerken ileride detaylıca değinilecek olan küreselleşmenin tarihine de bakmak gerekir. Nitekim bazılarına göre küreselleşmenin başlangıcı teknik alanda gelişmelerin yaşandığı dönemlere tekabül eder. Bu yönde bir fikri destekleyen Yıldız (2008), teknik olarak küreselleşmenin başlangıcını 15. yüzyıl olarak kabul etmesine rağmen teknolojik gelişmelerin haberleşme ve ulaşım alanında kazandırdığı ivmenin sermaye hareketlerini de hızlandırarak sermayenin küreselleşmesini sağlandığını belirtir⁴³.

Ayrıca küreselleşme araştırmacıları üç küreselleşmeden dolayısıyla küreselleşmelerden bahsetmekte ve bu küreselleşmeler yol açan teknolojik faktörler de birbirinden farklı olmaktadır. Oran (2001), I. Küreselleşmeye yol açan teknolojik faktörleri denizcilikteki gelişmeler, II. Küreselleşmeye yol açan teknolojik faktörleri sanayi devrimi, III. Küreselleşmeye yol açan teknolojik faktörleri ise teknoloji ve özellikle iletişim sektöründeki gelişmeler olarak göstermektedir⁴⁴. Yani küreselleşmeye yol açan teknolojik nedenler, hem dönemler üzerinden değerlendirilmeli, hem de bir birikimin ürünü oldukları ifade edilmeli yaklaşımı ağır basmaktadır.

1.2.2. Küreselleşmenin Boyutları

Küreselleşme konusunda yazılanların büyük kısmı incelendiğinde küreselleşmenin tek bir yönünün ele alınmış olduğu görülmektedir: Genellikle küresel ekonomik sistem, küresel ekonomik sistemin tarihi, yapısı ve küreselleşmenin sağlayacakları başarıları/başarısızlıkları. Ayrıca bu incelemeler küreselleşmenin salt ekonomik bir olguymuş gibi algılanmasına da neden olabilmektedir. Küreselleşmeye değişim noktasında bakıldığında küreselleşmenin ekonomik, siyasi, kültürel, teknolojik ve ekolojik boyutları olduğu gözükmektedir⁴⁵. Bu temelden küreselleşme araştırmalarının disiplinler arası olması gereği sonucu çıkmaktadır. Küreselleşmenin boyutlarını ele alacağımız bu bölümde de yoksullukla ilişkili bir biçimde küreselleşmenin boyutları ele alınacak ve bu sayede küreselleşmenin daha iyi anlaşılması sağlanacaktır*.

---

⁴³ YILDIZ (2008).

⁴⁴ ORAN (2001), ss., 8-9.

⁴⁵ STEGER (2006), ss., 9-10.

* Ülman bu boyutlara bir de coğrafi boyutu eklemektedir. Bu boyutu da 'artan iletişim ve ulaşım imkanlarıyla oluşan 'sınırsız dünya' fikri'ne dayandırmaktadır. Biz de bu boyuta imkan verebilecek 'sınır' kavramını ayrı bir başlıkta almak yerine diğer boyutlarla birlikte vermeyi tercih ettik. Çünkü 'sınır' daha doğru bir ifadeyle 'sınırsızlık' birden fazla boyutta ele alınması gereken bir küreselleşme ilişisidir.

1.2.1.1. Ekonomik Küreselleşme

Bir çok düşünürün sıkça belirttiği görüşe göre küreselleşme gücünü ve hakimiyetini ekonominin işleyişinden yani ekonomik yasalardan aldığı yönündedir. Bu düşünceye göre küreselleşmenin birinci boyutu ekonomiktir. Daha sonra insanoğlunun temel yaşamsal zorlukları yendikten sonra iktidara yönelik zorluklar dünya hâkimiyeti vs. üst yapısal diyebileceğimiz küresel ve siyasi ve diğer ilişkilerin küreselleşmeleri beraberinde getirdiği fikri ağırlıklı düşünce sahasındadır⁴⁶.

Ekonomik küreselleşme, genel anlamda ülke ekonomilerinin entegrasyonunu, yani dünyanın tek bir pazarda bütünleşmesini ifade eder. Bir başka deyişle ekonomik küreselleşme, ülkeler arasında mal, sermaye ve emek akışkanlığının artması sonucu ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesi, dünya ölçeğinde karşılıklı etkileşimlerin yoğunlaşması ve yaygınlaşması olarak ifade edilmektedir⁴⁷.

Şenatalar (2002) küreselleşmenin tümüyle bağımsız ve kendiliğinden işleyen bir süreç olmadığını, başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerin ve başta IMF, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade-GATT) sonra Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization - WTO) olmak üzere belirli uluslararası kuruluşların politikaları sonucu küreselleşmenin hız kazandığını belirtmektedir⁴⁸. Daha önce ifade edildiği gibi küreselleşme çok boyutlu bir süreçtir. Küreselleşmenin sosyal, siyasal, kültürel olduğu kadar ekonomik yönü olan ve bu boyutu daha ağır basan yönleri de bulunmaktadır⁴⁹.

1.2.2.1.1. Ekonomik Küreselleşmenin Boyutları

Ekonomik küreselleşmeyi inceleyen yazarların ekonomik küreselleşme başlığı altında genellikle ticari küreselleşme (küresel ticaret), üretimin küreselleşmesi ve mali küreselleşmeyi inceledikleri görülecektir. Bu bölümde de öncelikle bu boyutlar incelenecektir.

---

⁴⁶ Serdar SAĞLAM (2007). “Küreselleşmeye Yaklaşımlar” Genç Sosyal Bilim Forumu AGORA, Sayı:13. s.7

⁴⁷ Stanley FISCHER (2003), “Globalization and Its Challenges”, *American Economic Review*, Vol. 93, No. 2 (May), p.2.

⁴⁸ ŞENATALAR (2002), s.11.

⁴⁹ Halil SEYİDOĞLU (2003). *Uluslararası İktisat Teori Politika Ve Uygulama*,15. Baskı, Güzem Can Yayınları, İstanbul, s.189.

1.2.2.1.1.1. Ticari Küreselleşme

Ekonomik küreselleşme sürecinde yaşanan en önemli gelişmelerden biri, yoğunlaşan ticari faaliyetler nedeniyle ülkelerarası karşılıklı bağımlılığın, işbirliğinin ve benzerliğin artmasıdır. Ticaret bağlantıları arttıkça da ulusal ilişkiler değişmekte, uluslararası tercihler gelişmekte, yaygınlaşmakta hatta mecburiyete dönüşmektedir⁵⁰. Aslında ticaretin uluslararası yaygınlaşması yani ticaretin küreselleşmesinde bazı gelişmelerin büyük rolleri olmuştur. Bu gelişmelerin başlangıcında da, 1947’de kurulan GATT çerçevesinde gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırılarak uluslararası ticaretin evrensel boyutlarda serbestleştirilmesi çalışmaları vardır (Bugün GATT’ın yerine Dünya Ticaret Örgütü (WTO) geçmiş bulunmaktadır). Bunların yanında elbette teknolojik (iletişim ve haberleşme) gelişmelerin önemli etkileri vardır. Bu gelişmelerle birlikte taşıma maliyetleri düşmüş, uluslararası Pazar daha kolay izlenir bir hale gelmiştir⁵¹.

GATT’ın etkisi kısa sürede görülmeye başlanmış, özellikle de 1980’lerden sonra GATT’ın himayesinde bulunan ülkeler arasındaki ticaret engelleri azalmıştır. Bu tarihten itibaren ekonomik küreselleşme büyük bir hız kazanmıştır. Bu dönemde dünya ticareti hızla artmıştır. II. Dünya Savaşı’ndan itibaren de çok önemli uluslararası anlaşmazlık ve çatışmaların olmamasının da bu sürece olumlu etkileri olmuş daha doğrusu hız kesmemesini sağlamıştır. Teknolojik alandaki devrimlerle de Pazar etkileşimi güçlenmiş ve dünya ticareti iyice ivme kazanmıştır⁵². 90’lı yıllardaki gelişmelerle ticari küreselleşmenin önü iyice açılmıştır. Özellikle Doğu Bloku’nun yıkılması ve dünyadaki kamplaşmaların son bulmaya başlamasıyla küresel ticari akımların önündeki engeller de kalkmaya başlamıştır. Ticari küreselleşmenin diğer sektörlerde de faydaları olduğunu öne süren Dursunoğlu (2006), bu iddiasını şu şekilde açıklar: “İthalat ve ihracat serbestleştirilirse ihracat yapan ülke gelir kazanır ithalat yapan ülke de o malı daha ucuza tükettiği için refahı artar. Ayrıca, ithal mal sektöründe ucuz ithalat malından dolayı tüketicilerin satın alma gücü artar. Bu da ekonomiye olumlu olarak yansır. Diğer yandan, yabancı sermaye yatırımları istihdamı artırır. Dolayısı ile yerel halkın gelir seviyesi artar. Bu da diğer sektörlerin gelişmesine olanak verir⁵³”.

⁵⁰ ASLAN (2005), s.13.

⁵¹ SEYİDOĞLU (2003), s.189.

⁵² AYDEMİR ve KAYA (2007), s.276.

⁵³ Abdulkadir DURSUNOĞLU (2006). “Küreselleşme-Kültürel Küreselleşme Ve Türkiye”

1.2.2.1.1.2. Üretim Küreselleşmesi

Üretim küreselleşmesi, işletmelerin ülke sınırları dışında kurdukları bağlı işletmeler (ki bunlar çok uluslu şirket veya ulusötesi şirket olarak nitelendirilir), aracılığıyla üretimlerini ve üretimlerinin farklı aşamalarını çeşitli ülkelerde gerçekleştirmeleridir^{54*}. Bu şirketler üretim alanı olarak bütün dünyayı hedeflediklerinden üretim faaliyetlerini hammadde maliyeti, ara malı maliyeti, işgücü maliyeti ve dışsal maliyetler açısından daha cazip gördükleri yerlere, ülkelere kaydırmaktadırlar⁵⁵. Bu da faktör donanımındaki maliyet farklarından doğan avantajı kullanmaya yönelmektedir. Elbette, çokuluslu şirketlerin küresel bazdaki etkinliklerine hukuki zemin kazandıran ve İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası ekonomik düzenin vazgeçilmez kurumlarını oluşturan Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Ticaret Örgütü gibi hükümetler arası kuruluşların düzenleyici ve teşvik edici rollerini de unutmamak gerekir⁵⁶.

Teknolojik gelişmeler özellikle iletişim ve ulaşım olanaklarındaki ilerlemeler üretim sürecinin örgütlenişinde imkânlar da yaratmaktadır. Fordist kitlesele üretimden uzaklaşılarak bir ürünün farklı tiplerini küçük ölçeklerde üretme olanağının doğmasının yanında üretimin farklı aşamalarını dünyanın farklı bölgelerinde gerçekleştirme olanağı tezahür etmiştir. Örneğin, Amerikan bankalarının belirli bilgisayar işlemlerinin İrlanda'da gerçekleştirilmesi ya da bazı Alman firmaları için aynı işlemlerin Hindistan'da yapılması söz konusudur.⁵⁷.

Bir dönem Clinton'ın çalışma bakanlığını da yürüten Robert Reich'in örnekleri ise daha çarpıcıdır. Reich bir spor arabasının İtalya'da tasarlanıp Japonlar tarafından finanse edilip Amerika, Fransa veya Meksika'da montajının yapılabildiğini belirtip şöyle bir örnek vermektedir: "Bir Amerikalı 10.000 dolar ödeyerek General Motors firmasından bir araba aldığında, bu paranın 3.000 doları montaj işlemleri için Güney Kore'ye, 1.750 doları ileri teknoloji içeren parçalar için Japonya'ya, 750 doları model ve tasarım için Almanya'ya, 400 doları daha küçük parçalar için Tayvan veya Singapur'a, 250 doları pazarlama ve reklam için İngiltere'ye, 50 doları bilgiişlem için

---

http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=639 (15.10.2008).

⁵⁴ ASLAN (2005), s.11.

* 21.yüzyılın küresel ekonomik düzeninin önemli yapı taşları olan dev ulusötesi şirketler, güçlü ekonomik kuruluşlar ve büyük bölgesel ticaret sistemleri ortaya çıktı.

⁵⁵ AYDEMİR ve KAYA (2007), s.275.

⁵⁶ GÖKAL (1995).

⁵⁷ ŞENATALAR (2002), s.7.

İrlanda veya Barbados'a gitmektedir. 4.000 dolardan az bir bölümü de ABD'de kalmakta, çeşitli mal ve hizmetlere gitmektedir⁵⁸.

1.2.2.1.1.3. Finansal (Mali) Küreselleşme

Ekonomik küreselleşmenin en fazla incelenen ve tartışılan boyutu finans piyasalarının ve etkilerinin küreselleşmesidir. Aslında günümüzde üretimin ve dış ticaretin küreselleşmesi finansal küreselleşmeyi de beraberinde getirerek birbirini tamamlayıcı bir yapı oluşturur. Bu da bir yandan küresel üretim sermaye hareketlerinin serbestleşmesi yönünde baskı yaparken, bir yandan da gelişmiş ülkelerin finans kurumları fon arz ve talebi işlemlerini sınır ötesi alanlara taşıması ile olanaklı olmuştur⁵⁹. Finansal küreselleşme, ülkelerin kısa ve uzun vadeli sermaye akımlarıyla ilgili olarak uygulamakta oldukları engel ve kısıtlamaları kaldırıp yurt içi piyasalarını dünya piyasaları ile bütünleştirmenin ve dünya piyasalarının birbirine entegre olmalarının bir sonucu olduğu görülmektedir⁶⁰. Bu gelişmelere ortam hazırlayan en temel faktörün ise telekomünikasyon teknolojisindeki hızlı ilerlemeler olduğu yadsınamaz bir gerçektir⁶¹.

Finansal küreselleşme “ulusal finans piyasalarını ayıran sınırların ortadan kalkması, finans piyasalarını çeşitli kontrol ve sınırlamalardan arındırarak uluslararası rekabete açılması, piyasaların konvertibiliteye sahip olmaları, kurların dalgalanmaya bırakılıyor olması, uluslararası sermaye akımlarının artması ve yatırım fonları ve yatırım ortaklıkları gibi yeni kurumsal yatırımların finans piyasalarındaki rollerinin artması” şeklinde de tanımlanmaktadır⁶².

1980 sonrası dönem finansal küreselleşmenin gelişme aşamalarına sahne olan dönemdir. Ayrıca küreselleşme kavramı da finansal küreselleşmeyle birlikte yaygınlık kazanmıştır⁶³. Finansal faaliyetlerin küreselleşmesiyle sermaye, herhangi bir coğrafi sınır içerisinde kalmayıp yani ‘sınır’ı aşır; daha düşük risk ve daha yüksek kazanç sağlamak düşüncesiyle herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmadan sınır-ötesi alanlara kolayca yayılmaktadır. Bu alanın, küreselleşmenin teknolojik küreselleşmenin yanında

---

⁵⁸ ŞENATALAR (2002), ss.7-8.

⁵⁹ ASLAN (2005), s.15.

⁶⁰ SEYİDOĞLU (2003), s.189.

⁶¹ İlknur TÜRE (2009). “Küreselleşme, Kapitalizm ve Ulus Devlet” Finans Politik- Ekonomik Yorumlar, Nisan, Sayı:530, s.43.

⁶² AYDEMİR ve KAYA (2007), s.271.

⁶³ SEYİDOĞLU (2003), s.189.

en yaygın ve en yoğun olarak yaşandığı alan olduğu söylenebilir⁶⁴. Finansal küreselleşme hem küreselleşmenin bir parçası hem de küreselleşmeyi hızlandıran önemli bir unsuru oluşturmaktadır.

Ekonomik küreselleşmenin alanları arasında, aslında potansiyel anlamda çelişkili bir durum vardır. Küresel üretimin artması finansal istikrara aynı zamanda ticari ve siyasi istikrara da bağlıdır. Finans sistemi fon yaratmak fonksiyonuna sahip olması nedeni ile gelecekteki üretimi kontrol etmektedir. Bu da finansal alandaki küresel krizlerin reel alanda krizlere neden olması ihtimali güçlendirmektedir⁶⁵.

Küreselleşme tarihinin dönüm noktalarına tekabül eden bir durum olarak, ödemeler güçlüğü içerisindeki devletlere yardım yapılması amacı ve IMF ülkelerin kalkınması amacı ile Dünya Bankası kurulmuştur. Böylece dünya devletleri ekonomik sorunları geride bırakacak ve kalkınma yolunda ilerleyeceklerdir. Böylece her devlet refahını artıracak ve dünya refahı otomatik olarak artacaktır. 1990 sonrasında ise bu kurumlar faaliyet sahasını daha da geliştirmişlerdir. Ayrıca devletler arasında (soğuk savaşın bitmesinin ardından) mali işbirliği artmıştır. Özellikle mali işbirliği bölgesel bazda artmış ve bu mali işbirliğinin faaliyet sahası her geçen gün genişlemektedir⁶⁶.

1.2.2.2. Siyasal Küreselleşme

Siyasi küreselleşme, dünya üzerinde siyasi ilişkilerin yoğunlaşmasını ve genişlemesini ifade eder⁶⁷. Küreselleşme döneminde geçişin siyasi aşamaları olarak da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılması, Almanya'nın birleşmesi, Çekoslovakya'nın ikiye ayrılması, Yugoslavya'nın beşe ayrılması ve Avrasya bölgesinde yirminin üzerinde yeni devletin kurulması gösterilir⁶⁸.

Siyasi küreselleşme, ülkelerin birbirine bağımlılıklarıyla da yakından ilişkilidir. Bunda hiç kuşkusuz 'sınır' kavramının küreselleşmeyle aşınmasının etkisi büyüktür. Ayrıca siyasal küreselleşme ile uluslararası siyasi ve ekonomik aktörler devlet egemenliğine ortak olmuş hatta zayıflatmış; ülkeler, ulusal ve uluslararası politika uygulamalarında dış dünyayı özellikle de ulusu aşan şirketleri dikkate almak

---

⁶⁴ AKTAN ve ŞEN (1999), s.4.

⁶⁵ GÖKAL (1995).

⁶⁶ DURSUNOĞLU (2006).

⁶⁷ STEGER (2006), s.83.

⁶⁸ Hüner TUNCER (2006). **Küresel Diplomasi**, Ümit Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, s.35.

durumunda kalmıştır⁶⁹.

Küreselleşmenin siyasi boyutunu inceleyenler, siyasal boyutun küreselleşmenin diğer boyutlarıyla da doğrudan ilişkili olduğunu görecektir. Özellikle de siyasi küreselleşmenin etkilerini inceleyenler, teknolojik gelişmelerin siyasal küreselleşmenin etkilerinin kökeninde yatan unsurları sağladığının farkına varacaktır. Buna göre, teknolojik ve bilimsel gelişmeler sonucu, insanlar arası iletişimde ‘sınır’ ortadan kalkmış, daha yakın ve kolay hale gelmiş ve ilişkiler iyice yoğunlaşarak, sonuçta insanlar birbirine daha bağımlı olmaya başlamıştır. Bu durumun siyasal alanı etkilemesi kaçınılmazdır. Yani siyasal küreselleşmenin teknolojik küreselleşme ile de yakın bir ilişkisi olduğu aşikârdır⁷⁰.

Küreselleşmeye Yaklaşımlar başlığında da detaylıca göreceğimiz, küreselleşme karşıtlarının önemli argümanlarından biri küreselleşmenin Batı’nın çıkarlarını gözetmediği temasıdır. Bu durum küreselleşmenin siyasal boyutuyla ilişkilidir. Önemli bir kısım küreselleşme araştırmacıları etkilerine maruz kaldığımız küreselleşme sürecinin Batı emperyalizminin yeni adı olduğunu öne sürmektedir⁷¹. Hatta bazı düşünürlere göre küreselleşme Batı’nın bir hedefidir. Elindeki sermayeyi birikimini değerlendiremeyen Batı kapitalizmi, neoliberal politikalarla bütün dünyanın ekonomik kaynaklarının, sabit sermaye stokunun, menkul kıymetlerinin Batı sermayesine açılması, onun denetimine girmesi için küreselleşme maskesi altında yeni bir emperyal politika takip etmekte olduğunu ifşa etmektedirler. Küreselleşmenin kurumları olarak da nitelenen IMF, Dünya Bankası gibi kurumlar da Batı’nın bu hedefine yardımcı olan taraflı oluşumlar olarak adlandırmaktadırlar⁷².

1.2.2.2.1. Ulus-Devlet Gücünün Azalması

Küreselleşmenin siyasal boyutunda en çok tartışılan konu, ulus-devlet ile küreselleşme ilişkisidir. Konuya girmeden önce ulus-devlete değinmek gereklidir. Yazarın ifadesiyle bu kavram basitçe “ulusunu yaratmış bir devlet”tir⁷³. Ayrıca ulus-

---

⁶⁹ AKTAN ve ŞEN (1999), s.5.

⁷⁰ Selim SOMÇAĞ (2005). “Küreselleşme Nedir”, Cumhuriyet Strateji 14 Şubat 2005, <http://www.selimsomcag.org/tr/articles.asp?ID=218> (20.11.2008).

⁷¹ BASKIN (2001), s 11.

⁷² SOMÇAĞ (2005).

⁷³ Çağhan KIZIL (2007). “Ulus-Devlet ve Milliyetçilik”, <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=314> (09.11.2008).

devlet tek bir millete dayanan yaşadığımız çağa uygun bir devlet modelidir⁷⁴. Diğer bir yazara göre ise ulus devlet, insanlık tarihinde oldukça yeni olan modern devletin daha da yeni bir formunun adıdır⁷⁵.

Küreselleşme, ulus-devlet ilişkisi oldukça gerilimli tartışmaların geçtiği bir konu olarak göze çarpar. Tartışmalar da genellikle küreselleşmeyle birlikte ulus-devletlerin gücündeki değişimlerle ilgilidir: Küreselleşmeyle, ulus-devlet otoritesini kaybettiği ve yetkisini ulus üstü kuruluşlara devretmeye başladığı görülmektedir. Bu durum, küreselleşmenin modernleşmenin bir sonucu olan ulus-devleti parçalayarak post modernleşmesidir. Bunun önemli bir sonucu da ulus-devletin homojenleştirici ve standartlaştırıcı özelliğini yitirmesidir⁷⁶.

Yılmaz (2007), küreselleşmeyle gücünü yitirmeye başladığı ifade edilen ulus-devletin zayıflaması noktasında şu dört maddeyi öne sürer: Bugün ulus-devlet;⁷⁷

- Savaş teknolojisindeki gelişmeler ve nükleer silahlar nedeniyle güçsüz kalıyor.
- Ekonomik hayatın ulusu aşması nedeniyle ekonominin kaderini kontrol edemiyor.
- Küresel kültürün ortaya çıkışıyla zayıflıyor.
- Küresel çevre problemlerine cevap veremiyor. Bu nedenle de zayıflıyor.

Bunların yanında küreselleşmenin getirdiği değişim ortamıyla ulus-devletin gücünün azalmasının boyutları ise ulus-devletin sadece ‘ulus’ niteliğinin değil aynı zamanda ‘devlet’ niteliğinin de yitirilmesi şeklinde olduğu da öne sürülür. Devlet, niteliğinin azalması Oran (2001)’a göre, ulusal devlet faaliyetlerinin siyasal sistem içinde işlevsel açıdan yeniden örgütlenmesine ilişkin bir gelişme olarak değerlendirilirken ‘ulusal’ niteliği azalan devletin de uluslararası bir yönelime girdiği belirtilmektedir⁷⁸. Diğer bir yazarın küreselleşme ve ulus devlette bakış açısını şu cümlelerle açıklamaktadır: Küreselleşmenin geleceği ulus devletin dayanma gücüne ulus devletlerin tahayyülleri ise küreselleşmenin baskısına bağlıdır⁷⁹.

⁷⁴ Mümtaz’er TÜRKÖNE, “Ulus Devletin Başbakanı” *Zaman Gazetesi*, 19 Ağustos 2007, <http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=577701> (01.11.2008).

⁷⁵ Mustafa ERDOĞAN, “Ulus Devlet” *Star Gazetesi*, 6 Eylül 2008,

<http://www.stargazete.com/gazete/yazar/ulus-devlet-125925.htm> (09.11.2008).

⁷⁶ Hürigül EKEN, “Küreselleşme ve Ulus Devlet” s.244., http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler%5CHurig%C3%BC1%20EKEN%5CEKEN,%20Hurig%C3%BC1.pdf (09.11.2008).

⁷⁷ YILMAZ (2007), s.219.

⁷⁸ ORAN (2001), s.48.

⁷⁹ TÜRE (2009), s.41.

Sayıları paradoksal biçimde artsa da⁸⁰ ulus-devletin gücünün azalması ise yazarlar tarafından genellikle ekonomik nedenlere bağlanmaktadır. Örneğin Steger (2006)'e göre, ülke içine muazzam sermaye, insan ve teknoloji akışıdır⁸¹. Bu sayede şirketler iyice büyümüş, ulusu aşan boyutlara vararak ulus-ötesi formasyona bürünmüştür. Yani ulus-devletin gücünün aşınmasında çok uluslu şirketlerin büyük payı vardır. Günümüzde de artık, küresel finans devlerinin, devletlerin ekonomilerini onların ekonomi politikalarından daha çok etkiler oldukları dillendirilmektedir. Çünkü çok uluslu şirketler gittikleri yerlere kendi özelliklerini, yapılarını taşımakta⁸² ve izledikleri politikalarla ülkelerin toplam gelirlerini ve bu gelirlerin dağılımını da önemli ölçüde etkilemektedir⁸³. Çok sayıda yazar da küreselleşmeyle ulus-devletin zayıflamadığını, varlığını değerlendirmeye tabi tutup kendini çağa uydurma aşamasında olduğunu hatta güçlendiğini öne sürmektedir. Mesela Friedman, “ulus-devletlerin yok olacağı ya da önemsizleşeceği kaygısını taşıyanların yanıldığını, küreselleşme ve sınırların açılmasının, devletin kalitesinin daha çok önem kazanması anlamına geldiğini ileri sürmektedir”. Ayrıca Friedman, kalite yükselirken devlet küçülmesi gerektiğini ifade etmektedir, ancak küçültülmüş ama iyileştirilmemiş bir devletin tehlikeli olacağını kaydeder⁸⁴. Pek çok sayıda yazar da henüz ulus-devletin gücünün azaldığı iddiasında bulunulacak dönemde olunmadığını ifade etmektedir. Yine Steger (2006), ulus-devletin zayıflaması, ulus-devletin ölümü şeklindeki yorumları zamansız olarak bulmaktadır. Ona göre, bu dönem geleneksel sınır çizgilerinden bazılarının bulanıklaştığı ve Dünyanın, 21. yy başlangıcında modern ulus-devlet sistemi ile küresel yönetişimin post modern biçimleri arasındaki bir geçiş aşamasında bulunduğu bir dönemdir⁸⁵.

1.2.2.3. Sosyo-Kültürel Küreselleşme

Sosyo-Kültürel Küreselleşmenin en belirgin görüntüleri dünyanın hemen her yerinde insanların tüketim alışkanlıkları, müzikte, bilgi ve becerileri, giyim, gelenek ve göreneklere evrensel boyutta birbirine benzemeye başlamasıdır. Bu tür benzerliklerin oluşumunda hiç kuşkusuz ekonomik ve teknolojik küreselleşmenin önemli bir rolü vardır⁸⁶. Ayrıca önemini ve kullanılabilirliğini kaybeden şeyler (diller gibi) hızla yok

---

⁸⁰ YILMAZ (2007), s.133.

⁸¹ STEGER (2006), s.85.

⁸² ZENGİNGÖNÜL (2004), s.72.

⁸³ BAŞTÜRK (2001).

⁸⁴ YILDIZ (2008).

⁸⁵ STEGER (2006), s.93.

⁸⁶ BERBER (2007), s. 454.

olmaya başlamıştır⁸⁷. Bu durumlar tamamen küreselleşmenin sosyo-kültürel boyutu ile ilişkilendirilmektedir.

Aktan ve Şen (1999)'e göre sosyo-kültürel küreselleşme, demokrasi, insan hakları, çevrenin korunması, uyuşturucu, AIDS ve terörizmle mücadele gibi bütün insanlığı ilgilendiren konularda ülkelerin ortak bir anlayışa ulaşmalarını ifade etmektedir⁸⁸. Steger (2006)'e göre ise, dünya üzerindeki kültürel akışların artmasını ve yayılmasını ifade eder. Sosyo-kültürel küreselleşmenin alt yapısında ise Batı'nın yayılmasının bulunduğu ve sosyo-kültürel olarak bir Amerikanlaşma furçasının had safhaya ulaştığı ifade edilmektedir. "Altında New York, Hollywood, Londra ve Milan'da yerleşik bir Batı 'kültür sanayi'nin imzası olan, giderek türdeşleşen bir popüler kültürün ortaya çıkışına tanıklık etmekteyiz. Buna kanıt olarak, Amazon yerlilerinin Nike giymesi, Filistinli gençlerin Ramallah merkezinde Chiago Bulls tişörtleri giymeleri kanıt gösterilmektedir. Batı normları ve yaşam tarzları, daha savunmasız kültürleri bastırmaktadır⁸⁹".

Bu noktada küreselleşmeyle birlikte bir tektipleşmenin doğduğu fikrini hatırlamakta fayda var: Küreselleşmeyle birlikte pek çok alanda farklılıklar ortadan kalkmaya başlarken benzeşmeler ve bunun sonucu olarak bağımlılıklar artmıştır. Bu durum Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlarda da detaylıca değinileceği üzere, olumlu ve olumsuz olarak değerlendirilen gruplar vardır. Mesela Fukuyama, demokrasinin yaygınlaşması gibi nedenlerden ötürü dünyanın tek tipleşmesini olumlu karşılamaktadır⁹⁰. Küreselleşmeyi piyasalara dayalı bir proje olarak gören Soros (2003), ABD'nin de bunun baş mimarı ve aynı zamanda baş kazanımcısı olduğunu düşünmektedir⁹¹. Yazarın görüşlerini sosyo-kültürel küreselleşme açısından değerlendirirsek; küreselleşmedeki benzeşmenin Amerikanlaşma (genelleştirirsek liberalleşme) şeklinde olmasının Batı (ve Amerika)'ya doğrudan katkıları olmaktadır ve bu, sosyo-kültürel küreselleşmenin de Batı'nın çıkarları doğrultusunda olduğunu görüşünü desteklemektedir. Ayrıca sosyo-kültürel unsurların küreselleşmesinde önemli bir 'taşıyıcı' rolü olduğu ifade edilen 'uluslararası ticaret'in⁹² Batı'nın egemenliğinde olması da bu yaklaşımı savunanların önemli dayanaklarından biridir.

---

⁸⁷ STEGER (2006), s.18.

⁸⁸ AKTAN ve ŞEN (1999), s.6.

⁸⁹ STEGER (2006), ss.99-101.

⁹⁰ STEGER (2006), s.104.

⁹¹ SOROS (2003), s.134.

⁹² ZENGİNGÖNÜL (2004), s.38.

Küreselleşmenin yerel kültürler açısından incelenmesi de oldukça tartışmalıdır. Küresel kültürün etkisi ile yerel kültürler kendisini bu küresel kültürün (internet, televizyon, sinema v.b.) etki alanına kendisini teslim ettiği görülürken küresel kültürel akışların genellikle yerel kültürel faaliyetleri yeniden canlandırdığını da öne sürülmekte, ayrıca küreselleşmeyle birlikte bazı değerlerin doğduğunu ifade etmektedirler⁹³. Bunların yanında küreselleşme ile geçmişin yerel kimlikleri ve toplulukları gibi ulus yurttaş da aşınmakta, çok kültürlü, çok kimlikli bir insan tipiyle ‘dünya vatandaşlığı’ konsepti oluşmaktadır⁹⁴.

Sosyo-kültürel küreselleşmede sıkça ifade edilen benzeşme ya da aynılaştırma olgusu da oldukça tartışmalıdır. Çok sayıda araştırmacı bu gidişatın çok sayıda değeri yok edeceği ortadan kaldıracığını öne sürmektedir. Burada ‘tek toplum’ kavramı öne çıkmaktadır. Buna göre insanlık tek bir topluma doğru evrilmektedir. Ortaya atıldığından beri gündemden düşmeyen Fukuyama’nın “Tarihin Sonu” adlı tezi de bu fikri destekleyen bir çalışmadır. Yılmaz (2007)’ın aktardığına göre küreselleşmeyi “dünyanın tek bir topluma doğru gitmesi” olarak ele alan küreselleşme konusunda ilk yazarlardan olan Albrow, bu sürecin insanının tek bir türe ait olduğu duygusunun yanında tek bir dünyayı ve aynı evrensel prensipleri paylaştığı duygusunu desteklediğini belirtmektedir. Yine yazara göre kültürel alanda küreselleşme, kültürlerarası etkileşimin artışı ile homojenleşmenin artışına karşılık gelmekte ancak bu tüm toplumların artışına tekabül etmekte ancak bu tüm toplumların aynılaştırılması anlamını taşımamakta çeşitlilik artışına da işaret etmektedir⁹⁵.

Sosyo-kültürel küreselleşmede en büyük pay ise gelişen teknolojiyle birlikte hem kendisi hem de etki alanı oldukça ilerleyen medya sektörüne aittir. Günümüzde küresel kültürel akışlar, büyük ölçüde, mesajlarını iletmek için güçlü iletişim teknolojilerine bel bağlayan küresel medya imparatorlukları tarafından oluşturulmakta ve yönlendirilmektedir⁹⁶.

1.2.2.4. Teknolojinin Küreselleşmesi

Küreselleşmenin diğer boyutlarını incelerken teknolojik ve bilimsel alandaki gelişmelerin bu boyutlarda oldukça önemli bir yeri olduğu görülmüştü. Kısacası, teknoloji alanındaki gelişmeler küreselleşme için bir itici güçtür ve küreselleşme

⁹³ STEGER (2006), ss.,105-106.

⁹⁴ YILMAZ (2007), s.221.

⁹⁵ YILMAZ (2007), ss.130-133.

⁹⁶ STEGER (2006), s.107.

sürecinin hız kazanmasında birincil rol oynamıştır. İtici güç olmasının yanında hız ve hacminde yaşanan artış sonucu özellikle iletişim ve bilişimdeki ilerlemeler sonucu teknolojik gelişmeler küreselleşmenin asıl nedenidir. Tarihsel açıdan ise teknolojik gelişmeler deniz aşırı keşifleri ve iletişimi beraberinde getirdiğinden küreselleşmenin doğal yapı taşlarından bir tanesidir⁹⁷. Yani teknolojinin küreselleşmenin tarihi açısından da önemi büyüktür. Yılmaz (2007)'a göre, ilk teknolojik gelişmenin geleneksel toplumu çözüp modern sanayi toplumuna yol açmasına benzer şekilde yeni teknolojik gelişme de sanayi toplumunu çözerek yeni bir post-modern topluma ve ikinci küreselleşme dalgasına yol açmıştır⁹⁸.

Pek çok yazara göre, bugünkü küreselleşme çağı ise telekomünikasyon faaliyetlerindeki düşüşe ve yaygınlaşmaya dayanmaktadır ve “bu yeni teknolojiler sayesinde ülkeler birçok ürününü dünya piyasasına çıkarabilmekte, küresel şirketler üretim, araştırma ve pazarlama faaliyetlerini çeşitli ülkelere yayabilmekte, bilgisayarlar ve tele-konferanslar yardımı ile sanki hepsi tek bir yerdeymiş gibi hareket edebilmektedirler⁹⁹”.

Günümüzde olağanüstü bir hızla ucuzlayarak yaygınlık kazanan bilgi ve iletişim teknolojileri, uluslararasıdaki değişim/etkileşim sürecinde, küresel dönüşümü hızlandırmaktadır. Mesela “1945 yılından beri, okyanus ötesi nakliye bedelleri yüzde 50; hava taşımacılığı maliyetleri yüzde 80 ve transatlantik telefon bedelleri de yüzde 99 oranında gerilemiştir. 1999 yılı Birleşmiş Milletler (BM) İnsani Kalkınma Raporuna göre, 1990 değerleriyle, New York'tan Londra'ya üç dakikalık telefon görüşmesi bedeli, 1930 yılında 245 dolar iken, bu oran 1998 yılında 35 cente inmiştir¹⁰⁰”.

Günümüzde kendini özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerle gösteren bu bilişim devriminin etkileri de sadece ekonomide değil toplumsal hayatımızda ve kültürümüzde de kalıcı ve köklü değişimler şeklinde olmuştur. Bu anlamda önemli gelişmelerden birine sahne olan elektronik haberleşmenin temel dayanağı olan dijital sistemler aynı zamanda sosyal hayatımızı tanımlamak için de

---

⁹⁷ ZENGİNGÖNÜL (2004), ss.77-78.

⁹⁸ YILMAZ (2007), s.130.

⁹⁹ ATASOY (2005), s.156.

¹⁰⁰ BAŞTÜRK (2001).

kullanılmaya başlamıştır¹⁰¹. Geleneksel toplum yapısının değişmesi de teknolojinin küreselleşmesiyle yakından ilişkilidir¹⁰².

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte hızını arttıran uluslararası finans piyasaları, en küçük olumsuzluklara bile aşırı refleks vermektedirler. Böyle bir ortamda yaşanan ekonomik krizlerin etkileri ve alanı çok geniş çaplı olmaktadır. Bu gelişmeler küreselleşmeye duyulan tepkileri arttırmaktadır. Tüm toplumsal değişimlerde olduğu gibi küreselleşmeye de en şiddetli tepkiler “kaybedenlerden” gelmektedir. “ilk tepki gösterenler zengin sanayileşmiş ülkelerdeki işçiler ve kimi işverenler olmuştur. Bu gruplar, işsizliğin tırmanışını, bazı sektörlerin ve firmaların rekabet gücünü kaybetmesine bağlamakta ve özellikle Asya ülkelerinin yükselen rekabet gücüne dış bilemektedirler¹⁰³.

Teknolojik alandaki gelişmeler, küresel çağda gelişmiş-gelişmemiş, zengin-fakir ayrımının da belirlenmesinde önemli rol oynar. Mesela günümüzde güçlü devlet kategorisine girenler teknolojinin imkanlarından had safhada yararlananlardır. Yine teknolojileri yaratan ve kullanan ülke ve grupların gelişmiş ülkeler olmasının ülkeler arasındaki eşitsizliği artırabileceği de ifade edilmektedir. Nitekim 2000 İnsani Kalkınma Raporuna göre internet dünyadaki en zengin % 20'nin internet kullanımındaki oranı %93,3 iken en fakir %20 sinde bu oran %0,2'dir¹⁰⁴. Sonuçta, teknolojik boyut, küreselleşmenin en önemli boyutlarından ve küreselleşme kavramı teknolojik gelişmeler olmaksızın tanımlanamaz.

1.2.2.5. Çevresel Boyut

Küreselleşmenin çevresel boyutu ya küreselleşmeyle çevreye ve çevre sorunların karşı duyarlılıkların arttığı ya da küreselleşmenin olumsuz sonuçlarından biri olarak, çevre sorunlarının arttığını¹⁰⁵ belirtir temalarla işlenir.

Bugün çevre sorunları neredeyse tüm dünya milletlerinin sorunlarıdır ve çevre sorunları giderek sınır ötesi nitelik kazanmakta, dünya milletlerini birbirlerine daha bağımlı hale getirmektedir. Ayrıca hiçbir devlet diğer devletlerin sınırları içindeki çevre sorunlarına kayıtsız veya müdahalesiz kalamamaktadır. Norveç'in Amazon yağmur ormanlarının korunması için Brezilya'ya 2015 yılına kadar 1 milyar dolar yardım

---

¹⁰¹ ATASOY (2005), s.214.

¹⁰² ATASOY (2005), s.241.

¹⁰³ BAŞTÜRK (2001).

¹⁰⁴ <http://www.genbilim.com/content/view/1662/89> (10.09.2008).

¹⁰⁵ AKTAN ve ŞEN (1999), ss.2-14.

yapacağını açıklaması da bu noktada değerlendirilebilir¹⁰⁶. Çevre-küreselleşme ilişkisini inceleyen Yılmaz (2007) da küresel çevre problemlerine cevap verememesinin, ulus-devletin de zayıflamasının bir işareti olduğunu belirtir¹⁰⁷.

Sadece doğa olayları neticesinde değil, insanoğlunun çevrenin kaderini de etkileyecek kadar çevreye zarar vermesiyle, çevreye zararlı teknolojik gelişmelerin artışıyla ve insanların tabiatı yeterince koruyamaması ile de yakından ilişkili olan özellikle son dönemdeki küresel iklim değişiklikleriyle gündeme gelen ‘küresel ısınmanın küreselleşme – çevre ilişkisinde önemli yeri vardır.

1.3. KÜRESELLEŞMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Küreselleşmenin ne zaman ortaya çıktığı, yeni bir olgu olup-olmadığı, tarihi gelişimi, dönemleri de küreselleşmenin diğer unsurları kadar tartışmaların olduğu bir konudur. Ayrıca küreselleşme teriminin ilk kullanıldığı tarih de tartışmalıdır. Araştırmacılar ve düşünürler arasında, küreselleşmenin insanlık kadar eski bir olgu olduğunu savunan düşünürlerden başlangıç tarihinin insanoğlunun sivilleşme çabaları olduğunu belirtenlere, 1800’lü yıllarda ortaya çıktığını söyleyenlerden küreselleşmenin modern bir çağın ürünü olarak kabul edilmesini isteyen düşünürlere kadar küreselleşme tarihi konusunda farklı görüşler vardır¹⁰⁸. Bazı yazarlar da Mısır, Helen ve Roma küreselleşmelerinden bahsederken¹⁰⁹ bazıları da Osmanlı ve Roma dönemlerini akıldan çıkarmamak gerektiğini belirtir. Bu nedenle küreselleşmenin tarihsel çerçevesi özellikle de küreselleşmenin başlangıcı konusunda ‘neyin küresel olduğu’ sorusunun cevabı önemlidir. Bu, araştırmacıların küreselleşme tarihi konusundaki hem farklılıklarını kavramaya hem de neden temkinli ve net olmayan ifadeler kullandıklarını anlamamıza yardımcı olur¹¹⁰.

Küreselleşme olgunun yanında küreselleşme kavramının kullanımının da bir tarihselliği vardır ve kullanımı sosyal bilimler literatüründe oldukça yenidir. İlk olarak 1960’larda sıkça kullanılmaya başlanmış ve 1990’lara gelindiğinde, bilim adamlarının önemini kabul ettiği, hakkında yoğun çalışmalar yapılan, yaşadığımız çağı ve dünyayı

¹⁰⁶ Açık Gazete, ‘Bravo Norveç’e’ 17 Eylül 2008.

<http://www.acikgazete.com/?newsid=23440&category=157> (09.10.2008).

¹⁰⁷ YILMAZ (2007), s.219.

¹⁰⁸ Okan TANER(2004). “Dünyada ve Türkiye’de Küreselleşme ve Yoksulluk Süreci” Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, *Basılmamış Yüksek Lisan Tezi*, Muğla, s.5

¹⁰⁹ AKTAN ve ŞEN (1999), s.9.

¹¹⁰ ZENGİNGÖNÜL (2004), s.19.

anlamakta kullanılan anahtar bir kavram haline gelmiştir¹¹¹. Bozkurt (2000)'da, kavram olarak 'küresel' sözcüğünün kökenin 400 yıl öncesine gitse bile küreselleşmenin oldukça yeni bir kavram olduğunu savunmaktadır. Ona göre ilk olarak 1960'larda ortaya çıkan küreselleşme kavramı, 1980'lerde sıkça kullanılmaya başlanmıştır. 1990'lara gelindiğinde de bilim adamlarının önemini kabul ettiği anahtar bir sözcük haline gelmiştir¹¹². Steger (2006)'e göre ise küreselleşme terimi ilk kez 1960'lardan beri kullanılmaya başlanmış ve hem popüler hem de akademik literatürde, bir süreci, durumu, sistemi, gücü ve dönemi tanımlamak için kullanılmıştır¹¹³. Küreselleşme kavramının kullanımı konusunda belirgin bir şey söylemek söz konusu değilse de kaydettiği gibi 90'lı yıllardan bu yana 'küreselleşme' kavramının popülaritesinin ve kullanımının arttığını söylemek yanlış olmaz¹¹⁴.

Küreselleşmenin tarihsel çerçevesi üzerinde yürüyen tartışmaların başında küreselleşmenin yeni bir olgu mu yoksa eski bir olgu mu olduğu gelir. Kimi yazarlar küreselleşmenin günümüzdeki tezahürlerini dikkate alıp küreselleşmenin yeni bir olgu olduğunu öne sürerken kimileri küreselleşme kırıntılarını tarihsel çapta ele almakta ve küreselleşmeyi bir birikim olarak değerlendirip oldukça eski bir olgu olarak görmektedir. Mesela küreselleşme olgusunu küreselleşme kavramıyla birlikte düşünen Aslan (2005)'a göre küresel sözcüğünün kökeni çok eski bir geçmişe dayansa da 'küreselleşme' kavramı 1960'larda kullanılmaya başlanmıştır. 1980'lerde kullanımı artmış, 1990'larda ise önemi herkes tarafından kabul edilen bir anahtar terim niteliği kazanmıştır" diyerek küreselleşmenin yeni bir olgu olduğunu belirtmektedir¹¹⁵. Oran (2001) ise küreselleşmeyi 'Batı'nın, altyapısıyla ve üstyapısıyla tüm dünyaya yayılması' tanımlayıp ilki 1490'da oluşan üç küreselleşme dalgasından söz etmektedir¹¹⁶.

Küreselleşmeyi kapitalizm ile birlikte düşünenlerin tarihsel çerçeve çizerken 'küreselleşme 21. yüzyıldaki kapitalizmdir' cümlesini kullanmaktadır. Bu görüşe sahip yazarlar kapitalizmi ve modernleşmeyi genellikle dünyanın Batılılaştırılması, kolonicilik, sömürgecilik ve emperyalizm çerçevesinde ele almaktalar. Bunlara göre

---

¹¹¹ ATASOY (2005), s.128.

¹¹² Veysel BOZKURT (2000). "Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar", Küreselleşmenin İnsani Yüzü İçinde Der. Veysel Bozkurt, Alfa Yayınları, No. 836, İstanbul, s.18.

¹¹³ STEGER (2006), s.24.

¹¹⁴ Burak ÜLMAN (2001). "Uzun Süreçte Küreselleşme: Bir Sihirli Kavramı Tarihindeki Yerine Koyma Denemesi" Stratejik Araştırma Merkezi, Ed: Kemali SAYBAŞILI "Küreselleşme ve Ulus-Devlet" <http://www.stratejik.yildiz.edu.tr/kuresell.htm> (01.10.2008).

¹¹⁵ ASLAN (2005), s.6.

¹¹⁶ ORAN (2001), s.1-4.

küreselleşme, 15. yüzyıldan itibaren Avrupalı beyazların Asya, Afrika, Avustralya ve Latin Amerika'da koloniler oluşturmaları ve kapitalizmin gelişmesiyle başlamıştır ve bir anlamda küreselleşme emperyalizmle birlikte gelişmiş olan bir süreçtir¹¹⁷. Koray (2001)'da bu görüşü destekleyen incelemesinde küreselleşmenin en azından kapitalist sistemin ortaya çıkmasıyla başlamış ve onun ihtiyaçları doğrultusunda gelişerek bugünlere gelmiş olduğunu öne sürer¹¹⁸. Ülman (2001)'da küreselleşme kapitalist sistemin 70'li yıllarda başlayan ve halen süren bir iç evresidir diyerek küreselleşmenin modern bir kapitalizm olduğunu savunur¹¹⁹. Bu görüşü destekleyen kimi yazarlara göre ise küreselleşme tek kutuplu dünyada Batı emperyalizminin yeni adıdır¹²⁰. Antropoloji Sözlüğü'nde ise dünyanın iktisadi ve siyasal bakımdan Batı Avrupa merkezli bir yeniden örgütlenişi olarak küreselleşme sürecinin kökenleri, sömürgeciliğin başlangıcına 16. yüzyıla dek dayandırılmaktadır¹²¹.

Küreselleşmenin tarihi konusundaki tartışmalı durumu göstermesi açısından şu örneği vermek ilginç olacaktır. 2006 yılında Moğol İmparatorluğu'nun 800. kuruluş yıldönümü nedeniyle konuşan Çinli bir uzman herkesin küreselleşmeyi “Kalküta'da Coca Cola satılması veya Starbucks'ın Şanghay'da şube açması” olarak gördüğü, ancak bilim adamlarının, bu sürecin başlangıç tarihi olarak 800 yıl geriye gittiklerini belirtti. Buna göre Asya, Avrupa ve Ortadoğu'daki toprakları içine alan Moğol İmparatorluğu'nun kurucusu Cengiz Han küreselleşmenin asıl mimarı idi. Çünkü Cengiz Han, bugünkü küreselleşme anlayışıyla kıyaslanan bir yönetim kurmuş ve ticarete teşvikle beraber kültürel alış verişe zemin hazırlamıştır. Uzman ayrıca, Moğol İmparatorluğu'nun böylece, küreselleşmenin, alanı ve zamanı daraltarak, sınırların kaldırılmasını içeren temel öğelerini yerine getirdiğini savunarak tezini kanıtlamaya çalışmaktadır¹²². Bu yazarların ortak görüşü Küreselleşme yeni bir süreç değildir. En azından kapitalist sistemin ortaya çıkmasıyla başlamış ve onun gereksinimleri doğrultusunda gelişerek bugünler gelmiş bir süreçtir.

---

¹¹⁷ ATASOY (2005), s.150.

¹¹⁸ Meryem KORAY (2001), “Küreselleşme Süreci ve Ulus-Devlet, Ekonomi, Siyaset Tartışmaları,” Stratejik Araştırma Merkezi, Ed: Kemali SAYBAŞILI “Küreselleşme ve Ulus-Devlet” <http://www.stratejik.yildiz.edu.tr/kuresell.htm> (01.10.2008).

¹¹⁹ ÜLMAN (2001).

¹²⁰ SOMÇAĞ (2005).

¹²¹ Kudret EMİROĞLU ve Suavi AYDIN (2003). **Antropoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, 1.Baskı, Ankara, s.539–543.

¹²² Hürriyet Gazetesi “Küreselleşmenin Mimarı Cengiz Han”, 5 Haziran 2006, s.11

Küreselleşme araştırmacılarının bir kısmının uzlaşabildiği küreselleşmenin tarihsel sınıflandırmaları ise şöyledir:

Küreselleşmeyi bir ‘Dünya Sistemi’ durumunda inceleyen Oran (2001) ise biri 1490’dan itibaren başlayan birinci küreselleşme, diğeri 1890’dan itibaren ikinci küreselleşme ile 1990 küreselleşmesinden bahsetmektedir¹²³.

Friedman küreselleşmeyi üç döneme ayırmaktadır¹²⁴:

- Kolomb’un Amerika’yı keşfi ile başlayan 1492’den 1800’lere kadar
- 1800’lerden 2000’lere süren dönem.
- 2000’lerde ise küreselleşmenin üçüncü dönem.

Küreselleşmenin bir kurumu olduğu ifade edilen Dünya Bankası bu üç küreselleşmenin tarihi serüvenini şu şekilde sınıflandırmaktadır¹²⁵:

- İlk Küreselleşme Dönemi: 1870–1914,
- Ulusçuluğa Geri Dönüş: 1914–1945,
- İkinci Küreselleşme Dönemi: 1945–1980,
- Yeni Küreselleşme Dönemi: 1980 ve sonrası.

Görüldüğü gibi küreselleşme konusunda birbirinden farklı görüşlerin yansıması olan bu sınıflandırma çabaları arasında bazı tarihler dışında pek de büyük bir fark yoktur. Birazdan bu sınıflandırmalar detaylıca incelendiğinde daha açık olarak görülecektir. Bu noktalardan da hareketle küreselleşmenin tarihsel çerçevesi aslında bir ‘küreselleşme(ler) tarihi’dir. Bu bölümde araştırmacıların üzerinde yoğunlaştığı bu üç dönem ayrı ayrı incelenecek ve bu üç dönemin birbirinden farklılıkları ortaya konmaya çalışılacaktır.

1.3.1. Birinci Küreselleşme

Denizcilik alanında önemli gelişmelerin olmasıyla 1490’dan sonra Batı, denizler ötesini keşiflere girişti. Bu yayılmayı doğuran gereksinme ise Oran (2001)’a göre, Batı Avrupa’da oluşma kıpırtıları yeni başlayan Mutlakıyetçi Monarşi’nin denizaşırı ülkelerdeki değerli madenlere ve mallara el koyma isteği idi. Yine yazara göre, bu, 16–18. yüzyıllarda doruğuna ulaşacak olan Merkantilizm politikasının da başlangıcıdır¹²⁶. Noam Chomsky de bu keşifler sonucu Batılıların Amerika’yı keşfetmelerini yabancı bir

---

¹²³ ORAN (2001), s.4.

¹²⁴ YILMAZ (2007), s.194.

¹²⁵ ASLAN (2005), s.8.

¹²⁶ ORAN (2001), s.5.

kültür tarafından Amerika'nın işgal edilmesi ve küreselleşmenin başlangıcı olarak görür. Kimilerine göre bu süreç batıların Ümit Burnu'nu keşfetmeleri ile birlikte yaygın bir sömürgeciliğe, sermaye birikimi ve endüstrileşmeyle birlikte kapitalizmin doğmasına yol açarak bugünkü küreselleşmeye kadar devam etmiştir¹²⁷.

Denizcilikteki gelişmelerin sonucu doğan bu ilk Batı yayılmasının sonucunda Batı Avrupa'nın ekonomik sistemi koloni ekonomilerine dayalı bir ekonomik sistem olarak belirdi. Bu dönemde kolonilerden sağlanan hammadde ve ara maddelerin merkezde mamul mala dönüştürülerek tekrar çevre ülkelere satıldığı klasik sömürge ekonomisi yapısı işlemekteydi. Bu süreç yoğun emek ve sermaye akımlarının yaşandığı ve böylece dünya ekonomik entegrasyonun temelini atıldığı bir dönem olmuştur¹²⁸.

Fiedman, Kolomb'un Amerika'yı keşfi ile başlayan 1492'den 1800'lere kadar ki bu dönemde, öne çıkanın ülkelerin sahip olduğu (insan, beygir, buhar gücü) güç olduğunu kaydeder¹²⁹. Kısacası, Dünya Bankası'nın 1870–1914 yılları arasında gerçekleştiğini işaret ettiği Birinci Küreselleşme dalgası, yoğun bir birikimin sonucudur. Birikim ise daha çok denizcilikteki gelişmeler, tren yolunun gelişmesi¹³⁰, telgrafın icadı ve telefon gibi yeniliklerle haberleşmenin ucuzlaması, Kanada, Arjantin, Avustralya, Yeni Zelanda, Rusya, Çin gibi pazarların ortaya çıkmasına sonuçta dünya ekonomisinin çok hızlı bir şekilde gelişmesine ve genişlemesine neden olmuştur¹³¹. Bu gelişmelerde ve dış ticaretin genişlemesinde en çok pay da İngiltere ve Fransa'nındı¹³². Bazı yazarlar da birinci küreselleşmenin gerçekleştiği 1870–1914 dönemleri arasında, ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin artmasını kapitalizme bağlamaktadır. Buna göre, 1870–1914 arası dönemde ortaya çıkan ve gelişmeye başlayan, Batının ekonomik sisteminin temelini teşkil eden 'kapitalizm' küreselleşmenin gerçekleşmesinde önemli bir araç olmuştur¹³³. Bu anlamda küreselleşmeyi Batı'nın yayılması olarak gören yazarlar da bu görüşe katılmaktadır.

Sonuç olarak, küreselleşmenin temel dinamikleri 'değişim' ve 'yayılma' gerekçesi ise ekonomi idi. Birinci küreselleşmede denizcilikteki gelişmeler, telgrafın icadı ve tren yolundaki ilerlemeler sonucu Batı'nın o zamana kadar ulaşmadığı

---

¹²⁷ ATASOY (2005), s.151.

¹²⁸ ORAN (2001), s.5. veya ASLAN (2007), s.8.

¹²⁹ YILMAZ (2007), s.194.

¹³⁰ ASLAN (2005),s.8.

¹³¹ BERBER (2007), s.450.

¹³² ASLAN (2005), s.8.

¹³³ AKTAN ve ŞEN (1999), s.10.

(ulaşamadığı) denizaşırı ülkelere siyasal, askeri ve ticari etkisini yayması içinde bir fırsat teşkil etti¹³⁴. Ayrıca bu yeni dönemde uluslararası ticarete ortaya çıkan rekabetin yoğunlaşması beraberinde üretimde de uzmanlaşmayı doğurdu¹³⁵. Yılmaz'a göre teknolojik alanda gelişme ileri seviyelere ulaşmış, ulusları ve toplumları birbirine bağlayan bağların artmasına yol açmıştır. Sonuçta ilk teknolojik gelişmenin geleneksel toplumu çözüp modern sanayi toplumuna yol açmasına benzer şekilde yeni teknolojik gelişme de sanayi toplumunu çözerken yeni bir post-modern topluma ve ikinci küreselleşme dalgasına yol açmıştır¹³⁶.

1.3.2. İkinci Küreselleşme

İkinci küreselleşme Batı'nın ikinci yayılması olan 1870 sonrasında tekabül etmektedir. Bu yayılmayı sağlayan olanaklar ise Oran (2001)'a göre Batı ile dünyanın başka bölgeleri arasında çok büyük oransızlık doğurmuş bulunan sanayi devriminin yarattığı muazzam teknolojik olanaklardı. Yani, bu yayılmanın ardında sanayi devrimi bulunuyordu¹³⁷. Bu küreselleşme toplumsal hayatı oldukça olumlu etkileyecekti¹³⁸. Fiedman'a göre önce buhar makineleri, deniz ve demiryolu ulaşımın yaygınlığını sağlarken sonra telgraf, telefon, PC, uydu, optik kablolar ve denizyolu ulaşım ve iletişimde mesafe sorununu kaldırdı¹³⁹.

Aslında ikinci küreselleşme “Avrupa'nın içinden gelen yeni ve belirli ekonomik ve mali baskılara bir cevaptı¹⁴⁰”. “19. yüzyıl sonunda kapitalizm yeniden yapılanma zorunluluğuyla karşı karşıya kalmıştı. İkinci yayılma bunu sağladı ve sistemin kendini yeniden üretmesine olanak sağladı. Bu nedenle, o zamana kadar ‘sömürgecilik’ olarak anılan olgunun bu yepyeni türüne yeni bir ad verildi: Emperyalizm.” Sonuçta, ikinci Batı yayılması olan Emperyalizm bu denizaşırı topraklara güçlü biçimde yerleşerek, Oran (2001)'a göre birinci küreselleşmenin aksine kendi altyapısını çok köklü biçimde aştı¹⁴¹.

1914-1945 yılları arası, küreselleşmenin daha doğrusu İkinci Küreselleşmenin durakladığı bir dönemdir. 1914'de I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, 1929'da Büyük

---

¹³⁴ ORAN (2001), s.5.

¹³⁵ BERBER (2007), s.450.

¹³⁶ YILMAZ (2007), s.130.

¹³⁷ ORAN (2001), s.6.

¹³⁸ ATASOY (2005), s.155.

¹³⁹ YILMAZ (2007), s.194.

¹⁴⁰ ORAN (2001), s.7.

¹⁴¹ ORAN (2001), s.8.

Depresyonun baş göstermesi ve sonrasında da II. Dünya Savaşı'nın başlaması, küreselleşme sürecini oldukça yavaşlatmıştır¹⁴². Yani savaşlar ve bunların sonucu doğan bunalımlar küreselleşmenin süreklilik arz etmesini engellemiş ve farklı küreselleşme dönemlerini ortaya çıkarmıştır.

İki büyük savaş ve bunalımlarla duraklama devresinin ardından 1945 sonrası İkinci Küreselleşme kaldığı yerden devam etti. Bundan sonraki dönem pek çok araştırmacı tarafından kapitalist ekonominin yeniden canlanması olarak da görülmektedir¹⁴³. Ancak duraklamaya neden olan sorunların etkisi olumsuzdu. Savaşlar sonrası II. Dünya Savaşı'nın ardından, Avrupa büyük güç kaybetmiş, ekonomik olarak tahrip olmuştu. Aslan (2005) II. Dünya Savaşı'nın ardından yeniden başlayan küreselleşme sürecini şöyle özetlemektedir: "II. Dünya Savaşı döneminde Avrupa'nın üretim kapasitesi tahrip olurken ABD dünyanın hâkim ekonomik ve sosyal gücü olarak yeniden liberalleşme eğilimlerini ön plana çıkarmıştır. Böylece, uluslararası işbirliğini geliştirme çabası yoğunlaşmış, bu kapsamda dünya ekonomisini yönlendirecek uluslararası örgütlerin kurulması çabalarına başlanmıştır. Bilindiği gibi, 1944 Bretton Woods Konferansı'nda IMF ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın (Dünya Bankası- International Bank for Reconstruction and Development-IBRD) kurulması ve uluslararası ticareti engelleyen düzenlemelerin azaltılması yönünde kararlar alınmıştır¹⁴⁴."

İkinci Dünya Savaşı sonrası çoğu ülkenin uluslararası sermaye dolaşımını katı bir denetime tabi tutmakta olduğunu ve IMF ve Dünya Bankası'nın, özel sermaye dolaşımının kısıtlı olduğu bir ortamda, uluslararası ticaret ve yatırımlara olanak sağlamak amacıyla tasarlandığını belirten Soros (2003), bundan sonra sermaye dolaşımı üzerindeki kısıtlamalar zamanla kaldırıldığını ve 1980'lerin başında, Reagan ve M. Thahchar döneminde, uluslararası sermaye hareketleri hızlandığını özellikle 1990'ların başında Sovyetlerin yıkılmasıyla finans piyasaları gerçek anlamda küresel hale gelmeye başladığını aktarır¹⁴⁵. Gerçekten de bu dönemde küreselleşme sürecinin ivme kazanmasında IMF, Dünya Bankası, GATT ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı - Organisation For Economic Cooperation And Development (OECD) gibi uluslararası kurumların önemi büyüktür. Hemen hemen tamamı 1940'ların ikinci

---

¹⁴² AKTAN ve ŞEN (1999), s.10.

¹⁴³ TANER (2004), s.14.

¹⁴⁴ ASLAN (2005), s.8.

¹⁴⁵ SOROS (2003), s.80.

yarısında kurulan bu gibi uluslararası kuruluşlar ABD himayesinde oluşturulmuş ve bu kuruluşların da katkısıyla Aktan ve Şen'e göre 1950'ler ve 1960'larda yeni bir küreselleşme dalgası ortaya çıkmıştır. "İkinci küreselleşme açısından bir dönüm noktası da 1970'li yıllarda gerçekleşmiştir: Ağustos 1971'de Bretton Woods Sistemi'nin çökmesi ile sabit kur sistemi terk edilmiş ve gelişmiş ülkeler başta ABD, Almanya, İngiltere ve Japonya peş peşe sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırmışlardır. Bu ülkelerde sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması, finansal küreselleşme ile olağanüstü bir ivme kazanmıştır¹⁴⁶."

1970'li yıllardan sonra küreselleşmenin hız kazanmasının bir nedeni de hızlanan teknoloji ve artan üretim piyasalarının dışa açılmasının etkileriydi. Bu nedenle 1970 ortalarından sonra ülkeler bu pazar mantığına uyarak ticareti serbestleştirme gerekliliği doğrultusunda davranmaya başladılar. Koray (2001)'a göre "özellikle, gelişmiş ekonomilerde 1945 sonrası teknoloji üstünlüğüne dayalı dış piyasa egemenliği, iç piyasada talebi ve alım gücünü yüksek tutmaya yönelik "Keynesyen" politikalar uzun süre büyümeyi güvence altına almışken, 1970 sonrasında koşulların değişmesi politika değişimini de getirmiştir. Japonya'nın dünya piyasalarında fark edilmeye başlayan gücü, petrol fiyatlarındaki artışlar gibi gelişmeler nedeniyle bu ekonomiler, iç pazardaki alım gücünü yüksek tutmanın da, gelişmekte olan ekonomilere iç pazarlarını koruma adına belirli bir otonomi bırakmanın da artık eskisi gibi büyümeyi garanti etmediği düşüncesini savunur duruma geldiler. Onlar için dış pazarları daha yakına getirmek ve daha kullanılabilir yapmak gerekiyordu; bunu da neo-liberal bir anlayışla ve küreselleşme yoluyla yapmak mümkündür¹⁴⁷."

Bu dönem küreselleşmeyi inceleyen Bulutoğlu (2005) ise, 19. yüzyıl İngiliz öncülüğündeki küresel dönem ile 20. yüzyıl ABD öncülüğündeki küresel dönemi karşılaştırmakta, bu sürecin, uluslararası sermaye hareketi ile mal ve hizmet ticaretini geliştirdiğini, bu sürece ticaretin, sermayenin ve insan gücünün serbest dolaşımı yerine artık küreselleşme dendiğini, bugünkü gelişmenin 19. yüzyıl serbest mal, sermaye ve işçi hareketinin bir devamı olduğunu, yeniliğin sadece internet ve iletişim teknolojisinde olduğunu, hatta 19. yüzyılda insan gücü akımının bugünkü işgücü devingenliğinden fazla olduğunu belirtmektedir¹⁴⁸.

---

¹⁴⁶ AKTAN ve ŞEN (1999), s.11.

¹⁴⁷ KORAY (2001).

¹⁴⁸ Kenan BULUTOĞLU (2005). **Devlet Piyasa Mafya**, Arıkan Yayıncılık, İstanbul, s.467.

1.3.3.Üçüncü Küreselleşme

Küreselleşme birikimlerin ürünüdür ve önceki dönem sonraki dönemlerin dinamiklerini oluşturur. Fakat küreselleşme tek bir süreç değil, aynı anda ve çeşitli düzeylerde düzensiz olarak ve çeşitli boyutlarda gerçekleşen bir süreçler dizisidir¹⁴⁹. Yani küreselleşme tarihi süreçler arasında ayrımları barındıran ama birbirinin birikimini harmanlayan bir yapıdadır. Bu anlamda üçüncü küreselleşme birinci ve ikinci küreselleşmelerin bir devamı, takipçisi ve sonucu olduğu kadar diğerlerinden de bazı farklılıkları taşıyan ayrımlara sahiptir. 1980 ve sonrası küreselleşme tarihi açısından üçüncü küreselleşmenin yaşanmakta olduğu dönemdir. Üçüncü küreselleşme diğerlerinden oldukça farklı, karmaşık ve çok boyutlu bir dönemdir. Yaşanan hızlı gelişmeler teknolojiye, insan yaşamından çevreye kadar çok geniş bir yelpazededir.

1980 sonrası küreselleşme temel olarak şu gelişmelere sahne olmuş ve belirginleşmiştir: “Sanayi alanında yoğunlaşan firmaların faaliyetleri, hızlı Pazar değişiklikleri, ürün ve üretim teknolojisindeki baş döndürücü gelişmeler ve rekabetin kızışmasıdır. 1990 sonrası ise eski Doğu Bloku ülkelerinin ekonomik ve siyasi çöküşüyle bu süreci zirveye taşımıştır. Planlı ekonominin hâkim olduğu bu ülkeler zamanla ekonomik ve siyasi açıdan Batı ülkelerine yaklaşılmaya başlamışlardır¹⁵⁰”. Çoğu yazar özellikle 90’dan sonra dozu yükselen küreselleşme dalgasının dünyadaki iki kutuplu askerî dengenin ortadan kalkmış olmasından kaynaklanan ortamın olmasına dayandığını iddia etmektedir¹⁵¹.

Üçüncü küreselleşmenin aracı araştırmacıların ortak kaniya varabildiği, bilim ve teknolojiye gelişmelerdir. Bu nedenle üçüncü küreselleşme dönemi Bilgi Çağı olarak da adlandırılmaktadır. Oran (2001), Üçüncü Küreselleşmeye gelinmesini onar yıl arayla birbiri ardına gerçekleşen şu üç olay etrafından açıklamaktadır¹⁵²:

- 70’lerden başlayarak, çokuluslu şirketlerin dünya ekonomisine egemen olması;
- 80’lerde Batı’nın optik kablo, haberleşme uyduları, bilgisayarlar, internet gibi teknolojik buluşları devreye sokarak yarattığı İletişim Devrimi;
- 90’larda SSCB’nin dağılması sonucu güç dengesinin ortadan kalkması ve Batı’nın yeniden tek güç odağı konumuna gelmesidir.

¹⁴⁹ STEGER (2006), s.59.

¹⁵⁰ AKTAN ve ŞEN (1999), s.12.

¹⁵¹ SOMÇAĞ (2005).

¹⁵² ORAN (2001), s.9.

Üçüncü küreselleşmenin temel dinamiklerinden biri iletişim, temel sembollerinden biri ise internet olmuştur. İletişim alanında bir devrim olan internet bugün dünyanın her yerinde yaygın ve ucuz bir şekilde kullanılmaktadır. İnternet, milyarlarca kişiyi, özel kuruluşları ve devletleri birbirine bağlayan World Wide Web'i (www) oluşturarak küreselleşmenin gerçekleşmesinde çok önemli rol oynamaktadır¹⁵³.

Küreselleşmelerde önemli bir unsur her zaman ulaşımdaki gelişmeler olmuştur. Üç küreselleşmede de ulaşımda önemli gelişmeler iletişimdeki buluşlarla birbirini desteklemiş ve sonuçta küreselleşme doğmuştur. Üçüncü küreselleşmenin özelliklerinden biri de coğrafi engellerin ortadan kalkmasını sağlayacak derece ulaşım sektöründeki gelişmelerdir. Zaten ilerleyen demiryolları ve gemiciliğe bu dönemde hava taşımacılığı da eklenmiş ve ulaşım artık hem ucuz hem de kolay bir hal almıştır. Bunun 'küresel bir yapı' oluşmasına büyük katkıları olduğu kuşkusuzdur. Bu yüzden kimi yazarlar bugünkü küreselleşme çağını bu gelişmelere bağlamaktadırlar¹⁵⁴.

1.4. KÜRESELLEŞMENİN SONUÇLARI VE KÜRESELLEŞMEYE YAKLAŞIMLAR

1.4. 1. Küreselleşmenin Sonuçları

Küreselleşme, sonuçları ve getirdikleri üzerinden tanımlanan çok boyutlu ve karmaşık bir olgudur. Küreselleşmenin sonuçlarını teşkil edenler ise küreselleşmenin getirdiği yenilik ve fırsatların yanında küreselleşmenin yol açtığı sorunlar ve tehlikelerdir. Yani küreselleşme, sonuçları açısından iki yüze sahip bir yapıdadır ve bu iki yüz keskin bir biçimde birbirinden ayrılmaktadır*. Küreselleşmenin sonuçlarının daha çok olumsuz olduğunu söyleyenler ile küreselleşmenin olumlu yönlerini öne çıkarmaya çalışanlar arasında çok şiddetli tartışmalar yürümektedir.

Küreselleşmenin yarattığı fırsat ve yenilikler ile getirdiği sorun ve tehlikeler; gelişmemiş ülkeler, az gelişmiş ülkeler ve gelişmiş ülkeler noktasında farklı farklı algılanabilmekte, küreselleşmenin getirdiği herhangi bir şey gelişmiş ülkelere yenilik olarak görülebilmekte iken gelişmemiş ülkelerde tam tersi bir gözle değerlendirilebilmektedir. Bu durum hem küreselleşmenin çok boyutluluğu hem de küreselleşmenin ideolojik boyutuyla ilişkili bir durumdur. Yani küreselleşmenin

---

¹⁵³ STEGER (2006), s.38.

¹⁵⁴ ATASOY (2005), s.156.

* Bu konu bundan sonraki 'Küreselleşmeye Yaklaşımlar' bölümünde detaylı olarak ele alınacaktır.

getirdikleri ideolojik perspektiflerden okunduğunda tam tersi değerlendirmelere mahal verebilmektedir.

Bu bölümde küreselleşmenin sonuçları açısından küreselleşmenin getirdiği yenilik ve fırsatlar ile küreselleşmenin yol açtığı sorun ve tehlikeler incelenecektir. Küreselleşmenin yol açtığı sorun ve tehlikelerden 'küreselleşen yoksulluk' ileride daha detaylıca görüleceğinden burada yüzeysel olarak geçilecek ve diğer bölüme giriş niteliğinde bir başlangıç yapılacaktır.

1.4.1.1. Küreselleşme Sürecinin Getirdiği Yenilik ve Fırsatlar

Küreselleşmenin getirdiği fırsat ve yenilikler ile getirdiği sorun ve tehlikeler, dünyanın her yerinde aynı kapsamda değerlendirilmemektedir. Çoğu ülke veya bölgede küreselleşmenin önemli bir nimeti sayılan bir şey, başka bir yerde çok olumsuz temalarla değerlendirilebilmektedir. Genelde ise küreselleşmenin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından çok olumlu sonuçlar doğurduğu düşüncesi vardır. Yani küreselleşmenin getirdiği fırsat ve yenilikler oldukça tartışmalı bir durumdur. Yine de araştırmacıların üzerinde yoğunlaştığı bazı gelişmeler küreselleşmenin getirdiği yenilik ve fırsatlar olarak değerlendirilmektedir.

Küreselleşmenin getirdiği yenilikler oldukça köklü değişikliklerden oluşmakta ve teknoloji transferinden verimliliğin artmasına ve dolayısıyla ekonomik refahın yükselmesine ve hatta ülkelerin birbirini daha yakından tanınmasıyla dünya barışına katkıda bulunmaya kadar¹⁵⁵ çok geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Yani küreselleşmenin getirdikleri genelde ekonomik ama sadece ekonomik alanda değil sosyal ve siyasal alandaki bazı fırsatları da kapsamaktadır.

Küreselleşmenin getirdiği yeniliklerin başında küreselleşmeyi iten güç olarak nitelendirilen teknolojik alandaki gelişmeler gelmektedir. İletişim teknolojilerinden uzay teknolojisine olağanüstü gelişmeler olması ile dünya pek çok kez ifade edildiği gibi 'küresel bir köy' haline dönüşmüştür. Özellikle de iletişim sektöründeki gelişmeler küreselleşmenin getirdiklerinde çok fazla yer tutar. Dünyanın herhangi bir yerinde olan bir olay dünyanın diğer bölgelerine kolaylıkla çok kısa bir süre içinde ulaşır duruma gelmiştir. Bu durum 'bilgi' açısından da mümkündür. Artık insanlar çok süratli olarak ihtiyaç duydukları bilgileri elde edebilmektedir¹⁵⁶. Ayrıca bu gelişmeler sayesinde

---

¹⁵⁵ AKTAN ve ŞEN (1999), s.13-14.

¹⁵⁶ ATASOY (2005), s.241.

güvenlik sektörü de aşırı derecede büyüme göstermiş ve denetim mekanizmaları daha gelişmiş ve verimli bir hal almıştır. Bu yöndeki gelişmeler sadece günümüzde değil, 'küreselleşme tarihi açısından incelendiğinde; geçmişteki küresel hareketlenmeler' kimine göre birinci ve ikinci küreselleşmelerde de mümkündür. Buharlı gemi ve gelişmişleri, demiryolları, otomobil gibi icatlar sayesinde insanların çok fazla sayıda yere daha hızlı ve daha ucuz ulaşabilir olmalarına olanaklar oluştu¹⁵⁷. Ulaşım sektöründeki gelişmeler de küreselleşmenin momentumunu arttırmıştır. Ulaşımındaki gelişmeler ile hem ulaşımın maliyeti düşerken hem de artık ulaşım çok kolay ve gelişmiş bir ağa sahip oldu. Bugün artık ulaşılamaz diye düşünülen bir bölge kalmadığı gibi artık çok uzun mesafelere kısa sürelerde ve düşük maliyetlerle ulaşabilmektedir. Bu denli gelişen ve yaygınlık kazanan enformasyon teknolojileri sayesinde, uluslararasıdaki değişim/etkileşim süreci ivme kazanmakta ve küresel dönüşüm hızlanmaktadır¹⁵⁸.

Küreselleşme ortamında oluşan küresel ekonomi de küreselleşmenin getirdiği fırsatlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Sermaye hareketlerindeki akışkanlık sayesinde finans piyasaları birbirine entegre olmuştur¹⁵⁹. Bu durum özellikle de gelişmekte olan ülkeler açısından olumlu süreçler doğuran bir durum olarak belirtilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin oluşan bu küresel ekonomiyle giderek artan bir biçimde entegrasyonu, uzun dönemde hem gelişmekte hem de gelişmiş ülkelerde ekonomik refahın artmasına katkıda bulunmaktadır¹⁶⁰.

Küreselleşme, nitelikli işgücü açısından da olumlu gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Ülkelerin dış ticarete dâhil olmaları veya dış ticarete dâhil olma çabaları, ihracat ve ithalata yönelik üretim yapan sektörlerde nitelikli işgücünün istihdamını artırma eğiliminde olmasını mümkün kılmıştır. Bunun yanında inşaat ve ulaşım gibi 'iç piyasaya hitap eden' sektörlerde de niteliksiz iş gücü için istihdam olanakları doğmaktadır. Yani küreselleşme işgücü açısından da pek çok olumlu gelişmeyi getirmiştir ve uzmanlık, yönetim alanlarında verimlilik için önemli atılımlara imkân vermiştir. (Bugün piyasalar için aranan mavi yakalılarının doğuşu da bu vesile ile olmuştur.)

---

¹⁵⁷ ATASOY (2005), s.155.

¹⁵⁸ BAŞTÜRK (2001).

¹⁵⁹ TANER (2004), s.29.

¹⁶⁰ AKTAN ve ŞEN (1999), s.14.

Sorunların çözümü noktasında küreselleşmenin doğurduğu olanaklar da vardır. Küreselleşme ortamında artık bir ülkenin sorunu sadece o ülkeyi ilgilendirir durumdan çıkmış ve bu yönde çalışmalar yapmak için Birleşmiş Milletler, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü North Atlantic Treaty Organization (NATO) gibi pek çok uluslararası örgüt kurulmuştur. Artık ülkelerin güvenlik, refah, çevre sorunları, uyuşturucu trafiği, terörizm, salgın hastalıklar, göç, mültecilik, insan hakları gibi konular artık uluslararası politikalardan bağımsız düşünülmemektedir¹⁶¹.

1.4.1.2. Küreselleşmenin Yol Açtığı Sorun ve Tehlikeler

Küreselleşmenin sonuçlarının diğer boyutu yol açtığı sorun ve tehlikelerdir. Genel olarak küreselleşmenin ortaya çıkardığı sorun ve tehlikeler, ulus-devletin güç kaybetmesi, nitelsiz işgücünün acımasız rekabetin kurbanı olması, gelir dağılımının bozulması, alt köylerin ortaya çıkması, hacim ve karakter açısından biçim değiştiren sermaye hareketlerinin makro ekonomik istikrarsızlık ve finansal krizlerin ortaya çıkmasındaki rolü, çevre sorunlarının artması gibidir¹⁶².

Küreselleşme ile ulus-devletlerin çözülmeye ve yok olmaya başlaması araştırmacılar tarafından küreselleşmenin yol açtığı tehlikelerin başında değerlendirilmektedir. Artık ulus devletler politika belirleyici konumlarından çıkmaya ve yerlerini uluslar üstü yeni oluşumlara devretmeye başlamışlardır. Avrupa Birliği gibi oluşumlarda bu noktada değerlendirilebilir. Ayrıca küreselleşme, ulus devletin sadece 'ulus' olma özelliğini değil ayrıca 'devlet' olma özelliğini de aşındırmaya başlamıştır¹⁶³. Gittikçe yaygınlaşan sivil toplumlar da devlete alternatif olarak görülmektedir.

Küreselleşmeyle birlikte artık uluslararası şirketlerin siyasilerden daha belirleyici bir aktör konumuna gelmesi de bazı araştırmacılarca bir küreselleşme sorunu olarak değerlendirilmektedir. Artık mal ve hizmetlerin arz-talebinden sürekli artan şekilde daha çok sorumlu hale gelmeye başlayan bu şirketler, küresel rekabet¹⁶⁴ ortamının da galipleri olarak bugün, ülke ekonomilerinin kaderini tayin eden en dominant unsurdurlar. Araştırmacılar bunun da ulus-devletin gücünü yitirmeye başlamasının bir nedeni olduğunu belirtmektedirler. Bir önceki bölümde küreselleşmenin nitelikli işgücü açısından olumlu getirdiklerinden bahsedilmişti. Aynı

---

¹⁶¹ TANER (2004), ss.29-30.

¹⁶² AKTAN ve ŞEN (1999), ss.13-14.

¹⁶³ ORAN (2001), ss. 49-50.

¹⁶⁴ TANER (2004), s.29.

zamanda küreselleşme emek piyasası için olumsuz sonuçları olan ortamı da beraberinde getirmiştir. Rekabet ortamının yanı sıra, uluslararası şirketlerin daha çok ucuz işgücüne yönelmeleri* emek piyasasında koruma kalkması¹⁶⁵ ve makinelerin iş dünyasında insan faktörünün, kol gücünün önemini iyice azaltması emek piyasası açısından küreselleşmenin olumsuz sonuçları olarak değerlendirilebilir.

Küreselleşmenin yol açtığı sorunlar içerisinde, çok sayıda araştırmacı, küreselleşmenin getirdiği rekabetin çok sayıda insanı kenara itmesi, gelir dağılımında ve kamu imkânlarından yararlanmada adaletsizliklere mahal vermesi ve bazı sektörlerin ve firmaların rekabet gücünü kaybetmesine bağlanan işsizliğin artışı önüne sürülmektedir¹⁶⁶. Küreselleşmeyi incelerken dünya çapında artan eşitsizliğin onun en baştaki üç yüzünden biri olduğunu belirtir¹⁶⁷. Küreselleşmenin yol açtığı en önemli sorunlardan biri hiç kuşkusuz bu tezin de ana konusu olan ‘küreselleşen yoksulluk’tur. Bu konu ileride detaylıca inceleneceğinden şimdilik, kısaca değinilmektedir.

Küreselleşmeye yöneltile en büyük eleştirilerin ve yaşanan sorunların odağında, kuralları koyanın uluslar üstü sermaye olduğu ve bu kurallar karşısında ulusal hükümetlerin politika üretmekte yetersiz kaldığı savı yer almaktadır. Aynı zamanda enformasyon ağlarıyla finans piyasalarının birbirine bağlı olduğu küresel bir ekonomide, uluslar üstü bir sermayenin çok kısa bir sürede mevcut ülkeyi terk etmesi, Rusya ve Asya krizlerinde görüldüğü gibi küresel çapta krizlere neden olmaktadır¹⁶⁸.

Küreselleşmenin tarihi sürecine emek bakabilen hem de bunla ilgili yazınsal katkıları olan ünlü finans spekülörü George Soros, küreselleşmenin en olumsuz yönlerinden birinin “küresel finans piyasalarının krizlere maruz kalabilmeleridir”. Soros'a göre gelişmiş ülkelerde yaşayan insanlar, finansal krizlerin getirdiği yıkımların tam anlamıyla farkına varamayabilirler; çünkü krizler, gelişmekte olan ekonomilerde çok daha derin hissedilir. Ayrıca teknolojik gelişmelerle hızı ve etkisi iyice artan uluslararası finans hareketleri, en küçük olumsuzluklara bile aşırı refleks vermektedirler¹⁶⁹.

---

* Nike, Adidas gibi dev firmaların fabrikalarını ve üretim tesislerini Asya gibi ucuz işgücünün olduğu yerlere açmalarının nedeni de budur.

¹⁶⁵ TANER (2004), s.31.

¹⁶⁶ BAŞTÜRK (2001).

¹⁶⁷ YILMAZ (2007), s.219.

¹⁶⁸ TÜRE (2009), s.45

¹⁶⁹ Ali GÖKSU (2008). “Ekonomik Küreselleşme Prizmasından Küresel Kriz ve Türkiye” Dünya Gazetesi, 18.10.2008, s.10.

Küreselleşmeyle ortaya çıkan bir sorun da kültür ve kimlik(ler) sorunudur. Küreselleşmeyle dünyanın tek bir kültür olma yolunda ilerlediği, zenginlikler olan farklılıkların da yok olmaya başladığı ve devletlerin amacının da Batıya benzemek yani homojenleşmek olduğu fikirleri gelecek için olumsuz sinyaller olarak değerlendirilmektedir. Artık küreselleşme bazı toplumlarca bir takım çevrelerin çıkarlarıyla özdeşleştirilmekte ve sadece bazılarına faydalı olacağına inanılmaktadır. Mesela Arap dünyasında küreselleşme değerlendirmeleri azımsanamayacak oranda, Amerika'nın ekonomik ve kültürel egemenliği ile ilişkilendirilmektedir¹⁷⁰. Kimlik noktasında ise küreselleşme; ulusal, kültürel hatta dinsel kimlikleri yok etmeye başlayan bir olgu olarak değerlendirilerek küreselleşmenin bu sonucunun en olumsuz sonuç olduğu belirtilmektedir. Ayrıca küreselleşme ile yöresellik de artmakta ve insanlarca bir sadakat odağına bağlılık büyük önem arz etmektedir. Bu durum insanların kimliklerini tehdit altında görmelerinin bir sonucudur. Kimlikleri bir yere bağlı olan ve başka bir yerde yaşamayı düşünemeyen bu insanlar yaşamak için belli bir toprağa ve kendilerini daha iyi hissetmek için kendi kültür ve dillerine dayanma ihtiyacı hissetmektedirler¹⁷¹.

Yılmaz (2007)'a göre "küreselleşme ile ticaret, sermaye ve üretimin önündeki engeller kalkarken teknoloji ve refahın da dünya çapında yayılması beklenmiş, dünya bütünleşirken insan hakları, demokrasi, özgürlük gibi değerlerin de yayılması ile daha insani bir dünya oluşması umulmuştu. Ancak sürecin teknolojik gelişme ile refah ve zenginliği yaymak yerine krizlere de yol açması, ticaret, sermaye ve yatırımın önündeki engeller kalkarken emeğin önüne engeller konulması ile gelişmeler hayal kırıklığı yaratmıştır¹⁷²". John Kavanagh 1997 yılında küresel dünyadaki sorunlardan birini demokrasinin tehlikeye girmesi olarak sunmuştu¹⁷³.

Küreselleşme kadar küreselleşmeme ya da küreselleşme ortamına uyum sağlayamama da bazı ülkeler için çeşitli sorunları ortaya çıkarmaktadır. Azgelişmiş daha doğrusu küreselleşmeye entegre olamayan ve ondan doğru dürüst yararlanamayan ülkeler için küreselleşme oldukça zararlı olabilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin altyapısının küreselleşme için henüz hazır olmaması veya yapısal sorunların bulunması gibi durumlarda ekonomik çöküntüler, siyasal rejimlerinin değişimine kadar giden problemler olabilmektedir. (Rusya ve Arnavutluk gibi ülkeler) Ayrıca bu ülkelerde çok

---

¹⁷⁰ STEGER (2006), s.161.

¹⁷¹ Bahadır AKIN "21. Yüzyılın Eşiğinde Küreselleşme ve Küresel İşletmeler"
http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=262 (01.08.2008).

¹⁷² YILMAZ (2007), s.527.

¹⁷³ YILMAZ (2007), s.135.

sayıda insan sosyal güvenlik açısından yoksun olmalarından dolayı, küreselleşmeden zarar görmüşler; pek çoğu küresel piyasalar tarafından kenara itilmişlerdir¹⁷⁴. Bunun yanında küreselleşmenin aktörleri olan ülkelerde de küreselleşmenin imkânlarından yararlanamayan ve bilgi toplumunun gerektirdiği niteliklere sahip olmayan gruplar da sosyal sorunların ortaya çıktığı görülmektedir¹⁷⁵. Küreselleşme-çatışma ilişkisini inceleyen Pieterse, küreselleşmeyle gelen sorunlardan biri olarak küreselleşmeyle birlikte çatışmaların arttığı, sertleştiği; çatışmaların artması nedeniyle başka sektörlerde kullanılacak kaynakların savaş sektörüne kaydırıldığını ifade eder¹⁷⁶.

Çevre sorunlarının artması, küresel ısınma gibi tanımlamaların yaygınlaşması da küreselleşmenin bir tehdidi olarak görülmektedir. Bunda sanayi tesislerin artması, rekabet ortamının sonuçları ve insanların çevreyi daha fazla tahrip etmesi başta gelir. Aktan (2002a)'a göre küreselleşmenin çevreyle ilişkili olarak ortaya çıkardığı üç farklı tehlike söz konusudur. Bunlar; küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan endüstriyel ürünlerin ve bunların hızla ülkelere yayılması sonucu ekolojik dengenin bozulması nedeniyle 'sanayileşmenin çevreye verdiği zarar'; yoksulların çevre bağımlılıklarının artmasıyla aşırı doğal kaynak tüketimine yönelmeleri nedeniyle fakirliğin çevreye verdiği zarar ve kimyasal, biyolojik ve nükleer silahların dünyada hızla yayılması nedeniyle hitle imha silahlarının hızla artmasıdır¹⁷⁷. Ayrıca tabiatı korumak için yeterince çaba verilmemesinin yanında insanların düşüncesizce kar peşinde koşması da çevreye zarar veren bir etken olarak değerlendirilmektedir¹⁷⁸.

1.4.2. Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar

Küreselleşmenin gelişmiş ülkeler açısından olumlu, gelişmemiş ülkeler açısından ise olumsuz bir süreç olduğu söylenmektedir. Yani küreselleşme süreci kazananları ve kaybedenleri fırsatları ve dezavantajları içinde barındıran ikiyüzlü bir süreç olarak lanse edilmektedir. Küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar yani küreselleşmenin olumlu mu olumsuz mu bir süreç olduğuna dair fikirlerde bu iki yönlü yapıdan etkilenmiştir. Küreselleşmeye yaklaşımlar siyasi pencereden bakışların yanı sıra bilim türüne göre de cephelenebilmektedir. Örneğin Talas (2008)'a göre küreselleşmeye sosyal politikacılar

---

¹⁷⁴ SOROS (2003), s.3.

¹⁷⁵ YILDIZ (2008).

¹⁷⁶ Jan PIETERSE (2003). "Küreselleşme, Popülizm ve Çatışma: Savaş, Siyaset ve Çatışma Teknolojileri" Çev: Mahir BİLGİN, Eğitim Bilim Toplum, Cilt:1, Sayı:2/3, ss.5-6.

¹⁷⁷ Coşkun Can AKTAN (2002a). "Yoksullukla Mücadele Stratejileri", Hak İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, ss. 13-14.

¹⁷⁸ SOROS (2003), ss.3-4.

tepkili şekilde yaklaşırken, işletmeci ve sermaye sahipleri olumlu yaklaşıyor görünmekte ve olumlu yaklaşanlar, küreselleşmeyi tarihi bir fırsat olarak değerlendirmektedir¹⁷⁹. Giddens (2000) küreselleşmeye yaklaşımları şüpheciler ve radikaller olmak üzere 2 bölüme ayırmaktadır. Radikaller, küreselleşmeyi savunanlar iken şüpheciler küreselleşmeye eleştirel bakan kesimdir. İkisi arasında zıt bir yapı oluşturur. Ayrıca bu iki gruba ikisi arasında gidip gelse de daha ziyade radikallere yani küreselleşme taraftarlarına yakın duran dönüşümcüler eklenebilir¹⁸⁰.

1.4.2.1. Küreselleşmeyi Savunanlar

Radikaller (aşırı küreselleşmeciler), yani küreselleşmenin olumlu bir süreç olduğunu iddia edenler, genelde sağ kesimde toplanmaktadır. Araştırmacıların da belirttikleri gibi bunlar liberal kesimdir.

Küreselleşme taraftarlarına göre, piyasa mekanizması, hükümetlerden daha rasyonel çalıştığı için politikanın yerini almaktadır. Politikalar yerel ya da ulusal ölçekte hala etkili olsalar bile küresel ekonominin hareketlerini etkileyebilecek güce sahip değillerdir. Bunun sonucu olarak endüstri toplumlarının bir ürünü olan ulus devlet küreselleşme sürecine ilişkin olarak önemini yitirmiştir. Ve piyasalar, devlet mekanizmalarından ve işleyişlerinden daha güçlü bir hale gelmiştir¹⁸¹. Kır (2002), da radikal küreselleşmecilerin, küreselleşmenin, üretim ticaret ve finans uluslararası ağların kurulması ile ülke ekonomilerinin ulusallıktan uzaklaşmasına yol açtığını iddia ettiklerini belirtir.^{182*}

Ulus-devletin önemini yitirmesiyle doğan alternatif ise dünya toplumu anlayışına doğru olan yönelimdir. Burada da artık vatandaşlık kavramı da ulusu aşmakta ve dünya vatandaşlığı tabiri ortaya çıkmaktadır. Dünya toplumu anlayışı geleneksel devlet anlayışının yerini almakta ve böylece yeni toplumsal örgütlenme şekilleri de doğmaya başlamaktadır¹⁸³. Gerçekten de birçok neo-liberal için küreselleşme, ilk gerçek küresel

---

¹⁷⁹ Mustafa TALAS (2008). “Küreselleşme”. Ed: Mustafa TALAS ve S.Salih BİLDİRİCİ, **Farklı Yönleriyle Küreselleşme**, Doğu Kütüphanesi, 1. Baskı İstanbul, s.12.

¹⁸⁰ Anthony GIDDENS (2000). **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, Çev: Osman AKİNHAY, Alfa Yayınları, İstanbul, ss.10–11.

¹⁸¹ TANER (2004), s.23.

¹⁸² Adil KIR (2002). **Globalizasyon, “Küreselleşme Ulus Devletin Sonumu”** Eylül Yayınları, Ankara, s.15.

* Kimi araştırmacılar, artık hükümetlerin ulusal ekonomilerindeki başarıların ve başarısızlıkların hükümetlerin çalışmalarından ziyade ulusötesi finans kuruluşlarının hareketlerinden kaynaklandığını öne sürmektedir

¹⁸³ TANER (2004), ss.23-24.

uygarlığın habercisi olarak değerlendirilmektedir. “Aşırı-küreselleşmeci bakış açısına göre, küresel ekonominin yükselişi, radikal yenedünya düzeninin bir delili olarak yorumlanabilecek, küresel düzeyde kültürel karışım, küresel yayılma ve küresel yönetim kurumlarının doğuşu, köklü bir biçimde yenedünya düzeninin delilleri ve ulus devletinin ölümü olarak yorumlanmaktadır. Bunun yanında, ülkeler arasında uluslararası işbirliği kolaylaşmıştır; artan küresel iletişim altyapısı sayesinde değişik ülkelerin halkları, ortak çıkarlarını daha çok farkına varmakta ve bunun sonucunda da küresel bir uygarlığın doğuşu için ortak bir zemininin oluştuğunu iddia etmektedirler¹⁸⁴”.

Sonuç olarak, küreselleşmeyi savunanların genel tezleri; ulusal olanın aşınarak ulus-ötesi hatta dünya çapında bir birliktelik tanımının oluşmasından kaynaklanmasının yanında, küreselleşmenin doğal ve kaçınılmaz bir süreç olduğunu anlayışına dayanmakta ve küreselleşmeye karşı çıkanlardan az olmamakla birlikte ideolojik de bir bakışın izlerini yansıtmaktadır.

1.4.2.2. Küreselleşme Karşıtları

Küreselleşme karşıtları günümüzde yaptıkları şiddetli tepkiler ve radikallikleri ile gündeme gelmektedirler. Steger (2006)'e göre nüfusun geniş kesimleri, kendilerini, yeterli bir toplumsal güvenlik ve destek sisteminden yoksun halde bulunca, kendilerini piyasaların küreselleşmesinden korumak için radikal önlemlere başvurmuşlardır¹⁸⁵.

Küreselleşme karşıtları (Şüpheciler) genelde siyasette solda özellikle eski solda toplanmaktadır. Giddens (2000)'in deyişiyle küreselleşmeye her konuda kuşkuyla yaklaştıkları için Kuşkucular olarak da nitelendirilirler¹⁸⁶. Küreselleşme karşıtları, küreselleşmeyi bir liberal karşıtlıkla değerlendirmektedirler ve küreselleşmenin liberallerin icadı olduğunu iddia etmektedirler. Küreselleşmeye her konuda kuşkuyla yaklaşan bu grup küreselleşmeyi bir süreç olarak değil herkesin bu terimle bu kadar ilgili olmasının zamanın ideolojisi haline gelmesine bağlamaktalar¹⁸⁷. Şüpheciler temel olarak küreselleşmenin ekonomik boyutuna odaklanmaktadır. Ulus-devletin bütün gücünü koruduğu tezini öne sürmektedirler¹⁸⁸. Giddens de şüphecilerin küreselleşmeyi,

---

¹⁸⁴ BAŞTÜRK (2001).

¹⁸⁵ STEGER (2006), s.178.

¹⁸⁶ GIDDENS (2000), ss.10–11.

¹⁸⁷ TANER (2004), ss.24-25.

¹⁸⁸ ZENGİNGÖNÜL (2004), s.17.

nosyonu, refah sistemlerini ortadan kaldırmak ve devlet harcamalarında kısıntı yapmak isteyen serbest piyasacıların ortaya attığı bir ideoloji olarak gördüklerini belirtir¹⁸⁹.

Küreselleşme karşıtlarının Küreselleşmeye yönelttikleri en büyük eleştirileri; yaşanan sorunların odağında, kuralları koyanın uluslar üstü sermaye olduğu ve bu kurallar karşısında ulusal hükümetlerin politika üretmekte yetersiz kaldığı savı yer almaktadır. Aynı zamanda enformasyon ağlarıyla finans piyasalarının birbirine bağlı olduğu küresel bir ekonomide, uluslar üstü bir sermayenin çok kısa bir sürede mevcut ülkeyi terk etmesi, (Rusya ve Asya krizlerinde görüldüğü gibi) küresel çapta krizlere neden olmaktadır¹⁹⁰. Nitekim 2008 yılının yarısından sonra ABD'deki Mortgage kriziyle patlak veren ve dünyanın çoğu yerinde de etkileri görülen krizde de böyle olmuştur¹⁹¹. Amerika'da ve akabinde Avrupa'da yaşanan mortgage kredilerinden kaynaklanan problemlerin tespit edilememesi önceden tedbir alınmasını engellemiş, yatırım bankaları ve derecelendirme kuruluşlarının işlemlerini sorgulanır hale getirmiştir. Amerika'nın önde gelen portföy yönetim şirketleri ve bankaları derinleşen aynı zamanda anlaşılması da güçleşen finansal piyasalarda büyük kayba uğramışlar bilançolarında şimdiye kadar benzeri (kimilerine göre abartı olsa da) 1929'da, 1970'li yıllarda ve 2000'li yılların hemen başında görülmüş bir krizle karşı karşıya kalmışlardır. Krizlerin sebepleri farklı olsa da etkileri yıkıcı olmuştur¹⁹². İnel (2008) bu krizin sadece ABD ekonomisini değil, son 25 yılda yaşanan küreselleşme dalgasıyla birlikte birbirine girift bir ilişki içinde büyüyen tüm finans kuruluşlarını sardığını belirtmektedir¹⁹³. Krizin etkisinin ne kadar yıkıcı olduğu henüz kestirilememektedir. Çünkü derinleşen finansal piyasada kayıplar henüz şirket bilançolarına tam olarak yansımamıştır¹⁹⁴.

Küreselleşme karşıtlarının kullandığı en önemli argümanlardan biri ise yoksul ülkelerin gittikçe yoksullaştığı, zengin ülkelerin ise gittikçe zenginleştiği tezidir. Dünya ekonomik gündeminin de önemli bir konusu olan bu tez hakkında araştırmacılar küreselleşme karşıtlarının haklı olduğu fikrinde birleşirler. Bunu da küreselleşmenin getirdiği acımasız rekabetçiliğin yanında eşitsizlikler de taşımasına dayandırmaktadırlar. Bu konu bu tezimizin ana teması olduğu için detaylıca ileride ele alınacağından şimdilik yüzeysel geçilecektir.

---

¹⁸⁹ GİDDENS (2000), ss.10-11.

¹⁹⁰ TÜRE (2009), s.45.

¹⁹¹ Radikal Gazetesi, 30 Eylül 2008 s.15

¹⁹² GÖKSU (2008), s.10.

¹⁹³ Ahmet İNSEL (2008). "Krizin Tam Ortasındayız", *Radikal Gazetesi*, Radikal İki Eki, 21.09.2008, s.1.

¹⁹⁴ GÖKSU (2008), s.10.

Ulus-devletin çözülmeye başlaması, uluslararası kuruluşların devletlerden güçlü olmaya başlaması da küreselleşme karşıtlarının dayanaklarıdır. Buna göre bir iki küresel şirket ekonomik gücünü kullanarak milyonlarca insanı idare eden devlet mekanizmalarını kontrol altına almakta ve çıkarları için kullanmaktadır.

Küreselleşme karşıtlarının önemli bir kısmına göre küreselleşme kapitalizmin savaşı olmayan yeni işleyiş mantığı ya da jeo-ekonomik emperyalizmdir¹⁹⁵. Yani 21. yüzyıldaki emperyalizmin adıdır. Küreselleşmeyi 21. yüzyıldaki kapitalizm olarak yorumlayanlar, kapitalizmi ve modernleşmeyi genellikle dünyanın Batılılaştırılması, kolonicilik, sömürgecilik ve emperyalizm çerçevesinde ele almaktalar. Bu anlamda küreselleşme yeni bir olgu da değildir; 15. yüzyıldan itibaren Avrupalı beyazların Asya, Afrika, Avustralya ve Latin Amerika'da koloniler oluşturmaları ve kapitalizmin gelişmesiyle başlamıştır; yani küreselleşme emperyalizmle birlikte gelişmiş olan bir süreçtir¹⁹⁶.

Küreselleşme karşıtlarının, küreselleşmeden yararlanamayan yada az gelişmiş ülkelerdeki argümanlarıyla küreselleşmeden yararlanabilen yada gelişmiş ülkelerdeki küreselleşme karşıtlarının argümanları arasında bazen ilginç biçimde paralellikler görülmektedir. Mesela bazı Avrupalı milliyetçi partiler, Doğudakiler gibi küreselleşme karşısında ulusal dayanışmayı öne çıkaran bir iktisadi milliyetçiliği sunmaktadır¹⁹⁷. Hatta bazen küreselleşme tehdit olarak dahi görülmektedir. Bir Fransız Milliyetçi Partisi olan FN programında küreselleşmenin bir yandan emekçileri işsiz bıraktığını bir yandan da toplumun etnik/kültürel ahengini bozduğuna yer vermektedir. Küreselleşme karşıtlıklarının da, küreselleşmeyi Anglo-Amerikan neoliberalizmi ve onun hegemonyasını yayma süreci olarak değerlendirmelerine dayandırılır¹⁹⁸. Bu ilk başta zıt bir durum olarak görülebilir. Çünkü az gelişmiş ülkelerde, şüphesiz küreselleşme Batı'nın işgali olarak algılanır. Ancak küreselleşme karşıtları incelenirken küreselleşmenin ne kadar karmaşık bir süreç olduğu bir kez daha görülmektedir.

1.4.2.3. Dönüşümcüler

Küreselleşmeyi savunanlar ve küreselleşme karşıtları dışında bir de dönüşümcüler adı verilen bu grup vardır. Ünlü Sosyolog ve küreselleşme araştırmacısı Anthony

---

¹⁹⁵ BAŞTÜRK (2001).

¹⁹⁶ ATASOY (2005), s.150.

¹⁹⁷ Hasan Saim VURAL (2005). *Avrupa'da Radikal Sağın Yükselişi*, İletişim Yayınları, İstanbul s.208.

¹⁹⁸ VURAL (2005), s.153.

Giddens'in de dâhil olduğu bu grup hem aşırı küreselleşmecilerin “egemen ulus devletin sonunun geldiği” iddialarını, hem de küreselleşme karşıtı kuşucuların “hiçbir şey değişmedi” tezini reddetmektedir. Bunlar küreselleşme sürecini ulusal hükümetlerin gücünü yeniden yapılandırması olarak görmektedirler. Dönüşümcüler, küreselleşme konusunda kuşuculardan daha ziyade, radikallere yani küreselleşme taraftarlarına yakın durmaktadırlar¹⁹⁹.

Dönüşümcülere göre küreselleşme sonuçları tahmin edilemeyen karışık bir tarihi süreçtir. “Küreselleşme daha çok içinde bazı bireylerin, toplumların, ülkelerin veya bölgelerin güç ve zenginlik ağına dâhil olduğu, bazılarının da dışında kaldığı yeni tür küresel sınıfların ortaya çıkması anlamındadır²⁰⁰”. Bunlara göre küreselleşme, modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişmelerin arkasındaki ana siyasal güçtür. Ekonomik olarak birkaç on yıl öncesinden çok farklı bir dönemde yaşanmaktadır. Bunda önemli bir gösterge de ekonominin giderek daha fazla bir şekilde hizmet sektörüne bağlı hale gelmesidir. Bilgi, eğlence, iletişim ve en önemlisi elektronik ve finans ekonomisi içeren hizmetler, ekonomideki en önemli sektör haline gelmesi. İletişim devriminin imkânlarıyla anında haberleşme imkânına kavuştuğumuzdan beri, ‘eski’ hızla unutulmaya ve kültürler de diğer kültürlerle anında tema edebilmeye, karşılıklı etkileşime girmeye başlamıştır. Küresel dönüşümün hızlandığı ve bunun olağanüstü bir hızla ucuzlayarak yaygınlık kazanan enformasyon teknolojileri sayesinde olduğu fikri dönüşümcülerin bir iddiasıdır²⁰¹.

---

¹⁹⁹ TANER (2004), s.27.

²⁰⁰ ZENGİNGÖNÜL (2004), s.18.

²⁰¹ BAŞTÜRK (2001).

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE

Keyman (2005)'ın ifadeleriyle küreselleşme, hem siyasal alanın küresel, bölgesel ve yerel ilişkilere açılmasını ortaya çıkarmakta, hem de siyasi aktörlerin çoklaşmasını yaratmaktadır. “Küreselleşme siyasal alanı ulusal boyutun gerisinde, ‘küresel-bölgesel-ulusal-yerel etkileşim ağına’ dönüştürürken aynı zamanda da ulusüstü aktörleri (AB, IMF gibi) ve ulus-altı aktörleri (USAF, çevre hareketleri gibi) siyasal alanın iç aktörleri konumuna getirmektedir”. Keyman, bu bilgileri Türkiye üzerinden düşünürken de şu cümleleri kullanır: “Bugün Türkiye’de dönüşüm sürecinden ve bu sürecin demokratikleşme, sürdürülebilir ekonomik kalkınma, siyasal istikrar, güvenlik ve sivil toplum olarak beş önemli boyutu üzerine konuşmak, sadece siyasal partilerden ve ulusal düzeyden değil, aynı zamanda da küreselleşme sürecinin ve küresel aktörlerin siyaset üzerindeki etkilerinden konuşmak anlamına gelmektedir²⁰²”.

Küreselleşmenin gelişmiş ülkeler açısından olumlu, gelişmemiş ülkeler açısından ise olumsuz bir süreç olarak değerlendirildiği daha önce de belirtilmişti. Küreselleşmenin Türkiye gibi, gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelere ise bazı yönlerden faydaları bazı yönlerden ise zararları olduğu öne sürülmektedir.

Küreselleşmenin başlangıcı konusunda ‘neyin küresel olduğu’ sorusunun cevabı önemlidir. Bu durum küreselleşme araştırmacılarını temkinli ve net olmayan ifadelere iter. Ayrıca her ülkenin küreselleşme öyküsü kendine özgüdür. Türkiye’nin deneyimi de ekonomi dışı açılmadan önce temeller tam olarak yerine oturtulamamış olduğu için iniş ve çıkışlarla doludur²⁰³.

---

²⁰² E. Fuat KEYMAN (2005). **Değişen Dünya, Değişen Türkiye**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul. s.7–8.

²⁰³ TCMB (2002). “Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri” s.59, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kuresel.pdf> (07.11.2008).

2.1.TARİHSEL PLANDA KÜRESELLEŞME VE TÜRKİYE

Küreselleşmenin Türkiye sürecini inceleyenlerin önemli bir kısmının miladı 1980 tarihidir. 1980 sonrası ve özellikle de 1990'lardan bugüne Soğuk Savaş sonrası dönem denilen zaman birimi içinde, hem yaşadığımız dünyanın hem de Türkiye'nin hızlı bir değişim ve dönüşüm sürecinden geçtiğini görülmektedir²⁰⁴. Rıfat Bali (2002)'ye göre küreselleşme özellikle son çeyrek yüzyılda, 24 Ocak kararlarıyla başlayan 12 Eylül sonrasında da gelişmesini sürdüren bir yaşam tarzı ve o tarzı yaratmaya çalışan bir yayıncılık anlayışıyla kendini tezahür ettirdi²⁰⁵. Kazgan (2005) ise 1980'li yılların başından itibaren Türkiye'nin, özelleşme-küreselleşme sürecinde geç kalmamaya çalışarak bu kervana katılmaya zorlandığını öne sürmektedir²⁰⁶.

1980 sonrası Türkiye'de değişim süreci ilerleyen başlıklar altında detaylıca incelenecektir. 1980 sonrası yani küreselleşme sürecinin gözlenen ilk belirtilerinden biri de başta ekonomik olmak üzere dışa açılmadır.

Yıldırım (2006)'ın şu cümlesi bu açıdan değerlendirilebilir: 1970'li yıllarda Amerikan doları dövizler halkın büyük kısmı için “yabancı” iken 1980'li yıllarda elde yabancı para cinsinden nakit bulundurmak alışkanlığı, doları başlıca milli değer ölçümüz, para birimimiz yaptı²⁰⁷”.

Araştırmacılarca 1980 sonrasında takip eden yıllar, küreselleşme açısından yavaşlamış, ekonomik gelişmesinin ivme kaybetmiş, krizlerle dolu bir dönem olarak değerlendirilir. Bazı yazarlar bunu “Türkiye 1980'li yıllarda yakaladığı ivmeyi 1990'lı yıllarda kaybederek 2000'li yıllara iddialı bir dünya devleti olarak girebilme şansını ne yazık ki kaybetmiştir²⁰⁸” cümlesiyle ifade eder. Değişim sürecine toplumsal değerler açısından yaklaşan Bali (2002) de 80'li yıllarda topluma yerleşen bu yeni değer yargılarının 90'larda erozyona uğramadığını tam aksine daha da kökleştiğini; yani Türkiye'nin referans olarak aldığı bir model haline dönüştüğünü öne sürer. Bali (2002) ayrıca 1980 ve 1980 sonrası ortaya çıkan değişim sürecinin Türkiye'de yıllarca hâkim olan tüketim ve gösteriş toplumu olma eğilimi son zamanlarda ortaya sıkça tezahür eden

²⁰⁴ KEYMAN (2005), s.91.

²⁰⁵ Rıfat N. BALI (2002). “80'li ve 90'lı Yılların Mirası”, *Birikim Dergisi*, Aralık- Ocak, Sayı: 152–153, s.206.

²⁰⁶ Gülten KAZGAN (2005). *Küreselleşme ve Ulus-Devlet Yeni Ekonomik Düzen*, 4. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul s.174.

²⁰⁷ Zeynep Bilge YILDIRIM (2006). “Türk Lirası Öldü Mü?” *Dünya Neyi Tartışıyor:1 Küreselleşme, Doğu Batı*, Sayı:18, Şubat, Mart, Nisan, 3. Baskı, s.217.

²⁰⁸ Ali KANTUR (2006). “Küreselleşme ve Türkiye'de Kriz” *Dünya Neyi Tartışıyor: 1 Küreselleşme, Doğu Batı*, Sayı:18, Şubat, Mart, Nisan, 3. Baskı, s.257.

ekonomik krizlerle biraz kendini dizginlemiş olduğu aşikâr bir gerçek olarak karşımıza çıkmakta olduğunu belirtmektedir²⁰⁹. Bazı yazarlara göre de küreselleşme aslında Türkiye'nin modernleşme çabalarının bir devamıdır. Kocabaşoğlu (2004) bunu "Önceleri 'asrileşmek/garplılaşmak', daha sonra 'modernleşmek/çağdaşlaşmak', şimdilerde ise 'globalleşmek/küreselleşmek' istenen yada buna zorlanan bir toplumda..." kelimeleriyle ifade etmektedir²¹⁰.

2.1.1. Küreselleşmenin Türkiye'ye Etkileri

Küreselleşmenin Türkiye'ye etkileri ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel ve çevresel olarak değerlendirilmektedir. Bunlar içinde de ekonomik etkiler ağırlık basmakta ve ekonomik etkiler daha çok incelenmektedir. Ancak bu etkilerin tamamıyla ilişkili olarak yapılan değerlendirmelerde bunların aslında birbiriyle çok yakından ilişkili oldukları da görülmektedir

2.1.1.1. Ekonomik Etkileri

Küreselleşmenin Türkiye'ye ekonomik etkileri küreselleşmeye yönelik siyasi ve ideolojik yaklaşımlarla da doğrudan ilişkilidir. Nitekim küreselleşme karşıtı ve sol görüşlü biri küreselleşmenin Türkiye ekonomisine kesinlikle olumsuz etkileri olduğu öne sürerken, küreselleşmeye olumlu yaklaşan sağ görüşlü biri de küreselleşmenin Türkiye ekonomisine faydalı bir süreç olduğunu iddia etmektedir. Bu durum şu bakış açısından da okunabilir: Küreselleşmenin ekonomik ya da ekonomik yönleri ağır basan bir süreç olduğunu öne sürenler küreselleşmenin Türkiye ekonomisine faydalı olduğunu, küreselleşmenin siyasal ve ideolojik yönünün ağır bastığını ifade edenler ise küreselleşmenin Türkiye ekonomisine zararlı bir süreç/olgu olduğunu dillendirirler. Küreselleşmenin Türkiye ekonomisine zararlı olduğunu öne süren bir grup da küreselleşmenin gelişmiş ülkelere faydalı, gelişmemiş/az gelişmiş ülkelere zararlı olduğunu iddia edenlerdir. Bu yaklaşımlardan hareketle, küreselleşmenin Türkiye'deki ekonomik yüzünün birbirine zıt iki yaklaşımın yansıması olarak iki cepheden değerlendirildiği sonucu çıkar.

---

²⁰⁹ BALI (2002), ss.208–210.

²¹⁰ Uygur KOCABAŞOĞLU (2004). **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık**, Cilt 3, İletişim Yayınları, İstanbul, s.15.

2.1.1.1.1. Türkiye' de 1980 Öncesi Dönem

Birinci Dünya Savaşı, İkinci Küreselleşmenin duraklamasına neden olmuştur. Türkiye, bu dönemde savaşın yaralarını sarmakla ve yeni kurulan devleti oluşturmakla meşguldü. Bu dönemde dünya ekonomisindeki etkileri hala anılan 1929 Krizi ya da Büyük Depresyon patlak vermişti. Yazara göre Türkiye, Büyük Depresyonun etkilerinden kurtuluşu, sanayi planları çerçevesinde devletçilik yoluyla, tarımda yeni örgütlenmelerle ve bütün finansal piyasaları denetime alarak gerçekleştirmiştir²¹¹. Bu politika sadece kriz döneminde değil bundan sonra da uzun bir dönem sürdürülmüştü.

1939'da patlak veren ve 1945'e kadar süren İkinci Dünya Savaşı da küreselleşme açısından gelişmelerin duraksadığı bir başka dönemdir. 1945 sonrası kurulan uluslararası şirketler ve IMF gibi oluşumlar küreselleşmenin mimarı kabul edilmektedir. Bu tarihten sonra artık ülkeler, dünyadaki güç dengesinin de etkisiyle dışarıya daha açık ve dış etkiye daha fazla maruz kalan bir yapı almaya başladı. Oran (2002)'a göre 1945'den sonra Türkiye'ye kabul ettirilmek istenen, uluslararası ekonomide kendisine uygun görülen tarımcı ve turizmciler rolü benimsemesiydi²¹². 1960'larda da Türkiye'nin ekonomi bürokrasisi planlamacı, kalkınmacı bir misyona bürünmüştür²¹³.

Türkiye'nin küreselleşmeye başlamasının bir diğer deyişi ekonominin liberalleşmeye başlamasıdır. 1970'lerin sonunda çoğu azgelişmiş ülke ekonomisinde olduğu gibi Türkiye ekonomisinde de ithal-ikamesi stratejisinin zayıflıkları görülmüştür. Bu dönem petrol krizlerinin etkilediği ortamda, boyutu sürekli büyüyen bir krizler dönemi idi. İşte bu dönem Türkiye'de liberalleşme sürecinin başlatıldığı bir dönemdir ki bu düşük yurt içi tasarruf ve ağır aksak ilerleyen yatırım ortamında çözümlenememiş olan 1977-79 ödemeler dengesi krizine çare olması amacıyla olmuştur. Takip edilen strateji ise dışa dönük bir ekonomik kalkınmaydı. 1980'li yılların başından itibaren ekonomik sistemin hemen tüm sektörlerinde hızlı bir reform ve uyum sürecine girilmiştir. Dış ticaret rejiminin ve finansal sektörün liberalleştirilmesiyle başlayan bu reform süreci, 1989 yılının sonunda politika belirleme ortamının tüm özelliklerini

---

²¹¹ KAZGAN (2005), s.88.

²¹² Baskın ORAN (2002). "1990- 2001 Küreselleşme Ekseninde Türkiye" Ed: Baskın ORAN, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul, s.216.

²¹³ Hayri KOZANOĞLU (2006). "Küreselleşme ve Uluslar Üstü Sermaye Sınıfı " Dünya Neyi Tartışıyor? 1 Küreselleşme, Doğu Batı, Sayı:18, Şubat, Mart, Nisan, 3. Baskı, İstanbul, s.168.

değiştirecek bir yenilik olan sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesiyle doruk noktasına ulaşmaktaydı²¹⁴.

Türkiye'nin küreselleşmesi sürecinin kilit dönemi olan 1980 ve sonrası politikaları aslında 1980 öncesinin özellikle de 1970 döneminin ekonomik politikalarının başarısızlığının bir sonucuydu. 1970'lerdeki ekonomik dengesizlikler²¹⁵ ve 1970'lerin sonlarında doğan kriz aşma çabaları liberalleşmeyi doğurmuş ve Türkiye ekonomisi dışa açılarak küreselleşmeye başlamıştır. 1980 sonrası başlayan dışa açık ekonomik büyüme sürecinin bir sonucu olarak küreselleşmenin kamu ve özel sektörde etkileri görülmeye başlanmıştır²¹⁶.

2.1.1.1.2. Türkiye'de 1980 Sonrası Dönem ve Finansal Liberalleşme Süreci

1980'lerden itibaren küreselleşme süreci, bölgesel pazarların birbiriyle olan bağlarını güçlendirmek ve uluslararası sisteme entegre olmak için önemli adımlar atmaları şeklinde süregelmiştir. Bu nedenle bütün belli başlı sanayileşmiş ülkeler kendi finansal piyasalarını liberalleştirmek için gerekli ekonomi politikalarını uygulamaya başlamışlardır. Bu süreçte pek çok gelişmekte olan ülke de sanayileşmiş ülkeleri takip etmiştir. Türkiye de içe dönük ve çok sıkı kurallara bağlı bir ekonomi stratejisini terk ederek 1980 yapısal reform programıyla birlikte dışa dönük, piyasa-odaklı yaklaşımın hâkim olduğu açık bir ekonomik sisteme geçmiştir. Buna bağlı olarak 1980'lerin başlarında Türkiye'de bir seri ekonomik, yasal ve kurumsal reform başlatılmıştır²¹⁷.

Reformlar 24 Ocak 1980 tarihinde alınan 24 Ocak Kararları ile başlatılmıştır. Bu kararlar 3 amaçla ilan edilmiştir: enflasyonu kontrol altına almak, yabancı finansman açığını kapatmak ve daha dışa dönük ve piyasa odaklı bir ekonomik sisteme ulaşmak. Bu kararlar çerçevesinde, ihracata dayalı büyümenin teşvik edilmesi için Türkiye'nin ihracatta rekabet gücünü artırabilmek amacıyla ihracat sübvansiyonları sağlanmış ve Türk Lirasının reel olarak değer yitirmesine izin verilmiştir. Bu kararlar sonucu başlatılan uygulamalarda uluslararası kredi kuruluşlarıyla ilişkiler birinci planda gözetilmiştir. İhracat sübvansiyonları, yüksek oranda devalüasyon ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri tarafından üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarında artış yapılmasını

²¹⁴ TCMB (2002), ss 4–5.

²¹⁵ www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/Trkekon.doc (07.11.2008).

²¹⁶ Harun CANSIZ (2008). “Küreselleşmenin Türk Devlet Bütçesine Etkileri” Temmuz 2008, Sayı:80, s.88.http://www.finanskulup.org.tr/Assets/maliyefinans/80/Harun_Cansiz_Kuresellesmenin_Turk_Devlet_Butcesine_Etkileri_MFY80.pdf (10.10.2008).

²¹⁷ TCMB (2002), ss.10–11.

öngören gibi 1980 sonrası başlatılan ekonomik program hamleleri uluslararası kredi kuruluşlarının güvenlerinin tekrar kazanılmasında da rol oynamıştır. Güven kazanılması sonucu borç rahatlatma operasyonlarıyla birlikte, IMF Stand-by ve Dünya Bankası uyum kredileri hızla takvime bağlanmış ve ödemeleri gerçekleştirilmiştir²¹⁸.

Öztürk ve Özyakışır (2005) 24 Ocak 1980 sonrası alınan düzenleme ve ekonomi politikası düzenlemelerini şu şekilde özetlemektedirler²¹⁹ : “Para önemli ölçüde devalüe edilmiştir. Bir yıl içinde iki katına çıkarılan dolar fiyatı, 24 Ocak 1980’de tekrar artırılarak 47 TL’den 70 liraya çıkarılmış olup, bunu izleyen yıllarda doların değeri sık sık ayarlanarak 1987 yılı sonunda 1000 TL dolaylarına getirilmiştir. Türkiye’deki ve yabancı ülkelerdeki fiyat artışları ile 1981 Mayıs’ı 1987 sonu arasında dolar ve mark değerleri göz önüne alınarak yapılan hesaplara göre tartılı efektif döviz kuru 100’den 63,27’ye inmişti. 1979’da 100 olan doların gerçek değeri 1987 sonunda yaklaşık 200 olmuştur. 1980’lere kadar her çeşit fiyatlar üzerinde devlet kontrolleri varken bunlar büyük ölçüde gevşetilip, kaldırılarak Pazar fiyat mekanizmasının işlemesine olanak verilmiştir. Kamu iktisadi teşebbüslerinin ürettiği malların fiyatlanması üzerindeki baskı büyük ölçüde gevşetilmiş, bunların özellikle fiyat yönetimindeki özgürlüğü artırılmış ve söz konusu mallara gerekli zamlar yapılmıştır. 1980’lere kadar devamlı baskı altında tutulan finans pazarları özellikle banka faaliyeti bir ölçüde serbest bırakılmış ve 1970’lerdeki enflasyon dönemlerinde eksi gerçek faizlerle alınıp satılan fonların enflasyonun üstündeki faizlerle alınıp satılmasına olanak verilmiştir. Bankaların yanında diğer finans kuruluşlarının gelişmesine çaba harcanmıştır. 1970’lerde işçi kuruluşlarının faaliyeti sınırlandırılmış, toplu pazarlık yöntemleri gözden geçirilmiş ve işçi ücretlerinin yükselmesine engel olunmuştur. 1980’lerden önce gerek uygulanan kalkınma stratejisi, gerek çeşitli ideolojik nedenlerle sınırlı kalan yabancı yatırımlar teşvik edilmiştir. Sıkı bir para politikası uygulaması başlamış ve para emisyonlarının kontrol edilmesi yönünde az da olsa bazı çabalar sarf edilmiştir. İhracatın teşviki amacı ile çeşitli önlemler alınmış, hatırı sayılır vergi iadeleri, sübvansiyonlar, kredi kolaylıkları, ucuz faiz uygulamaları yaygınlaştırılmıştır. Bu teşvik tedbirlerinin toplam ihracat değerinin %18-%25 arasında bulunduğu hesaplanmıştır”.

---

²¹⁸ TCMB (2002), s.5–6.

²¹⁹ Salih ÖZTÜRK ve Deniz ÖZYAKIŞIR (2005). Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi” *Mevzuat Dergisi*, Sayı:94, Ekim 2005, <http://www.mevzuatdergisi.com/2005/10a/01.htm> (10.10.2008).

1980’lerde Türkiye, ithalatı kolaylaştırıcı ve sınırlamaları kısıtlayıcı politikalar da başlamıştır. “1980 yılında ithalat üzerindeki damga resmi yüzde 25’ten yüzde 1’e düşürülmüş ve ithalat yönetmeliği basitleştirilmiştir. 1985 yılında Yasak Mallar Listesi ortadan kaldırılmış; ithal edilmesi yasak malların sayısı 500’den 3’e (silah, mühimmat, uyuşturucu) düşürülmüştür. Temmuz 1989’da hükümet yerel üretimi haksız rekabete karşı korumak amacıyla “anti-damping” yasasını yürürlüğe koymuştur. 1989’da ithalatta liberalleşme daha da hız kazanmıştır. İzne tabi malların sayısı 33’ten 16’ya düşürülürken ithalata uygulanan tarifeler ve vergiler de önemli ölçüde azaltılmıştır. Bu hamleler sonucu Türkiye hem sayı kısıtlamalarını kaldırmayı hem de ithalat vergisi oranlarını indirmeyi başararak 1991 yılında DB tarafından yoğun düzenlemeler yapan ülkelerden biri olarak sınıflandırılmıştır. 1980 sonrası küreselleşme eksenindeki ekonomi stratejisinde, finansal alanda piyasa odaklı politikalara ağırlık verilmesine başlanmıştır. Bu, döviz kuru rejiminde yapılan değişikliklerle hayata geçirilmiştir. 1980 sonrası artık daha gerçekçi ve esnek bir döviz kuru politikası yürütülmeye başlanmıştır. Bunun sonucu olarak da 1980’lerde Türklerin döviz birikimleri artmaya başladı. Ardından devlet, bu sermaye kaçışını önlemek için, onu meşrulaştırdı: “1983 Aralık ayında döviz cinsinden banka hesapları açılmasını serbest bıraktı. O zamandan beri dolar cinsinden banka hesaplarının toplam banka hesaplarındaki payı düzenli olarak artışa geçti.²²⁰”.

1980’lerdeki ekonomik ve finansal reformlarla başlatılan Türkiye’de sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesi çalışmaları 1989’da tamamlanmıştır. Liberalleşme sürecinin başlatılması fiilen Aralık 1983 ve Temmuz 1984’te uygulanmaya konan 29 ve 30 No’lu kararnamelere dayandırılır. 1980 öncesi döviz işlemlerine ilişkin düzenlemelerle kontrol edilen sermaye hareketleri bu kararnameler ise kısmen liberalleştirilmiş, sermaye hareketlerinin tamamen liberalleşmesi süreci 1989 yılında, 32 No’lu Kararname 11 Ağustos 1989 tarihinde Resmi gazetede yayınlanmıştır. 32 No’lu kararnameyle getirilen temel düzenlemeler şöyledir²²¹.

- “Türkiye’de yerleşik kişiler, bankalar ve özel finans kurumlarından hiç bir sınırlama olmaksızın döviz alabilirler ve döviz bulundurmak için herhangi bir kısıtlamaya tâbi değildirler

---

²²⁰ TCMB (2002), ss. 9–11.

²²¹ TCMB (2002), ss. 16–17.

- Yurtdışında yerleşik kişilerin İstanbul Menkul Kıymetler Borsası İMKB’de kote edilmiş ve Sermaye Piyasası Kurulu izniyle çıkarılmış her türlü menkul kıymeti alma ve satmaları serbesttir.
- Türkiye’de yerleşik kişilerin bankalar ve özel finans kurumları vasıtasıyla yabancı borsalarda kote edilmiş menkul kıymetleri; Merkez Bankası tarafından alım-satımı yapılan yabancı para birimleri cinsinden hazine bonosu ve devlet tahvili satın alıp satmaları ve bu kıymetlerin alış bedellerini yurtdışına transfer etmeleri serbesttir.
- Türkiye’de yerleşik kişilerin, yurtdışında menkul kıymet çıkarmaları, piyasaya sürmeleri ve satmaları serbesttir. Türkiye’de yerleşik kişilerin yurt dışından menkul kıymet getirmeleri ve yanlarında yurt dışına çıkarmaları serbesttir.
- Yabancı sermayenin satışından yada tasfiyesinden doğan gelirler bankalar yada özel finans kurumları aracılığıyla ülke dışına transfer edebilirler.
- Yurtdışından döviz kredisi almak serbesttir.
- Türkiye’de yerleşik olmayan kişilerin Türk lirası hesap açtırmaları ve bu hesaplara ilişkin anapara ve faizleri Türk lirası ya da döviz olarak transfer etmeleri serbesttir.
- Türkiye’de yerleşik olmayan kişilerin döviz almaları ve transfer ettirmeleri ve yurt dışına Türk lirası göndermeleri serbesttir.
- Türkiye’de yerleşik kişilerin yurtdışında temsilcilik ve irtibat büroları vb. açmaları serbesttir”.

Şamiloğlu (2002) hızlı bir şekilde artan kamu açıklarının finanse edilmesi kaygısının, sermaye hareketlerinin liberalleşmesi ile birlikte başlayan Türkiye’de faiz oranlarının serbest bırakılması, yeni banka girişlerinin ve bankaların uluslararası piyasalardan kaynak sağlamalarının kolaylaştırılması, bankacılık sektörünün uluslararası piyasalara açılması gibi düzenlemelerin altında yatan asıl neden olduğunu belirtmektedir²²².

1980’lerde uygulamaya konan liberalleşme politikası, bankalar arasında rekabeti teşvik ederek finansal sistemin sağlamlığını ve etkililiğini artırmak amacını taşımaktaydı. Bunun bir yansıması olarak Türk bankacılık sektöründe bir dizi kurumsal ve yasal reformlar yapılmıştır. Bu kapsamda MB bünyesinde 1983’te Tasarruf Mevduatı

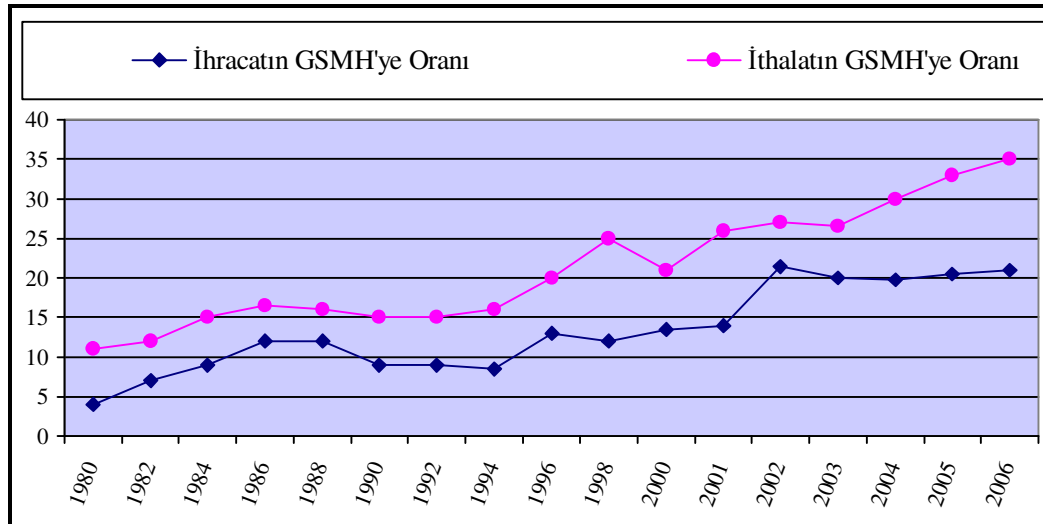
---

²²² Famil ŞAMILOĞLU (2002), **Küreselleşme Sürecinde Türkiye’nin Finansal Kaynak Sorunu**, Gazi Kitabevi, 1. Baskı, Ankara, s.158.

Sigorta Fonu (TMSF) kurulmuş. Biri 1985 diğeri 1999 da iki Bankalar kanunu çıkarılmış. 1999 yılında bankacılık sektöründe etkinliği, sağlamlığı ve rekabeti artırmak; kamu güvenini sağlamak ve bankacılık sektörü kaynaklı ve tüm ekonomiyi tehdit edebilecek potansiyel riskleri önlemek amacıyla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuştur²²³.

1980 sonrası ekonomi politikaları Türkiye'nin ihracat hacmini artırmıştır. Bu artış, 24 Ocak 1980 kararlarıyla hükümet ihracata dayalı kalkınma stratejisini benimseyerek Türkiye ekonomisinin dışarıda rekabet edebilmesini sağlayabilmek için döviz kuru politikasını ve ihracat sübvansiyonlarını kullanmasına dayanır. Grafik 2.1 incelenecek olursa, ihracat hacmi 1980 yılında 2.9 milyar dolar olan ihracat yılda ortalama %13.9 büyüyerek 2006 yılında 85.5 milyar dolara, 7.9 milyar dolar olan ithalat ise %11.6 artarak 138.6 milyar dolara ulaşmıştır. Böylece 1980 yılında 10.9 milyar dolar olan dış ticaret hacmi 2006 yılında 224 milyar dolara yükselmiştir. 1980'lerde ihracat rejiminin kademeli olarak liberalleşmesi sonucunda ihracattan daha yavaş olmakla beraber ithalatta da artış gözlenmiş Böylece 1980 yılında yaklaşık 70 milyar dolarlık GSMH'si olan Türkiye ekonomisi, bunun ancak %4'ü kadar ihracat, %11'i kadar da ithalat yaparken, 2006 yılına geldiğinde GSMH'sini 400 milyar dolara, ihracat ve ithalat paylarını da sırasıyla %21 ve %35'e yükseltmiştir²²⁴.

Grafik 2.1: Türkiye'de İhracat ve İthalat (GSMH'ye Oran, Yüzde)

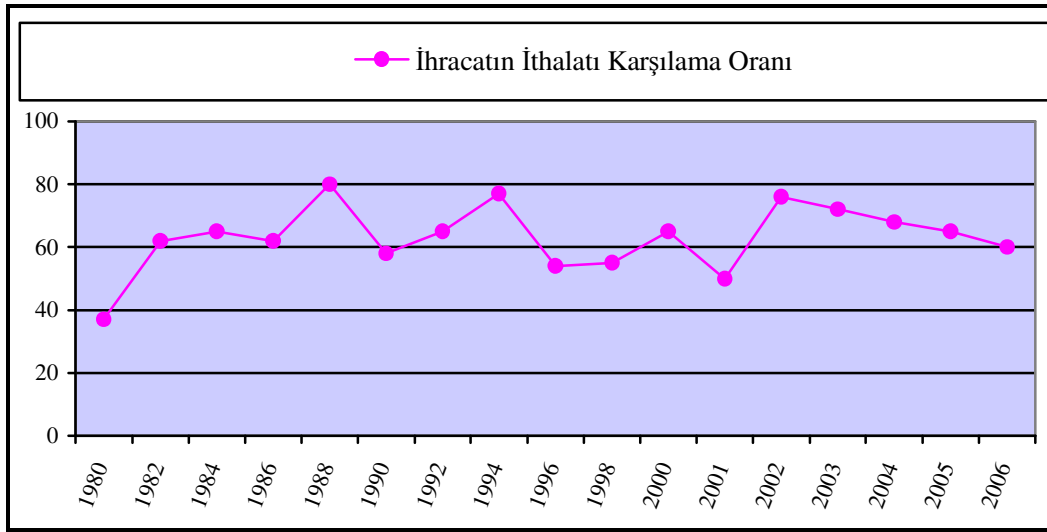
Kaynaklar: TCMB (2002). "Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri" s.21, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kuresel.pdf> (07.11.2008). ve TCMB (2009), Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS), <http://evds.tcmb.gov.tr/> (10.04.2009)'den hazırlanmıştır.

²²³ TCMB (2002), ss. 17–19.

²²⁴ TCMB (2002), s.20.

Diğer bir gösterge ise ihracatın ithalatı karşılama oranı olmuştur. Grafik 2.2 incelendiğinde 1980 yılında %37'ye gerileyen bu oran 1990'lı yıllarda %70'i aşmış ancak bu tarihten kademeli olarak inişli ve çıkışlı bir seyir göstererek günümüze azalmaya başlamıştır. Bu oranların kriz dönemlerinden önce en düşük seviyelerine gerilediği ve devalüasyonu takiben yükseldiği dikkat çekmektedir.

Grafik 2.2: Türkiye’de İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Kaynak: TCMB (2009), Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS), <http://evds.tcmb.gov.tr/> (10.04.2009).

Ara malı ithalatının toplam ithalat içerisindeki payının 1980 yılının başından itibaren izlediği seyrin verildiği aşağıdaki Tablo 2.1’den hareketle önemli bazı tespitler yapmak mümkün olmaktadır. 1980 yılında ara malı ithalatı toplam ithalatın %78’ini oluştururken 2006 yılında bu oran %71’e gerilemiştir.

Tablo 2.1: Türkiye’de Toplam İthalatın Bileşimi (1980-2006)

	1980	1990	2000	2006
Ara Malı	77,9	72,4	66,1	71,3
Sanayi Malı	20,0	18,1	20,9	16,7
Tüketim	2,2	9,3	12,7	11,6
Diğer	0	0,1	0,4	0,4

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı (2007), “Hazine İstatistik Yıllığı”, <http://www.hazine.gov.tr/stat/e-gosterge.htm> (05.04.2009)

Ara malı ithalatının çok yüksek oranda olması bir ülke sanayisinin ithalata bağımlı olması anlamına gelmektedir. Buradan Türkiye’nin makroekonomik

performansının yurtdışı konjoktüre olan bağımlılığını artırdığı sonucu çıkmaktadır. Gelirlerin yetersiz oluşu ise sermaye hareketlerini cari açığın finansmanı açısından ön plana çıkarmaktadır²²⁵.

Türkiye, 1980’lerde uygulamaya konan ve kalkınmayı hızlandırmak ve daha çok istihdam imkânı yaratmayı amaçlayan doğrudan yabancı yatırımın teşvik edilmesine yönelik olarak ortaya konan liberalleşme politikalarının olumlu yönlerine fazla tanıklık edememiştir. “1989’da sermaye hareketlerinin liberalleşmesinden sonra, 1991 yılındaki Körfez Krizi dönemi, 1994 Finansal Krizi ve 1998 Rusya Krizi, Kasım 2000 Krizi, Şubat 2001 Krizi dönemleri hariç Türkiye 1990’lar boyunca cari işlemler hesabını finanse etmek için ihtiyacı olandan daha fazla sermaye girişi sağlamıştır. Sermaye hareketlerinin liberalleşmesinin amacı olarak uluslararası sermaye piyasalarıyla entegrasyonun artırılması gösterilmişse de uygulamada, artan kamu harcamaları üzerindeki finansal kısıtların azaltılması bu kararın altınca yatan belirleyici bir unsur olmuştur²²⁶”.

“1980’li yıllarda ihracata yönelik kalkınma modeli uygulanmaya başlanmış ve 1990’lı yılların başına kadar yoğun bir dışa açılma süreci yaşanmıştır. Artan dış kaynak ihtiyacı doğrultusunda, 1980 yılında 15,7 milyar dolar olan kamu dış borç stoku 1990 yılı sonu itibariyle 49 milyar doları aşmıştır. Artan dış borç yükü ve bütçe açığı yeni kaynak arayışlarını beraberinde getirmiş ve bu arayış 1990’lı yılların başından itibaren faiz kur makasının açılması temeline dayanan ve sıcak para olarak adlandırılan kısa vadeli sermaye ile finansmanın önem kazanmasına neden olmuştur. Kurumsal yapıdaki gelişme hızının yeterli olmaması hızlı dışa açılmanın pek çok sorunu beraberinde getirmesine neden olmuş ve Türkiye ekonomisi 1994 ve 2001 yıllarında iki büyük kriz yaşamıştır²²⁷”. Küreselleşme sürecinin başlamasından sonra, Türkiye’de, dünyada yaşanan ekonomik krizlerin olumsuz etkisi Türkiye ekonomisinin zayıf yapısı nedeniyle daha fazla olmuştur. Yani Türkiye ekonomisinin zayıf yapısı dışsal şokların etkisini daha da arttırmıştır. Türkiye ekonomisinde talep daralması ihraç ve ithal malı fiyatlarında düşüşe neden olan Güneydoğu Asya Krizi, Türkiye’den yaklaşık 11 milyar dolar sermaye çıkışına yol açan Rusya Krizi gibi²²⁸.

---

²²⁵ Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. Hazine Başkanlığı (2007). “Küreselleşme Sürecinde Dünya ve Türkiye Ekonomisinde Sektörel Yapıda Dönüşüm Üzerine Bir İnceleme” ss.34-35., http://www.vakifbank.com.tr/dokumanlar/earastirma/Kuresellesme_Surecinde_Dunya.pdf (20.09.2008).

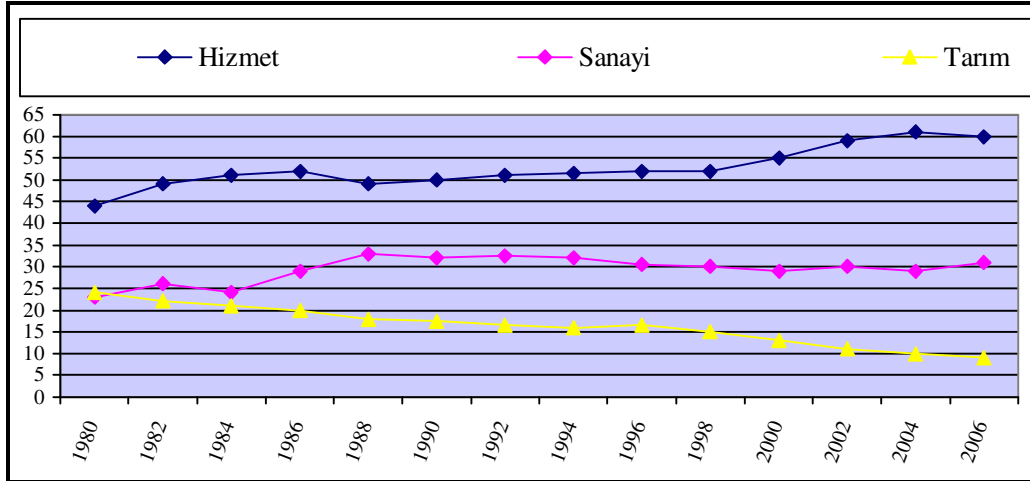
²²⁶ TCMB (2002), ss. 23–25.

²²⁷ Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. Hazine Başkanlığı (2007), s.24.

²²⁸ TCMB (2002), ss. 27–29.

Özellikle gelişme olan ülkelerde Sanayileşmenin, beraberinde toplumsal yapıdaki niteliksel gelişmeyi de beraberinde getireceği varsayımı ile milli gelir içerisinde sanayinin payının artması kalkınmışlığın bir göstergesi olarak kabul görmektedir. Grafik 2.3’de görüleceği gibi Türkiye’nin küreselleşmesi sürecinde önem arz eden bir tarih olan 1980’den sonra sektörlerin GSMH içindeki payları da değişmeye başlamıştır. GSYİH’ deki payı %26, sanayinin %25 ve hizmet sektörünün %49 iken, 2006 yılı itibariyle tarım sektörünün payının ise %9’a gerilediği, sanayi ve hizmet sektörlerinin paylarının da %31 ve %60’e yükseldiği görülmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken gelişme hizmet sektöründeki artıştır. Hizmet sektöründeki artışın temelinde de sanayi sektöründeki üretimin artmasına bağlıdır. İkili bir diyalektik yapı arz etmektedir. Ortaya çıkardığı sinerji etkisi hizmet sektörü üretimini uyararak ve ekonomik büyümeyi belirleyen temel dinamik olmaktadır²²⁹.

Grafik 2.3: Türkiye’de Sektörlerin GSMH’deki Payları (Yüzde)

Kaynaklar: DPT (2009) “Temel Ekonomik Göstergeler” verilerinden ve TCMB (2009), EVDS, <http://evds.tcmb.gov.tr/> (10.04.2009)’den hazırlanmıştır.

Türkiye’deki liberalleşme çabaları 1970’lerin sonundaki ödemeler dengesi krizini aşmak ve 1980 yılında yüzde 100’ün üzerine çıkan enflasyonu düşürmek amacıyla tasarlanan istikrar programıyla aynı döneme denk düşmüştür. İstikrar programı enflasyonun 1981’de yüzde 34’e düşürülmesinde başarılı olmuştur. 10 yıl boyunca TEFİ ve TÜFE yaklaşık yüzde 50 oranında artarak bir önceki 10 yılın iki katı artış göstermiştir. TÜFE’ deki yüzde değişim olarak anılan enflasyon oranı 1990’larda yüzde 55’in üzerinde daha yüksek bir platoya oturmuştur. 1994’de Türk Lirasının aşırı derecede değer kaybetmesinden dolayı enflasyon oranı yüzde 113,5’e çıkmıştır. Kriz

²²⁹ Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. Hazine Başkanlığı (2007), s.27.

atlandıktan sonra enflasyon düştüyse de artık eskisinden daha yüksek bir platoda seyretmeye başlamıştır²³⁰. 1990–1992 ve 1998 yıllarında uygulanan parasal hedefleme ve 2000 yılında uygulanan döviz kuru hedeflemesi stratejilerinin başarısız sonuçları yeni bir strateji arayışını doğurmuş²³¹ ve diğer bir alternatif olan enflasyon hedeflemesi stratejisini gündeme getirmiş, son zamanlardaki düşük enflasyon bu hedeflemenin önem derecesini bir kat daha göstermiştir²³².

1980 ve 1990lı yıllarda yüksek enflasyonun insanların özellikle de sabit ücretlilerin alım gücünü azalttığını Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) gibi kurumların verilerinde görebileceğimizi aktaran Tutar ve Demiral şunları söylemektedir: “Özellikle kriz dönemlerinde yüksek enflasyon altında, emekçilerin ve emeklilerin büyük oranda alım güçlerini yitirdikleri görülmektedir: Tablo 2,2’de verdiğimiz Enflasyon Oranı (Yıllık Yüzde Değişim) verilerinden görüleceği gibi 1994 yılında ortalama enflasyon yüzde 110 düzeylerine ulaşırken ücret artışları yüzde 60 düzeyinde kalmış, 2001 yılında ise, ortalama enflasyon oranı yüzde 58, düzeyinde iken ücret artışları sadece yüzde 35 düzeyinde gerçekleşmiştir. Buna rağmen son dönemlerde yaşadığımız düşük enflasyon oranlarına rağmen bazı sektörlerde yaşanan ciddi reel ücret azalışları yoksulluğun en önemli nedenlerinden biri olarak yüksek enflasyonu görenleri başka neden aramaya yöneltmiş bulunmaktadır²³³”.

---

²³⁰ TCMB (2002), s.43.

²³¹ Tahir BÜYÜKAKIN ve Cemil ERARSLAN (2004). “Enflasyon Hedeflemesi ve Türkiye’de Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi”, 2004/2. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Kocaeli Üniversitesi*, Kocaeli. s.18.

²³² Kamuran MALATYALI (1998), “Enflasyon Hedeflemesi, Ülke Uygulamalarına Örnek ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, Devlet Planlama Teşkilatı Yıllık Programlar Ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü Çalışma Raporları: 1998–01, Ankara, s.1., <http://ekutup.dpt.gov.tr/para/malatyak/enflasyo.html> (02.03.2009).

²³³ Erdinç TUTAR ve Mehmet DEMİRAL (2007). “Türkiye’de Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ’nın Önemi” *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim, Çanakkale*, s.342.

Tablo 2.2: Türkiye’de Enflasyon Oranı (Yıllık Yüzde Değişim)

	ENFLASYON (ORT.) (%)		
	TEFE	TÜFE	Ort.
1978	41,3	40,2	40,75
1980	117	118,2	117,60
1981	35	33,6	34,30
1984	55,4	52,6	54
1986	32,6	34,2	33,40
1988	44,2	45,1	44,65
1990	52,3	60,3	56,3
1992	62,1	70,1	66,1
1994	120,7	106,3	113,5
1996	75,9	80,4	78,15
1998	71,8	84,6	78,2
2000	51,4	54,9	53,15
2001	61,6	54,4	58
2004	11,1	10,6	10,85
2005	5,89	8,18	7,04
2006	9,34	9,60	9,47

Kaynaklar: TCMB (2002), s.45. ve TÜİK (2008a), İstatistiklerle Türkiye 2008, www.tuik.gov.tr (02.07.2008)’den hazırlanmıştır.

Türkiye 2002 yılında örtük hedefle başlayan 2005 yılında ise açık enflasyon hedeflemesi olarak adlandırılan bu çapa, TÜFE de 2001 yılında 33,4, 2002 yılında 73,1 2003 yılında %27 olan enflasyon oranları, hedefleme tarihindeki oran %7.21 (6 Aralık 2005) olarak gelişmekte iken, TEFE de ise 2002 yılında 91,8 olan oran 2005’te 10.58’e 2006 ‘da 5.26 olarak gerçekleşmiştir²³⁴. Sonuç olarak, 1980’den bu yana enflasyonu düşürmeye yönelik reform çabaları dönem dönem dış şoklara paralellik göstermişse de son yıllarda enflasyonda gözle görülür bir başarı elde edilmiştir²³⁵.

1980 sonrası işsizlik oranlarının düştüğü görülmektedir. Bu, istihdam artış oranlarının toplam işgücündeki artış oranından yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Tablo 2.3 incelendiği zaman 1980 yılında işsizlik oranı yüzde 11,6 iken bu oran 1989’da yüzde 8,6’ya inmiş ve 1990’larda işgücü artışının hız kaybetmesi nedeniyle 2000’de yüzde 6,6’ya gerilemiştir. 1981–1989 yılları arasında yüzde 2,6 olan işgücü artış oranı 1990–2000 döneminde yüzde 1’e inmiştir. Bu gelişme, 1990’larda işsizlik oranının düşmesine önemli oranda katkıda bulunmuştur. Türkiye’de piyasa ekonomisini geliştirmeye yönelik adımlar içeren 1980’lerde yapılan reformlar son 20 yıldır Türkiye

²³⁴ TCMB (2008). “Enflasyon Raporu”, 2008 IV. Dönem, <http://www.tcmb.gov.tr/> (01.02.2009).

²³⁵ TCMB (2002), s.43.

ekonomisinin makroekonomik istikrarsızlık ve kronik enflasyon gibi yerleşik sorunlarından dönem dönem tetiklemesine rağmen genel kanı müspettir.

Tablo 2.3: Türkiye’de İşgücü Piyasası’ndaki Gelişmeler (15 yaş üstü, bin kişi)

	1980	1981-1989	1990-1999	2000	2004	2006	2008
İşgücü	15619	17309	21331	22029	24289	23250	23561
İstihdam	13813	15430	19702	20578	21791	20954	21228
İşsiz	1807	1879	1629	1451	2498	2295	2333
İssizlik oranı %	11,6	10,9	7,7	6,6	10,3	9,9	9,9

Kaynak: TCMB (2002), s.75. ve TÜİK (2009a). Hanehalkı İşgücü Araştırması 2009 Nisan Dönemi Sonuçları, Sayı:124., http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=25&ust_id=8 (01.05.2009).

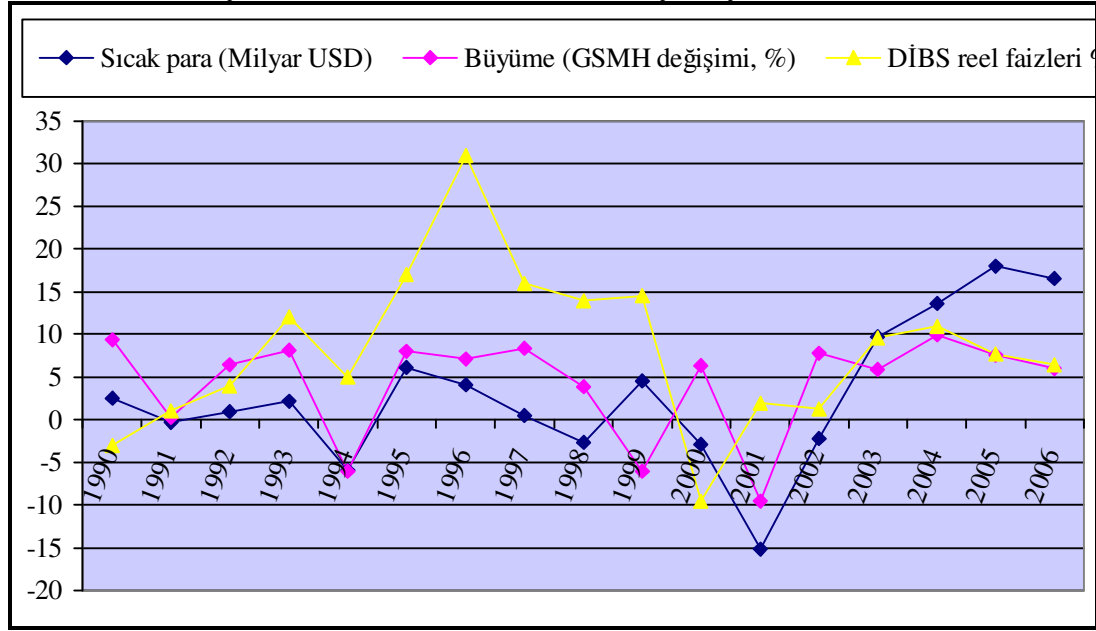
Reformları daha kapsamlı hale getirme amacıyla 1999 yılından itibaren yeni reform çalışmalarına başlamıştır. Ancak bu reformların erken başarıları politika yapıcıların daha gevşek davranmasına ve çıkarılması gereken yeni düzenlemeleri ağırdan almalarına neden olmuştur. Sonuçta da bu Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin çıkmasına neden olmuştur²³⁶. Aslında Tablo 2,3’deki issizlik oranları gerçekte daha da yüksektir. Bunun nedeni tarım sektöründeki gizli issizlikten kaynaklanmaktadır.

Türkiye ekonomisinin küreselleşme sürecinden menfi etki gördüğü noktalardan biri de büyüme oranlarının dönemlere dağılımı incelendiğinde görülür. 1980 sonrasında Türkiye’de GSMH’nin parasal değer olarak sürekli bir artış sergilediği görülmüşse de istikrarsız bir seviye izlediği rakamsal olarak da bizlere kanıtlamaktadır²³⁷. Grafik 2.4’te Türkiye’de total olarak biriken sıcak paranın kriz dönemlerinde (1994, 1998, 2000 ve 2001’de) ülkeden çıktığı görülmektedir. 1994 yılında 5,89 milyar USD’lik sıcak para çıkışı ile GSMH’nin %6 dolayında küçülmesi; 1998 yılında yaklaşık 2,63 milyar dolarlık sıcak para çıkışı ile GSMH büyüme hızının %8,3’ten %3,9’a düşmesi ve 2001 yılında 15 milyar dolardan fazla bir sıcak para çıkışı ile GSMH’nin %9,5 küçülmesi birlikte gerçekleşmiştir.

²³⁶ TCMB (2002), s.54.

²³⁷ Hakan KUM (1995). “1980 Sonrası Türkiye Ekonomisindeki Başlıca Gelişmeler”, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi Sayı 2, <http://iibf.erciyes.edu.tr/akademik/kum/turkeko.htm> (10.10.2008).

Grafik 2.4: Türkiye’de Sıcak Paranın Ekonomik Büyüme ve Reel Faizlere Etkisi

Kaynaklar: TCMB (2007), “Ödemeler Dengesi-Yıllık Ayrıntılı Sunum” (1984-2008)

<http://www.tcmb.gov.tr/odemedenge/menuturkpdf.html> (02.07.2008); TÜİK (2008a), *İstatistikler*, www.tuik.gov.tr (02.07.2008)’den hazırlanmıştır.

Faiz oranları, kamu açıklarının ekonomiyi etkileme kanallarının başında gelmektedir. Kamu açıklarının finansmanı amacıyla yüksek seviyede borçlanmaya başvurulması beraberinde yüksek faiz oranlarına tekabül etmektedir bu kısmi olarak yatırım harcamalarını azaltmaktadır. Özellikle kriz dönemlerinde ülkeyi terk eden sıcak paranın ülkeye girişi grafikte görüldüğü gibi yüksek nominal faizle sağlanmaya çalışsa da krizlerin derinliğini indirgeyememiştir²³⁸.

Türkiye’nin ekonomik küreselleşme politikaları aslında dünya ekonomisine uyum (entegrasyon) politikalarıdır. 1980’den beri dünya ekonomisine entegrasyon anlamında pek çok önemli adımlar atılmıştır ancak Türkiye ekonomisi bu entegrasyondan yeteri kadar faydalanamamıştır. Bu başarısızlık, sık sık değişen koalisyon hükümetlerinin kısa vadede yoğunlaşan ekonomi politikaları ve 1990’larda özellikle bankacılık sektörü, kamu finansmanı ve kamu yönetimi alanlarında yapısal reformların ertelenmesinden kaynaklanmaktadır. “Yüksek kamu sektörü açıklarının yarattığı kronik ve yüksek enflasyon ortamı ekonomik birimlerin orta vadeli planlar yapmalarını engelleyen bir faktör olmuştur. Diğer bir faktör de uluslararası ekonominin durumu olmuştur. Özellikle 1990’larda tüm dünyada yaygınlaşan sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesinin etkisiyle gelişmekte olan ekonomilerin dış şoklara

²³⁸ Yaşar UYSAL (2007). “Devlet Merkezli Spekülatif Rant Ekonomisi: Oluşumu ve Sonuçları”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Cilt 44, Sayı 511, s.44

karşı kırılganlığı artmıştır²³⁹.”* Bazı araştırmacılar bunu küreselleşme bağlamında değerlendirmekte ve ‘küreselleşme ekonomileri dışsal şok ve krizlere karşı hassaslaştırdı’ demektedir²⁴⁰.

Sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesinden sonra ekonomik faaliyetler çok daha kırılgan ve oynak hale gelmesi de ekonomik küreselleşme sürecinin olumsuz sonuçlarıdır. “İstikrarsız faiz oranları ve döviz kurları ve hükümetin finansal piyasalardaki ağırlığı vadelerin ve ekonomik birimlerin geleceğe yönelik planlama dönemlerinin daha da kısılmasına neden olmuştur. Bütün bunlardan dolayı, sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesi politika yapıcıların işini daha da zorlaştırmış, ekonomide iniş çıkışlara yol açmış, ekonomik faaliyetin ağırlıklı olarak yurtdışından sağlanan daha çok kısa vadeli olan sermayeye bağlı olmasına neden olmuştur. Bu iniş çıkışlar 1990’larda yoğunlaşan siyasi istikrarsızlığa da katkıda bulunmuştur. 1980’lerden farklı olarak 1991 yılındaki parlamento seçimlerinden sonra işbaşına gelen hükümetlerin görev süreleri ortalama 15 ay gibi oldukça kısa süreli olmuştur. 1980–1989 dönemine hükümetin pek çok alandaki liberalleşme çabaları olmuşken 1990’lar Türkiye ekonomisinde gevşek bir reform sonrası dönem olarak göze çarpar. 1990’lar aynı zamanda Türkiye ekonomisi için iç ve dış şoklar ve krizlerin de görüldüğü dönemdir²⁴¹.”**.

İç borcun artması da Türkiye’de ekonomik küreselleşmenin bir diğer göstergesidir. 1980’li yılların ortalarından itibaren Türkiye Batı ülkelerine net kaynak transferleri yapmak zorunda kalmıştır. O zamanlar gerekli vergi reformları da yapılamayınca devlet önceliği yatırımları ve harcamaları kısarak tasarruf yaratmaya başladı. Devlet harcamaları tamamen kısılabilir olmadığından, dış borç ödemelerini

---

²³⁹ TCMB (2002), s.58.

* Özellikle 1990’larda Özal dönemi politikalarının getirdiği ekonomik ve hukuksal değişimler Türkiye ekonomisinin Batı’yla bir yapısal uyum rotasına geldiğini kaydeder. Bu yapısal uyum programının temel aracı ise özelleştirmeler oldu. Özelleştirmelerin gerçek amacının 2 noktada özetlenmektedir: “Birincisi, uluslararası taleplere uygun olarak Batı’yla “yapısal uyum” sağlamak; yani 1950’lerden beri Bretton Woods kurumlarının (IMF ve Dünya Bankası) çizdiği uluslararası işbölümü şemasında uygun görülen pozisyona oturmaktır. Nitekim IMF’nin yeşil ışıkları ve Dünya Bankasının “yapısal uyum kredileri” hep bu yöne doğru işlemiştir. İkinci amaç, özel girişime ucuz fabrika, arsa, vb. biçiminde net kaynak aktarımı oldu” ORAN (2002), ss.216–217.

²⁴⁰ James LEVINSOHN (2000). “Globalization And Poverty” Ford School of Public Policy, University of Michigan National Bureau of Economic Research, August 14, 2000. p.3., <http://www-personal.umich.edu/~jamesl/Poverty.PDF> (12.01.2009).

²⁴¹ TCMB (2002), ss.64–66.

** Gelişmiş ülkelerde yaşayan insanlar, finansal krizlerin getirdiği yıkımların tam anlamıyla farkına varamayabilirler; çünkü krizler, gelişmekte olan ekonomilerde çok daha derin hissedilir. SOROS (2003), s.4.

vadelerinde gerçekleştirebilmek için, hükümetler bütün ağırlığını iç borçlanmaya verdiler. Ayrıca 1980’li yılların sonlarından itibaren üretim kapasitelerinin yetersiz kalmasıyla ihracattan kazanılan döviz girdilerinin artışındaki yavaşlama, devletin bütçe açıklarını azaltmayı becerememesi ile bir araya gelince, iç borç iyice artmaya başladı. Ayrıca Yıldırım (2006)’a göre, 1988’den sonra zapt altına alınamayan iç borcun artışı, özel sektörün üretim yatırımlarından uzaklaşıp, spekülasyon faaliyetlerine yönelmesi için yeni bir temel oluşturarak ekonomide ciddi yarıklara ve ileride yaşanacak sorunlara temel sağladı²⁴².

1980 sonrası süreç hakkında genel bir değerlendirme yapan Yeldan (2001) döneme ilişkin şunları söylemektedir: “Türkiye ekonomisinin 1980-sonrası dışa açılım deneyimi, ulusal piyasalarda rant arayışlarının değişik biçimlerde süregeldiğini; ve ulusal ekonominin birikim süreçlerinin ardında yatan dinamiklerin sürdürülmesinde pazar fiyatı haricindeki öğelerce de beslenen rant mekanizmalarının belirleyici olduğunun da altını çizmektedir. Söz konusu dönemde, 1970’li yılların dışa kapalı ticaret rejiminin yarattığı “korumacı” rant birikiminin nitelik değiştirerek, başka süreçlerde varlığını sürdürmesi ve ulusal işgücü ve mal pazarlarında yepyeni mekanizmalar ile iktisadî artığın yaratılmasına aracı olması, ortodoks neo-liberal- bütün beklentileri tersine çeviren bir gelişme olarak değerlendirilmelidir. Uluslararası işbölümüne Türkiye benzeri çevre ekonomisi konumunda katılan az-gelişmiş ülkelerde ulusal sermaye birikiminin ana ögesinin klasik ücret-kâr ayırımının ötesinde rant öğelerince beslenmesi olgusu, sermaye birikimi sürecini sadece bir “dünya fiyatları sistemine uygunluk” sorunu olarak gören ortodoks neo-liberal (neoklasik) öğretinin, dünya gerçeklerinden ne kadar uzak ve soyut bir kurgulama içinde bulunduğunu da belgelemektedir²⁴³”.

2.1.1.2. Siyasal Etkileri

Önceki bölümde de ifade edildiği gibi, küreselleşme ile uluslararası düzene eklemlenen Türkiye’ye, ekonomik bakımdan küreselleşmeden fayda sağlarken siyasi bakımdan zararlar gördüğü araştırmacılarca öne sürülen bir iddiadır. Habermas (2001)’a göre küreselleşme, sınırların ihlalini, kaldırılmasını, dolayısıyla da kendi sınırlarını

²⁴² YILDIRIM (2006), ss. 224–226.

²⁴³ Erinç YELDAN (2001). “Türkiye Ekonomisi: Krizin Yapısal Dayanakları” Birikim Yayınları, Sayı:144, s.11–13. <http://www.birikimdergisi.com/birikim/dergiyazi.aspx?did=1&dsid=132&dyid=138> (10.10.2008).

nereyse nevrotik olarak gözetilen bir ulus-devlet için tehlikeyi işaret ediyor²⁴⁴. Küreselleşmenin siyasal boyutunun önemli veçhelerinden biri ulus-devletin zayıflamaya başladığı iddialarıdır. Bu iddialar Türkiye’de de oldukça yankı bulmuş ve küreselleşmeye yönelik yaklaşımları doğrudan etkilemiştir. Kazgan (2005)’a göre küreselleşme, ülke için yarattığı ortamlarla hükümetlerin güvenilirliğini ortadan kaldırıyor²⁴⁵. Bu yaklaşım da küreselleşmenin ulus-devletlerin gücünü azalttığı yaklaşımının bir ürünüdür. “Geçmişte pazarlar milli devletlerin unsuru iken şimdilerde milli devletler küresel pazarların içine dâhil olmaya çalışan küçük kurumlara dönüşmüşlerdir” diyen Sağlam (2007) da Türkiye’de devlet zihniyetinin özellikle de sosyal devlet anlayışının zayıfladığına işaret etmektedir²⁴⁶.

Küreselleşmenin siyasal bakımdan Türkiye’ye etkileri, özellikle Soğuk Savaşın bitmesinin yani Sovyetlerin dağılmasından sonra daha görünür olmaya başlamıştır. Küreselleşme çabasındaki Türkiye, Soğuk Savaş sonrası, hem iç etkenlerin hem de dış etkenlerin değişmesi durumuyla karşılaşmış; dünyada değişen politikalara da uyum sağlamaya çalışmıştır. Görgülü (2008) Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) dağılmasının ardından Türkiye’nin, bağımsızlığını yeni kazanan eski Sovyet Cumhuriyetleri ile kurulan ilişkiler konusunda Türk dış politikasında yeni bir dönemin başlangıcının olduğuna işaret etmektedir²⁴⁷. Küreselleşmenin ardından yatan olan unsur olarak gördüğü Soğuk Savaş’ın yani Birleşik Amerika devletlerinin liderliğinde bir batı dünyası ve Sovyetler Birliği’nin liderliğinde bir doğu dünyası arasındaki rekabetin 1945 yılından 1989–1991 yılları arasındaki yıkılma sürecine kadar dünyadaki ve Türkiye’deki her şeyi belirlediğini öne süren Kongar (2008) da Soğuk Savaş’ın sadece yıkıldıktan sonra değil yaşanırken de Türkiye’de çok etkileri olduğunu belirtir²⁴⁸.

Küreselleşmenin Türkiye’ye ekonomik etkilerinin siyasal alana yansımalarının da örneklerini görmek mümkündür. Bunların başında, küreselleşmeyle birlikte etkililikleri oldukça artan uluslararası kuruluşların etkileri gelmektedir. Bu durumu hem ulusötesi

---

²⁴⁴ Jürgen HABERMAS (2001). “Avrupalı Ulus- Devlet: Başarıları ve Sınırları- Egemenlik ve Vatandaşlığın Geçmişi ve Geleceği Üzerine” **Tartışılan Sınırlar Değişen Milliyetçilik**, Çev: İsmail TÜRKMEN, Şehir Yayınları, İstanbul, s.92.

²⁴⁵ KAZGAN (2005), s.132.

²⁴⁶ SAĞLAM (2007), s.7

²⁴⁷ Aybars GÖRGÜLÜ (2008). “Türkiye- Ermenistan İlişkileri: Bir Kısır Döngü” Dış Politika Analiz Serisi-8, Tesev Yayınları, İstanbul. s.3

²⁴⁸ Emre KONGAR, “Küreselleşme Bağlamında Türkiye” http://www.kongar.org/makaleler/Izmir_konusmasi.Php (10.10.2008).

sermaye kuruluşlarında hem de uluslararası kredi kuruluşlarında görürüz. Ulusötesi sermaye kuruluşları güçlü yapılarıyla siyasi etkilerde bulunurken, kredi kuruluşları da ekonomilerin kendilerine bağımlı hale gelmesiyle etkilerde bulunur. Kazgan (2005)'ın aktardığı şu iki örnek Türkiye ekonomisinin uluslararası piyasalara bağlanmasının siyasal alanda doğurduğu olumsuzlukları ortaya koyması bakımından ilginçtir: “1978 krizinde Türkiye (Ecevit hükümeti) IMF ile anlaşamayınca krediler kesilmiş, ülke yaklaşık 1,5 yıl darlıklar içinde bunaldıktan sonra anlaşmayı, IMF'nin tam da istekleri doğrultusunda bir program çerçevesinde imzalamıştı. Türkiye, AB'nin NATO bağlantılı bir askeri uygulamasını veto edeceğini bildirdiğinde, 2000 yılı sonbaharında bir Alman devlet bankasının büyük tutarda kredisini geri çekmesi bir krizi tetiklemişti” Buradan hareketle şu sonuca ulaşılmaktadır: “...Belirtmek gerekir ki, “serbest piyasa ekonomisi-küreselleşme” diye gelen bütün düzenlemeler, sistemin kendisiyle birlikte, çevre üzerinde merkez'e inanılmaz bir denetim gücü verdi²⁴⁹”.

Küreselleşme çabasındaki Türkiye, küreselleşme ortamında doğan devletlerarası kuruluşlara katılmaya gayret etmiştir. Örneğin BM'ye kurulduğu yıl tam üye olmuştur. Batı İttifakı içinde yer almanın gereği olarak da NATO'ya da kurulduğu yıl müracaatını yapmış ve belirlenen takvim içinde tam üye olmuştur*. Aynı şekilde Avrupa Birliği'ne kurulduğu yıl müracaatını yapmış, üyelik takvimini başlatmıştır²⁵⁰.

Dünyada, küreselleşmeyle birlikte devlete alternatif olmaya başlayan ve siyasal alanda da etkililikleri gittikçe büyüyen sivil toplum kuruluşları, Türkiye'de, küreselleşmeyle birlikte artış göstermiştir. Ayrıca küreselleşmenin gerek karşıtları gerek yanlıları dillendirilen ortak bir yönü sivil toplum kuruluşlarındaki artıştır. Türkiye'de de küreselleşmenin ivme göstermeye başladığı tarih sayılan 80'den sonra sivil toplum kuruluşları artış göstermiştir. Bunu da 80'li yılların ekonomik gelişmesi olanaklı kılmıştır. Ayrıca, toplum genelinde bugüne kadar güçlü şekilde yönlendirilen ve himayecilikle belirlenen ekonomi politikasındaki liberalleşmeye paralel olarak, bireyin girişimini ve katkısını, etkinliği ve verimliliği vurgulayan liberal düşünce öğeleri de

---

²⁴⁹ KAZGAN (2005), s.142.

* Türkiye 1990'ların başlarında NATO'nun ortadan kalkması, öneminin azalması ve ABD bağlantısının zayıflayarak ittifakın Avrupa ayağının güçlenmesi yolundaki bütün yaklaşım ve gelişmelerden kaygı duydu. ORAN (2002), s.308.

²⁵⁰ Durmuş YILMAZ (2000). **Vatandaşlık Bilgisi**, Çizgi Kitabevi, Konya, s.179.

yaygınlaştı. Ekonomik liberalizm ile siyasi liberalizmin bileşimini temsil eden örnekler (Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği ‘TÜSİAD’ gibi) doğmaya başladı²⁵¹.

Kazgan (2005), Türkiye’nin küreselleşme sürecinde ulus-devletlerin bir kısmı gibi demokrasiyi yerleştirme çabasına girdiğini²⁵² kaydederken diğer bir yazarda, Türkiye’de küreselleşmenin siyasal olarak algılanmasında, ülkeyi ortak ve toptan bir şekilde kuşatan “küresel güç ilişkileri içinde Türkiye” söyleminin olduğunu kaydeder²⁵³. Özellikle 1990’dan itibaren Türkiye’de artık siyasetin durumunun küreselleşme süreci göz ardı edilerek anlayabileceğini belirtmektedir²⁵⁴.

Genel olarak, küreselleşme sonrası Türkiye siyasetinin karmaşıklaştığı ve daha fazla sorun yaşar hale geldiği sıkça ifade edilir. Oran (2002)’a göre küreselleşme döneminde siyaset, ekonomiye paralel bir kaos içinde yürümüştür ve 1980’den itibaren uygulanan yeni iktisadi politikalar nasıl ekonomiyi bu duruma getirmişse yine 1980’den itibaren uygulanan siyasal reçetelerde siyaseti içinden çıkılması büyük faturalara mal olacak hale sokmuştur²⁵⁵.

2.1.1.3. Sosyo-Kültürel Etkileri

Küreselleşmenin sosyo-kültürel boyutunda, toplumsal yaşamın her alanında değer yargılarının, alışkanlıkların farklılaştığını daha doğrusu benzeştiğini, geleneksel olanın yitirildiğinden bahsetmiştik. Gerçekten de küreselleşme çağı sosyo-kültürel açıdan değişime ve benzeşmeye dayalıdır. Değişimden dünyanın her ülkesi nasibini alırken benzeşmeden ise nasibini daha çok alanlar Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerdir. Nitekim Türkiye’nin içinden geçtiği kültürel değişim ve dönüşümün küreselleşme göz ardı edilerek anlaşılamayacağını belirtilmektedir²⁵⁶.

Günümüzde, dünyanın her yerinde küresel unsurlar, sosyal ve kültürel değerleri belirlemektedir. Bundan Türkiye kuşkusuz nasibini almaktadır. Küreselleşmeyle birlikte küresel unsurların artmasının yanında yerel unsurların da arttığı sıkça ifade edilmektedir. Küresel ve yerel birliktelikleri inceleyen yazar, yerel düzeyde kültür dinamiklerinin belirleyiciliğinin artmasının Türkiye’de aile, hemşerilik, aynı etnik ve

²⁵¹ Heidi WEDEL (1997). **Ortadoğu’da Sivil Toplumun Sorunları**, Türkiye Cumhuriyeti’nde Sivil Toplumun Nüveleri – Demokratikleşmenin Taşıyıcısı mı Yeni Bir Seçkinler Örgütlenmesi mi?, Der. Ferhad İBRAHİM- Heidi WEDEL, Çev: Erol ÖZBEK, İletişim Yayınları, İstanbul, s.142.

²⁵² KAZGAN (2005), s.82.

²⁵³ Ferhat KENTEL, vd. (2007). **Milletin Bölünmez Bütünlüğü: Demokratikleşme Sürecinde Parçalayan Milliyetçilik(ler)**, Tesev Yayınları, İstanbul, s.23.

²⁵⁴ KEYMAN (2005), s.92

²⁵⁵ ORAN (2002), s.219.

²⁵⁶ KEYMAN (2005), s.92.

dini cemaatten olma gibi özelliklerin göz önünde bulundurulmasını gerektirdiğini belirtir. Ayrıca, bu anlayışın Anadolu Kaplanları deyiminde somutlaştığını öne sürmektedir²⁵⁷.

Küreselleşmeye, Türkiye’de sosyo-kültürel açıdan sorunlar doğurduğu temelinden yaklaşanlar, Türkiye gibi ülkelerin “küreselleşen” dünya sistemi içinde kalarak ciddi ahlaki çöküntü ve toplumsal dağılma sınırına girme ya da bağımsızlığa yönelme seçeneği ile karşı karşıya olduğunu öne sürerler²⁵⁸.

Küreselleşmenin Türkiye’de sosyo-kültürel açıdan etkilerini araştıran yazarların başında Rıfat Bali (2002) gelmektedir. 1980’li yıllarda dış ticaret tamamen serbestleşirken Türkiye’nin adeta bir istilaya uğradığını öne süren Bali (2002) “İstila edilen Türkiye’nin Türk halkının kendine model referans olarak kabul ettiği (ettirildiği) batı ülkelerinin ileri uygarlık, teknoloji ve refah düzeyini temsil eden tüketim ürünleriydi” demektedir. Bali (2002)’ye göre bu değişim sadece iktisadi politika değişikliği değil aynı zamanda yaşam biçiminin radikal bir şekilde değişeceğinin de bir işaretiydi. Bu değer yargıları 1990’larda daha da kökleşmiş ve Türkiye’nin referans olarak aldığı bir model haline dönüşmüştür. Bali (2002)’ye göre 1990’lı yılların en önemli değişikliği ise özel radyo ve televizyon kanallarının yayınlarına izin veren yasal değişikliktir²⁵⁹.

Türkiye’nin küreselleşmesi süreci ile başlayan furyalardan biri olan özelleştirme olaylarını eğitim boyutundan inceleyen bir anlayışa göre bu süreç sonunda eğitimde zarar görmeye başlamış, özellikle de 1980’den sonra eğitim de ticaretin sınırları içinde hapsedilmeye başlamıştır. Nitekim İnal (2008), Cumhuriyetin başlarında kamu hizmeti olarak oluşturulan eğitim kurumunun bugün çok ciddi bir özelleştirme tehdidi altında olduğunu ileri sürer. Ona göre eğitim örgütü, giderek şirketleşmeye başlamış özellikle de 1980’lerden sonra devlet okullarının kalitesi düşürülerek kaliteli özel eğitim yoluna ilişkin beklenti artırılmıştır. Devlet, eğitimi özelleştirerek eğitimi bir sosyal hak olmaktan çıkarıp metalaştırmaya çalışmakta, (bundan büyük çıkarları olacak olan) şirket

---

²⁵⁷ Nalan YETİM (2006). “Küresel Üretim Yapılanmasına Kültürel Yanıtlar: Ulusal- Yerel?”, Dünya Neyi Tartışıyor? 1: Küreselleşme, *Doğu Batı*, Sayı:18, Şubat, Mart, Nisan, 3. Baskı, s.137.

²⁵⁸ Cem SOMEL (2006). “Az Gelişmişlik Perspektifinden Küreselleşme” Dünya Neyi Tartışıyor? 1: Küreselleşme, *Doğu Batı*, Sayı:18, Şubat, Mart, Nisan, 3. Baskı, s.203.

²⁵⁹ BALI (2002), s.206.

dünyası bu eğilimi bütün gücüyle desteklemektedir²⁶⁰. Buna karşılık Merkez Bankası verilerine göre küreselleşme süreci sonrası Türkiye’de eğitim okullaşma oranı bakımından gelişme göstermiştir. Okullaşma oranında 1970’lerde önemli bir gelişme olmazken 1980’den sonra, özellikle de ilköğretimde ve liselerde okullaşma oranı düzenli bir şekilde ve büyük bir artış göstermiştir. 1970-1971 öğrenim yılı içinde ilköğretim seviyesinde yüzde 76,3 olan okullaşma oranı 1999-2000 öğrenim yılında yüzde 96,1’e çıkmıştır²⁶¹. Çapraşık ve çok yönlü iktidar ilişkileri ağı olarak küreselleşme ağı büyük metropollerde düğümlenmekte ve kendini yeniden üretip, derinleşip yayılmaktadır²⁶². Bunun bir misali olarak 1980’li yılların siyasi-iktisadi konjonktüründe, geçmişin görkemli İstanbul’unu geleceğe taşımak arzusu geniş kapsamlı bir dizi yıkma-yenileme projesi doğurmaktadır. Küreselleşmenin sosyal alandaki bir yansıması olan bu ivme ile 1990’lar başına gelindiğinde, İstanbul kenti, dışa açılan Türk ekonomisine yaraşan bir vitrine kavuştu ve şehir 2000 yıllık ihtişamlı bir tarihi, küresel turizm endüstrisine sunulmak üzere yeniden dekore edilmişti²⁶³.

Küreselleşmeye ivme kazandıran unsurlar olarak kabul edilen teknolojik gelişmeler, tüm dünyaya olduğu gibi Türkiye’ye de küreselleşmenin etkilerinin bir taşıyıcısıdır. Bunlar bilişim ve iletişim alanındaki gelişmeler özellikle de başta internet olmak üzere diğer tüm görsel ve yazılı unsurlardır. Türkiye, teknoloji devinimini 1990’lı yıllardan itibaren yakalamaya başlamıştır²⁶⁴. Bu tarihten sonra dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ulaşım maliyetleri düşmüş, iletişim kolaylaşmıştır. Sonuçta da teknoloji kullanımı oldukça yaygınlaşmıştır. Küreselleşmenin Türkiye’ye teknolojik bakımdan çok sayıda yeniliği sağlaması ve önemli derecelerde getirilerine rağmen Türkiye’de teknolojik durum yeterli düzeyde değildir ve Türkiye halen teknolojiyi dışarıdan almakta, transfer etmektedir. Yani Türkiye, teknolojiyi üreten bir ülke

---

²⁶⁰ Kemal İNAL (2008). “Türkiye’nin Alternatif Bir Eğitim Modeline İhtiyacı Var mı?” Uluslararası Alternatif Eğitim Sempozyumu: Darphane-i Amire, Ed: Muhsin HESAPÇIOĞLU vd., Nobel Yayınları, 26-27 Kasım 2005. Ankara, s.155.

²⁶¹ TCMB (2002), s.49.

²⁶² Ayşe ÖNCÜ ve Petra WEYLAND (2005). “Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanları ve Kimlik Mücadeleleri”, **Mekan, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler**, Çev: Leyla Şimşek ve Nilgün Uygun, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul. ss.9-12.

²⁶³ Ayşe ÖNCÜ (2005). “İdealinizdeki Ev’ Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul’a Ulaştı”, **Mekan, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler**, Çev: Leyla ŞİMŞEK ve Nilgün UYGUN, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul. ss.86-87.

²⁶⁴ Feride Doğaner DÖNEL “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’nin Dış Ticaretindeki HIGH-TECH Mallar ve Rekabet Güçleri”, <http://www.yildiz.edu.tr/~gonel/akademikdosyaları/yayınlar/hightech.pdf> (09.11.2008).

durumunda değildir. Bazı yazarlara göre de Türkiye, 1995 yıllarında dünyanın gelişmiş ülkelerinde hızla başlayan ‘bilgi toplumu’na geçişin dışında kalmaktadır²⁶⁵.

Küreselleşmenin bizi nereye taşıdığını incelediği “Yatay Toplum” adlı eserinde Friedman teknolojinin dünyayı giderek daha fazla tekil, bağlantılı bir kültür sistemine dönüştürdüğünü belirtmektedir²⁶⁶. Bu yaklaşım Türkiye’de hem iç hem de dış durumlar açısından mümkün olmuştur. Teknolojik olanaklar sayesinde dünyayla yakından bağlantılı olan Türkiye’de bugün internet ve diğer bilişim ve iletişim imkânlarının olmadığı köy ve kasabalar çok azdır. Bu sayede hem dış hem de iç durumlar bakımından bağlantılı bir yapı olmakta; bunun da başta kültür olmak üzere pek çok noktaya etkileri olabilmektedir.

2.1.1.4. Çevresel Etkileri

Küreselleşme ve çevre deyince akla, özellikle son dönemde yoğunlaşan küresel ısınma konusu gelmektedir. Küresel ısınmanın Türkiye’ye olası etkileri konusunda yapılan araştırmalar Türkiye’nin küresel iklim değişikliklerinden önemli derecede etkileneceği şeklindedir. Türkiye’de yağışların azalacağı, aşırı kuraklıkların doğacağı, sıcaklıkların artacağı ve mevsim farklılıklarının daha da belirgin olacağı öngörülmektedir. Küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda mücadeleyi sağlamaya yönelik uluslararası çerçeve olan Kyoto Protokolüne Türkiye, 30 Mayıs 2008’den itibaren taraf olmaya başlamış²⁶⁷ ve 5 Şubat 2009’da TBMM Genel Kurulu tarafından alınan kararla, ülkelerin sera gazı emisyonlarını düzenlemeye yönelik en önemli ve tek uluslararası yasal araç olan Kyoto’yu imzalamıştır²⁶⁸.

Diğer taraftan, fabrikaların artışı sonucu doğan zararlar küreselleşmenin çevreye verdiği zararların bir diğer boyutudur. Özellikle az gelişmiş ülkelerde artan ve çevreyi gözetmeden planlanan fabrikalar çevrenin tahrip olmasına ve yitirilmesine mahal vermektedir. Kuşkusuz Türkiye, bundan doğrudan nasibi alan bir ülkedir. Ayrıca küreselleşmeyle birlikte Türkiye’de enerji politikaları da değişmeye başlamıştır. Bunun da çevreye etkilerinin olduğu ve olacağı kuşkusuzdur.

---

²⁶⁵ Ahmet ŞENEL ve Serhat GENÇOĞLU (2003). “Küreselleşen Dünyada Teknoloji Eğitimi” *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, Yıl:11, No:12 http://www.esef.gazi.edu.tr/html/yayinlar/12_pdf/12_4.pdf (09.10.2008).

²⁶⁶ Lawrence M. FRIEDMAN (1999). *Yatay Toplum*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Çev: Ahmet Fethi, 1. Basım, İstanbul, s.30.

²⁶⁷ http://www.cnnturk.com/HaberDetay/bilim_teknoloji/157/kuresel_isinma/539/kuresel_isinmanin_turkiyeye_etkileri_kitabi/496040/0 (09.05.2008).

²⁶⁸ http://www.cnnturk.com/HaberDetay/bilim_archive/2009/subat/06/haber/tuerkiye-en-sonunda-kyotoyu-imzaladi/ (05.05.2009).

2.2. KÜRESELLEŞMEYE TÜRKİYE'DEN YAKLAŞIMLAR

Türkiye’de küreselleşmeye iki farklı ve zıt cepheden yaklaşılmaktadır. Bu ikili durum diğer bölümler de incelendiğinde görülecektir. Bu iki karşıt yaklaşımda, siyasi ve ideolojik bakışların büyük belirleyiciliği olduğu görülmektedir. Nitekim bu yaklaşımların temel enstrümanları da ekonomik unsurlardan çok siyasi ve ideolojik unsurlardan oluşmaktadır.

Türkiye’de küreselleşmeyi yorumlayan 2 zıt cepheden birinin görüşüne göre küreselleşme çağdaşlaşma ve gelişme iken diğerine göre küreselleşme emperyalizmin 21. yüzyıldaki adıdır. Bu da Türkiye’de küreselleşmeye bakışların ekonomik olmasından ziyade ideolojik ve siyasi olduğunu göstermektedir. Yani küreselleşmeye yönelik bakışlar Türkiye’de küreselleşmenin etkilerinin yanı sıra politik görüşlerle de çok yakından ilişkilidir.

Küreselleşmeyi çağdaşlaşma ve gelişme olarak görenler daha çok sağ politik görüşlü, liberal çevrelerdir. Bunlara göre herkese faydalı olan küreselleşme önüne geçilemeyecek ve üstelik de geçilmemesi gereken bir süreçtir. Hem ekonomik hem siyasi hem de uluslararası düzen bakımlarından önemli faydaları vardır. Ekonomik olarak küreselleşmenin en önemli faydalarından biri toplam dünya ticaretini ve gelişmeyi hızlandırmasıdır ki bu küreselleşme sayesinde dünya kaynaklarının en akılcı ve verimli kullanılmasıyla mümkün olmuştur. Küreselleşmeden ekonomik olarak zararları olduğunu söyleyenlerin bu zararları geçicidir.

Küreselleşmenin faydalarının siyasi en önemli yönü de demokrasi getirmesidir. Demokrasi iki yoldan ülkelere taşınmaktadır: Birincisi Batı’nın demokrasi ve insan haklarına dayanan değerleri küreselleşme aracılığıyla az gelişmiş ülkelere taşınmaktadır. İkincisi, iletişim alanındaki gelişmeler kamuoyunun her şeyden anında haberdar olmasını hızlandırdığından, demokrasiyi ve bireyin özgürlüğünü güçlendiren bir etki yapmaktadır²⁶⁹.

Küreselleşmenin dünyadaki ideolojik kavgaları sona erdireceği iddiası da küreselleşme olumlu bir süreç görenlerin iddiasıdır. Bu, tüm dünyaya Batı düzeninin egemen olması ile mümkün olacaktır. Fukuyama’nın “Tarihin Sonu” adlı tezi de bu iddiayı desteklemekte, dünyanın ideolojik homojenleşmeye doğru ilerlediğini belirtmektedir.

---

²⁶⁹ ORAN (2001), ss.1-2.

Küreselleşmenin Türkiye'ye zararları olduğunu iddia edenlere göre küreselleşme çağımızın emperyalizmidir. 21. yy da emperyalizm küreselleşme adında görünür olmuştur. Bunların tanımına göre küreselleşme, Batı'nın ekonomik düzeni olan kapitalizmin ulusal kabına sığmadığı, dünyaya yayılmak istediği durumdur. Amaç, tüm dünyayı "Açık Kapı" politikası uygulayarak Batı kapitalizmine pazar yapmaktır. Bu gruptakiler söylemlerinde en çok, tezimizin de konusu olan, küreselleşmenin yoksullukla ilişkisine yer vermekte ve küreselleşme sonucu dünyadaki gelir dağılımının korkunç biçimde bozulduğunu iddia etmektedirler.

Küreselleşmenin demokrasi getirdiği, insan haklarını sağladığı iddiaları bunlara göre bir aldatmacadır. Bunu Oran (2001), bu değerlerin ithal olması ve dolayısıyla başka bir ülkeye doğrudan yerleşmenin mümkün olamayacağı şeklinde açıklamaktadır. Ayrıca küreselleşmenin siyasi faydalarından olduğu iddia edilen demokrasi, insan hakları gibi değerler Batı'nın başka devletlere müdahale etmesinin aracı olarak görülmektedir. Uluslararası arenada kaos, düzensizlik getirdiği düşüncesi Türkiye'de küreselleşmenin olumsuz bir süreç olduğunu görenlerin bir başka iddiasıdır. Küreselleşmenin başlıca sloganı olan 'yenidünya düzeni' tabiri de uluslararası düzenin Batı lehine bir düzensizliğe, kaosa karşılık gelen diğer bir söylemleridir²⁷⁰.

Küreselleşme ve Türkiye konusundaki bu ikili durum dünyadaki küreselleşmeye yönelik yaklaşımlara paraleldir. Ekonomik yönden ziyade ideolojik ve siyasi fikirlerin doğrudan etkilediği bu durum, küreselleşmenin hem zararları hem de faydaları olduğu şeklinde yorumlanabilir. Küreselleşmenin gelişmiş ülkelere fayda gelişmemiş ülkelere zarar verdiği iddiasına burada katılmak mümkün. Bu noktada gelişmekte olan ülkeler ise hem zarar hem de fayda görmektedir. Türkiye de gelişmekte olan bir ülke olarak küreselleşmeden zararları ve faydaları olan bir ülkedir²⁷¹.

Küreselleşmeden Türkiye'nin fayda ya da zarar görüp görmediği daha önceden de ifade edildiği gibi politik görüşle çok yakından ilişkilidir. Mesela Türkiye'nin uluslararası düzene eklemelenmesini liberal kesim olumlu görmekte iken sol kesim bu durumu olumsuz bir süreç olarak değerlendirmektedir. Bu küreselleşmenin Türkiye'ye etkilerinin tamamında böyledir. Bir kesme göre olumlu olan diğer kesme göre olumsuz olarak görülmektedir. Yani Türkiye'de küreselleşme, birbirine zıt olan iki görüşün çatışmasına sahne olan bir alandır.

---

²⁷⁰ ORAN (2001), ss.2-4.

²⁷¹ TANER (2004), s.51

Küreselleşmeye ‘sömürgecilik’ ekseninde bir politika olarak yaklaşan Manisalı (2002), çok uluslu şirketler bağlamında küreselleşmenin 1990–2000 yılları arasında Türkiye’deki etkilerini şu şekilde değerlendirir²⁷²:

- “Şirketlerimiz (genellikle büyük özel şirketler), Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ)’lerle ortaklık kurmuşlar; ancak onlar ‘ana şirkete’ tamamen bağımlı durumdadır.
- Yabancı ve yerli sanayinin nispeten ayrı olduğu bazı sektörlerden örneğin ilaç gibi, son patent uygulamaları ile ya yok fiyatına tesisleri satın almaya başlamışlar ya da ‘lisans tekeli’ni tamamen ellerine geçirerek, yerli firmaları kendilerine bağımlı hale sokmuşlar.
- ÇUŞ’lerin ithalatımızdaki ve iç ticaretimizdeki ‘payları’ hızla büyümüş
- Bürokrasimiz bu gidişi önlemek yerine, bu olumsuz gelişmenin bir parçası haline gelmiş durumda.
- Bu gelişmeyi, büyük sermaye çevreleri ana sermayeye bağımlı oldukları veya ulusal bir politika etrafında birleşemedikleri için, durdurmak istemiyorlar”.

Yeniçeri (2005) de bu konuda şunları ifade etmektedir: “Geçen yüzyılın ortalarına kadar insanlar, işletmelerine sadece birer geçim aracı gözüyle bakabiliyorlardı çünkü dünya sisteminin en etkili örgütleri devletlerdi. Oysa bugün dünyanın en büyük, en değerli 100 örgütünden 60’ı devlet değildir. Böyle bir dünyada şirketleri sadece birer geçim aracı olarak görmek mümkün değildir. Birey veya topluluk olarak ayakta kalmanın, tarihte bir iz bırakmanın, devletlerden önemli araçlarıdır şirketler...²⁷³”.

Buna karşın küreselleşmeyi Türkiye’de tek çare görenler de mevcuttur. Örneğin küreselleşmenin Anadolu insanına, muhteşem dününü, bugünle birlikte yarına da taşımak için, geçmişte benzeri olmayan imkân ve fırsatlar sunduğunu düşünen Gürdoğan (2003), “Türkiye ne kadar küreselleşirse o kadar güçlü olur. Anadolu, ya küreselleşecek ya da hayat damarlarını bütünüyle yitirecek” diyerek küreselleşmenin Türk insanı için zorunlu bir olgu olduğunu öne sürer²⁷⁴.

Küreselleşme etkileri karşısında bütün dünyada olduğu gibi, Türkiye’de toplum düzeyinde de iki duygu birden yaşanıyor; bu iki duygu küreselleşmenin iki haline

---

²⁷² Erol MANİSALI (2002). **Türkiye ve Küreselleşme**, Derin Yayınevi, III. Baskı, İstanbul, ss.5–6.

²⁷³ Özcan YENİÇERİ (2005). **Küreselleşme Karşısında Milliyetçilik ve Kimlik**, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, s.31.

²⁷⁴ Nazif GÜRDOĞAN (2003). “Globalleşme Anadolu İnsanın Geçmişteki Muhteşem Geleceğidir”, <http://www.yenisafak.com.tr/arsiv/2003/eylul/28/ngurdogan.html> (09.10.2008).

tekabül ediyor. Bunlardan birisi, sembolik miladını 68 hareketinde bulan, “postmodern”, “dönüşümsel” (refleksif) gibi sıfatlarla tanımladığımız, etkileşime açık, melezliğin, çok boyutluluğun, çoğul ve dönüşüme açık dinamik kimliklerin, kültürün ve kültürleraracılılığın öne çıktığı, modernitenin kurumlarının dikey otoriteleri yerine zengin bir yatay dinamik içeren küreselleşmedir. Bunu tüm insanların deneyimlerinin paylaşıldığı, beraber üretilen yeni bir modernlik olarak tanımlayabiliriz. Bu, Fukuyama’ya “tarih bitti” dedirten “yumuşak küreselleşme”dir. Başka bir eksen küreselleşmede ise, bir yanda kapitalizmin uluslararası düzeyde sağladığı tahakküm ve hegemonya, diğer yanda yıkılan duvarın altında kalan insanlarla, Yugoslavya’nın kana bulanmasıyla, Saraybosna’da insanlığın ölümüyle, umutları başladığı gibi hızla bitiren, keskin bir kutupsallaşmadan “sert küreselleşme”den bahsedebiliriz²⁷⁵.

Kozanoğlu (2006)da “Türkiye’de ekonomi bürokrasisinin 60’lardaki planlamacı, kalkınmacı misyonunu tamamen terk edip kendisini bu toplumdaki çok Washington’daki IMF ve Dünya Bankası kumanda merkezlerine sorumlu hissettiği 1999 aralığındaki Stand-by sonrası açıkça görüldü” diyerek küreselleşmeye Türkiye’nin uluslararası kuruluşlara bağımlı kalarak zararlar gördüğünü ve bunun sadece ekonomiye değil politikaya da doğrudan etkileri olduğunu öne süren bir görüşle yaklaşmaktadır²⁷⁶. Kazgan (2005) da bu görüşe yakın bir biçimde küreselleşmenin Çevre üzerinde Merkez’e inanılmaz bir denetim vermesini ön plana çeker. Bunun da “serbest piyasa ekonomisi-küreselleşme” diye geldiğini kaydeder. Bu durumun sonucu olarak, ekonomik bağımlılığın siyasal alana, siyasal alanında ekonomik alana karşılıklı zararları doğurduğunu ifade eder²⁷⁷. Küreselleşmeye Türkiye’de uluslararası kuruluşların etkilerinin (zararlarının) sadece ekonomik değil siyasal olarak da olduğunu söyleyerek yaklaşan Şenses (2004a) de “neoliberal Küreselleşmenin derinleşerek yaygınlaşmasında başat bir rol oynayan ülkeye kuruluşlar bu sürecin tersine çevrilmemesi konusunda da büyük bir kararlılık göstermektedir” demektedir²⁷⁸.

Küreselleşmeyle Türkiye gibi gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülke ekonomilerinin güvenilirliklerini yitirdikleri de araştırmacılarca ortaya konan bir iddiadır. Mesela gelişmekte olan piyasaların sığ olması, yüksek getiri yanında yüksek risk taşımalarının çeşitli sorunları da beraberinde getirdiğini öne süren yazarlar, örneğin,

---

²⁷⁵ KENTEL, vd. (2007), s.22.

²⁷⁶ KOZANOĞLU (2006), s.168.

²⁷⁷ KAZGAN (2005), s.142.

²⁷⁸ ŞENSES (2004a), ss.13-14.

“Türk tahvilleri %25 veriyor” sinyaliyle piyasaya giren yatırımcının Batılı bir göz açısından büyük riske girdiğini belirtir. Çünkü yazara göre “Türk tahvil piyasası görünüşte bir piyasadır ama Wall Street tahvil piyasasıyla hiçbir benzerlik göstermez. Bu piyasa öylesine küçük ve sığdır ki büyük bir oyuncu olarak satmaya kalktığınızda bunun pek mümkün olmadığını fark edersiniz”. Yakın geçişin bu türden olaylar nedeniyle pek çok krizin patlak verdiği az gelişmiş ülke deneyimleriyle dolu olduğunu kaydetmektedir²⁷⁹.

Küreselleşme Türkiye olgusunu inceleyen literatür incelendiğinde “küreselleşme, dışa açılan Türkiye ekonomisine olumlu etkileri olurken aynı zamanda ekonomi artık güvensiz, dalgalı, krizlere açık ve sıkça krizlerin görüldüğü bir yapı arz etmeye başlamıştır” görüşü üzerinde ekonomistlerce konsensus sağlanmıştır, denebilir.

---

²⁷⁹ Haluk TÖZÜM (2006). “Küreselleşme: Gerçek mi, Seçenek mi?” Dünya Neyi Tartışıyor? 1: Küreselleşme, *Doğu Batı*, Sayı:18, Şubat, Mart, Nisan, 3. Baskı, ss.159–190.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YOKSULLUK

3.1 YOKSULLUK: TANIM VE TÜRLERİ

Yoksulluk oldukça karmaşık bir olgudur ve üzerinde görüş birliğine varılmış bir tanımı da söz konusu değildir. Gelişmekte olan ülkelerin ve geçiş ekonomilerinin bugün karşılaştığı en ciddi problemlerden birisi olarak görülmektedir.

3.1.1. Yoksulluğun Tanımlanması

Göreceli, çok boyutlu, değişken ve çok sayıda bilim dalıyla (sosyal politika, sosyal hizmetler, sosyoloji, istatistik, ekonomi, güvenlik, endüstri ilişkileri, hukuk, kamu yönetimi vb) ilişkili, disiplinlerarası bir kavram olan yoksulluk, sadece bireysel değil bunun yanında sosyo-ekonomik, politik yönleri olan bir süreç olarak değerlendirilir. Ayrıca yoksulluk tanımında üzerinde durulması gereken bir nokta, yoksulluk göstergesi olarak salt ekonomik kıstasların mı yoksa bunların ötesinde ve bunlara ek olarak sosyal hatta siyasal kıstasların mı dikkate alınacağıdır. Şenses, yoksulluk araştırmalarının yakın bir geçmişe kadar iktisat ağırlıklı bir gelişme göstermiş olmasının bir yansıması olarak ekonomik göstergelerin ön plana çıktığının görüldüğünü, ancak, yoksulluğun salt ekonomik açıdan tanımlandığında dahi, başta gelir ve tüketim harcamaları olmak üzere birçok farklı kıstası kapsayan bir göstergeler yelpazesine sahip olduğunu belirtir²⁸⁰.

Şenses'e göre yoksulluk tanımları, yoksullara bakış açılarına göre değişik değer sistemlerine sahip bir toplumsal yapıdan bir diğerine ve zaman içinde değişiklik göstermektedir ve yoksulluğa ilişkin birçok kavram ve bunlara bağlı olarak da birçok değişik tanım bulunmaktadır²⁸¹. Aktan (2002)'da "zenginlik ve yoksulluk temelde

---

²⁸⁰ Fikret ŞENSES (2003). **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, s.62.

²⁸¹ ŞENSES (2003), s.62.

sübjektif niteliktedir ve yoksulluk kavramı bir bütün olarak toplumun kabul edilebilir bir asgari yaşam standardını neyin oluşturduğu konusundaki tercih ve beklentileri yansıtır” demektedir²⁸².Yoksul, Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğü’nde ‘geçinmekte çok sıkıntı çeken kimse, toplum, ülke, fakir, fukara, zengin, varsıl karşıtıdır’. Yoksulluk ise yoksul olma durumu, yoksuzluk, sefillik, sefalet, fakirlik anlamındadır²⁸³.

Yoksulluğu tanımlama çalışmalarında ilk etapta, dar ve geniş anlamda yoksulluk olmak üzere iki türlü tanım bulunmaktadır. Dar anlamda yoksulluk, açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama; geniş anlamda yoksulluk ise gıda, giyim ve barınma imkânlarının kişilerin hayatlarını idame ettirmeye yetmesine rağmen içinde yaşadıkları toplumun hayat standartlarının gerisinde kalma gibi durumlarıdır.²⁸⁴

Sosyoloji sözlüğüne göre ise, “genellikle maddi kaynaklardan, bazen de kültürel kaynaklardan yoksun kalındığını ifade eden durum”dur²⁸⁵. Antropoloji sözlüğünde ise “üretim ve bölüşüm kavramlarıyla konuşulan devletli toplumlarda eşitsizliğin ifadesi olarak ortaya çıkan yoksulluk kavramı, yalnızca maddi varlığı ifade etmektedir” yaklaşımı vardır²⁸⁶. Bir Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme - UNDP) çalışmasına göre de toplumdaki bazı kişiler çok az gelirlere sahip olup sosyal olarak tanımlanan temel ihtiyaçlarını karşılayamıyorlarsa, yoksulluk gözükmektedir²⁸⁷.

Yoksulluk literatürü konusunda oldukça önemli bir yere sahip olan Amartya Sen (2004) ise yoksulluğu ‘standart yoksulluk ölçütü olan gelir azlığından çok temel kapasitelerden yoksunluk’ olarak görmekte ve kapasite-yoksulluk kavramını öne sürmektedir. Sen (2004)’e göre kapasite-yoksulluk yaklaşımı, düşük gelirin yoksulluğun başlıca nedenlerinden biri olduğu, çünkü gelir yetersizliğinin kişinin kapasite yoksunluğunun başlıca sebebi olabileceği görüşünü reddetmeyi gerektirmez. Sen (2004) aslında yetersiz gelirin yoksul bir yaşamın güçlü bir önkoşulu olduğunu da kaydeder²⁸⁸.

---

²⁸² Coşkun Can AKTAN ve İstiklal Yaşar VURAL (2002). “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-yoksulluk.pdf> (10.05.2008).

²⁸³ <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=veritbn&kelimesec=345544> (10.10.2008).

²⁸⁴ <http://www.yerelisyaset.com/v2/index.php?goster=ayrinti&id=592> (10.10.2008).

²⁸⁵ MARSHALL (1999), ss.825.

²⁸⁶ EMİROĞLU ve AYDIN (2003), s.915.

²⁸⁷ UNDP (2006). “Yoksulluk Nedir?” International Poverty Centre, Sayı:22.

²⁸⁸ Amartya SEN (2004). **Özgürlükle Kalkınma**, Çev: Yavuz ALOGAN, Ayrıntı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, ss.126-127.

Bazı diğer yoksulluk tanımları da şunlardır: “Yoksulluk, toplam gelirin, yaşamı sürdürebilmek için gerekli olan minimum ihtiyaçları karşılayamaması durumudur²⁸⁹”.

“Günümüzde yoksulluğun ölçütleri, yeterli geçim kaynaklarından yoksunluk ve sağlam bir sosyal statüden yoksunluktur. Yeni yoksulluk diye de adlandırılan bu yoksullukla mücadele, sosyal korumanın amaçlarında bir genişleme yaratmaktadır²⁹⁰”.

Yoksullukla ilgili dünyadaki önemli kuruluşlardan olan Dünya Bankası yoksulluğu daha çok parasal gelir açısından tanımlamaktadır. Kuruma göre yoksul kelimesi, belirli bir gelir seviyesinin altında kalanlar için kullanılmaktadır²⁹¹.

Birleşmiş Milletler ise yoksulluğu şöyle tanımlamaktadır: “Yeterli bir yaşam standardına ulaşma ve diğer sivil, kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal haklardan yararlanma açısından gerekli kaynaklardan, yapabilirliklerden, seçeneklerden, güvenlikten ve güçten sürekli ya da kronik olarak yoksun oluşla belirlenen bir insanlık durumudur²⁹²”.

Ayşe Buğra (2005) da dünyadaki açlığı piyasanın sonuçlarından biri olarak gören Amartya Sen (2004)’in ‘yapabilirlik’ kavramını öne çıkararak yoksulluğu ‘yapabilirlikten yoksunluk’ olarak tanımlamaktadır²⁹³.

3.1.2. Yoksulluk Türleri

Yoksulluk çok boyutlu ve göreceli olmasının yanında zamana, mekâna, anlayışlara, yaklaşımlara göre değişen de bir kavram olması sebebiyle pek çok değişik türe sahiptir. Bu türler yoksulluğu anlama ve önleme çabalarının bir ürünüdür.

---

²⁸⁹ Seyfettin GÜRSEL vd. (2000). “Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk”, AB ile Karşılaştırma, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, s.95.

²⁹⁰ Şebnem GÖKÇEOĞLU BALCI (2002). “Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmanın Hukuksal Nedenleri ve Çözüm Arayışları”, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları İçinde, Ed. Y. Özdek, TODAİE. İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını, 1. Basım, Ankara, ss. 447–489.

²⁹¹ Ayşe Meral UZUN (2003). “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası” *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:4, Sayı 2, s.156. <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/194.pdf> (10.11.2008).

²⁹² Asuman ALTAY (2007). “Bir Kamu Masalı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi” *Ege Akademik Bakış*, s.340–362., <http://eab.ege.edu.tr/pdf/7/C7-S1-M16.pdf> (10.12.2008).

²⁹³ Ayşe BUĞRA (2005). “Yoksulluk ve Sosyal Haklar” *Sivil Toplumun Geliştirilmesi İçin Örgütlenme Özgürlüğünün Güçlendirilmesi Projesi*, s.7., <http://www.stgm.org.tr/docs/1207303932Yoksulluk%20ve%20Sosyal%20Haklar-Ayşe%20Bugra.pdf> (10.12.2008).

3.1.2.1. Mutlak Yoksulluk - Görelî Yoksulluk

Yoksulluğun tanımlanması söz konusu olduğunda ilk etapta yoksulluğu mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk olarak iki başlıkta incelemek yaygın bir eğilimdir. Mutlak yoksulluk kavramı, yoksulluk tanımları içerisinde kökeni en eski olanıdır. Mutlak yoksulluk yaklaşımına uygun ilk yoksulluk tanımı 19 yüzyıl sonlarında İngiltere’de Seebohm Rowentre tarafından geliştirilmiştir. Rowentre yoksulluğu “Toplam kazançların, biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi” olarak tanımlamıştır²⁹⁴.

Mutlak olarak tanımlanmış yoksulluk, bireyin geçimini sağlayabilmek için ihtiyaç duyduğu kaynaklardan yoksun kaldığı bir duruma işaret eder. Sıklıkla sosyologların benimsedikleri görelî tanımlar ise bireyin ya da grubun, toplumun diğer üyelerine kıyasla sahip oldukları kaynakları gösterir²⁹⁵. Mutlak yoksullukta, BM normları ile günde 1 dolar altında kazanan kişilerin yoksulluk durumları için kriter olarak kabul edilir²⁹⁶. Aynı ve nakdi gelirleri temel gereksinimleri karşılamakta yetersiz olanlar mutlak yoksulluk sınırına girmektedirler²⁹⁷. Bir başka tanıma göre de mutlak yoksulluk, bir insanın biyolojik olarak kendisini yeniden üretebilmesi için gerekli kalori ve diğer besin bileşenlerini sağlayacak beslenmeyi gerçekleştirmesine dayalı olarak tanımlanmaktadır. Aynı ve nakdi gelirleri bu temel gereksinimleri karşılamakta yetersiz olanlar mutlak yoksulluk sınırının altında kalmaktadır²⁹⁸.

Dünya Bankası’nın bir çalışmasına göre de bu tanım şöyledir; Günlük geliri 2400 k/ cal. besini almaya yetmeyen insanlar Mutlak Yoksul insanlardır. Mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için kişi başına günde 1 dolar, Latin Amerika ve Karaibler için bu sınır 2 dolar, Türkiye’nin de dâhil edildiği Doğu Avrupa ülkelerinin de içinde bulunduğu grup için 4 dolar, gelişmiş sanayi ülkeleri için 14.40 dolar olarak belirlenmiştir. Tablo 3.1’de görüleceği gibi 1981-2004 yılları arasında bölgelerin durumunda iyileşmeler gözlenmesine karşılık, 1980’li yıllarda dünyanın en yoksul bölgesi olan ve bölge nüfusunun %42’sinin günlük bir doların yaşayan sahra altı Afrika

²⁹⁴ <http://www.sendika.org/arsiv/anametn-2006-11-07.pdf> (01.12.2008).

²⁹⁵ MARSHALL (1999), ss.825.

²⁹⁶ H. Neşe ÖZGEN (2005). “Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletlerin Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Kalkınmada Yeni Kavramlar”, *Tarım Ekonomisi Dergisi* 11(1). 51–59. http://www.tarekoder.org/web/folders/files/2005_1_06.pdf (01.12.2008).

²⁹⁷ Erhan EKEN (2003). “Dünya Sisteminde Yoksulluk İlişkisi”, Yoksulluk, Deniz Feneri Yayınları, Ed. Ahmet Emre BİLGİLİ ve İbrahim ALTAN, Cilt 1, İstanbul, ss.308–320.

²⁹⁸ TOBB “Yoksulluk” Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi Türkiye Ulusal Raporu, s.85., <http://www.tobb.org.tr/organizasyon/sanayi/kalitecevre/6.pdf> (10.05.2008).

bölgesi 2000’li yıllarda bu unvanını koruyarak %40 üzerinde oran sergilemektedir. Aynı yıllar içerisinde mutlak yoksulluk oranında özellikle Doğu Asya ve Pasifik bölgeleri en çarpıcı azalmaların yaşandığı görülmektedir. Bölgede %57,73’ ü mutlak yoksul iken, bu oran 2004 yılında %9’ a kadar gerilemiştir²⁹⁹.

Tablo 3.1: Günlük 1 ABD Dolarının Altında Yaşayan Nüfus % 1980-2004

BÖLGELER	1981	1990	1999	2004
Doğu Asya ve Pasifik	57,73	29,84	15,40	9,05
Avrupa ve Orta Asya	0,70	0,47	3,60	0,95
Latin Amerika ve Karayipler	10,77	10,19	9,62	8,64
Güney Asya	49,57	43,05	35,04	30,84
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	5,08	2,33	2,08	1,47
Sahra-Altı Afrika	42,39	46,81	46,07	41,09

Kaynak: World Bank (2007a). World Development Indicators, <http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet/povDuplic.html> (04.05.2009).

Sadece gıda harcamaları üzerinde odaklanan “dar” biçiminin yanında gıda dışı harcamaları da hesaba katan “geniş” biçiminin olduğundan söz edilen³⁰⁰ mutlak yoksulluk dünyanın her tarafında var olmaktadır, ancak bunun genel nüfusa oranlarında önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. “Uluslararası yoksulluk sınırı mutlak yoksulluk düzeyine giren nüfusu tahmin etmek için kullanılmakta ve genellikle ABD doları olarak ifade edilmektedir. Örneğin 1985 yılında Dünya Bankası, 370 dolar’ın aşağısını yoksulluk sınırı olarak belirlemiştir. Bu ölçüye göre dünyada yoksulluk sınırı altında yaşayanların sayısı 1987’de 1,2 milyar rakamıyla, dünya nüfusunun %30,1’ini temsil etmekteydi. Oran, 1993 yılında %29,4’e düşmüştür. Aynı yıl itibariyle yoksulların toplam miktarının yaklaşık %80’i dünyanın on iki ülkesinde yer almıştır³⁰¹”.

Görelî yoksulluk kavramı ise insanın bir toplumsal varlık olmasından yola çıkmaktadır. İnsanın kendisini biyolojik olarak değil, toplumsal olarak yeniden

²⁹⁹ World Bank (2007a). World Development Indicators, <http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet/povDuplic.html> (04.05.2009).

³⁰⁰ ŞENSES (2003), s.64.

³⁰¹ UZUN (2003), s156.

üretebilmesi için gerekli tüketim ve yaşam düzeyinin saptanmasını içermektedir³⁰². Bir ifadeyle görelî yoksulluk, tüketim olanaklarından yoksunluk, kentsel kalite ve hizmetlerden yoksunluk olarak tanımlanmaktadır³⁰³.

Görelî yoksulluk kavramı, minimum kalori ihtiyacının yanı sıra temel kültürel ve toplumsal açıdan tüketimi yoksul olanlar için de zorunlu görülen malların kapsama alındığı yoksulluk türüdür³⁰⁴. Belli bir toplumda kabul edilebilir minimum tüketim düzeyinin altında geliri olanlar görelî yoksul olarak tanımlanmaktadır³⁰⁵.

Görelî yoksulluğun sınırları çizilirken ilk yapılması gereken araştırmanın yapılacağı sosyal topluluğun ortalama refah seviyesinin belirlenmesidir. Bu aşamada refah ölçüsü olarak hem gelir düzeyi hem de tüketim düzeyi belirlenebilmektedir. Daha sonra bu düzeyin belli bir oranı ise yoksulluk sınırını vermektedir³⁰⁶.

İşlevsel olarak, mutlak ve görelî yoksulluk, genelde parasal göstergeler üzerinden hesaplanmaktadır. Örneğin, uluslararası karşılaştırmalarda mutlak yoksulluk sınırı çoğunlukla, satın alma paritesiyle düzeltilmiş olarak, daha önceden de belirtildiği gibi 1 ABD Doları'na eşit günlük harcama düzeyidir. Görelî yoksulluk için çoğunlukla benimsenen yöntem ise ülke içindeki ortalama gelirin belli bir oranının altında (örneğin % 40) geliri olan bireylerin topluma oranının bulunmasıdır. Bu bakımdan, görelî yoksulluk kavramı ile bir toplumdaki gelir dağılımı arasında açık bir ilişki vardır³⁰⁷. Ayrıca görelî yoksulluk, maddi kaynaklar düzeyindeki farklılıklarla –yani, maddi kaynakların topluma dağılımındaki eşitsizliklerle- ilgili bir sorun olduğuna göre, görelî yoksulluk ölçütlerinin potansiyel olarak en az mutlak yoksulluk ölçütleri kadar nesnel olduğunu söyleyebiliriz³⁰⁸. Yağcı (2009) '1 dolar' yaklaşımının Türkiye için tartışmalı olduğunu ve yoksulluğu düşükmüş gibi göstermeyle sonuçlandığını belirtir. Yağcı 'yoksullukla ilgili verilen rakamların neyi kriter olarak aldığı da sorulabilir ve tartışılır' der ve salt beslenme kriteriyle bakılsa bile genel geçer bir ölçü saptamanın mümkün olmadığını kaydeder³⁰⁹.

---

³⁰² TOBB, s.85.

³⁰³ H. Neşe ÖZGEN (2005), ss.51-59.

³⁰⁴ <http://www.denizfeneri.org.tr/icerik.asp?icerik=YOKSTANIM> (06.05.2008).

³⁰⁵ EKEN (2003), ss.308-320.

³⁰⁶ Muhteşem KAYNAK (2005), **Kalkınma İktisadı**, Gazi Kitap Evi, Ankara s.65.

³⁰⁷ EKEN (2003), ss.308-320.

³⁰⁸ MARSHALL (1999), s.825.

³⁰⁹ Nabi YAĞCI (2009). "Yoksulluk ve Yeni Anlamları" *Referans Gazetesi*, 21-22 Şubat 2009, s.17.

3.1.2.2. Objektif (Nesnel) Yoksulluk - Sübjektif (Öznel) Yoksulluk

Yoksulluğun tanımlanmasında üzerinde görüş birliğine varılan yani objektif bir tanımı olmadığı konusunda tartışmalı bir durum söz konusudur. Ancak yoksulluk literatüründe bir objektif yani nesnel yoksulluk türü vardır. Objektif yoksulluk kavramı, yoksul sayılmaları gereken kişilerin belirli kriterler çerçevesinde tanımlanmasını yaparak, bu kişileri yoksulluktan kurtarmak için nelerin gerekli olduğu olgusundan hareketle, kalori miktarı, tüketim harcamaları gibi somut ölçütlerle yoksulluğu tanımlar. Ayrıca normatif yargılar içeriyor olmasına rağmen, objektif yoksulluk, somut ve ölçülebilir kriterlerle belirli bir yoksulluk çizgisi belirlemekte, bu çizginin altında kalanları yoksul olarak tanılamaktadır³¹⁰.

Objektif (nesnel) yaklaşıma karşıt olarak tezahür eden sübjektif (öznel) yoksulluk yaklaşımı ise asgari temel ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamadıkları konusunda yoksulların kendi algılamalarının ön plana çıkarılması gerektiğini ortaya koymak amacıyla geliştirilen yaklaşımlardır³¹¹.

Öznel yoksulluğun ölçülmesi, yoksulluk yazınının literatürünün üzerinde önemle durduğu bir konudur. Bireylerin yaşamlarını sürdürebilmek için gerek duyduğu minimum ihtiyaçlar üzerinden yoksulluk sınırını belirleyen mutlak yoksullukla, toplumun ortalama gelir düzeyi temel alınarak onun belirli bir oranı yoksulluk sınırını belirleyen görel yoksulluğun yanında, öznel yoksullukta yoksulluğun sınırını belirleme işi büyük ölçekli anketler yaparak toplumun bu konu hakkındaki görüşünü belirlemek yoluyla olmaktadır³¹². Öznel yoksulluğu belirleyebilmek amacıyla yapılan anketlerde de farklı yöntemler kullanılır. Leyden yaklaşımı olarak bilinen yöntemde göre, deneklere, yoksul olmamak, iyi bir gelire sahip olmak gibi bazı özel hedeflere ulaşabilmek için yeterli olduğunu düşündükleri gelir miktarı sorulur. Öznel yoksullukta, anket sonuçlarından refah düzeyleri ile gelirler arasında bağlantı kurularak, kritik bir refah düzeyi seçilip ona karşılık gelen gelir düzeyi yoksulluk çizgisi olarak kabul edilir³¹³.

³¹⁰ http://www.gazikitabevi.com.tr/iktisadagiris/bolum_15.pdf (06.05.2008).

³¹¹ KAYNAK (2005), s.63.

³¹² Ahmet İNSEL (2001). “İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri”, Toplum ve Bilim, Sayı 89, s. 471.

³¹³ <http://www.tusiad.org/turkish/rapor/gelir/BOLUM4.pdf> (06.07.2008).

3.1.2.3. Gelir Yoksulluğu - İnsani Yoksulluk

Dünya Bankası, kişi başına günlük 1 dolar kazancı “uluslararası yoksulluk sınırı” olarak kabul etmektedir. Bu sınıra göre belirlenen yoksulluğa da “gelir yoksulluğu” denmektedir³¹⁴. Bu rakam küresel düzeyde de kabul görmektedir³¹⁵.

İnsani yoksulluk kavramı ise, mutlak yoksulluk çizgisi genişletilmiş kriterlerle revize edilerek ve gelir yoksulluğunun genişletilmesiyle tezahür etmiştir³¹⁶. Gelir yoksulluğu kavramının aksine insani yoksulluk kavramında gelir düzeyi dikkate alınmaz ve insanın yeterli sağlık hizmetlerine, temiz su kaynaklarına, eğitim hizmetlerine ve uzun bir yaşam sürme gibi farklı haklara ve olanaklara sahip olmaması öne sürülür³¹⁷. Yani insani yoksulluk insanın yeni fırsat ve seçenekleri kullanabilmek için gerekli altyapının varlığı ya da yokluğu ile belirlenen yoksulluk kriteridir³¹⁸.

Yoksullukla ilgili yıllık raporları ve insani gelişme endeksleri ile bilinen UNDP'nin tanımına göre “insani yoksulluk”, iyi bir yaşam standardıyla özgür, onurlu, özgüvenli ve diğer insanlara da saygı duyabilir şekilde uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir hayat sürdürebilme olanak ve seçimlerden mahrum” olma durumunu tanımlar³¹⁹.

3.1.2.4. Küresel Yoksulluk

Küreselleşme sonrası yoksulluğun arttığı ve sınırları aşan bir boyut aldığı dile getirilmektedir. Buradan hareketle aslında küreselleşme sonrası yeni bir yoksulluk türünün ortaya çıktığına ulaşılır. Bu, özellikle küreselleşme sürecinde artan bağımlılık ilişkileri ile değerlendirilmektedir³²⁰.

Günümüzde yoksulluğun sadece yoksulluğu yaşayan ülke ile sınırlı kalmamakta tüm dünyayı etkileyen bir niteliğe bürünmekte olmasıyla doğan küresel yoksulluk tezin ana konusu olduğundan burada sadece bu bilgilerle geçilecek, dördüncü bölümde detaylı olarak ele alınacaktır.

³¹⁴ http://www.0-18.org/sayilar/034_yoksulluk_ve_cocuklar_uzerine_etikeleri_1.htm (06.07.2008).

³¹⁵ Ahmet Haşim KÖSE ve Serdal BAHÇE (2007). “Yoksulluk Yazınının Yoksulluğu: Toplumsal Sınıflara Dönmek” http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=11710 (05.08.2008).

³¹⁶ <http://www.sendika.org/arsiv/anametin-2006-11-07.pdf> (01.12.2008).

³¹⁷ TUTAR ve DEMİRAL (2007), s.334.

³¹⁸ <http://www.denizfeneri.org.tr/icerik.asp?icerik=YOKSTANIM> (06.05.2008).

³¹⁹ UNDP (1997). “Human Development to Eradicate Poverty”, Human Development Report, http://hdr.undp.org/reports/global/1997/en/pdf/hdr_1997_overview.pdf (05.05.2008).

³²⁰ Erhan AKTAŞ (2006). “Küreselleşme, Yoksulluk ve Genetiği Değiştirilmiş Tarım Ürünleri” http://mpr.ub.uni-muenchen.de/8657/1/MPRA_paper_8657.pdf (05.07.2008).

3.1.2.5. Kırsal Yoksulluk - Kentsel Yoksulluk

Yoksulluğun bir sınıflandırılması da kırsal yoksulluk ve kentsel yoksulluk şeklindedir. Bu ikisi arasında, özellikle yoksulluğun nedenleri konusunda bir ayrışmanın olduğu görülür. Buna karşın yerleşim birimi konusunda yoksulluğun temel nitelikleri arasında bir farklılık olmadığı da ifade edilir.

Kentsel yoksulluk, gelir azlığı, yeterince kamu hizmetlerinden faydalanamama, sağlık, eğitim ve güvenlik gibi hizmetlerden daha az yararlanmaya karşılık gelmektedir. Ayrıca kentsel yoksulluğun, sanayileşme ile başlayıp gittikçe artan göçle birlikte yaygınlaştığına dikkat çekilir³²¹.

Kentsel yoksulluk, yoksulların yaşadıkları kent alanlarında insanların yeterli gelire sahipsizliği, temel hizmetlerden yararlanma olanaksızlığının yanı sıra, kent alanlarından dışlanma, olumsuz yaşam ortamları, yargı, bilgi, eğitim, karar alma yetkisi ve yurttaşlık gibi temel haklardan yararlanma yetersizliği, şiddete maruz kalma ve güvenlik eksikliği gibi sorunlardan başka, statü açısından da sıkıntı çekmeleri anlamını taşımaktadır³²².

Aktan ve Vural (2002)'a göre ülkelerin çoğunda yoksulluk daha çok kırsal alanlarda görülen bir sorundur ve kişisel tüketim ile yeterli düzeyde eğitim, sağlık, temiz su, konut, ulaşım ve iletişim hizmetlerine erişim gibi alanlardaki eksiklikler kırsal yoksulluğu nitelemektedir. Kırsal yoksulluk, nüfus artışını ve kentlere göçü beslemektedir. Kentsel yoksulluk ise çoğu kez kırsal yoksulluğu azaltma stratejilerinin bir sonucudur. Piyasada sapmalara ve tarım kesiminin ve kırsal alandaki beşeri ve fiziki altyapının ihmal edilmesine yol açan kamu politikaları hem kırsal hem de kentsel yoksulluğun ortaya çıkmasına neden olan faktörlerin başında gelir. Aynı zamanda kırsal alanlardaki azgelişmişlik kentsel alanlardaki iktisadi büyümenin sürekli olmasını engeller.³²³

3.1.2.6. Yoksulluk Kültürü

Yoksulluğun anlaşılmasında, özellikle de yoksulluğun nedenlerinin ve sonuçlarının ortaya çıkmasında 'yoksulluk kültürü' kavramının önemi büyüktür. 'Kültür' ve 'yoksulluk' kavramlarının bir araya gelmesiyle bambaşka bir anlam taşıyan

³²¹ <http://www.fotoritim.com/yazi/kentsel-yoksulluk> (05.07.2008).

³²² Orhan TÜRKDOĞAN (2003). "Türk Toplumunda Yoksulluk Kültürü", Yoksulluk Deniz Feneri Yayınları, Ed. Ahmet Emre BİLGİLİ ve İbrahim ALTAN, Cilt 1, İstanbul, ss.104-110.

³²³ AKTAN ve VURAL (2002).

'yoksulluk kültürü' kavramı ortaya çıkmaktadır. Yoksulluk kültürü, tarihsel süreç içinde yoksulluğa maruz kalmış grupların ortak inanç değerleri ve kültür sistemlerinin kurumsallaşması olarak tanımlanmaktadır. Bu bakımdan yoksulluk kültürü, bir toplum yapısında savaş, ekonomik bunalım, kötü yönetim veya benzeri felaketler sonucu birdenbire meydana gelmiş bir olay değildir³²⁴.

Subaşı (2003)'na göre ise yoksulluk kültürü, literatürde yoksulluğu yeniden üreten ve içinde yer aldığı toplumsal formasyonun bütününden ayrı bir şekilde düşünülebilecek anlamlar, değerler ve pratiklere atıfta bulunmakta ve yoksulluğu kadercilik, çaresizlik, umutsuzluk, bağımlılık, teslimiyet, tembellik ve şiddet gibi "patoloji"lerle açıklamak için kullanılmaktadır³²⁵. Başka bir görüşe göre, kırsal nüfusun büyük şehirlere göç ederek kentte yoksul biçimde yaşamasıdır³²⁶. Yoksulluk kültürü kimilerine göre de doğrudan kentsel yoksulluktur. Ancak, yoksulluk kültürü, bir bakış açısı, gecekondü insanın kazandığı bir yaşam biçimi ve dünya görüşüdür, diyen ve bu nedenle salt yoksulluktan farklı olduğunu savunan Türkdoğan (2003)'a göre 'yoksulluk kültürü, kentsel yoksulluktur' önermesine katılmamakta³²⁷ ve göçle büyüyen az gelişmiş toplum kentlerinde, modern sektörlerde istihdam imkânı olmadığı zaman yoksulluk kültürü ortaya çıkmaktadır³²⁸.

3.2. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ ve YOKSULLUK SINIRI

3.2.1. Yoksulluğun Ölçülmesi

Yoksulluk, daha önce de belirtildiği gibi çok boyutlu ve göreceli bir kavramdır. Bu nedenle yoksulluk sorunun çözümü ya da azaltılması için yoksulluğun incelenmesi ve ölçülmesi gerekmektedir. Turan, yoksulluk düzeyini gösteren veriler, yoksulluğu ölçme konsepti ve yöntemine bağlı olarak farklılıklar göstermektedir, demektedir ve ona göre yoksulluk, genellikle "yoksulluk" tanımına bağlı olarak ölçülmektedir³²⁹. Ayrıca

³²⁴ TÜRKDOĞAN (2003), ss.104-110.

³²⁵ Necdet SUBAŞI (2003). "Yoksulluğun Muğlak Dinselliği", Yoksulluk Sempozyumu, İstanbul: Deniz Feneri Derneği, Cilt: II, ss. 262-279.

³²⁶ İsmet Galip YOLCUOĞLU "Kentsel Yoksulluk" <http://www.toplumvesiyaset.com/yazi/Oku.php?id=585> (05.07.2008).

³²⁷ TÜRKDOĞAN (2003), ss.108.

³²⁸ Muharrem EŞ ve Tuncay GÜLOĞLU "Bilgi Toplumuna Geçişte Kentleşme Ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği", http://www.planlama.org/index.php?option=com_content&task=view&id=545&Itemid=133 (05.07.2008).

³²⁹ Güngör TURAN, "Piyasa Ekonomisine Geçiş Ülkelerinde Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği" <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/925.pdf> (05.07.2008).

politik karar alıcılar için de yoksulluğun durumunun ve boyutunun bilinmesi önem arz etmektedir³³⁰.

Yoksullukla ilgili farklı tanımların bulunması, farklı ölçüm yöntemlerinin geliştirilmesini doğurmuştur. Bunun yanında farklı yoksulluk türleri için ayrı ölçüm yöntemlerinin geliştirilmiş olması yoksulluğu ölçmenin evrensel bir yönteminin olmadığını göstermektedir³³¹. Şenses (2003) yoksulluğun ölçülmesine ilişkin temel aşamaları, yoksulluğun tanımlanması, yoksulluk kıstaslarının, ölçüm sorun ve yöntemlerinin belirlenmesi ve sonuçların değerlendirilmesi olarak sıralar³³².

Araştırmacıların genelinin de ifade ettiği gibi yoksulluğun yapısı nedeniyle ölçülmesi oldukça zordur. Ayrıca kimlerin yoksul olduğu da ölçülmesi için gerekli olan bir tespittir. Aktan ve Vural (2002)'a göre bunun için öncelikle güvenilir varsayımlara dayanarak yoksullar tanımlanmalı ve daha düşük bir seviyede bulunanların yoksul sayılacakları asgari sınır (yoksulluk sınırı v.b.) belirlenmelidir. Gelirlerinin kaynakları, hane halkı büyüklüğü, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma durumları ve sosyal dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıkları gibi yoksullarla ilgili bilgiler toplanmalıdır. Literatürde yoksulluk ölçümünde genelde iki yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar; 'Karşılanamayan İhtiyaçlar Yaklaşımı' ve 'Yoksulluk Sınırı Yaklaşımı'dır. Ancak bazı araştırmacılar bunlara ek olarak bir de 'Karma Yaklaşımları' belirtmektedir.

Birinci yaklaşımda, karşılanamayan temel ihtiyaçların doğrudan gözlemlenmesi durumu vardır. Olay temel alınarak ihtiyaçların karşılanıp karşılanmadığı tespit edilir. Gözlemlenen durum ile normatif durum her bir ihtiyaç ya da kişi açısından kıyaslanır. Bu yoksulluğun bu şekilde ölçümüne doğrudan yaklaşım ya da temel ihtiyaçlar yaklaşımı adı da verilir³³³. Temel ihtiyaçların karşılanması için gerekli olan şeyler zamana ve toplumlara göre değişiklik göstermektedir. Dolayısıyla, yoksulluk sınırları da zamana ve yere göre değişmekte ve her ülke kendi gelişme düzeyine, anlayışlarına, sosyal normlarına ve değerlerine göre uygun olanları kullanmaktadır. Örneğin, Yunanistan'daki yoksullar, geçiş dönemindeki ülkelerin standartlarında gayet iyi

---

³³⁰ Güzin ERDOĞAN (2002). "Türkiye'de ve Dünya'da Yoksulluk Ölçümleri Üzere Değerlendirmeler" Ed. Coşkun Can AKTAN, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/erdogan.pdf> (05.09.2008).

³³¹ Özcan DAĞDEMİR (2002). "Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi:1987-1994" Ed: Coşkun Can AKTAN, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/dagdemir.pdf> (05.09.2008).

³³² ŞENSES (2003), s.61.

³³³ AKTAN ve VURAL (2002).

durumda olabilirler. Geçiş dönemindeki ülkelerin yoksulları ise, örneğin Etiyopya'daki yoksullarla karşılaştırıldıklarında pek kötü durumda olmayabilirler³³⁴.

Yoksulluk Sınırı Yaklaşımı'na göre ise; yoksulluk sınırı, ilk olarak asgarî zorunlu tüketim için gerekli mal demetinin maliyeti hesaplanarak, ikinci olarak da, bu maliyete boş zaman, bedava hizmetlere erişim, bazı mal ve varlıklara sahip olma gibi unsurların eklenmesiyle bulunmaktadır³³⁵.

Yoksulluğun ölçümünde kullanılan metotlar, ya gelirleri yoksulluk sınırının altında kalan kişilerin sayısı veya bu kişilerin toplam gelirleri ile yoksulluk sınırı arasındaki fark üzerinde odaklanırlar. Birinci yaklaşım yoksulluk sorununun boyutunu, ikinci yaklaşım ise yoksulluğun hem boyutunu hem de yoğunluğunu ölçer. Dünya Bankası (1993)'e göre yoksulluğun ölçümü ile ilgili bütün bu yöntemler yoksulluğun tanımlanması konusundaki sübjektiflik nedeniyle belirli bir keyfilik içerirler yani tam gerçeğe tekabül etmezler. Yoksulluk sınırı bir araştırmacı tarafından belirleniyorsa (normatif) o araştırmacının değer yargılarını, kişisel görüşünü yansıtır. Bu nedenle son zamanlarda yapılan araştırmalarda analizin türü ve hedefine bağlı olarak farklı yoksulluk ölçüm metotları kullanılmaktadır³³⁶.

Karma Yaklaşımlar, İsveç Yaklaşımı ve UNDP'nin İnsanî Gelişme Endeksi- (Human Development Index - HDI) ile örneklendirilir. İsveç Yaklaşımı, yoksulları belirleme yerine, farklı sosyo-ekonomik grupların yaşam standartlarını belirleme işlevi taşımaktadır. İnsanî Gelişme Endeksi ise, eğitim düzeyinin ağırlıklı ortalaması, ortalama yaşam beklentisi ve satın alma gücü paritesine göre kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla şeklinde üç değişkeni incelemektedir.

3.2.2. Yoksulluk Sınırı

Yoksullukla ilgili çoğu safhada geçen ve üzerinde sık durulan konulardan olan yoksulluk sınırıdır. Türkiye'de de olduğu gibi genellikle hanehalkı üzerinden yapılan araştırmalar sonucu açıklanır ve karar almada ya da yoksulluğun önlenmesi ile ilgili konularda yapılacak çalışmalarda kullanılma amacına dönük olarak belirlenir.

Dağdemir (2002)'e göre yoksul ve yoksul olmayanı birbirinden ayıracak bir yoksulluk sınırı, yoksulluğun ölçülmesinde atılacak ilk adımdır. Ancak yoksulluk

³³⁴ http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/keipa/komasyonlar/cc/GA22_CC21_REP74_03_tr.htm (05.07.2008).

³³⁵ Esin ÖZSOY (2003). "Kalkınma-Yoksulluk İkilemi ve Türkiye" *İşgücü Dergisi*, Cilt:5 Sayı:1, http://www.isgucdergi.org/?p=arc_view&ex=44&inc=arc&cilt=5&sayi=1&year=2003 (05.07.2008).

³³⁶ AKTAN ve VURAL (2002).

sınırının tanımlanmasında bazı sorunlar bulunmaktadır. Örneğin, yoksulluk sınırının gelir düzeyi üzerinden mi, yoksa harcama düzeyi üzerinden mi, tanımlanması gerektiği konusu karşılaşılan ilk sorundur. Bir başka sorun ise yoksulluğun tanımlanacağı düzey üzerinedir. Bu noktada birey mi yoksa hanehalkı mı, sorusu daha doğrusu sorunu vardır. Bu alandaki diğer bir sorun da hanehalkı düzeyinde tanımlanacak bir yoksulluk sınırının, hanehalkının büyüklüğüne göre değişecek olması ile ilgilidir. Mesela kalabalık ailelerin küçük ailelerden daha fazla tüketimde bulunduğu ve daha yüksek bir gelire gereksinim duyduğu açıktır. Bu nedenle, farklı hanehalkı büyüklükleri için farklı yoksulluk sınırlarının tanımlanması gerekmektedir³³⁷.

Yoksulluk düzeyi hakkında yorum yapılabilmesi için başlangıç noktası, yoksulluk sınırının belirlenmesidir. Öncelikle dikkate alınması gereken bir nokta da yoksulluk çizgisinin altında kalan yoksullar arasında da bir gelir eşitsizliğinin mevcut olduğudur. Yoksulluk çizgisi altında yer alan gruptan bir kısmı yoksulluk sınırına yakın bir yerde yoğunlaşma gösterirken bir başka grup ise çok daha aşağılarda yoğunlaşma gösterebilir. Bu nedenle de yoksulların yoksulluk çizgisi gelire göre konumlanmalarını ve kendi içlerindeki eşitsizlik düzeyini ölçmek için çeşitli ölçüler geliştirilmiştir. Bu ölçüler çeşitli ülkelerin yoksulluk düzeylerini karşılaştırmak ve bir ülke içinde yoksulluğun zaman içindeki gelişimini izlemek amacıyla kullanılır³³⁸.

Yoksulluk ölçümünde en sık kullanılan yöntem, gelir ya da tüketime dayalı yetersizlik yöntemidir. Bu yaklaşıma göre eğer hanehalkı geliri ya da toplam harcaması yoksulluk sınırı olarak verilen değerden az ise bu hanehalkı yoksul olarak kategorilendirilir. Yoksulluk sınırı, birim temel gereksinimleri karşılamak için gerekli olan tüm mal ve hizmetlerin toplamını temsil eder. Bu sınırı hesaplarken gerekli olan bilgiler³³⁹:

- Temel gereksinimleri belirlemek,
- Tatmin olmanın eşiğini belirlemek
- Gerekli mal ve hizmetlerin miktarını ve çeşidini seçmek
- Sonuçta belirlenen bu mal ve hizmet sepetini fiyatlandırmaktır.

---

³³⁷ DAĞDEMİR (2002).

³³⁸ <http://www.tusiad.org/turkish/rapor/gelir/BOLUM4.pdf> (06.07.2008).

³³⁹ ERDOĞAN (2002), s.18.

Kimilerine göre de bir toplumda olanlarla olmayanları birbirinden ayırmakta kullanılan izafi bir hata olan yoksulluk sınırının hesaplanmasında³⁴⁰ ‘gıda-enerji alımı yöntemi’ ve ‘temel gereksinimler maliyeti yöntemi’ olarak iki farklı yöntem vardır. Gıda-enerji alımı yöntemi ile yoksulluk sınırının hesaplanmasında, ekonominin farklı bölge ve kesimleri için bir dönem boyunca; önceden belirlenmiş gıda enerjisi ihtiyacına denk kalori değeri içeren gıda maddelerine yapılacak harcamalar tutarı denk alınırken temel gereksinimler maliyeti yöntemiyle hesaplamada farklı kesim ve bölgeler itibariyle, normatif temel ihtiyaçları içeren mal sepetinin maliyeti olarak tanımlanmaktadır. Bu mal sepeti, öngörülen kalori düzeyini almayı sağlayacak, yoksul nüfusun tüketim alışkanlıklarını temsil eden mal ve hizmetlerden oluşturulmaktadır. Yaşanılan bölge ve kesimlere göre değişen kalori ihtiyacına bağlı olarak, mal sepetine dahil mal ve hizmetlerin miktarları ve dolayısıyla harcama düzeyi de değişmektedir³⁴¹.

Yeterli hayat standardında yaşayabilmek için gerekli olan minimum gelir miktarı olan yoksulluk sınırının hesaplanması ya da belirlenmesi, genelde normal bir yetişkin bireyin, kabul edilebilir bir yaşam sürmesi için bir sene zarfında tüketeceği tüm kaynakların değerinin toplanmasıyla gerçekleşir. Enflasyon oranında artış arz etmektedirler. Bu kaynakların en önemlisini yaşamak için kullanılan yerin kirası ya da gideri oluşturmaktadır. Bu yüzden yoksulluk sınırı ile direkt bağlantılı olan ekonomistler emlak fiyatlarındaki artış çıkışları yakından takip ederler³⁴².

Araştırmacılar üç tür yoksulluk sınırı uygulamasından söz etmektedir. Bunlar görelî yoksulluk sınırı, mutlak yoksulluk sınırı ve sübjektif yoksulluk sınırıdır.

Görelî Yoksulluk Sınırı: Aktan ve Vural’a göre görelî yoksulluk sınırı, toplam nüfusun belirli bir yüzdesinin yer aldığı gelir ya da harcama düzeyinden veya medyan gelirin yarısından daha az gelir veya harcama seviyesine sahip olan kesimlerin yoksul olarak kabul edilmesi ile belirlenmektedir. Bu yaklaşımı avantajlı kılan bir unsur basit ve şeffaf olması ve üzerinde durulması gereken alt grubu belirlediği için fonksiyonel olmasıdır. Bu yaklaşım, yoksulluğun belirli bir zaman diliminde analiz edilmesi halinde pek de kullanışlı olmamaktadır. Çünkü toplam nüfusun belirli bir yüzdesinin yoksul olarak adlandırılması zaman içinde yaşam standardındaki değişimlerin kavranmasına

---

³⁴⁰ <http://www.tusiad.org/turkish/rapor/gelir/BOLUM4.pdf> (06.07.2008).

³⁴¹ DAĞDEMİR (2002).

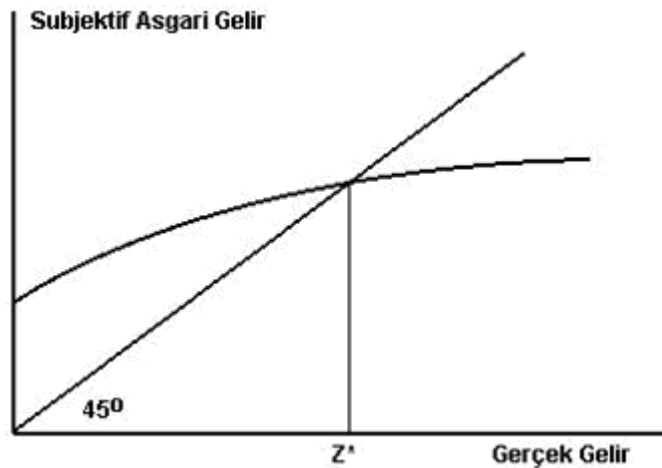
³⁴² http://tr.wikipedia.org/wiki/Yoksulluk_s%C4%B1n%C4%B1r%C4%B1 (05.09.2008).

olarak tanımamaktadır. Buna ek olarak bu yaklaşımda yoksulluk sınırının seçimi oldukça keyfidir.

Mutlak Yoksulluk Sınırı: Spesifik bir refah düzeyi (yaşam standardı) ile bağlantılı olan mutlak yoksulluk sınırına göre belirli bir yaşam standardının altında kalan kesim yoksul olarak adlandırılmaktadır. Bu yolla yoksulluk sınırının belirlenmesi farklı zaman ve gruplar itibarıyla karşılaştırmaların yapılmasını da mümkün kılar. Çünkü aynı refah seviyesindeki kişilere aynı şekilde davranılacağını garanti etmektedir³⁴³.

Sübjektif Yoksulluk Sınırı: Yoksulluk sınırını tespit etmekte kullanılan üçüncü yöntem olan sübjektif yoksulluk sınırı, diğerlerine kıyasla yaygın bir kullanım alanına sahip değildir. Çünkü yoksulluk kavramında ve temel ihtiyaçların tespitinde sübjektiflik söz konusudur. Hesaplanma şekli, yoksulluk sınırı temel ihtiyaçları karşılamak için gerekli olan asgari gelirin belirlenmesi ile ilgili sorulara hane halkı tarafından verilen cevaplara dayanılarak yapılır. Buna göre kendilerinin bildirdiği asgari gelir düzeyinin altında bir gelire sahip olan tüm hane halkları yoksul olarak kabul edilir. Bu durumun karmaşaya yol açabileceği söz konusudur. Çünkü zira aynı refah düzeyine sahip olan kişiler asgari gelir gereksinimi konusunda farklı cevaplar verebilmektedir. Başka bir ifadeyle aynı refah seviyesine sahip olmalarına rağmen bazı kişiler yoksul, diğerleri zengin diye sınıflandırılabilir³⁴⁴.

Şekil 3.1: Sübjektif Yoksulluk Sınırı

Kaynak: AKTAN ve VURAL (2002).

³⁴³ AKTAN ve VURAL (2002).

³⁴⁴ AKTAN ve VURAL (2002).

Yukarıdaki şekilde hane halkı tarafından bildirilen gelir ile asgari gelir arasında ilişki aktarılmaktadır. Sübjektif yoksulluk sınırı kişilerin veya halkının gelirinin gereksinmelerini karşılayacak asgari gelire eşit olduğunu sandıkları gelir düzeyinde seçilir. Z'nin üstünde gelire sahip olan kişiler gerekli olan asgari gelirden daha fazla gelire sahip olduklarını sanılırken bu düzeyin daha altında bir gelire sahip olanlar gelir düzeyinden daha az bir gelire sahip olduklarını sanmaktadırlar.

3.3. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ

Yoksulluğun nedenleri konusunda BM ölçeğinde yapılan çalışmalar genel olarak incelendiğinde neden tanımlamasından kaçınıldığı görülmektedir. Bağımsız kaynaklarda gelir dağılımında adaletsizlik, kapitalizmin temel gelişme dinamikleri, ekonomik küreselleşme gibi gerekçeler yoksulluğun artış nedeni olarak gösterilmektedir. BM çalışma kaynaklarına, özellikle UNDP'nin mevcut çalışmalarına bakıldığında ise, 1985 sonrası yoksulluğun evrensel boyutlarda önlenemez artışı uluslararası kuruluşların da dikkatini çekmiştir. Evrenselleşerek devreye giren ekonomik politikalar 1990'larda tüm uluslararası camiada yoksulluğun artışı konusunda alarma geçilmesine neden olmuştur. Örneğin 1990 İlk kez Dünya Bankası raporunda, yoksul sayısını resmen bildiren ülkelerin bildirmiş oldukları resmi yoksul miktarının 6.7 milyar nüfuslu dünyada 1.3 milyar düzeyine eriştiği belgelenmiştir³⁴⁵.

Yoksulluğun, birden fazla sebebi olduğu kabul edilen bir kanıdır. Ayrıca ülkeden ülkeye veya coğrafyadan coğrafyaya değişik nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Şenses (2003) yoksulluk, nedenleri tek bir başlık altında toplanabilecek kadar basit bir kavram olmayıp değişik türlerine göre, farklı nedenlerden kaynaklanmaktadır, demektedir. Ayrıca ona göre, sürekli yoksullukla, kısa dönem yoksulluğun tümüyle aynı nedenlerden kaynaklandığı düşünülmemeyeceğinden yoksulluğun nedenlerinin yoksulluğun süresine göre de farklılıklar göstermesi beklenebilir. Örneğin, düşük eğitim düzeyi, toprak ve krediye yetersiz erişim gibi yapısal etmenlerin neden olduğu uzun dönem kronik yoksullukla, boşanma ve kısa süreli işsizlikten kaynaklanan geçici gelir düşüşlerinin yol açtığı kısa dönem yoksulluk, nedenleri açısından önemli ölçüde

---

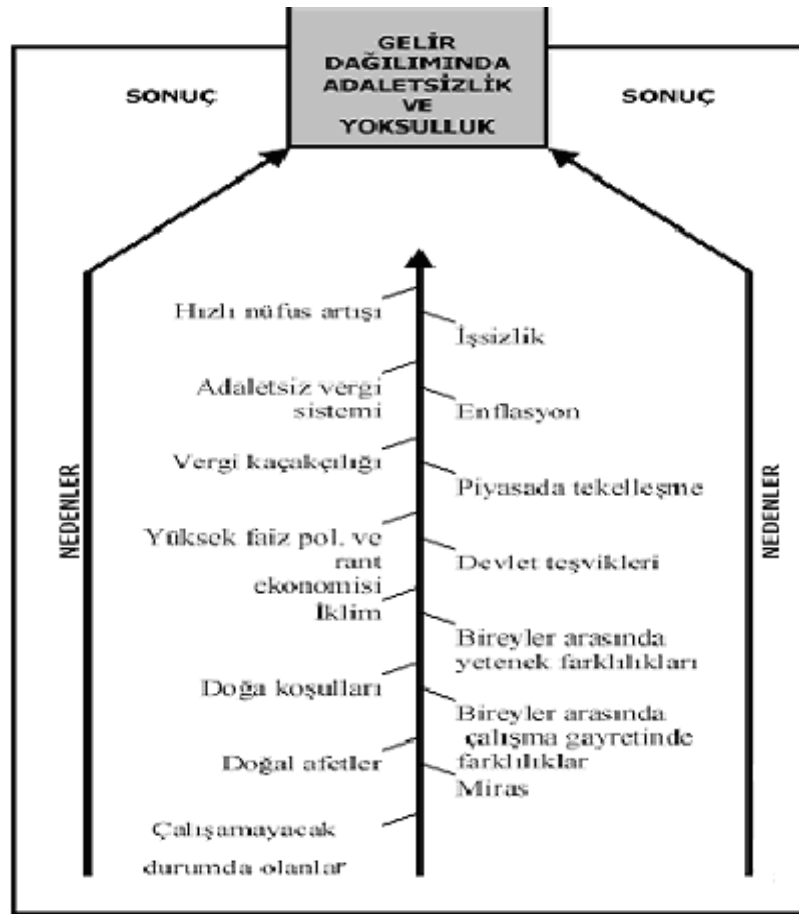
³⁴⁵ DPT (2001). "Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu" DTP Yayını, DPT: 2599 - ÖİK: 610, Ankara. s.127.

farklılıklar göstermektedir³⁴⁶.* Özellikle yoksulluğu oluşturan nedenlerin sistemli bir araştırmaya konu edilmemiş olması; nedenlerin ortadan kaldırılması yolu ile yoksullukla köklü mücadele bağlamında seçilmesi gereken araçlarda netleşebilme olanağını da zorlaştırmaktadır³⁴⁷.

Şekilde 3.2’de gelir dağılımındaki adaletsizlikle paralel bir biçimde yoksulluğun nedenleri bütünsel bir şekilde gösterilmiştir. Şekil, ekonomik nedenlerin yanında diğer nedenlere de değinmesi bakımından önemlidir.

Şekil 3.2: Gelir Dağılımındaki Adaletsizliğin ve Yoksulluğun Nedenleri

Kaynak: Coşkun Can AKTAN (2002b). “Yoksulluk Sorunun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara. <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/dorduncubol/yoksulluk-nedenleri.pdf>, (20.11.2008).

³⁴⁶ ŞENSES (2003), ss.147-148.

* Çeşitli sosyal bilim alanlarının yoksulluğun nedenlerine bakışını yansıtan ve yoksulluğu çeşitli yönleriyle ele alan yoksulluk kuramları vardır. Bunlar arasında, eşitsizlik kuramı, sınıf kuramı, neo-marxist kuram, marjinalleşme kuramı, gelişme kuramı, modernizasyon kuramı ve yoksulluk kültürü gibi kuramlar sayılabilir. ŞENSES (2003), s.145.

³⁴⁷ DPT (2001), s.129.

Şenses (2003) yoksulluğun nedenlerini; yoksulluğu, kişilerin yetenekleri, sorumluluk ve disiplin anlayışı, tutumluluk derecesi ve gösterdikleri çaba gibi kendi kişisel özellikleriyle ilişkilendiren ve yoksulları “yoksulluğun hem kurbanı ve hem de nedeni” olarak gören yaklaşımla, yoksulluğu, yoksulların dışında, başta ekonomi politikaları olmak üzere, düşük ücretler, yetersiz eğitim ve istihdam olanakları ve ayrımcılık gibi yoksulların kendi denetimleri dışındaki “yapısal” etmenlerle ve bütünüyle sosyoekonomik sistemle ilişkilendiren yaklaşım olarak iki grupta değerlendirir. Bu yaklaşımlardan hangisinin ağırlık kazanacağını da büyük ölçüde, incelenen ülkeye, döneme ve yoksul gruba bağlı olduğunu belirtir³⁴⁸. Erken (2003) de yoksulluğun neden ortaya çıktığına ilişkin tartışmalarda konunun uluslararası ve ulusal ölçekte ele alındığını; ayrıca hangi ölçekte alınırsa alınsın, yoksulluğu,³⁴⁹ yapısal nedenlere dayandıranlar, kötü yönetimden kaynaklandığını ileri sürenler şeklinde bir ayrışma görüldüğünü belirtmektedir.

3.3.1. İktisadi Etmenler

Yoksulluğa yol açan iktisadi etmenler; üretim süreciyle ilgili olanlar, işgücü piyasalarından kaynaklananlar, yapısal uyum politikalarının sonuçları şeklinde sıralanabilir. Yoksulluk-üretim ilişkisinden hareket ederek yoksulluğun nedenlerini irdeleyen Aktan (2002b)’a göre yoksulluk, fazla üretmemeden ve aynı zamanda üretilen değerler karşılığında elde edilen değerlerin bireyler arasında, bölgeler arasında, sektörler arasında vs. adil bir şekilde paylaşılmasından kaynaklanır³⁵⁰. Aktan (2002b) ayrıca yoksulluğun kaynakları olarak şunları sıralar: “Adaletsiz vergi sistemi, yüksek faiz ve rant ekonomisi, çalışamayacak durumda olan özürlü sayısının fazla olması, miras yoluyla elde edilen gelirler, piyasada tekelleşmenin olması, devlet teşvikleri, enflasyon, işsizlik vs.”

Yoksulluğa neden olan etmenlerin başında işsizlik gelmektedir. Bu konuda araştırmacılar ve literatürde ortak bir kanı vardır. Bu durum, yoksulluğun nedenleri arasında işgücü piyasalarından kaynaklanan nedenler olarak ifade edilir. Bazılarına göre istihdam olanaklarının yetersizliği kentsel yoksulluğun “önde gelen tek nedenidir”. İşsizliğin yoksulluğun önemli bir nedeni olduğunu belirten Şenses (2003); işsizliğin

---

³⁴⁸ ŞENSES (2003), s.146.

³⁴⁹ EKEN (2003), ss.308-320.

³⁵⁰ Coşkun Can AKTAN (2002b). “Yoksulluk Sorununun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/dorduncu-bol/yoksulluk-nedenleri.pdf> (20.11.2008).

süresinin uzun dönemli olmasının yoksulluk açısından daha kaygı verici bir durum olduğunu kaydeder³⁵¹. İşsizliğin olduğu yerde yoksulluğun olması kaçınılmaz olduğunu söyleyen Aktan (2002c), aynı zaman da yoksulluğun olduğu yerde de işsizlik kaçınılmazdır, diyerek yoksulluk-işsizlik arasında yakın bir ilişki olduğuna işaret eder³⁵².

İstihdam olanaklarıyla ilgili olarak düşük ücret de işgücü piyasalarından kaynaklanan önemli bir yoksulluk nedenidir. Şenses (2003) düşük ücretin, aile geliri üzerindeki belirleyici etkisi başta olmak üzere, gelir eşitsizliğini artırarak ve işgücüne katılımı caydırarak da yoksulluk üzerinde etkili olduğunu vurgulamaktadır³⁵³. Bu konuya yakından ilişkili olarak, özellikle son dönemde yapılan yoksulluk araştırmalarıyla gündeme gelen ‘çalışan yoksul’ kavramını ifade etmekte de fayda var. Zengingönül (2004)’e göre, bir işte çalıştığı halde ücret geliri yoksulluk çizgisinin altında olan ve dolayısıyla hayatını sürdürmede asgari ekonomik ve sosyal faydadan yararlanamayan kişiler çalışan yoksullardır³⁵⁴.

Yoksulluğun ortaya çıkmasından daha çok yoksulluğun kalıcı olmasına yol açan bir konu olarak da ‘yanlış ve aşırı kamu harcamaları’ konusu incelenmektedir. Bu özellikle de az gelişmiş ülkeler için söz konusudur. Çünkü az gelişmiş ülkelerin yönetim zafiyetinin yanında yoksul olmalarından dolayı daha az tasarruf yapması, yani tasarruf yapma imkânlarının düşük olması durumu vardır³⁵⁵. Buna bir de dışa bağımlılık eklenince sorunun yoksulluk boyutu daha keskin bir hal almaktadır.

Küreselleşme söyleminin az gelişmiş ülke bağlamında odak noktasını oluşturan (neoliberal) yapısal uyum politikalarının yoksulluğun artmasına yol açtığı iddiası da yoksulluğun nedenleri konusundaki önemli bir noktadır. Bu konu tezin dördüncü bölümünün konusu olduğu için burada bu bilgi ile yetinilecektir.

---

³⁵¹ ŞENSES (2003), ss.164-168.

³⁵² Coşkun Can AKTAN (2002c). “Yoksulluğun Kaynağı Olarak İşsizlik Sorunu ve İşsizliğin Önlenmesine Yönelik Stratejiler ve Politikalar”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/dorduncu-bol/issizlik.pdf> (20.11.2008).

³⁵³ ŞENSES (2003), s.169

³⁵⁴ ZENGİNGÖNÜL (2004), s.107.

* Çalışan yoksul kesim konusunda Türkiye’nin durumunu inceleyen Ayşe Buğra, çalışan yoksulların 1980’den sonra hızla arttığı ve artık çalışan yoksul olgusunun sadece hizmet sektörünün belirli kesimlerine ve mikro işletmelere özgü bir olgu olmaktan çıkıp, göz ardı edilemeyecek boyutlara ulaşarak çalışanların çoğunluğu için tipik bir durum haline geldiğini belirtmektedir. - Ayşe Buğra (2008). “Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika” 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, s.201

³⁵⁵ Sadun AREN (1998). **İstihdam, Para ve İktisadi Politika**, Savaş Yayınları, 11. Baskı, Ankara s. 250.

Yoksulluğun nedenleri konusunda çalışmalar yapanların büyük bir kısmı, yoksulluğun tanımında da olduğu gibi iktisadi değerlendirmeler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Şenses (2003), buna karşılık siyasal ve sosyolojik unsurların, özellikle Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların değerlendirmelerinde, yakın geçmişte bu yönde atılan adımlara karşın büyük ölçüde göz ardı edildiği görüldüğünü belirtmektedir. Şenses (2003) bu durumun da –özellikle de yoksulluk konusunun siyasal gündemin alt sıralarında yer almasının, birçok durumda yoksulluğun hala sürüp gitmesi anlamına geldiğinden kendisinin de bir yoksulluk nedeni olarak değerlendirilebileceğini vurgulamaktadır. Şenses (2003) ayrıca iktisat ağırlıklı yoksulluk araştırmalarının en belirgin özelliklerinden birisinin bir yoksulluk nedeni olarak, cari gelirin ötesinde, hanehalklarının servet durumuna (varlıklar ve stoklar) ve üretim faktörlerinin mülkiyet yapısındaki eşitsizliklere çok büyük ölçüde duyarsız kalmaları olduğunu; oysa bu tür varlıklara başvurma olanağından yoksun olanların gelir ve istihdam dalgalanmaları, doğal afetler, hastalanma, sakatlanma gibi “dışsal” etmenlerin etkileri karşısında yoksulluğa düşme olasılıklarının daha yüksek olması beklenebileceğini belirtir³⁵⁶.

Ekonomik etmenlerin dışında yoksulluğa neden olan diğer etmenler (toplumsal, siyasal ve çevresel etmenler) şu şekilde değerlendirilmektedir.

3.3.2. Toplumsal Etmenler

Yoksulluğa neden olan toplumsal etmenlerin başlıcası şunlardır: Nüfus artışı, eğitim olanaklarının yetersizliği, ayrımcılık, göçler, bazı hane halkı özellikleridir. Nüfus artışı, insanların başta toprak olmak üzere doğal kaynaklara erişimini ve dolayısıyla refah düzeyini önemli ölçüde etkileyen unsurlardandır. Hızlı nüfus artışının, özellikle düşük gelirli az gelişmiş ülkede önemli bir yoksulluk nedeni olduğu konusunda yaygın bir görüş bulunmaktadır. Hızlı nüfus artışının yoksulluğu artırması ise başta toprak olmak üzere, kaynaklar üzerinde büyük bir baskı yarattığı ve gıda talebinin de artmasına yol açması vesilesiyledir³⁵⁷.

İnsanların yaşamlarında karşılaştıkları ve şok olarak nitelenebilecek “ani gelişen olumsuz olayların” birçok ülkede önemli bir yoksulluk nedeni olduğu ifade edilmektedir. Hane halklarının refahı üzerinde etkili olan şoklar arasında özellikle devlet yardımlarının ve toplumsal yardımlaşma düzeyinin yetersiz olduğu ortamlarda

---

³⁵⁶ ŞENSES (2003), s.207.

³⁵⁷ ŞENSES (2003), s.153-155.

gelir kazandıran bir bireyin ölmesi veya sürekli hastalığı ön plana çıkmaktadır. Ayrıca şokların yoksulluk üzerindeki etkisi, şokun dozunun yanında niteliğiyle de yakından ilgilidir. Örneğin, şiddetli kuraklığın, tarımsal üzerin yoluyla, kırsal yoksulluk üzerindeki etkisiyle, hane halkı reisinin işsiz kalması veya ölümünün yoksulluk üzerindeki etkilerinin farklı özellikler taşıması beklenebilir. Ailenin geçimini sağlayan yetişkin erkekten, ölüm, boşanma, terk, sürekli hastalık veya sakatlık gibi nedenlerle yoksun kalması önemli bir yoksulluk nedeni olarak ortaya çıkmaktadır³⁵⁸.

Yoksulluk araştırmacılarınca geri plana itilse de ayrımcılık, önemli bir yoksulluk nedenidir. Bu nedenle de yoksulluk, bir insan hakları ihlali olarak da değerlendirilmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde azınlıklar ya da başat olmayan etnik gruplar ve kadınlar bağlamlarında değerlendirilen bu etmen aslında çocuklar bağlamında da değerlendirilebilir. Çocuk yoksulluğu da bir ayrımcılıktan kaynaklanan yoksulluk nedenidir³⁵⁹. Sadece kırdan kente değil bölgeler ve ülkelerarası göç de önemli bir yoksulluk nedenidir.

Yoksulluğun nedenlerini hanehalkı açısından da irdeleyenler, reisi kadın olan ailelerde yoksulluğun aile reisi erkek olanlara göre yüksek olduğunu belirtir. Ecevit (2003)'in verdiği şu bilgiler bu savı desteklemektedir: “Dünya'daki tüm varlığın ancak %1'i kadınlara aittir”, Ayrıca aile yapısındaki değişiklikler ve bunun sonucunda parçalanmış ailelerdeki çocukların durumunun sanayileşmiş ülkelerde önde gelen yoksulluk nedenlerinden birini oluşturduğu da araştırmacılarca ifade edilmektedir³⁶⁰. Bunların yanında aileler arası dayanışmanın zayıflaması da yoksulluğu devamlı kılmakta ve artırmakta olduğu düşünülür.

3.3.3. Çevresel Etmenler

Yoksulluğa yol açan çevresel nedenler, kuraklık ve yerleşim yerinin doğal afetlerden zarar görmesi başta olmak üzere orman ve meraların tahrip edilmesi ve israf ile küresel ısınma gelmektedir³⁶¹. Özellikle de küresel ısınma hem etkilerinin daha görünür olması hem de bu konuda bir duyarlılığın oluşmaya başlaması –özellikle de Kyoto Protokollerini oluşturma girişimleri nedeniyle son dönemde daha dikkat çekmeye başlamıştır. Küresel ısınmanın doğurduğu olumsuzluklarla birlikte özellikle geçiminde

---

³⁵⁸ ŞENSES (2003), s.171.

³⁵⁹ <http://www.spf.boun.edu.tr/docs/Cocuk%20Yoksullugu%20Calisma%20Grubu%20kurulus%0 bildirgesi.pdf> (10.10.2008)

³⁶⁰ ŞENSES (2003), s.158-160.

³⁶¹ ŞENSES (2003), s.172.

doğaya bağımlı olan yerlerde yaşayanlar başta olmak üzere çok sayıda insanın durumu bozulmuş, geçimini idame ettirmez duruma gelmiş ve bunun sonucunda da göç olayları doğmaya başlamıştır. Küresel ısınmanın yoksulluğun artmasına neden olan olumsuzluklarının başında ise su sorunu gelmekte buda ürün verimliliğini ve kalitesini etkilemektedir. Örneğin ekonomist dergisinin yapmış olduğu bir analizde küresel ısınmadan doğan Ürün verimliliğinde, Doğu ve Güney Doğu Asya’da % 20’ye kadar artış beklenirken; merkezi ve Güney Asya’da % 30’a kadar, Afrika’nın bazı bölgelerinde ise % 50’ye kadar azalma beklenmektedir. Küresel ısınma ve buna benzer doğa olayların ekonomik verilere yansımaları ise yılda 41-102 milyar dolar arasında değişmektedir³⁶². Başka bir örnek verilecek olursa günümüzde çatışmalarla gündeme gelen Somali’de yaklaşık 15 yıl önce başlayan ve milyonlarca insanın sefaletle sürüklenmesine yol açan krizlerin temelinde tarımsal yapının değişmesine yol açan kuraklık ve sonrasında doğan kıtlık yatmaktadır. Deprem, sel, heyelan gibi doğal afetler de yoksulluğa zemin hazırlamaktadır. Doğal afetler uzun süreli yoksulluğa değil, genellikle kısa süreli yoksulluğu söz konusu kılar. Özellikle devlet yardımlarının yetersiz olduğu ülkelerde etkileri daha olumsuz olur. Yani doğal afetlerin yol açtığı yoksullukla mücadelede devlet yardımlarına gereksinim duyulur.

3.3.4. Siyasal Etmenler

Yoksulluğa neden olan siyasal nedenlerin başında savaşlar gelmektedir. Savaşlar, yoksulluk düzeyini etkileyen en önemli etmenler arasında yer almaktadır. Şenses (2003)’e göre son yıllarda gözlenen ve kıtlık boyutlarına varan beslenme yetersizlikleri, çok büyük ölçüde, ülkeler arasındaki ve iç savaşlarla ilişkilendirilmektedir³⁶³. Bu duruma örnek olarak da çoğu Afrika ülkesi ve Irak verilebilir.

Afrika’da Ruanda, Etiyopya, Sudan gibi ülkelerde baş gösteren iç savaş ve kabile çatışmaları çok fazla sayıda insanın açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalmasına hatta açlıktan ölmelerine neden olmuştur. Irak’ta da binlerce insanın yer değiştirmesine veya ülkeyi terk etmesine neden olan, binlerce insanın ölmesiyle milyonlarca insanın yoksullaşmasıyla sonuçlanan hatta halen devam eden olaylar ülkedeki uzun süreli savaşlardan kaynaklanmaktadır. Bunun dışında, yanlış politikalar ve kararlar, çıkar çatışmaları, yolsuzluk gibi nedenler de yoksulluğu doğuran siyasal nedenlerdir. Nitekim

---

³⁶² Ekonomist Dergisi (2008). “Küresel Isınmanın Faturası En Yoksullara Çıkacak.” 13-19 Temmuz, Sayı:2008/28, s.43.

³⁶³ ŞENSES (2003), s.172.

izlenen yanlış politikaların, tarıma ve ağaçlandırmaya yapılan düşük desteğin, sanayinin çarpıklaşmasının, kirliliğin, yoksulluğu doğurmakta olduğunu belirtilmektedir³⁶⁴.

3.3.5. Yoksulluğun Nedenleri ve Ülke İçi ve Ülke Dışı Ölçekler

Yoksulluğun ortaya çıkma sebeplerinin incelendiği araştırma ve tartışmalarda, konunun ulusal ve uluslararası ölçeklerde ele alındığı görülmektedir. Yoksulluğun sebeplerini ulusal etmenlerde görenler ya da ulusal etmenlerin ağır bastığını söyleyenler ile uluslararası etmenleri ön plana alanlar arasında bir ayrışma görülmektedir.

İki ölçekte ele alınsa da yoksulluğu yapısal nedenlere dayandıranlar ile kötü yönetimden kaynaklandığını ileri sürenler biçiminde bir ayrışma da görülmektedir. Yapısalıcılar, ekonomik güç eşitsizlikleri düzeltilmeden, yönetimdeki iyileştirmelerin fazla bir anlamı olmayacağı görüşünde iken ikinci yaklaşımı savunanlar, iyi bir yönetim sistemi oluşturulmadan yapılacak ekonomik düzenlemelerin ancak kısa vadeli etkisinin olacağını ileri sürmektedirler³⁶⁵.

Yoksulluğun sebeplerinde uluslararası boyutları ön plana çıkaranlar, genelde küreselleşme olgusunu gündeme getirirler. Özellikle de az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun sebepleri, küreselleşme bağlamında değerlendirilmektedir. Bu konu da dördüncü bölüm'de detaylıca incelenecektir.

3.5.6. Yoksulluğun Nedenleri ve Ülkelerarası Farklılıklar

Yoksulluğa yol açan etmenlerin ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye farklılıklar gösterdiğini belirtmekte fayda var. Sözelimi Afrika'da yoksulluğa kıtlık, kuraklık, savaşlar/çatışmalar neden olurken Hindistan'da da din ve geleneklerden doğan etmenler ve kast sistemi yoksulluğa neden olduğu görüşü hakimdir.

Ülkelerarası yoksulluğa neden olan farklılıkların belirgin olduğu bir karşılaştırma özellikle az gelişmiş ülke ya da gelişmekte olan ülke ile gelişmiş ülke bazlarında yapılabilir. Gelişmekte olan ülkeler yoksulluğun nedenlerine ilişkin yaklaşımlar genelde siyasal/ideolojik etmenlerden de etkilenerken genelde, biryandan teknoloji fazla gelişmediği için doğaya bağımlılık sonucu üretim sürecindeki değişimler biryandan da uyum programları, küreselleşme ve dışarıdan müdahaleler nedenleriyle değerlendirilirken, gelişmiş ülkelerde yapısal sorunlar, göç, ayrımcılık gibi nedenler etrafında değerlendirilmektedir.

³⁶⁴ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Yoksulluk> (10.09.2008).

³⁶⁵ <http://www.tobb.org.tr/organizasyon/sanayi/kalitecevre/6.pdf> (10.09.2008).

Ülkelerarasında yoksulluğun nedenlerinin farklılıkları açısından şu örnek ilginçtir: Avustralya'daki yoksulluğun nedenlerini belirlemek için yapılan bir çalışma bu ülkede yoksulluğun 5 nedeni olarak iş ve gelir, eğitim, yerleşim, sağlık ve hizmetler³⁶⁶ sıralanırken Ürdün'de 1980'lerde patlak veren makroekonomik bir şokun sonuçları yoksulluğa neden olduğu belirtilmektedir³⁶⁷.

---

³⁶⁶ http://www.acoss.org.au/upload/publications/factsheets/340__Causes%20of%20Poverty (10.05.2008).

³⁶⁷ <http://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/Resources/WDR/English-Full-Text-Report/ch2.pdf> (10.05.2008).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME – YOKSULLUK İLİŞKİSİ VE TÜRKİYE BOYUTUNDAN KÜRESELLEŞMENİN BİR SONUCU OLARAK 'YOKSULLUK'

4.1. KÜRESELLEŞME - YOKSULLUK İLİŞKİSİ

Küreselleşme ile yoksulluk arasında nasıl bir ilişki vardır? Küreselleşme, günümüzün başlıca sorunlarından olan yoksulluğun nedenlerinden biri midir, yoksa asıl nedeni midir? Küreselleşmeyle birlikte yoksulluk arttıysa neden ve nasıl arttı? Küreselleşmenin kurumları olarak da nitelendirilen IMF ve Dünya Bankası'nın yoksulluğun artmasında rolleri var mıdır? IMF ve DB'nin dayattığı 'yapısal uyum programları' Az gelişmiş ülke (AGÜ)'ler için yoksulluğu getirmiş midir ya da var olan yoksulluğu iyice artırmış mıdır? Küreselleşmenin getirdiği yoksulluk modeli olarak nitelenen 'yeni yoksulluk'ta 'yeni' olan ne?

Küreselleşmenin yoksulluğu artırıp artırmadığını ilerleyen bölümlerde inceleyeceğiz ama şu bir gerçek ki küreselleşmenin yoksulluk sorununu dünya gündeminin ön sıralarına getirmiştir. Ancak buradan hareketle yoksulluk küreselleşmeyle doğan yeni bir sorundur, diyemeyiz. Türkiye'nin en önemli yoksulluk araştırmacılarından olan Şenses (2003), yoksulluğun yeni bir sorun olmadığı ve bu konuya karşı ilginin çok eskilere dayandığının herhangi bir yoksulluk çalışmasının başlangıç noktası olması gerektiğini söyler. Şenses (2003)'in belirttiğine göre yoksulluk konusuna ilginin kökenlerini ana hatlarıyla, en azından 18. yüzyılın ortalarında kitlesel yoksulluk çıkmaya başlamadan çok önce, 17. yüzyıl başlarından bu yana izlemek mümkündür. Kitlesel yoksulluğun önemli bir toplumsal gündem maddesi olması ise

kapitalist yörüngede gelişen sanayi devriminin, İngiltere'nin ötesinde başka ülkelere de yaygınlaşmasıyla olmuştur³⁶⁸.

Konuya detaylıca girmeden önce şunu ifade etmekte fayda var: “Yoksulluk, küreselleşme süreciyle doğrudan ilişkili, küreselleşmeden hem etkilenen hem de küreselleşmeyi etkileyen bir özellik taşımaktadır³⁶⁹”. Küreselleşmeden nasıl etkilendiği bu tezin ana konusu olduğu ve birazdan da detaylıca incelenecek olacağı için, küreselleşmeyi nasıl etkilediğine genel hatlarıyla değinelim:

Küreselleşme ile yoksulluk ilişkisinde 1980 tarihi önemli bir milat olarak karşımıza çıkar. Küreselleşme yoksulluğu artırmıştır, diyenlerin neredeyse tamamının çalışmasında 1980 tarihi önemli bir dönüm noktası olarak yer bulur. Örneğin bir çalışmada, “1980 sonra neo-klasik iktisadi politikalarla birlikte küreselleşen dünyada yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliği daha da ön plana çıkmıştır³⁷⁰” denirken bir başka çalışmada, “yoksulluk meselesinin dünyanın ilgisini çekmeye başlaması 1980’li yıllara rastlamış, küresel politikalara yön veren en önemli kuruluşlardan BM ve DB’nin yoksulluk hakkında çalışmalar yapmasıyla bu ilgi kesin bir hal almıştır³⁷¹” denmektedir. 1980 sadece yoksullukla ilgili değil gelir dağılımı ve eşitsizlikle ilgili çalışmalarda da önemli ve sık kullanılan bir tarihtir. Danişoğlu’na göre ülkeler arasındaki gelir eşitsizliği 200 yıldır var olmakla beraber özellikle 1980’li yıllardan itibaren ciddi artış göstermiştir³⁷². Peki, neden 1980? Bunun açıklaması küreselleşme tarihiyle yakından ilişkilidir. Genellikle de az gelişmiş ülkelerle yakından alakalıdır. 1980, küreselleşmenin üçüncü dalgası olarak bahsedilen değişikliklerin başlangıç tarihidir*. Aynı zamanda IMF ve DB’nin yapısal uyum programları pek çok AGÜ için 1980’lerden itibaren başlamıştır. Bunun yanında 1990 tarihi de önemli bir döneme işaret eder. Danişoğlu’na göre 1990’lı yıllarda dünyada iyice belirginleşen eşitsizlik ve yoksulluk küreselleşmenin

---

³⁶⁸ ŞENSES (2003), ss.32-33.

³⁶⁹ Mehmet AKTEL, vd. (2007). “Küreselleşme Sürecinde Yoksulluğun Değişen Yüzü”, *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim, Çanakkale*, s.17.

³⁷⁰ <http://econpapers.repec.org/paper/prampapa/8657.htm> (05.09.2008).

³⁷¹ Serdar GÜLENER ve Mustafa KÖMÜRCÜOĞLU (2007). “Yeni Yoksullukta ‘Yeni’ Olan Ne?”, *Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim, Çanakkale*, s.21.

³⁷² Ayşe ÇELİKEL DANIŞOĞLU “Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerine Etkileri” *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, s.36. <http://www.iticu.edu.tr/kutuphane/dergi/d6/m00075.pdf> (08.09.2008).

* Bu konu Birinci Bölüm’de incelenmiştir. Bkz.

olumlu ve olumsuz sonuçlarının yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur³⁷³.

Küreselleşmenin yoksulluğu getirdiği söylemi dünyada yaygın bir kabule sahiptir. Küreselleşme karşıtlarının temel argümanlarından olan bu iddia kimi zaman küreselleşme kurumları olarak da nitelendirilebilen oluşum temsilcilerince de dillendirilmiştir. Örneğin eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan 2004 yılında BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı-United Nations Trade and Development Report (UNCTAD)'nın 40. yıldönümü töreninde yaptığı konuşmasında dünyadaki eşitsizliğin 40 yıl öncesine göre daha da arttığını söylemiş ve "Bu acı gerçek, bugünkü dünyanın gerçeğidir ve 40 yıl öncesine göre dünyada eşitsiz olan yerler şu an daha fazla" diyerek küreselleşme-yoksulluk ilişkisi açısından önemli bir malzeme vermiştir. Yine bu aynı toplantı da küresel bir oluşum olan bir yardım kuruluşu Oxfam, dünyanın en fakir on ülkesinin, yirmi yıl öncesinden daha kötü durumda olduğunu kaydetmiştir. Yine bu oluşum yayınladıkları raporda küreselleşmenin fakir ülkeleri daha da fakirleştirdiğini, zengin ülkeleri ise daha da zenginleştirdiğini belirtmişlerdir. "Küresel ticaret kararlarının fakirlerin taleplerini karşılamak yerine zengin ülkelerin çıkarlarına hizmet ettiği uyarısında bulunan Oxfam'a göre bu durum dünyanın en fakir 10 ülkesinden 6'sının 20 yıl öncesine göre refah açısından daha geri olması sonucunu doğurdu³⁷⁴".

Küreselleşme ile yoksulluk ilişkisini inceleyen çalışmalarda 'küreselleşme yoksulluğa yol açmıştır' ya da 'küreselleşme yoksulluğu artırmıştır' tezini savunanların büyük kısmı incelemesinde IMF, DB ve bu kurumların uygulattığı yapısal uyum programlarına değinmekle beraber tezlerini genelde bu kurumlar üzerinden savunmaktadırlar. Bu kurumlar genellikle büyük güçler ya da küreselleşmeden kar sağlayan devletlerin uzantıları olarak ele alınır. Bu kuruluşları büyük devletlerin yararlanıcısı olduğu iddiası da "büyük devletler, milletlerarası ilişkilerde kendileri doğrudan müdahil olma yerine, kendi kontrollerinde olan uluslararası kuruluşları kullanmayı tercih etmektedir³⁷⁵" fikrine dayandırılır. Bu kurumlarca uygulatılan yapısal uyum programlarının AGÜ'lerde yoksulluğu getirdiği tezi oldukça yaygındır. Bunun ifadesini bulduğu yaklaşım, "serbest ticaret, az gelişmiş ülkelerin kalkınmalarını engelleyen bir faktördür" yaklaşımıdır. Ayrıca kimi zaman bu uygulamalar 'ekonomik

---

³⁷³ DANIŞOĞLU, s. 54.

³⁷⁴ [http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID=20351\(10.12.2008\)](http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID=20351(10.12.2008)).

³⁷⁵ Ömer AÇIKGÖZ ve Mehmet KARAGÜL (2007). "Küreselleşme: Uluslararası Ekonomik Örgütler ve Yoksulluk" *Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim, Çanakkale*, s.200.

küreselleşme' temelinde değerlendirilmektedir. Örneğin Pogge (2006)'ye göre küresel yoksulluk ve eşitsizliğin soğuk savaş sonundan beri süren dehşet verici artışı, hükümetlerin uygulamayı seçtikleri vahşi ekonomik küreselleşme yolunun korkunç bir tezahürüdür³⁷⁶ olarak belirttiği gibi, bazıları da IMF ve DB'nin yanında ÇUŞ'ları da kapsama sokarak, küreselleşmenin ÇUŞ'lar aracılığıyla işgücü piyasalarının düzensizleştirilmesine yol açtığı ve yoksulluğu getirdiğini ileri sürmektedir³⁷⁷.

Bunun dışında 'yeni yoksulluk' kavramı da küreselleşme-yoksulluk ilişkisini çalışanların önemli bir kısmının değindiği bir kavramdır. Bu yeni yoksulluk, genelde kentlerde görülen bir model olarak belirtilirken, küreselleşen yoksullukta asıl yükün kadın ve çocuklar üzerine kaldığı da sıkça kullanılan bir bilgidir. Örneğin bir süre önce medyada çıkan bir aktarım şöyledir: "BM raporlarına göre fakirlik artık dış bir hal aldı. Dünyada modern veya ilerleme denilen projelerin başarısızlığa uğramasının faturasını kadınlar ödüyor. DB, IMF ve DTÖ politikalarının sonucu olarak dış ve iç borçların yükünü kadınlar taşımakta. Yoksa bu sebepten dolayı mı küreselleşme karşıtı uluslararası gösterilere katılan kadınların ve kadın örgütlerinin sayısı artıyor?"³⁷⁸. Yeni yoksulluğun insan modeli ise gelecekte umutsuzdur. Bu nedenle Chossudovsky (1999)'e göre "...yoksullaşan kitlelerin toplumsal umarsızlık ve umutsuzluğu var"³⁷⁹.

Küreselleşme yoksulluğu getirmiştir tezini savunanların vazgeçemediği iki kavram da 'eşitsizlik' ve 'işsizlik' kavramlarıdır. Bu iki kavram genelde küreselleşme yoksulluğu nasıl artırmıştır, tezini inceleyenlerin temel kavramları olarak dikkat çeker. Örneğin gelir eşitsizliği 1980'den sonra artan bir olgu olarak incelenir ve küreselleşmenin eşit, dengeli ve adil bir artış yaratmadığını incelerken değinilen bir kavramdır³⁸⁰. Küreselleşme-yoksulluk ilişkisi açısından liberalizm/neo-liberalizm kavramları da önemli yer tutar. Kimi zaman küreselleşme, 20-25 yıldır uygulanmakta olan liberalleşme politikalarıyla eşdeğer düşünülürken kimi zaman da yoksulluğun

---

³⁷⁶ Thomas POGGE (2006). **Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çev: Güneş KÖMÜRÇÜLER, İstanbul, s.32

³⁷⁷ Oğul ZENGİNGÖNÜL (2005). "Nedir Bu Küreselleşme? Kaçabilir miyiz? Kullanabilir miyiz?" Ege Sanayicileri ve İşadamları Derneği (GESİAD).Yıl:1,Sayı:1, <http://www.ekosem.ieu.edu.tr/siyasa/siyasaogusonl.pdf> (10.12.2008).

³⁷⁸ Neval El-SADAVİ (2002). "Küresel Öfke Büyüyor" Radikal Gazetesi, 22 Haziran 2002, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=41351> (01.10.2009).

³⁷⁹ Michel CHOSSUDOVSKY (1999). **Yoksulluğun Küreselleşmesi- IMF ve Dünya Bankası Reformlarının İçyüzü**, Çev: Neşenur DOMANIÇ, Çivi Yazıları, İstanbul, s.41.

³⁸⁰ Nihat BATMAZ ve Abdulvahap ÖZCAN (2007). "Küreselleşmenin Ekonomik Büyüme ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri: Finansal Krizler" *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim, Çanakkale*, s.43.

artmasının liberalizmin veya neoliberalizmin tökezlediğinin en belirgin işareti olduğu söylenmektedir³⁸¹.

Küreselleşme-yoksulluk ilişkisini inceleyen literatürde, birbiriyle yakından ilişkili şu iki yaklaşımında önemli yeri vardır: “Küreselleşme iktisadi anlamda insanların kayıp ve kazançlarındaki farklılaşmanın şiddetinin arttığı bir süreçtir”, “Küreselleşme, bir yeniden dağılım sürecidir; bu yeniden dağılımda ibre eşit değildir”. Bu yaklaşımlara paralel bir tezi savunan Demiral (2007)’a göre de “...küreselleşme olgusu ayrıcalıkların, mahrumiyetin, zenginliğin ve yoksulluğun, kaynakların ve acizliğin, özgürlüğün ve kısıtlamanın, gücün ve yoksulluğun yeniden dağılımıdır. Bu yeniden dağılım sürecinde kazananlar olduğu kadar kaybedenler de vardır³⁸²”.

Bundan sonraki bölümlerde ‘küreselleşme-yoksulluk ilişkisi’ tartışılacak; ‘küreselleşme yoksulluğa yol açmıştır’ tezini savunanların dayanakları sorgulanacak ve sonuçta bir değerlendirmeye ulaşılmaya çalışılacaktır. Bunun yanında küreselleşme-yoksulluk ilişkisinde önemli yeri olan ‘yapısal uyum programları’, ‘eşitsizlik’, ‘işsizlik’ gibi konuların asıl konuyla ilişkisi irdelenecektir.

4.1.1. Küreselleşme ve Yoksulluk Arasında Nasıl Bir İlişki Vardır?

Küreselleşme ve yoksulluk arasındaki ilişki, hem küreselleşmeyle ilgili hem de yoksullukla ilgili tartışmaların yoğunlaştığı konulardan biridir. Yoksullukla ilişkisi küreselleşme araştırmacıları tarafından genellikle küreselleşmenin yol açtığı ya da artırdığı bir sorun olarak ele alınır ve tartışılır. Yoksulluk, küreselleşme karşıtlarının sık sık söz ettiği bir konudur. Küreselleşme, hiç kuşkusuz yoksulluk literatürünün yapısının değişmesine yol açmış ve yoksulluk araştırmalarına çok sayıda yeni kuram ve terim katmıştır.

Küreselleşme ve yoksulluk arasındaki ilişkisi konusu aslında ‘küreselleşme yoksulluğa neden olmuştur’ ya da ‘küreselleşme yoksulluğu artırmıştır’ tezini savunanlarla böyle bir gerçekliğin olmadığını savunanların görüşlerinin tartışılmasına tekabül eder. Çok sayıda araştırmacıya ve kuruma göre küreselleşme süreci birazdan detaylıca değineceğimiz nedenlerle ‘yoksulluk’ üzerine olumsuz etkilere yol açmış,

---

³⁸¹ ŞENSES (2003), ss.328.

³⁸² Nalan DEMİRAL, vd. (2007). “Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Küresel Yoksulluk” *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim, Çanakkale, s.2*

yoksulluğun sert bir şekilde artmasına ayrıca yoksul insan sayının çoğalmasına ve kesinlikle yoksulluğun formatının değişmesine yol açmıştır.

Konuya daha detaylıca girmeden önce şunu ifade etmekte fayda vardır. Küreselleşme-yoksulluk ilişkisine yaklaşım ‘ideoloji’ ile yakından ilgilidir. Küreselleşme karşıtı veya küreselleşmenin temsil ettiği neo-liberalizm gibi bir siyasal ideolojinin karşıtı görüşe sahip olan araştırmacılar küreselleşmenin diğer sorunlar olduğu gibi yoksulluğu da artırdığını savunurken bu savunmasında ideolojik yaklaşımı doğrudan etkilidir. Aynı şekilde küreselleşme yanlısı bir görüşe sahip biri de örneğin yoksulluğun nedenlerini ortaya koyarken bunu küreselleşmeyle ilişkilendirmekten kaçınmaktadır. Ya da küreselleşmenin yoksulluğa neden olmasının aslında küreselleşmenin eksik yani tamamlanmamış olmasından kaynaklandığını öne sürebilmektedir. Örneğin küreselleşme ve yoksulluk arasındaki ilişki konusuna olumlu yaklaşan Agenor araştırmasını inceleyen Zengingönül (2004), araştırmanın şu sonuca vardığını belirtmektedir³⁸³:

- Düşük seviyeli bir küreselleşmede, küreselleşme yoksula zarar vermektedir.
- Ancak küreselleşmenin seviyesi yükseldikçe küreselleşme yoksulluğun azalmasında bir etken olmaktadır.

Yine küreselleşme yanlısı ama küreselleşmeyle birlikte yoksulluğun arttığını öne süren bir çalışmanın özetinde, ‘ticaretin önünde ki engeller fakirliği, gelişmekte olan ülkelerde daha fazla artırıyor’ denmektedir³⁸⁴. Bu konuya ilgili olarak küreselleşme karşıtı bir araştırmacı olan Chossudovsky (1999) “İktisadi ideoloji küresel yoksulluğun nedenlerini çarpıtıyor³⁸⁵” demektedir.

Şenses (2003)’e göre küreselleşmeyle birlikte gelir eşitsizliği ve yoksulluğun, başta gelişmekte olan ülke (GOÜ)’ler olmak üzere, birçok ülkede sosyal ve siyasal açılardan da kaygı verici boyutlara ulaşmıştır³⁸⁶. Bunun nasıl olduğu başlığımızın ileri safhalarında ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Ama öncelikle konuya ilişkili önbilgilerle girelim. Küreselleşmenin yoksulluğa neden olduğunu öne sürenler, doğrudan yoksullukla ilgili göstergelerin yanında yoksulluğa da neden olabilecek diğer bazı konularda ülke karşılaştırmalarını da gösteren rakamsal ifadelerle sıkça başvurmaktadır.

³⁸³ ZENGİNGÖNÜL (2004), s.166.

³⁸⁴ <http://www.nber.org/digest/mar07/w12347.html> (15.01.2009).

³⁸⁵ CHOSSUDOVSKY (1999), s.47.

³⁸⁶ ŞENSES (2003), s.17.

Bu bilgilerden de hareketle ‘küreselleşme yoksulluğu artırmıştır’ görüşüne ulaşmaktadırlar.

Demiral (2007) büyüme oranlarından hareket ederek küreselleşmenin yoksulluğu nasıl artırdığını açıklamaya çalışır: “1980-2002 yılları arasında dünya ekonomilerinin nüfusla ağırlıklarındırılmamış büyüme hızı ortalaması % 0,7’dir. Bu oran 1960-80 dönemine göre % 2’lik bir yavaşlamayı göstermektedir. Hindistan ve Çin ekonomisinin 1980 sonrası dönemde çok hızlı büyüdüğü hesaba katılırsa, 1980-2002 döneminde gerçekleşen % 0,7’lik büyümeyi sağlamak için birçok ülkenin negatif büyümüş olduğu, yani daha da yoksullaşmış olduğu söylenebilir. Bu nedenle yoksulluk ve dışlanmışlık birçok ülkede küreselleşmenin gerçekleştirilememesinden ya da geciktirilmesinden değil, küreselleşmenin kendisinden kaynaklanmaktadır³⁸⁷”.

Yoksulluğun arttığına ilişkin savlarda kimin yoksul olduğunun tespiti de önemlidir. 1 dolar yaklaşımı araştırmaların çoğunda baz alınmaktadır (Yoksulluk Sınırı DB’nin 2007-2008 yılında yayınladığı rapora göre günlük 1,25 dolar). Günlük 1 dolar ile geçimi sürdüren insanların sayındaki değişme incelenerek ‘yoksulluk artmıştır’ denebilmektedir. Örneğin Danişoğlu “Dünyada yoksullaşma oranlarına bakacak olursak; günde 1 dolar’ın altında gelire yaşayanlar 1987’de %28,3’den 1998’de %24’e, 2 dolar’ın altında yaşayanlar ise 1987’de %61’den, 1998’de %56’ya düşmüştür. Bu sayılara Güney Sahra Afrika’sı, Doğu Avrupa ve Orta Asya dahil değildir. Günde 2 dolar’ın altında yaşayan 2,8 milyar kişinin 1,9 milyarı, diğer bir deyişle dünyadaki yoksulların %59’u yeni gelişen piyasalarda, yani G-20 ülkelerinde yaşamaktadır. Bebek ölümleri, yaşam beklentisi ve yoksullukla mücadelede kaydedilen gelişmelere rağmen son 30 yılda 40’ın üzerindeki az gelişmiş ülkede yaşayan 400 milyon kişide negatif ya da sifıra yakın kişi başına gelir artışı kaydedilmiştir” demektedir ve ilerlemelere rağmen mutlak yoksulluğun arttığı görülmekte³⁸⁸ görüşüne ulaşmaktadır. 2000’de yayınlanan Dünya Bankası’nın Global Economic Prospects raporuna göre de gelişmekte olan ülkelerde toplam ulusal üretimin 1987-1996 yılları arasında yıllık %3’ten fazla artmasına karşılık, günde 2 dolarlık bir kazançla yaşamını sürdüren insan sayısının 2,5 milyardan 2008 yılında yaklaşık 2,7 milyara yükseleceğini belirtmişti³⁸⁹. Dünya Bankası verilerine göre düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşayan insan sayısının 1990’daki oranı %28,3’dür. Yine

---

³⁸⁷ DEMİRAL, vd. (2007), s.2.

³⁸⁸ DANIŞOĞLU, s. 45.

³⁸⁹ DEMİRAL, vd. (2007), s.8.

DB'nin 'milenyum kalkınma hedefleri'ne göre bu oranın 2015'de %14,2'ye düşürülmesi amaçlanmaktadır³⁹⁰.

DB'nin 2007–2008 yılında yayınladığı rapora göre ise, yoksulluk sınırı altında yaşayan insanların sayısı 2008 yılında 1.4 milyara rakamına yaklaşmıştır. Bu rakam dünya nüfusunun yaklaşık % 26'sını oluşturmaktadır. Yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfusta, kişi başına günlük 1.25 Amerikan Dolarından daha az bir para düşmekte. Tablo 4.1'de görüldüğü gibi Yoksulluk Sınırı Altında Yaşayan Toplam Nüfus 1.4 milyar rakamına ulaşmış bulunmakta Bu nüfusun 522 milyon erkekleri oluştururken, kadınların sayısı 829 milyon civarındadır³⁹¹.

Tablo 4.1: Yoksulluk Sınırı* Altında Yaşayan Nüfusun Kıtalara ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı

BÖLGE	Yoksulluk Sınırı Altında Yaşayan Kadın Nüfusu	Yoksulluk Sınırı Altında Yaşayan Erkek Nüfusu	Yoksulluk SINIRI Altında Yaşayan Toplam Nüfus
Avrupa	11.940.000	8.359.000	20 milyon
Asya	575.573.000	337.019.000	913 milyon
Afrika	214.365.000	158.343.000	373 milyon
Dünya	829.047.000	522.349.000	1.4 milyar

*Yoksulluk Sınırı: Kişi başına günlük 1.25 Amerikan Dolar

Kaynak: UNDP (2007-2008). "Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World", Human Development Report 2007-2008, <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2007-2008/> (03.04.2009).

Küresel yoksulluğu belirlemede kullanılan Human Development Index-İnsani Gelişme Endeksleri (HDI), UNDP uzmanlarınca hazırlanan HDR'ler doğrultusunda oluşturulan HDI'lar kapsamında ele alınmaktadır. HDI bir ülkede kaydedilen ortalama performans ölçen bir endekstir. UNDP, yoksulluğu insani gelişme için mecburi olan imkanlardan (hayat boyu sağlık, ortalama bir hayat standardı, özgürlük, saygınlık vs) mahrum olma şeklinde tanımlayarak, yoksulluk kelimesinin sadece parasal bir içeriğe mahkum edilmesini engellemiştir. Elbette yoksulluğun bu yönüyle ilgilenilmesi için çok değişik özellikle sosyal nitelikli istatistiklere ihtiyaç vardır. Bu endeks kişi başına düşen

³⁹⁰ DANIŞOĞLU, s.46.

³⁹¹ UNDP (2007-2008). "Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World", Human Development Report 2007-2008, <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2007-2008/> (03.04.2009).

GSYİH, ortaokul ve yüksek okullar için kayıt oranı ile uzun ve sağlıklı bir yaşam olarak ölçülen standartları değerlendirmeye almaktadır³⁹².

DB'in yapmış olduğu sınıflandırmada HDI bakımından bir ülke için eğer $HDI \geq 0,80$ ise o ülke yüksek insani gelişmiş; şayet $0,50 \leq HDI \leq 0,80$ ise orta insani gelişmiş ve $HDI \leq 0,5$ ise düşük insani gelişmiş ülke olarak nitelendirilmektedir. Tablo 6'da görüldüğü üzere bu sınıflandırmada Türkiye, 0,775 gibi oldukça alt seviyede seyreden HDI değeriyle 177 ülke arasında 84. olarak, orta insani gelişmiş ülkeler içinde orta sıralarda yer almaktadır³⁹³.

---

³⁹² UNDP (2007-2008).

³⁹³ World Bank (2007), HDI Categories, <http://go.worldbank.org/V7KTBMUL0> (21.01.2009).

Tablo 4.2: Ülkelerin Yıllar İtibariyle HDI Sıralamaları, (1980-2005).

Ülkeler (Dünya HDI Sırası)*	İnsani (Beşeri) Gelişme Endeksleri (HDI)				
	1980	1990	2000	2004	2005
Yüksek İnsani Gelişmiş Ülkeler					
Norveç (1)	0,886	0,911	0,954	0,965	0,968
Hollanda (9)	0,877	0,907	0,938	0,947	0,953
Yeni Zelanda (19)	0,853	0,874	0,921	0,936	0,943
Çek Cumhuriyeti (32)	-	-	0,856	0,885	0,891
Estonya (44)	-	0,817	0,839	0,858	0,860
Romanya (60)	-	0,769	0,773	0,805	0,813
Orta İnsani Gelişmiş Ülkeler					
Kolombiya (75)	0,689	0,727	0,771	0,790	0,798
Ermenistan (81)	-	0,751	-	0,768	0,775
Türkiye (84)	0,614	0,683	-	0,757	0,775
Filistin (90)	-	-	-	0,736	0,771
Kırgızistan (116)	-	-	-	0,705	0,702
Kongo (139)	0,497	0,532	0,487	0,520	0,548
Düşük İnsani Gelişmiş Ülkeler					
Gine (160)	-	-	-	0,445	0,456
Etiyopya (170)	-	0,305	0,345	0,371	0,406
Nijer (174)	0,257	0,259	0,279	0,311	0,347
ORTALAMALAR					
Gelişmekte olan ülkeler	-	-	-	0,679	0,691
Az gelişmiş ülkeler	-	-	-	0,464	0,488
Arap ülkeleri	-	-	-	0,680	0,699
Doğu Asya-Pasifik ülkeleri	-	-	-	0,760	0,771
Latin Amerika ve Karayipler	-	-	-	0,795	0,803
Güney Asya	-	-	-	0,599	0,611
Aşağı Sahra Afrikası	-	-	-	0,472	0,493
Merkez ve Doğu Avrupa	-	-	-	0,802	0,808
OECD	-	-	-	0,923	0,916
Yüksek gelirli OECD	-	-	-	0,946	0,947
Yüksek insani gelişmiş ülkeler	-	-	-	0,923	0,897
Orta insani gelişmiş ülkeler	-	-	-	0,701	0,698
Düşük insani gelişmiş ülkeler	-	-	-	0,427	0,436
Yüksek gelirli ülkeler	-	-	-	0,942	0,936
Orta gelirli ülkeler	-	-	-	0,768	0,776
Düşük gelirli ülkeler	-	-	-	0,556	0,570
Dünya	-	-	-	0,741	0,743

Kaynaklar: 1980,1990, 2000, 2002 verileri (UNDP, 2004: 143–146); 2005 verileri UNDP (2007–2008), “*Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World*”, *Human Development Report 2007–2008*, p: 229–232.
http://hdr.undp.org/en/media/HDR_20072008_EN_Indicator_tables.pdf (05.03.2009).

* Tabloda ülkelerin HDI bakımından gayri ihtiyari seçilmiş ve sıralaması 2005 değerleri dikkate alınarak yapılmıştır.

Tablo 4.2’de görüldüğü üzere bu sınıflandırmada Türkiye, 0,775 gibi oldukça alt seviyede seyreden HDI değeriyle 177 ülke arasında 84. olarak, orta insani gelişmiş ülkeler içinde orta sıralarda yer almaktadır³⁹⁴. Yine aynı raporda yayınlanan, İnsani Yoksulluk İndeksinde (HPI) Türkiye, gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan 108 ülke içerisinde, yüzde 9,2 olan indeks değeri ile 22. sıradadır. Uluslararası karşılaştırmalarda, yoksulluk göstergeleri bakımından pek parlak bir durumda olmayan Türkiye, gelirin son derece adaletsiz olarak dağıldığı ülkeler arasında yer almaktadır.

Tüm bu veriler ışığında ülkemizin yanı sıra diğer ülkelerin karşı karşıya bulunduğu yoksulluk ve gelir dağılımı adaletsizliği sorununun ciddiyeti tüm çıplaklığıyla görülmektedir:

- “Dünyanın yarısı -yaklaşık 3 milyar insan- günlük 2 doların altında bir gelirle yaşıyor.
- Dünyanın en yoksul 48 ülkesinin gayrisafi milli hasılası dünyanın en zengin 3 insanının servetlerinin toplamından daha az.
- Dünyada her yıl silahlara harcanan paranın yüzde 1’inden daha azı ile bütün çocuklar okula gidebilirlerdi.
- Dünyanın en zengin ülkesi, endüstrileşmiş ülkeler içinde zengin-yoksul arasındaki farkın en büyük olduğu ülke.
- Gelişmiş ülkelerdeki nüfusun yüzde 20’si dünyadaki malların yüzde 86’sını tüketiyor.
- Bir kaç yüz milyarderin serveti dünyanın en yoksul 2,5 milyar insanınkine eşit.
- UNICEF verilerine göre, dünyada yoksulluk yüzünden her gün 30 bin çocuk hayatını kaybediyor.
- Dünyadaki 2,2 milyar çocuğun 1 milyarı yoksul.
- Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan 1,1 milyon insan yeterli suya, 2,6 milyon insan da temel sağlık hizmetlerine ulaşamıyor.
- Dünya nüfusunun yalnızca yüzde 12’si suyun yüzde 85’ini kullanıyor ve bu %12 Üçüncü Dünya Ülkelerinde yaşamıyor³⁹⁵.” Bu görünür gerçekler dünyanın yaşadığı yoksulluk sorunun boyutlarını ve gelir dağılımı adaletsizliğini gözler önüne sermektedir.

³⁹⁴ World Bank (2007), HDI Categories, <http://go.worldbank.org/V7KTBMBUL0> (21.01.2009).

³⁹⁵ Naci ERDOĞAN (2008). “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele” s.44., <http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedy/aocak-subat2008/Dosya.pdf> (07.04.2009).

Konuyla ilgili yeni ‘küreselleşme yoksulluğa nasıl yol açmıştır’ sorunsalını tartışmamıza ilişkin bir kısa girişten sonra küreselleşmenin yoksulluğu nasıl artırdığı konusundaki iddiaları inceleyebiliriz. ‘Küreselleşme yoksulluğa yol açmıştır’ görüşünü savunanların temel dayanakları ve görüşlerini ilişkilendirdikleri konular şu başlıklar altında incelenebilir:

✓ “Küreselleşmeyle birlikte devletin gücünün zayıflaması yoksulluğu artırmıştır”

Birinci bölümde küreselleşme konusunu incelerken küreselleşmenin olumsuz etkileri başlığında küreselleşmenin ulus-devleti zayıflatmasının küreselleşme karşıtlarının en temel argümanlarından olduğuna değinmiştik. Küreselleşme yoksulluğu artırmıştır tartışması da bu konuyla yakından ilişkili bir iddiaya sahiptir. Çok sayıda araştırmacıya göre küreselleşmeyle birlikte yoksulluğun artmasının nedenlerinden en önemlisi devletin yapısındaki değişmelerle alakalıdır. Bunlara göre küreselleşmeyle birlikte devletin zayıflaması veya bazı temel işlevlerini terk etmeye başlaması toplumun önemli bir kesimini olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuz etkiler sonucunda da özellikle yardıma gereksinim duyanlar ve çalışamayanların da arasında bulunduğu çok sayıda insan yoksullaşmaya ve geçimini idame ettirmekte zorlanmaya başlamıştır. Örneğin Şenses (2003)’e göre devletin sağladığı transferlerin önemli ölçüde azaltılması ve hatta tümüyle ortadan kaldırılması sonucunda kitlelerin yoksullaşması kaçınılmazdır yorumunda bulunmaktadır³⁹⁶.

Literatüre göre 1990’lı yılların küresel ekonomilerinde yoksulluğun yerleşmesine yol açan en önemli unsur da, devletin başta ekonomi olmak üzere sosyal sorumluluk alanından da çekilmesi ile işsizlik, sosyal güvensizlik, gelecekle ilgili iş ve gelir beklentisi ve bu yöndeki umutların azalmasıdır. Daha önceleri devletin uygulayacağı istihdam politikaları ve sosyal güvenlik tedbirleri ile büyük ölçüde bertaraf edilebilen yoksulluk olgusu, devletin formatında meydana gelen değişmeler, daha doğrusu devletin işlevlerinde bazılarını terk etmeye başlaması nedeniyle, daha yerleşik ve çok daha boyutlu yeni bir yoksulluk olgusuna yerini bırakmaktadır³⁹⁷.

Son dönemlerde küreselleşen yoksullukla mücadelede sivil toplum kuruluşlarının artan bir rolü bulunmaktadır. Artık yoksulluk Sivil Toplum Kuruluşları (STK)’ların en

---

³⁹⁶ ŞENSES (2003), s.321.

³⁹⁷ ALTAY (2007), s.350.

önemli misyonlarından birini oluşturmaktadır. Aslında bu durum, küreselleşmeyle birlikte devletin zayıflamasıyla da yakından ilişkilidir. Günümüzde küreselleşmenin oluşturduğu olumsuz etkileri azaltmak için sivil toplum devreye sokulmuş ve küreselleşmeyle birlikte STK'ların önemi de artmaya başlamıştır³⁹⁸.

✓ “Küreselleşmeyle birlikte özellikle AGÜ’ de aşırı bir biçimde artan finansal krizler ve dışsal şoklar yoksulluğu artırmış ve derinleştirmiştir”

Bello ve Malig (2008) Asya Krizi ile Tayland’da 1 milyon, Endonezya’da 21 milyon insan birkaç haftada yoksulluk sınırının altına düştüğünü³⁹⁹ Stiglitz (2006) de bu kriz bitmiş olsa dahi Endonezya gibi ülkelerin krizin etkilerini hala hissetmekte olduklarını belirtir⁴⁰⁰. İşte bu bilgiler “başta az gelişmiş ülkeler olmak üzere küreselleşme çok sayıda ülke ekonomisini krizlere hassas ve krizlerin sık yaşandığı, dışsal etki ve şoklara açık bir hale sokmuştur” görüşüyle yakından ilişkilidir. Türkiye de bu ülkelerin başında gelmektedir. Finansal krizleri inceleyen araştırmacılara göre 1980 ve özellikle 1990’da hızla artan mali entegrasyon sonucu krizlere karşı duyarlılık ve mali kırılabilirlik artmış, krizler ciddi yoksullaşmaya neden olmuştur. Bu nedenle de günümüzde gerek ticaretin serbestleşmesiyle gerekse mali piyasalar üzerindeki denetim ve korumacılığın kaldırılmasının yoksulluğu artırdığı yönündeki görüşler günümüzde ciddi şekilde tartışılmaktadır⁴⁰¹.

Küreselleşme araştırmacılarına göre de küreselleşmenin ülke üzerindeki olumsuz etkilerinden biri ekonominin dışsal şoklara karşı açık hale gelmesidir. Bu nedenle de gelişmiş ülkedeki bir ayarlama dünya ekonomisindeki bir durağanlık ve yoğun sermaye hareketleri gelişmekte olan veya gelişmemiş ülkeleri ciddi biçimde etkileyebilmektedir. Bu negatif etki de en şiddetli olarak yoksullar üzerinde etkili olmaktadır⁴⁰².

‘Dışa açıklık’ kavramını incelemek bu konu açısından bize önemli ipuçları verebilecektir. Küreselleşmenin en önemli enstrümanlarından olan ‘dışa açıklık’ kavramı, küreselleşme ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi anlamada, daha doğrusu

³⁹⁸ Gökhan SÖNMEZLER, vd. (2007). “Neo Liberal Düşünce Sivil Toplum Kuruluşlarının Artan Önemi” *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim, Çanakkale*, s.35.

³⁹⁹ Walden BELLO ve Marylou MALIG (2008). “Küreselleşme Projesinin Krizi ve George W. Bush’un Yeni Ekonomisi” A. FREEMAN ve B. KAGARLITSKY, **Küreselleşmenin Krizi**, Çev: İbrahim YILDIZ ve Bahar KARA, Yordam Kitabevi, 1. Basım, İstanbul, s.110.

⁴⁰⁰ Joseph E. STIGLITZ (2006). **Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı**, Çev: Arzu TAŞÇIOĞLU ve Deniz VURAL, Plan B Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul, s.111.

⁴⁰¹ BATMAZ VE ÖZCAN (2007), ss.45-46.

⁴⁰² Burak BABACAN “Yoksullukla Mücadele” Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli <http://www.dersnotlari.net/arastirmayazilari/yoksulluk.htm> (10.12.2008).

küreselleşmenin yoksulluğa neden olduğu iddiasını savunmada da anahtar bir kavramdır. Özellikle de AGÜ’ler dışı açık bir ekonomik yapıya bürünmeleri nedeniyle dışsal şoklardan etkilenmektedirler.

Bunun yanında ‘dışa açıklık’ kavramı bazı araştırmalarca yoksulluğun giderilmesinde etkili olabilecek bir kavramdır. Ancak bu konuda oldukça tartışmalı bir durum vardır. Araştırmacılar “küreselleşmenin dışı açıklık olgusuyla birlikte yoksulluğun giderilmesinde etkili olduğu” görüşü anlamlı bulmamaktadırlar. Şu iki görüş buna karşıt sunulan görüşlerdir: “Küreselleşme, iktisadi anlamda insanların kayıp ve kazançlarındaki farklılaşmanın şiddetinin arttığı; ortaya çıkan nispi dengesizliğin daha da farkına varıldığı eko-siyasal bir süreçtir” görüşü ve Prebisch’in “serbest ticaret, az gelişmiş ülkelerin kalkınmalarını engelleyen önemli bir faktördür” tespiti. Araştırmacılar bu iki görüşten de hareketle, dışı açıklığın yoksulluğun şiddetini artırdığı tezini savunmaktadırlar. Ayrıca dışı açıklık çerçevesinde literatürde kabul gören “yoksullaştıran büyüme” terimi de buna paraleldir⁴⁰³.

✓ “Küreselleşmenin kurumları olan IMF, DB ve bu kurumların uygulattığı yapısal uyum programları yoksulluğu artırmıştır”

Küreselleşmenin yoksulluğa yol açtığını savunanların hemen hepsi küreselleşmenin IMF, DB politikaları ve yine bu kurumlarca uygulatılan yapısal uyum programları aracılığıyla (bunu birazdan bizim de detaylıca değineceğiz) yaptığını işaret etmektedir. Küreselleşmenin olumsuz etkileri üzerinde çalışan araştırmacılar, özellikle IMF ve DB gibi kuruluşların ülkelerin sosyo-ekonomik dengelerinde ciddi bozulmalara yol açtığı ve uygulattıkları politikaların gelişmiş ülkelerin lehine olduğu ve GOÜ’in ve AGÜ’ nün yoksullaşmasında önemli paylarının olduğunu belirtmektedirler⁴⁰⁴.

Demiral (2007)’ın şu ifadeleri küreselleşmeyle devletin etkisinin azalmasıyla da ilişkili olarak IMF ve yapısal uyum programlarının yoksulluğu artırdığını öne sürmesi bakımından ilginçtir: “Devletlerin sosyal devlet anlayışını terk ederek temel hizmetleri özel sektöre devretmesi ve bu alana ayırdığı bütçe payında azaltmaya giderek harcamalarda önceliği başka alanlara kaydırması özellikle toplumdaki düşük ve orta gelir grupları üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Enflasyonu düşürmek ve bütçe açıklarını kapatmak için uygulanan sıkı para ve maliye politikaları ile IMF’nin uyum

⁴⁰³ Bernur AÇIKGÖZ, vd. (2008). “Küreselleşme Kurgusuna Yönelik Hipotez Testleri: Yoksulluk Olgusu Üzerine Seçilmiş Ülkeler Deneyimi” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, c.1, ss.351-376. <http://iibf.sdu.edu.tr/dergi/files/2008-1-19.pdf> (01.02.2009).

⁴⁰⁴ ZENGİNGÖNÜL (2004), ss.174.

programları gelişmekte olan ülke ekonomilerine daralma, işsizlik oranında artış ve yoksulluk getirmiřtir⁴⁰⁵”. Bu durum yoksulluğun nedenlerini ortaya koyarken ‘lke-dışı nedenler’ başlığının da önemli argümanıdır. Bunun yanında bu kurumlar ve politikalar aracılığıyla ülke içi öğeler de yönlendirip kullanarak gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarını verimli kullanmasını engellediği gibi, yoksul aleyhine bir kaynak aktarımı sonucunu doğurduğu sonucuna varılmaktadır⁴⁰⁶. “Maksimum kr arayışı, 1980’lerin başındaki borç krizinden bu yana, devlet kurumlarının parçalanmasına, ekonomik sınırların alaşağı olmasına ve milyonlarca insanın yoksullaşmasına yol açan makro-ekonomik politikalarla yürütüldü” diyen Chossudovsky (1999) de IMF destekli reformların, çok sayıda tekil ülkede, ‘emek maliyetlerinin düzenlenmesi’ konusunda belirleyici rol oynadığını, ‘emek maliyetlerinin minimizasyonu’, aynı zamanda tüketiciler piyasalarının büyümesini sabote ettiğini; dünya nüfusunun büyük kesimlerinin makro-ekonomik reformların ağırlığı altında yoksullaşması, alım gücünde ciddi gerilemelere yol açtığını savunmaktadır⁴⁰⁷.

✓ “Küreselleşmenin ideolojisi olan Neo-liberalizm özellikleri nedeniyle artırmıştır”

Küreselleşmenin yoksulluğu artırdığını savunanlar, küreselleşmenin ideolojisi olarak kabul edilen ve son 25 yılda küreselleşme sürecine büyük bir ivme kazandıran neoliberalizmin özellikleri ve bunların etkilerinin de bu sürece büyük katkıları olduğunu öne sürerler. “Araştırmalarca bu süreçte devletin rolünün azaltılması, serbest piyasaların hakimiyeti, finansal liberasyon, hızlı teknolojik değişim gibi gelişmeleri yoksulluğun yaygınlaşmasıyla ilişkilendirmekte ve dünyanın değişik yerlerinde geniş kitlelerin bu sürecin olumlu etkilerinden yararlanamadıklarına ve hızla marjinalleştiklerine dikkat ekmektedir⁴⁰⁸”.

Yoksulluğun nedenlerini incelerken ‘dışlanma’ kavramına da değinmiştik. Şimdi neoliberalizmi yoksullukla ilişkilendirirken de bu kavramı yeniden kullanacağız. Şenses (2003) bütün dünyada yaygınlaşan neoliberal ekonomi politikalarının da katkısıyla hızlanan küreselleşme sürecinin, birçok insana, bilgi ve iletişim teknolojileri başta

⁴⁰⁵ DEMİRAL, vd. (2007), s.7.

⁴⁰⁶ Ahmet SALTİK (2003). “Kreselleştirmenin Acımasız, Bilinçli Silahı: “Yoksullaştırma” ve Halk Sağlığı”, “Yoksulluk ve Sağlık” Deniz Feneri Derneği Yay., Ed: Ahmet Emre BİLGİLİ, İbrahim ALTAN, Cilt:3, İstanbul, s.346.

⁴⁰⁷ CHOSSUDOVSKY (1999), ss.16-17.

⁴⁰⁸ Fikret ŞENSES (2004b). Yoksulluğun Küreselleşmesi mi? Küreselleşmenin Yoksulluğu mu? Toplum ve Hekim Dergisi,Cilt 19, Sayı 1, s.16., http://www.turkhemsirelerderneği.org.tr/uploadimg/pdf/th_yoksullugun_kuresellesmesimi_kuresellesmenin_yoksullugumu.pdf (12.12.2008).

olmak üzere, kuşkusuz büyük yararlar sağlarken gerek gelişmiş gerek gelişmekte olan ülkelerde çok daha büyük kitlelerin bu süreçten dışlanmasına ve giderek marjinalleşmesine neden olmaktadır⁴⁰⁹ diyerek neoliberalizmin bu etkisinin de bir yoksulluk nedeni olduğuna işaret etmektedir.

Yine Şenses (2003)'e göre neoliberal küreselleşme döneminde gelir dağılımının gerek ülke grupları gerekse ülkeler içinde bozulduğu ve yoksulluğun artarak kaygı verici boyutlara ulaştığını göstermektedir. “Nüfusun en düşük gelirli beşte birlik kısmının toplam gelir veya tüketim içindeki payı Brezilya ve Botswana’da % 2,2, Honduras ve Güney Afrika’da % 2,0, Sierra Leone’de ise % 1,1 gibi çok düşük seviyelerdedir. Yoksulluk ise başta Güney Sahra ülkeleri olmak üzere birçok gelişmekte olan ülkede nüfusun önemli bir kesimini etkisi altına almıştır. Yoksulluk, Nijerya’da % 70,2, Zambiya’da % 63,7, Madagaskar’da % 49,1 ve Gana’da % 44,8 gibi çok yüksek oranlara ulaşmıştır. Son yıllarda yüksek büyüme performanslarıyla dikkatleri üzerine çeken Hindistan’da ve özellikle Çin’de dahi eşitsizliklerin giderek arttığı gözlenmektedir. Her iki ülkede hızlı büyümenin, kırsal kesimde yaşayan geniş kitlelere ulaşmadığına dikkat çekilmektedir⁴¹⁰”.

✓ “Küreselleşme gelişmiş ülkelere dayatılan bir ideoloji olduğu için baştan adaletsizdir ve sadece gelişmiş ülkelere yarar sağlamakta, gelişmemiş ülkelere başta yoksulluk olmak üzere çok sayıda sorunu doğurmaktadır”

Küreselleşmenin sadece gelişmiş ülkelere yarar sağladığı, AGÜ’ler başta olmak üzere diğer ülkelere zararları olduğu ve bu zararlardan biri olarak da yoksulluğun arttığı iddiası, küreselleşme yoksulluğa neden olmuştur, savını savunanların temel iddialarından birisidir. Bu yönde görüşü savunanlara göre küreselleşme süreci, zengin ve yoksul ülkeler arasındaki farklılığı derinleştirerek artırmaktadır. BM’nin İGR’na göre en yoksul ülkeye kıyasla en zengin ülkede kişi başına düşen ortalama gelir 1985 yılında 76 kat iken, bu oran, 1997 yılında 228 kata yükselmiştir⁴¹¹. Acar (2009) da ülkelerin küreselleşmeden yararlanıp yararlanamama durumları temelinde değerlendirilmesi gerektiğine değinir ve küreselleşmeden yeterince yararlanamayan ülkelere yoksulluğun yükselen bir grafik seyredeceğini ileri sürer⁴¹².

⁴⁰⁹ ŞENSES (2003), s.321.

⁴¹⁰ ŞENSES (2004a), s.17.

⁴¹¹ DEMİRAL vd. (2007), s.7.

⁴¹² Mustafa ACAR (2009). **Düzeltilici ve Özgürleştirici Bir Süreç Olarak Küreselleşme**, Orion Yayınevi, İstanbul, s.82.

Sadece gelişmiş ülkelerin bu süreçten fayda sağladığını iddia edenler genellikle 'büyüme' oranlarını referans göstermektedirler. Onlara göre artan ekonomik küreselleşmenin dünya ekonomisinde adaletli bir büyüme yaratmadığı çok açıktır. Örneğin "1980-1996 yılları arasında sadece 33 ülke toplam ulusal üretimdeki büyümeyi yıllık %3 oranında tutabilmiştir. Buna karşın 80 ülke büyüme oranlarında on yıl veya daha uzun bir zaman dilimine göre gerilemeler kaydetmiştir. 1980-1997 yılları arasında ise sadece 20 ülke ortalama olarak %4'ün üzerinde bir ekonomik büyüme gerçekleştirirken, 79 ülke %3'ün altında kalmış ve 59 ülke negatif büyüme gerçekleştirmiş, yani ekonomik olarak küçülmüştür⁴¹³".

Gelişmiş ülkeler bu süreçten fayda sağlamalarının yanında kendi çıkarlarına uygun politikaları da süreçten yararlanamayan yani gelişmemiş ülkelere dayatabilir. Bu görüşü destekleyen bir veri şu bilgidir: "1960'ta, Tanzanya'nın, bir Amerikan traktörüne karşılık 200 çuval kahve vermesi gerekirken, 30 yıl sonra bu miktar 600 çuvaldan daha fazlasına çıkmıştır⁴¹⁴". Ayrıca günümüzde yoksullukla mücadele alanında uygulanan politikalar da bu noktaya yakından ilişkilidir. Bazılarına göre gelişmiş ülkelerin yoksullukla mücadele politikaları bir teoriğin ötesine girmemektedir⁴¹⁵.

Bazı araştırmacılar da sadece gelişmiş ülkelere katkı sağlayan küreselleşmenin, kendisine katılan ve serbestleşmeyi seçmiş tüm katılımcılara ve bunlar arasında özellikle yeni endüstrileşenlere fayda sağlarken, kendisine katılmayı reddedenleri, arkada bırakarak cezalandırmakta⁴¹⁶ olduğunu iddia etmektedir. Bu durumu teyit eden bir bilgi IMF'nin belli başlı ekonomilerde 1980-2006 yılları arasında GSMH'nin seyrini gösteren aşağıdaki Tablo 4.3 incelendiğinde görülmektedir. Tabloda 1980 döneminde Gelişmiş ülkelerde yüzde olarak GSMH artış % 0,9; 1990 döneminde ise % 3,1 olarak gözükmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise 1980'de 4,0 iken 1990 döneminde 2,'e gerilemiştir. Yani küreselleşmenin ivme kazandığı dönemde GSMH oranları gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ters bir eğilim sergilemiştir. Gelişmekte olan ülkeler 1990-2000 yılları arasında ortalama %3.07 büyüme kaydederken, gelişmiş ülkeler %4.48

---

⁴¹³ DEMİRAL vd. (2007), s.7.

⁴¹⁴ <http://www.marxist.com/languages/turkish/kuresellesme.html> (1.02.2009).

⁴¹⁵ Mehmet DİKKAYA ve Deniz ÖZYAKIŞIR (2007). "Küreselleşme Ve Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) Bağlamında Yoksulluk Sorununun Eleştirel Bir Değerlendirmesi, s.8, www.denizozyakisir.com/pdf/bildiri.doc 01.02.2009).

⁴¹⁶ ZENGİNGÖNÜL (2004), ss.173-174.

büyüme kaydetmiştir. 2000-2006 yılları arasında gelişmiş ülkeler ortalama %2.9, gelişmekte olan ülkeler ise ortalama %7.5 büyümüşür⁴¹⁷.

Tablo 4.3: Belli Başlı Ekonomilerde GSMH Artışları (1980-2006)

	1980		1990		2000		2006	
	Gsmh (Milyar \$)	Gsmh Artışı \$	Gsmh (Milyar \$)	Gsmh Artışı \$	Gsmh (Milyar \$)	Gsmh Artışı \$	Gsmh (Milyar \$)	Gsmh Artışı \$
Dünya	11.775	2.1	22.797	2.9	31.759	4.8	48.144	5.4
Gelişmiş Ülkeler	8.153	0.9	17.629	3.1	25.407	4.0	35.817	3.1
Gelişmekte Olan Ülkeler	3.621	4.0	5.167	2.8	6.351	6.0	12.317	7.9
Yeni Sanayileşen Asya Ülk.	146	3.7	542	7.4	1.094	7.9	1.565	5.3

Kaynak : Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. Hazine Başkanlığı (2007). “Küreselleşme Sürecinde Dünya ve Türkiye Ekonomisinde Sektörel Yapıda Dönüşüm Üzerine Bir İnceleme” s.1., http://www.vakifbank.com.tr/dokumanlar/earastirma/Kuresellesme_Surecinde_Dunya.pdf (20.09.2008).

Tablo 4.4’de ise Gelişmekte olan ülkelerin 1980- 1990 yıllarında düşük büyüme hızı 2000’li yılların başından 2006 yılına kadar güçlü bir büyüme trendine girmiş olduğunu ve dünya GSMH’ paylarını artırmayı sürdürdüğü görülmektedir. Buna keza 1990 yılında gelişmiş ülkelerin global GSMH içindeki payı %77,3 iken, 2006 yılında %74,4’e gerilemiştir.

Tablo 4.4: Bazı Ülke Gruplarının Dünya GSMH’deki Payları (1980-2006)

	1980	1990	2000	2006
Gelişmiş Ülkeler	69,2	77,3	80,0	74,4
G- 7 Ülkeleri	56,3	62,9	66,1	58,6
Gelişmekte Olan Ülkeler	30,8	22,7	20,0	25,6
Yeni Sanayileşen Asya Ülkeleri	1,24	2,4	3,4	3,3

Kaynak: Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. Hazine Başkanlığı (2007), s.2

⁴¹⁷ Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. Hazine Başkanlığı (2007), s.1.

✓ “Küreselleşmenin getirdiği değişiklikler ile yeni bir düzen ve toplumsal yapı kurulmuş, yoksullar bu yapıdan olumsuz etkilendiği için yoksullukları daha da keskinleşmiştir”

Küreselleşme yeni bir düzen yeni bir toplumsal yapıyı beraberinde getirmiştir ve bu düzenin kaybedenleri yoksullardır savı da önemli bir sayıda araştırmacı için temel bir dayanaktır. Ayrıca bu yeni kurulan düzende yoksullar yer almamakta, daha doğrusu yer alması planlanmayan bir kitleyi oluşturmaktadır. Örneğin Pogge (2006), küresel ekonomik gelişmenin faydalarının büyük bir kısmının en zengin ülkelere gitmesine imkân veren son derece adaletsiz bir küresel ekonomik düzen olduğunu savunmaktadır. Yeni küresel ekonomik düzenin niye yoksullar için bu denli ağır olduğunun açıklamasını yapan Pogge, temsilciler için “uluslararası müzakerelerde küresel yoksulların çıkarlarını kendi görev alanları içinde saymamaktadır” demektedir⁴¹⁸. Bunun yanında 1980’lerden beri ekonominin, istihdam koşullarının, küreselleşmenin getirdiği yeni katmanlaşma, pek çok alanda değişiklikler getirmiş sosyal politikalar da bundan köklü biçimde etkilenmiştir⁴¹⁹.

Küreselleşme ve eğitim konusunu inceleyen bazı araştırmacılara göre de, küreselleşme aslında bir insan tipi yaratmıştır. Bu açıdan da yoksullar, küreselleşmenin yarattığı insan tipinde olmayan kişilerdir ve yoksulluklarının nedeni de budur. Bu yönde görüşü savunanlar, küreselleşmenin getirdiği yoksullukla mücadele için eğitime büyük önem vermekteler ve eğitim sayesinde, insanların, küreselleşmenin istediği formata büründürülmesini savunmaktadırlar. Bu görüştekilere göre küreselleşmenin getirdiği yoksullukla mücadelenin anahtarları da burada saklıdır⁴²⁰.

Konunun bundan sonraki bölümü ‘küreselleşme yoksulluğa neden olmuştur’ konusunu tartışırken sıkça değinilen IMF ve DB, yapısal uyum programları, yeni yoksulluk, işsizlik ve eşitsizlik’ kavramları üzerinde gidecek ve bu kavramların küreselleşmenin yoksulluğa yol açtığı iddialarındaki yerleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

---

⁴¹⁸ POGGE (2006), ss.32-33.

⁴¹⁹ Ayşe BUĞRA ve Çağlar KEYDER (2003). “Yeni Yoksulluk ve Türkiye’nin Değişen Refah Rejimi” Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) İçin Hazırlanan Proje Raporu, Ankara,s.21. http://www.undp.org.tr/publicationsDocuments/new_poverty.pdf (20.01.2009).

⁴²⁰ <http://yetiskinegitimi.net/son-haberler/kuresellesme-ve-yetiskin-egitimi.html> (01.02.2009).

4.1.1.1. Yapısal Uyum Programları, Bretton Woods Kuruluşları ve Yoksulluk İlişkisi

Küreselleşmeyle birlikte yoksulluğun arttığını savunanların hemen hepsi, küreselleşmenin nasıl yoksulluğa yol açtığını açıklarken IMF ve DB ile yine bu kurumların AGÜ'lere uygulattıkları yapısal uyum programlarına değinmektedir. Yapısal uyum programları ve DB ile IMF'den oluşan kuruluşların küreselleşen yoksullukla ilişkisi ise olumsuz bir temelden alınmaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte yoksulluğun arttığını savunanlara göre IMF, DB ve bu iki kurumun AGÜ'lerde uygulattıkları yapısal uyum programları yoksulluğu aşırı bir biçimde artırmıştır. Örneğin bu yönde bir görüşe sahip olan Chossudovsky (1999)'e göre 1980'lerin başından bu yana IMF ve DB tarafından gelişmekte olan ülkelere (dış borçlarının yeniden görüşülmesinin bir koşulu olarak) dayatılan 'makro-ekonomik istikrar ve 'yapısal uyum' programları yüz milyonlarca insanın yoksullaşmasına yol açmıştır⁴²¹. Bello ve Malig (2008) de "Yapısal Uyum Programları hemen her yerde durgunluğu kurumsallaştırmış, yoksulluğu artırmıştır" demektedir⁴²². Bazılarına göre ise günümüzdeki yoksulluğun küresel boyutunun yanında 'küresel yoksulluk' olarak adlandırılmasının dahi temelinde bu kurumlar vardır ve bu kurumların varlığı nedeniyle küreselleşen bir yoksulluğun varlığından söz etmek mümkündür⁴²³.

Şenses (2003) de AGÜ'de artan yoksulluğun bir yandan Bretton Woods Kuruluşları'nın güdümünde uygulanan politikalarla ilişkilendirilirken diğer yandan yoksulluk gündeminin belirlenmesinde bu kuruluşların özellikle son on yılda giderek ön plana çıktığını söylemektedir⁴²⁴. Küreselleşmeyle birlikte gelişen yapısal uyum politikaları, son 20 yılda gelir dağılımı ve yoksullukla ilgili çok daha derinleşen sorunların temel belirleyicisi olarak kabul edilmektedir⁴²⁵.

4.1.1.2. Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluk İlişkisi

Yapısal uyum programlarının AGÜ'ler için yoksulluğu nasıl getirdiğini ortaya koymadan önce yapısal uyum programlarının ne olduğunu ve neyi amaçladığını incelemek gerekir. Yapısal uyum programlarını, Soyak (2004)'a göre uluslararası

⁴²¹ CHOSSUDOVSKY (1999), s.37.

⁴²² BELLO ve MALIG (2008), s.111.

⁴²³ DİKKAYA ve ÖZYAKIŞIR (2007), s.10.

⁴²⁴ ŞENSES (2003), s.51.

⁴²⁵ Alkan SOYAK (2004). "Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluk İlişkisi Üzerine bir Değerlendirme" *Bilim ve Ütopya Dergisi*, Sayı:125, ss.36-45., [http://mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/alkan-soyak\(yapısal.uyum-yoksulluk\).pdf](http://mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/alkan-soyak(yapısal.uyum-yoksulluk).pdf) (10.11.2008).

finansal kuruluşlar tarafından verilecek finansal yardımların koşulu olarak ülkelere dayatılan serbest piyasa yönelimli ekonomi politikaları seti olarak tanımlamak mümkündür⁴²⁶. IMF ve DB güdümünde uygulamaya konan istikrar ve yapısal uyum programları her yerde ortak amaçları hedeflediğini belirten Şenses (2003) de bu ortak amaçları piyasa yanlısı dışa açık modelin bir gereği olarak ithalat liberasyonu, reel ücretler üzerinde denetim, finansal liberasyon, kamu işletmelerinin özelleştirilmesi ve genel olarak devletin küçültülmesi yanında daraltıcı para ve maliye politikaları ve sosyal harcamaların kısılması sayar⁴²⁷.

Yapısal uyum programları ile yoksulluk arasındaki ilişki özellikle de AGÜ'deki araştırmacılar için önde gelen bir araştırma alanıdır. Özellikle de AGÜ'lerdeki yoksulluk sorununu araştıranların yoğun ilgisi vardır. Hatta kimi zaman yoksulluk araştırmalarında yoksulluğun nedenlerini ortaya koyanların sadece yapısal uyum programlarına yöneldikleri görülmektedir. “Küreselleşmenin AGÜ'yü etkileme sürecinde en önde gelen etken, kuşkusuz uluslararası kuruluşlar güdümünde uygulamaya konan ve ekonomik yaşamın hemen her alanında kapsamlı ve köklü etkiler yaratan neoliberal yapısal uyum programları olmuştur” diyen Şenses (2003), yapısal uyum programlarına değindiği bir çalışmada, aslında yapısal uyum programlarının yoksullukla ilişkisini incelediği bölümün, bir ölçüde, küreselleşme sürecinin AGÜ' deki yoksulluk üzerindeki etkileri olarak da değerlendirilebileceğini söyler⁴²⁸. Yine Şenses, “yoksulluk tartışmalarının son on beş yılda ağırlıkla, yapısal uyum programlarının değişik ülkeler üzerinde odaklandığı görülmektedir” diyerek yapısal uyum programlarının yoksullukla ne kadar yakından bir ilişkisi olduğunu vurgulamaya çalışmaktadır. Ancak Şenses (2003)'e göre yapısal uyum programlarının yoksulluk üzerindeki etkilerinin belirlenmesinde ve bu açıdan ülke deneyimlerinin kıyaslanmasında çeşitli güçlüklerle karşılaşılmaktadır. “Bu güçlükler 5 ana başlık altında toplanabilir⁴²⁹:

- “Yapısal uyum programlarının yoksulluk ve gelir dağılımı üzerindeki etkilerini saptayabilmenin önündeki en temel engellerden birisi, sağlıklı veri kaynaklarına ulaşma güçlüklerinden kaynaklanmaktadır.

---

⁴²⁶ SOYAK (2004), ss.36-45.

⁴²⁷ ŞENSES (2003), s.17.

⁴²⁸ ŞENSES (2003), s.184.

⁴²⁹ ŞENSES (2003), ss.183-188.

➤ Yapısal uyum programlarının yoksulluk üzerindeki etkileri tartışılırken en başta dikkate alınması gereken sorulardan birisi, yapısal uyum programları uygulanmamış olsaydı ortaya çıkacak durumla ilgilidir. Yapısal uyum politikaları öncesinde uygulanan politikalara ilişkin de veriler bulunmamaktadır.

➤ Yapısal uyum programlarının etkilerini diğer etmenlerden ayırıştırma güçlükleri bu programların yoksulluk üzerindeki etkilerinin belirlenmesinde karşılaşılan bir diğer engeldir. Bu bağlamda karşılaşılan en büyük engel, orta ve uzun döneme yönelik uygulanan bu politikaların etkisini, birçok durumda aynı dönemde uygulanan kısa dönem istikrar politikalarının ve kimi dışsal etmenlerin etkisinden ayırıştırma güçlüklerinden kaynaklanmaktadır. Türkiye’de de, yapısal uyum döneminde yaşanan siyasi istikrarsızlık nedeniyle, özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde çok sayıda insanın bölge içinde ve bölge dışında değişik yerleşim yerlerine göç etmek zorunda kalması, bu insanlar arasındaki yoksulluk açısından yapısal uyum politikalarıyla göçün etkilerini birbirinden ayırştırmayı güçleştirmektedir.

➤ Yapısal uyum programlarının yoksulluk üzerindeki etkilerinin belirlenmesinde karşılaşılan bir diğer güçlük, bu programların değişik sektörler, bölgeler ve yerleşim yerleri üzerindeki ve zaman içindeki etkilerinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Yapısal uyum deneyimi görece iyi olan ülkeler olabileceği gibi, aynı ülke içinde farklı bölgeler aynı süreçten farklı ölçülerde etkilenmiş olabilir.

➤ Yapısal uyum programlarının yoksulluk üzerindeki etkilerinin belirlenmesinde karşılaşılan bir diğer güçlük de, değişik ülkelerde uygulanan yapısal uyum programlarının, birbirlerine ana hatlarıyla büyük benzerlik göstermesine karşın uygulanış biçim ve şiddeti ve uygulamaların yoksulluk sonuçları açısından kolay genellemelere gidilemeyecek ölçülerde çeşitlilik göstermesidir”.

IMF ve DB tarafından AGÜ'lere dayatılan bu yapısal uyum programlarının dünyanın pek çok bölgesinde yoksulluğu artırdığı düşüncesi oldukça kabul gören ve özellikle de AGÜ aydınlarınca rağbet edilen bir konudur. Burada bir de IMF ve DB ilişkisi oldukça önemlidir. Çünkü bu programlar, bu kurum politikalarınca uygulatılmıştır. Alkan, “IMF ve Dünya Bankası’nın son dönemlerde iyice su yüzüne çıkan yoksullukla mücadele anlayışında ise nedenlerle sonuçlar yer değiştirmekte, yoksulluğun nedenleri iktisadi krizler, savaşlar, doğal afetler ve bulaşıcı hastalıklara bağlanmaktadır” diyerek yine bu kurumların yoksulluk yazınında da bulunması çelişmesine işaret etmektedir. Ayrıca Alkan’a göre küreselleşme süreciyle birlikte yapısal

uyum programlarının son 20 yıllık uygulaması sonucunda bazı ülkelerde ortaya çıkan yoksullukla bağlantılı etkilerini şu şekilde sıralamak mümkündür⁴³⁰:

- “Büyük ölçekli işten çıkartmalar neticesinde kamu sektöründe kitlesel işsizliğin ortaya çıkması
- Arızı, esnek ve düşük ücretli yeni tip işlerde artış
- Sendikaların faaliyetlerinin zayıflaması ve istihdam standartlarının tedrici olarak aşınması
- Ücretsiz ve erişilebilir kamu hizmetlerinin azalması ve devletin sosyal rolünün zayıflatılması
- Sosyal programlara yönelik bütçelerin kesilmesi ve kamu sektörlerinin özelleştirilmesi
- Çevrenin ve doğanın bozulması”.

Yapısal uyum programları yoksulluğa nasıl yol açtığı sorusunun yanıtları arasında yapısal uyum programlarının işgücüne etkisi ve bunun da yoksulluğu artırması bağlantısı önemlidir. Şenses (2003), yapısal uyum programları sırasında AGÜ işgücü piyasalarında yaşanan yeniden yapılanma sürecinin en önemli etkilerinden birisinin, özelleştirme ve devletin küçülmesi politikaları sonucunda kamu kesiminde, başta düşük ücretle çalışanlar olmak üzere, çok sayıda insanın işini kaybetmesi ve ‘açık’ işsizliğin alışılmadık ölçülerde artması olduğunu söylemektedir⁴³¹. Küreselleşmenin işgücüne olumsuz etkileri konusunda araştırmacılarca söz edilen ‘işgücünün esnekleşmesi’ de bu konuyla yakından ilişkilidir. Yapısal uyum programlarıyla üretimin ve istihdamın küresel ölçekte yeniden yapılanmasına koşut olarak, bu piyasaların, değişik ülkelerde ve sektörlerde farklı derecelerde olmak üzere esnekleşmesi yoluyla ortaya çıkmıştır.⁴³².

Yine Şenses (2003)’in aktardığı ve Türkiye’ye de oldukça uyan bir tespite göre yapısal uyum programları uygulayan ülkelerde üretim yapısı ve istihdamdaki gelişmeler, istihdamın enformelleşmesine ve yer yer yüksek ücretlere rastlansa da, işgücü piyasasıyla zayıf bağları olan ve çoğu kez ücretli tatil, sağlık ve işsizlik sigortası

---

⁴³⁰ SOYAK (2004), ss.36-45.

⁴³¹ ŞENSES (2003), s.191.

⁴³² ŞENSES (2003), s.193.

ve emeklilik gibi sosyal haklardan mahrum olan bir çalışanlar grubunun oluşmasına yol açmıştır⁴³³.

4.1.1.3. IMF, Dünya Bankası, DTÖ ve Yoksulluk İlişkisi

Küreselleşme sürecinde önemli rolleri olan ve kendilerinden küreselleşme kurumları olarak da söz edilen IMF ve DB ve DTÖ'den oluşan Bretton Woods üçlüsü 'küreselleşme yoksulluğu artırmıştır' tezini savunanlar tarafından küreselleşmenin yoksulluğu artırmasında da rolleri olan kuruluşlar olarak değerlendirilmektedir.

Bu kurumların işleyişinin özünde neoliberal politikaların büyük yeri olduğu bilinmektedir. İşleyişinin yanında bu kurumlar çok sayıda AGÜ'ye temel olarak neoliberal politikaları hâkim kılma anlayışında politikalar uygulattılar. Örneğin DB, 1980'li yılların başlarından itibaren birçok ülkede uygulamaya koyduğu yapısal uyum programları aracılığıyla neoliberal politikaların yaygınlaşmasında önemli bir rol üstlendi⁴³⁴. Yoksulluğa yol açması bakımından da Bretton Woods kuruluşlarının neoliberal temeli önemlidir. Şenses (2003)'in savunduğu bir görüşe göre küreselleşme söyleminin az gelişmiş ülke bağlamında odak noktasını oluşturan neoliberal yapısal uyum politikalarının da eskiden var olan sistematik unsur ve eğilimlerin hızlanarak sürmesine ve yoksulluğun ve daha genel anlamda sosyal kutuplaşmanın artmasına katkıda bulunduğu görülmüştür⁴³⁵. IMF ve DB'nin birlikte ekonomik büyüme için önerdiği neo-liberal politikalar, bir görüşe göre de "modernleşmenin düşünsel ve sosyolojik evrelerinden geçmemiş, daha çok yerel ve geleneksel düşünce ve tutumlarla kurumsal yapılanmalarını oluşturmuş ülkelerin kurumsal yapılarında negatif etki yaratıp; üretim, iş bölümü ve paylaşım alanlarında kaotik bir durum oluşturmuştur. Bu da mülkiyet ve gelir dağılımının daha da bozulmasına yol açtığından, ekonomik büyümeden büyük kitleler hak ettiği payı alamamış, dolayısıyla yoksulluk düzeyleri artmıştır⁴³⁶".

Bu kuruluşlar uygulattıkları yapısal uyum programları ile az gelişmiş ülkelerin ekonomilerine büyük devletler lehine müdahale etmekle suçlanmaktadır. Nitekim yapısal uyum programları da bu şekilde uygulanmıştır. Chossudovsky (1999)'e göre ülkelerin borçlu olması sayesinde Bretton Woods kuruluşları onları, kredi anlaşmalarına eklenen 'kredi alma koşulları' aracılığıyla, makro-ekonomik politikalarını resmi ve

⁴³³ ŞENSES (2003), s.195.

⁴³⁴ ŞENSES (2003), s.39.

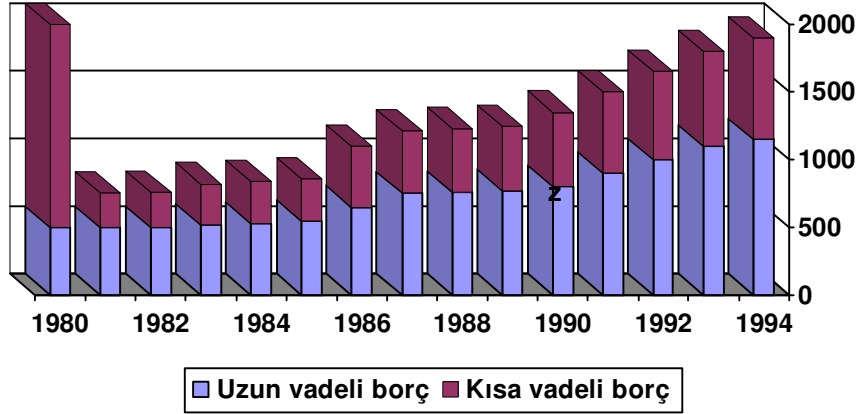
⁴³⁵ ŞENSES (2003), s.216.

⁴³⁶ AÇIKGÖZ ve KARAGÜL (2007), s.202

ticari kredi kuruluşlarının çıkarları doğrultusunda ‘uygun bir şekilde’ yeniden belirlemeye zorlayabildi. “Şekil 3.3’de görüleceği gibi Gelişmekte olan ülkelerin borç yükü 1980’lerin başından bu yana kredi kuruluşları tarafından ortaya atılan çeşitli yeniden takvimlendirme, yeniden yapılandırma ve borç değiştirme şemalarına rağmen düzenli şekilde artış göstermektedir. Gerçekte, bu prosedürler, IMF ve DB’nin uygulanan politikalar çerçevesinde (yapısal uyum programı) verdiği kredilerle birleştiğinde, faizlerin zamanında ödenmesini güvence altına alırken, gelişmekte olan ülkelerin ödenmemiş borçlarının büyümesine yol açtı⁴³⁷”.

Şekil 3.3: Gelişmekte Olan Ülkelerin Dış Borçları

Kaynak: Michel CHOSSUDOVSKY (1999). **Yoksulluğun Küreselleşmesi- IMF ve Dünya Bankası Reformlarının İçyüzü**, Çev: Neşenur DOMANIÇ, Çivi Yazıları, İstanbul, s.55. X: Milyar ABD Doları, Y:Yıl

Günümüzde yoksulluk konusunda odak haline gelmiş ve yoksulluk çalışmaları dikkatle izlenen kuruluşlar arasında yine hiç kuşkusuz bu kurumlar vardır. Bu oldukça çelişkili bir durum olmakla birlikte, günümüzde yoksulluğun nedenleri arasında başı çeken bu kurumların yoksulluk incelemesi ve çözümü safhasında da etkin olması konusu oldukça eleştiriye maruz kalan bir konudur. Kendileri kadar bu kurumların yoksulluk anlayışları da oldukça tartışmalıdır. Örneğin bu kurumların yoksulluğu incelerken özellikle de yoksulluğun nedenlerini ortaya koyarken bilimsel olmadığı, yaklaşımının neoliberal yaklaşımlarının ayrılmaz bir parçası olduğu, onlarla büyük tutarlılık gösterdiği ve bu kuruluşların geleneksel amaçlarını desteklediği ifade edilmektedir⁴³⁸. Nitekim IMF ve DB’nin içinde bulunduğu uluslararası kuruluşlara göre

⁴³⁷ CHOSSUDOVSKY (1999), s.53.

⁴³⁸ ŞENSES (2003), ss., 51-52.

yoksulluk, bir durum değil, dinamik süreç olarak ele alınmakta bu da doğrudan yoksullukla ilgili politikaları etkilemektedir⁴³⁹.

Kimilerine göre bu kurumların yoksulluk çalışmaları mevcut sorunu gözler önüne sermekten başka bir işe yaramamakta iken⁴⁴⁰ kimilerine göre de bu ilginin nedeni de bu kurumların amaçlarını gerçekleştirmeleri yönünde, önlerindeki bir engeli kontrollerine almak olduğu ifade edilmektedir. Buna paralel olarak da DB gibi kurumların yoksulluk araştırmaları da ‘gelişme kaydediliyor’, ‘yoksulluk azalıyor’ şeklinde gösterecek şekilde ortaya konulmaktadır⁴⁴¹. Bunun yanında bu kurumların yoksulluğu azaltma reçeteleri olarak sunduğu programların yoksulları yoksul olmaktan kurtarmaktan ziyade sadece yoksulların açlıktan ölmelerinin önüne geçmek olduğu ifade edilmektedir⁴⁴². Bu kurumların ülkelere yönelik politikaları görünüşte ülkelerin büyümelerine katkıda bulunmaya yöneliktir. Ancak büyüme kavramının kendisi dahi yoksullukla yakından ilişkilidir. Nitekim Bauman (2006), yoksulluklar, gerileme ve durgunlukla pekişip, ekonomik büyümeyle artar⁴⁴³ diyerek politikaları eleştirmektedir.

Dünya Bankası’nın zaman içine yayılan yoksullukla ilgili politikaları izlendiğinde görülecektir ki her on yıl bir farklılaşma olmuştur. Bu farklılaşmalar DB’nin yoksullukla mücadele programlarında daha da açıktır. “1960’lı yıllarda birçok kalkınma iktisatçısına göre, yoksulluğun azaltılmasında en iyi yol geliştirmekte olan ülkelerin sanayileşmesini hızlandırmak ve altyapıya daha çok yatırım yapmak olmuştur. 1970’li yıllarda kırsal gelişmeye daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. 1980’lerde ise durum tamamen farklılaşmıştır. Çünkü birçok geliştirmekte olan ülke artan borç ve azalan döviz gelirleriyle birlikte önemli makro ekonomik sorunlarla karşı karşıya gelmiştir. Bunun sonucunda Bankanın ağırlıklı olarak ilgisi yoksullukla mücadeleden çok makro ekonomik dengenin sağlanmasına kaymıştır. Böylece piyasanın rolünün artırılması ve kamunun ekonomik ağırlığının azaltılması gibi neo-liberal politikalara dayalı ekonomik reform programları aktif bir şekilde desteklenmeye başlanmıştır. Dünya Bankası’nın IMF ile birlikte yürüttüğü bu programların etkileri konusundaki tartışmalar hala devam

---

⁴³⁹ Selim ÇOŞKUN ve Münir TİRELİ (2007). “AB, Dünya Bankası ve UNDP Bağlamında Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları” *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim, Çanakkale*, s.193.

⁴⁴⁰ DİKKAYA ve ÖZYAKIŞIR (2007), ss.10-11.

⁴⁴¹ POGGE (2006), s.16.

⁴⁴² Yasemin ÖZDEK (2002). “Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kısacasında İnsan Hakları” http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=287 (05.12.2008).

⁴⁴³ Zygmunt BAUMAN (2006). **Küreselleşme-Toplumsal Sonuçları**, Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, Cev: Abdullah YILMAZ, İstanbul, s.109.

etmektedir. 1990'lı yıllarda uluslararası ekonomik koşullar Bankayı, tekrar yoksullukla mücadeleyi ana gündem yapmaya yöneltmiştir⁴⁴⁴. 2000'lere gelinmesiyle birlikte de DB, küresel yoksullukla mücadeleye daha fazla önem vermeye başlamış. 2000'lerde DB'nin yoksulluk politikalarında da önemli farklılaşmalar olduğu görülmüştür. Bunda önemli bir pay da DB'nin yoksulluğu artırdığı iddialarının önemli rolü olduğudur.

Diğer iki kurum gibi gündemde olmasa da DTÖ'nün de yoksulluk üzerinde köklü etkileri olduğudur. Serbest ticaretin dayatma gayretinde olan DTÖ'nün AGÜ'lerde 'fakirleştiren büyüme'ye neden olduğu, bu ülkelerdeki gelir dağılımının daha da bozulmasına ve yoksulluğun artmasına yol açtığı kabul görür⁴⁴⁵. Tarımsal açıdan uyguladığı politikaların sadece gelişmiş ülkelerin lehine olduğu eleştiri de DTÖ ile ilgili bir iddiadır. Öztürk (2008)'e göre DTÖ'nün aldığı kararlar ve tarım ürünlerinin üretimi ve pazarlaması ile ilgili kararlar sanayileşmiş merkez ülkeleri çiftçilerinin gelirlerinin artmasına yol açmıştır. Ancak bu politikalar az gelişmiş ülkelerin çiftçilerinin zararına olmuş, onları daha da yoksullaştırmıştır. Bu karar ve uygulamalar kente göçe neden olurken önemli oranlarda da ücretli tarım işçileri oluşmuştur⁴⁴⁶.

DTÖ'nün bu yönde politikalar güttüğüne ilişkin olarak ünlü küreselleşme analisti Samir Amin'in şu ifadeleri de oldukça önemli ve DTÖ karşıtı iddiaları destekleyici bir tahlildir: "DTÖ ve savunucuları tarafından önerilen kapitalist pazar liberalizasyonu aracılığıyla modernleştirme, nihayet, bu iki bileşeni, mutlaka birleştirmeye bile girişmeksizin, yanyana getirmektedir: gıdanın küresel bir düzeyde çoğunlukla Kuzeye ama ihtimalen gelecekte Güneydeki bazı ceplere de yerleşmiş olan modern rekabetçi çiftçilerce üretilmesi; ve şimdiki üçüncü dünyanın üç milyar köylüsünün çoğunluğunun marjinalleştirilmesi, dışlanması ve daha da yoksullaştırılması ve nihayet belirli bir tür rezerv olarak saklanması. Yani modernleşme-öncesi ve etkinlik-egemen bir söylemi, kurbanlarını (ekolojik de dahil) maddi bir yoksullaşma hali içinde hayatta kalmaya iteleyen bir ekolojik-kültürel-rezerv politikaları kümesiyle birleştirmektedir. Bu durumda, bu iki bileşen birbirleriyle çelişmekten çok, birbirlerini tamamlamaktadırlar⁴⁴⁷".

---

⁴⁴⁴ UZUN (2003), s.159.

⁴⁴⁵ AÇIKGÖZ ve KARAGÜL (2007), s.204.

⁴⁴⁶ Şinasi ÖZTÜRK (2008). "Kırsal Yoksulluk ve Neo Liberal Ekonomi Politikaları" s.613., http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi5/sayi5pdf/ozturk_sinasi.pdf (10.12.2008).

⁴⁴⁷ Samir AMİN (2003). "Dünya Yoksulluğu, Yoksullaşma ve Sermaye Birikimi", http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=299 (10.10.2008).

Son olarak Şu bilgiyi de vermekte fayda olduğu kanaatini taŐıyorum. KũreselleŐmeyle birlikte yoksulluğun arttığı konusu, kũreselleŐme sũrecinde aktif rol oynayan bu kurumlarca da kabul edilmiştir. DB'nin 1990'da yayınladığı "Yoksulluk Raporu"nun bu aııdan önemi bũyũktũr. Çoğu kiŐiye göre artık DB, yoksulluğu görmezden gelememeye baŐlamıŐtır⁴⁴⁸. Bundan başka kũreselleŐme-yoksulluk ilişkisinin incelendiği bir IMF raporunda kũreselleŐmenin fakir ũlkelerin iÇine yaramadığı ve finansal entegrasyonun, gelişmekte olan ũlkelerde ekonomik bũyũmeyi desteklediğini gösteren bir kanıt olmadığı belirtilmiŐti⁴⁴⁹. Aynı Şekilde İLO da 2003 raporunda kũreselleŐmenin işsizliği artırdığı ve gũnũmũzde, dũnyada işsizlik oranının rekor seviyeye yũkseldiĐi vurgulanmıŐtı⁴⁵⁰.

4.1.2. Yeni Yoksulluk Kavramı

KũreselleŐme sonucu artan yoksulluk, aslında önceki yoksulluk tũrlerinden farklıdır. KũreselleŐmenin getirdiği ve toplumun hemen tũm katmanlarına etki eden değişiklikler yoksulluk ũzerinde de etkili olmuş ve yoksulluğun da formasyonu değişmiştir. Pek çok araştırmacıya göre kũreselleŐmeyle birlikte 'yeni yoksulluk' ortaya çıkmıştır ve bu yeni yoksulluk önceki yoksulluktan önemli farklılıklara sahiptir. Tekrar ifade etmek gerekirse de bu 'yeni yoksulluk' kavramının ortaya çıkışı temel olarak yoksulluğun anlamında meydana gelen deĐiŐmeden kaynaklanmaktadır. (Araştırmacılar 'yeni' yoksullukla birlikte aslında 'yeni' kũreselleŐmenin olduğundan söz etmektedir. Bunlar yoksulluktaki değişimler ile kũreselleŐmedeki deĐiŐimlerdir. Ayrıca bu ikisi arasındaki ilişkinin de oldukça 'kompleks' olduğundan yani karmaşık bir ilişkinin olduğundan bahsedilmektedir⁴⁵¹). Bu değişim sonucu, Bauman (2006)'ın ifade ettiği gibi, yoksul olmak bir zamanlar anlamını işsiz olma durumundan alırken, bugũn yoksul olmak demek yeterince tũketemiyor olmayı ifade etmektedir⁴⁵².

KũreselleŐmenin yoksulluğun yapısında meydana getirdiği değişimler dışında, ortaya çıkıŐını sağlayan bir başka unsur da refah devleti modelinde meydana gelen değişme olmuştur. 1980'den itibaren başta Avrupa olmak ũzere refah devleti sarsıntıya

⁴⁴⁸ KÖSE ve BAHÇE (2007).

⁴⁴⁹ <http://www.ntvmsnbc.com/search/Redirect.asp?id=217682> (15.12.2008).

⁴⁵⁰ <http://www.ntvmsnbc.com/news/258680.asp> (15.12.2008).

⁴⁵¹ Emma AİSBETT, Ann HARRİSON and Alix PETERSON ZWANE (2005). "Globalization and Poverty: What is the Evidence?" Prepared for: Globalization: Prospects And Problems Conference in Honor of Jagdish Bhagwati's, January 28,30, 2005. p.30.,

<http://bear.cba.ufl.edu/dinopoulos/Bhagwati/PDF/Harrison.pdf> (01.02.2009).

⁴⁵² BAUMAN (2006), s.110.

uğramaya başlamıştır⁴⁵³. Keyder ve Buğra (2006)'nın ifadeleriyle, “İstihdamın güvensizleşmesi ve ayrıca eski sektörlerin küreselleşmeyle tasfiye edilmesi giderek büyüyen bir ‘yeni yoksulluk’ kategorisinin oluşmasına da yol açmış durumda. Çalışma yıllarının çoğunda sürekli iş bulamayacak, az veya çok düzeyde yoksulluk çekecek insanlardan oluşan ve de toplumdaki oranı itibariyle büyüme eğiliminde olan bir toplumsal katman söz konusudur⁴⁵⁴”.

Bu yeni yoksullukta ‘yeni’ olanlar ise artık yoksulluğun yoğun bir biçimde kentlerde görülmesi⁴⁵⁵, kadın ve çocukları daha fazla etkilemesi, çalışan ama yine de yoksulluk sınırından kurtulamayan insanların olması gibi özelliklerdir. İçinde bulunduğumuz dönemde kadın yoksulluğunun iyice tırmanması başlıca yoksulluk araştırma konularındandır. Küreselleşme sürecinin kadın yoksulluğunu etkilemesi ise şu iki açıdandır: “İlki, genel olarak sosyal refah devletinin bu süreçte aşınmasına bağlı olarak ‘kamu hizmeti’ alanının daralması sonucu, kadınların temel yapabilirliklerinin artırılmasında kamunun işlevinin yetersizleşmesidir. İkincisi ise, küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği yoksulluğun daha çok kadınlar üzerinde yoğunlaşmasından kaynaklanmaktadır⁴⁵⁶”. Aynı düşünceye paralel olarak Oktik (2008) de “globalleşme ile birlikte gelişmiş ülkelerde refah devletinin gerilemesiyle yoksulluk farklı bir görünüme bürünerek yeniden bireysel bir fenomen olarak değerlendirilmekte olup, daha çok kadın, çocuk, göçmen ve etnik temelli yaklaşımlar gündeme gelmektedir” demektedir⁴⁵⁷.

Kadın yoksulluğunun yanında çocuk yoksulluğu da ‘yeni yoksulluğu’ temsil eder. Özellikle de ülkemizde artan biçimde görülmeye başlayan çocuk yoksulluğunun kökeninin de ise uzmanlar sosyal güvensizlik olgusunun görüldüğünü belirtmektedirler. “Neoliberal küreselleşmeyle birlikte emek ile sosyoekonomik güvence arasındaki bağ zayıflarken, nesiller arası dayanışmaya ve toplumsal risklerin kolektif bir anlayışla karşılanmasına dayanan sosyal devletin sorgulanan bir kurum haline gelmesi, ailenin sosyal refah odağı rolünü yitirmesi, bireyin toplum ile kurduğu bağları zedelemekte, toplumsallığımızı tehdit etmektedir. Bu şartlar altında, yoksulluk günün ekonomik koşullarına bağlı, gelir yetersizliği ile açıklanabilecek geçici bir toplumsal sorun

⁴⁵³ GÜLENER ve KÖMÜRÇÜOĞLU (2007), ss.23-24.

⁴⁵⁴ Ayşe BUĞRA ve Çağlar KEYDER (2006). **Sosyal Politika Yazıları**, Der: Ayşe BUĞRA ve Çağlar Keyder, Çev: Burcu Yakut ÇAKAR ve Utku Barış BALABAN, İletişim Yayınları, İstanbul, s.8.

⁴⁵⁵ GÜLENER ve KÖMÜRÇÜOĞLU (2007), s.26.

⁴⁵⁶ Şansel ÖZPINAR ve Funda ÇONDUR (2007). Küreselleşme ve Kadın Yoksulluğu” *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim, Çanakkale*, s.487.

⁴⁵⁷ Nurgün OKTİK (2008). “Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar”, Der: Nurgün OKTİK, “Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları”, Yakın Kitabevi Yayınları,1. Baskı, İzmir, s.25.

olmaktan çıkmıştır. Yeni yoksulluk, sosyal güvenceden yoksun bireylerin, ekonomik, sosyal ve kültürel kaynaklara ulaşamaması ve toplum ile bağlarını gitgide yitirmesi sorunudur. Yani, çok boyutlu bir sosyal dışlanma sürecidir⁴⁵⁸.

Kentlerde, büyük şehirlerde getto denen bölgelerde (ülkemizde bu gecekonduya karşılık gelmektedir) yaşayan insan sayısının hızla artması bu ‘yeni yoksulluk’ kavramıyla açıklanmaktadır. Yine göç, bu yeni yoksulluk açısından oldukça önemli bir kuramsal temeldir. Küreselleşme öncesi insanların yaşadıkları yerlerde iş bulma imkânı olabilirken, küreselleşmenin köklü değişikliklerinin sosyal yapıyı zedelemesiyle bu artık mümkün olamamaktadır⁴⁵⁹. Gerçekten de günümüzde yoksul kesim içerisinde çalışan kesimin oranı yüksektir. Standing (2006)’e göre de geçmişin aksine, yoksulların yüksek bir oranını çalışan yoksullar oluşturmaktadır. Bazı ülkelerde, ortalama ücret resmi yoksulluk sınırına yakın seviyeye düşmüştür ve birçok hane, çalışan bir yetişkinin geliri ile yoksulluktan kaçamamaktadır⁴⁶⁰. Bu da küreselleşmenin yarattığı işgücü problemleriyle yakından ilişkilidir*. Ayrıca, demografik özellikler, işgücünün örgütlenmesindeki yetersizlik, kamusal sosyal harcamaların azaltılması, ekonomik krizler gibi nedenler çalışanları yoksullaştıran nedenlerdir⁴⁶¹. İşgücü piyasasında bugünlere gelen bu durum 70’lerde başlayan bir süreç sonucudur. İşgücü piyasasında 70’li yıllarda ortaya çıkmaya başlayan koşullar nedeniyle bir işte çalışmak ve gelir elde etmek çalışanları yoksulluktan kurtarmamaktadır. Çalışan yoksulluğu, bireyin çalıştığı halde temel gereksinimlerini karşılayacak düzeyde gelir elde edememesine karşılık gelmektedir⁴⁶².

Bazı araştırmacılar, 1990’ların başında, “kalkınan dünya ekonomisi”nde, sayıca azalacağına artan iki tür yoksul ortaya çıkmıştır. “Bir yanda, sayıları görece olarak

⁴⁵⁸<http://www.spf.boun.edu.tr/docs/Cocuk%20Yoksullugu%20Calisma%20Grubu%20kurulus%20bildirgesi.pdf> (01.12.2008).

⁴⁵⁹ ALTAY (2007), s.350.

⁴⁶⁰ Guy STANDING (2006). “Sosyal Güvenlik Ağları Çılgınlığı: Temel Gelir Doğu Avrupa’da Neden Gereklidir”, **Sosyal Politika Yazıları**, Der: Ayşe BUĞRA ve Çağlar KEYDER, Çev: Burcu Yakut-ÇAKAR ve Utku Barış BALABAN, İletişim Yayınları, İstanbul, s.340.

* İşgücü piyasasındaki değişiklikler ise şöyle özetlenebilir: “İşgücü piyasalarının küreselleşmesi, sermayenin bir ülkenin işgücüne olan bağımlılığını ortadan kaldırmıştır. Sermaye için farklı ülkelerde istihdam edebileceği geniş bir işgücü arzı mevcuttur. Bu anlamda küresel işgücü piyasaları, sermaye açısından farklı ülkelerdeki işgücünü rekabete sokan tek bir uluslararası işgücü piyasası işlevini üstlenmiştir”. KANYILMAZ (2007), s.785.

⁴⁶¹ Ebru KANYILMAZ (2007). “Küreselleşen İşgücü Piyasalarında Çalışanların Yoksulluğu” *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim, Çanakkale*, s.787.

⁴⁶² Ercan YAŞAR, vd. (2007). *Yoksullaşan Dezavantajlı İşgücü Grupları” IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim, Çanakkale*, s.752.

azalmayan, daha çok nakdi gelir azlığına dayalı, geçimlik ekonomi yoksunluğuna tekabül eden geleneksel yoksulluk; diğer yanda ise önceden yoksul olmayıp, yeni iktisadi ve sosyal yapıların dışlaması sonucunda yoksullaşanlar⁴⁶³”. İşte yeni yoksullukta da bu dışlananların oranı oldukça fazladır. Nitekim UNDP’ye göre de ‘yeni yoksulluk’ diye tanımlamaya çalışılan olgu da toplumsal dışlanma riski taşıyan, kenarda kalan, özellikle ekonomik ilişkiler açısından sistemle bütünleşmesi giderek zorlayan bir tabakaya işaret ediyor⁴⁶⁴.

Bunların yanında üçüncü bölümde değinilen ‘yoksulluk kültürü’ de bu yeni yoksullukla yakından ilişkilidir.

4.1.3. Küreselleşme ve Egemen Sınıf

Küreselleşme araştırmacılarının hemen hepsi tarafından, küreselleşmenin kazananlarının yanında kaybedenlerinin de bulunduğu bir süreç olduğunu söylenmektedir. Peki, bu kazanan sınıf kimdir? Ya da neden bu insanlar kazanmaktadır?

‘Yoksulluğun Küreselleşmesi’ isimli çalışmanın sahibi Chossudovsky (1999), yine bu çalışmasında şu ifadeleri kullanmaktadır: “Güney’de, Doğu’da ve Kuzey’de, ayrıcalıklı toplumsal azınlık, nüfusun büyük çoğunluğunun zararına olmak üzere büyük miktarlarda servet biriktirdi. Söz konusu yeni uluslararası mali düzen insanların yoksulluğunu ve doğal çevre tahribatını beslemektedir. Toplumsal ayrımcılık üretiyor, ırkçılığı ve etnik çatışmaları teşvik ediyor, kadın haklarını ortadan kaldırıyor ve genellikle ülkeleri milliyetler arasındaki yıkıcı kutuplaşmalara sürüklüyor. Dahası, söz konusu reformlar –aynı anda 100’den fazla ülkede uygulandığında- güneyde, doğuda ve kuzeyde insanların geçinmesini olanaksızlaştıran ve sivil toplumu yok eden bir süreç olan ‘yoksulluğun küreselleşmesi’ne yol açıyor⁴⁶⁵.” Chossudovsky, bu ifadesinde bir ayrıcalıklı sınıf olduğundan bahsederek, bu ayrıcalıklı sınıfın yoksulluğun küreselleşmesinde rolleri olduğunu vurgulamaktadır.

Independent on Sunday gazetesinde Bauman’ın aktardığı bir makalede şu ifadeler kullanılmaktadır: “Küreselleşme, aşırı zenginlerin daha hızlı bir şekilde para kazanmasına fırsat vermiştir. Bu bireyler, büyük miktarlarda paraları küresel çapta hareket ettirmek ve her zamankinden daha etkili bir biçimde spekülasyon yapmak için

⁴⁶³ Selda AKÇALI (2006) “Tüketim Toplumunda Yoksulluk Algısı” *Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi*, Yıl:4, Sayı: 13-14., Ocak Haziran 2006, İstanbul, s.181.

⁴⁶⁴ BUĞRA ve KEYDER (2003), s.21.

⁴⁶⁵ CHOSSUDOVSKEY (1999), s.39.

en son teknolojiyi kullanmaktadır. Ne yazık ki, bu teknoloji dünyanın yoksul insanların hayatlarını etkilemiyor. Aslında, küreselleşme bir paradokstur: Çok az sayıda insana çok büyük faydalar sağlarken, dünya nüfusunun üçte ikisini dışarıda bırakır ya da kenara iter⁴⁶⁶”. Bauman’ın iddialarına paralel bir görüşte şudur: “Küreselleşme her çeşit çelişki, direniş ve birbirlerine aynı oranda karşı koyan güçler içerir. Küreselleşmenin yarattığı bu gergin uzlaşma zemini ise dünya zenginlikleri karşısında yoksulluğu ayrıksı bir yere oturtur⁴⁶⁷”.

Küreselleşme karşıtlarının en önemli argümanlarından birisi küreselleşmenin adaletsiz bir yapısı olduğu, hatta adaletsiz bir yapı üzerine kurulduğu⁴⁶⁸ ve egemen bir sınıf yaratıp diğerlerini dışladığı ve sonuçta da yoksulluğu derinleştirdiği şeklindedir. Çoğu araştırmada da rakamsal ifadelerle başvurarak, dünyada çok küçük bir azınlık kesimin neredeyse dünyadaki kalan diğer insanların toplam servetlerine yakın bir servete sahip olduğunu ortaya koyarak bu adil olmayan bölüşümü ifade etmeye çalışmaktadır. Örneğin bu yönde bir görüşe sahip olan Pogge (2006), “Zengin insanlar, dünya kaynaklarının çok daha fazlasını kullanıyor ve bunu, tek taraflı olarak, kendilerinin gereğinden fazla tüketimleri için, küresel yoksullara herhangi bir karşılık ödemedi yapıyorlar” demektedir⁴⁶⁹.

Küreselleşmenin yarattığı bu egemen sınıf, ülkelerden de bağımsız olarak düşünülür. Hatta bu egemen sınıf çoğu zaman kendi ülkelerini de sömüren mutlu bir azınlık olarak da resmedilir. Çoğu zaman da ülke yöneticileri de bu çarka dâhil olur ama çıkarları için bunu gizlerler⁴⁷⁰. Peki, bu eşitsiz yapı küreselleşme ile mi doğmuştur? Demiral (2006)’a göre eşitsizlik, kapitalist üretim biçiminin doğasında var olan bir özellik ve sadece küreselleşme ile ortaya çıkmış yeni bir olgu değildir. Ancak, küreselleşme sürecinin getirdiği serbest rekabet, zaten var olan eşitsizliği, rekabet gücü olanlarla olmayanlar arasındaki mesafenin çok daha fazla açılmasına yol açmıştır⁴⁷¹.

Küreselleşmenin eşitsizlikle ilişkisini inceleyenler küreselleşmenin egemen sınıf yanında egemen ülkeler de yarattığı sonucuna ulaşmaktadırlar. Leba’ya (2001) göre küreselleşme uygulaması, özelleştirme, deregülasyon, işten çıkarma, sendikasılaştırma,

---

⁴⁶⁶ BAUMAN (2006), s.83.

⁴⁶⁷ AKÇALI (2006), s.183.

⁴⁶⁸ DEMİRAL vd. (2007), s.2.

⁴⁶⁹ POGGE (2006), s.329.

⁴⁷⁰ Cihan DURA (2007). “Küreselleşme: Yoksul Daha Yoksul”,

http://www.cihandura.com/index.php?option=com_content&task=view&id=65&Itemid=60 (01.11.2008).

⁴⁷¹ DEMİRAL vd. (2007), s.6.

taşeronlaştırma, sosyal devleti küçültme, ücretleri düşürme, emeği koruyan araçları tasfiye etme, sosyal hakları kısıtlama gibi yöntemlerle hem gelişmekte olan ülkelerin yoksullaştırılmasına, hem de uluslararası sermayenin sınır tanımayan egemenliği sayesinde yoksul ülkelere zengin ülkelere kaynak aktarılmasına yol açmaktadır⁴⁷². Bir başka yazara göre de günümüzde küreselleşmenin, gelişmiş ülkelerle, gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkelerdeki varlıklı gruplara daha çok çıkar sağladığı da ayrı bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır⁴⁷³.

Küreselleşmenin doğurduğu bu egemen sınıfın yaşam biçimi de diğer kesimlerden farklıdır. Kimilerine göre de küreselleşmeyle birlikte artan yoksulluğun arka planında küreselleşmeyle dönüşüme uğrayan yaşam biçimi vardır. Örneğin diğer bir görüşe göre küreselleşmenin ortaya koyduğu yaşam biçimi, yoksulluğu artırır durumdadır⁴⁷⁴.

4.1.4. Eşitsizlik

Küreselleşmeyle birlikte yoksulluğun arttığını savunanların tamamı küreselleşmenin eşitsizliği de artırdığı görüşünü de savunmaktadır. Hatta kimileri küreselleşmeyle birlikte artan yoksulluğun nedenin küreselleşmeyle birlikte artan eşitsizlikler olduğunu öne sürmektedirler. Örneğin Pogge (2006)'ye göre küresel yoksulluk, belirgin bir biçimde, tanımı yapılan köklü eşitsizliği örneklemektedir⁴⁷⁵. Şenses de eşitsizliklerin, özellikle serbest piyasa kurallarının ve kurumlarının kök salmadığı azgelişmiş ülkede, piyasa ve ekonomi politika başarısızlıklarının büyüme üzerindeki etkilerini daha da artırarak yoksulluk sorununun ağırlaşmasına neden olması beklenebileceğini söylemektedir⁴⁷⁶. Ünlü tarihçi Hobsbawm (2008)'da "serbest piyasa küreselleşmesi, gerek devletlerarasındaki gerekse uluslararası ölçekteki ekonomik ve toplumsal eşitsizlikleri gözle görülür derece artırmıştır" demektedir⁴⁷⁷.

Küreselleşmeyle birlikte eşitsizliklerin arttığını savunanlar artan bu eşitsizliklerin ülkeler için iki farklı formasyonu olduğunu belirtirler. Bunlar ülke içinde artan eşitsizlikler ile ülke dışında yani küresel yönden artan eşitsizlikleridir. Danışoğlu, bu

⁴⁷² Reyhan LEBA (2001). "Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk" *Mevzuat Dergisi*, Yıl:4 Sayı:43, <http://www.mevzuatdergisi.com/2001/07a/02.htm#13> (20.12.2008).

⁴⁷³ EKEN (2003), ss.308-320.

⁴⁷⁴ Feyza SEZGİN (2003). "Yoksulluk ve Mimari", Yoksulluk ve Kır Kent, Deniz Feneri Derneği Yay., Ed: Ahmet Emre BİLGİLİ, İbrahim ALTAN, Cilt:2, İstanbul, s.92.

⁴⁷⁵ POGGE (2006), s.324.

⁴⁷⁶ ŞENSES (2003), s.149.

⁴⁷⁷ Eric HOBSBAWM (2008). **Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm**, Çev: Osman AKINHAY, Agora Kitaplığı, 1. Basım, İstanbul. s.12.

ayrımı, ülkelerin gelir düzeyleri arasındaki farklılığa işaret eden ülkelerarası eşitsizlik ile bir ülkede gelir dağılımının bozukluğunun ifadesi olan, ülke dâhilindeki farklı bölgeler arasındaki gelir eşitsizliği şeklinde yapmaktadır⁴⁷⁸.

Standing (2007)'e göre eşitsizlik, küreselleşmeyle birlikte karakter değiştirmiştir. Ona göre eşitsizliğin zengin-yoksul ikili ekseninde geliştiğini değil, 20. yüzyıldaki yeniden dağıtımın model aldığı temel işçi sınıfının yok olduğunu görmekteyiz⁴⁷⁹. Başka bir çalışmada ise Deacon (2006), geçmiş on yılların liberalleşiren küreselleşmesinin bir dizi istenmeyen küresel sosyal sonucu içinde taşıdığı açığa çıkardığını belirterek, hem ülke içinde hem ülkeler arasında eşitsizliğin ve yoksulluğun artmasının da bunlardan biri olduğunu belirtir⁴⁸⁰.

Küreselleşme ile ülke-içi gelir dağılımı arasındaki ilişki ile küreselleşme ve ülkelerarası gelir dağılımı ilişkisi incelenip ortaya bir veri konmak istendiğinde ise tartışmalı bir durum vardır. Zengingönül (2004)'e göre küreselleşme ile ülke-içi gelir dağılımı arasındaki ilişki ile küreselleşme ve ülkelerarası gelir dağılımı ilişkisi çok da net değildir. Tablo 4.5 incelenecek olursa tarihi seyir içerisinde de ülkeler arasındaki eşitsizlikler / ülkelerin içindeki eşitsizler dönem dönem farklılık gösterse de aynı çizgide devam ettiği⁴⁸¹. Ayrıca burada belirtilmesi gereken bir bilgi de eşitsizliğin sadece gelişmişlerle az gelişmişler ya da Avrupa ile Amerika arasında değil, gelişmiş ülkelerin ve ABD'nin kendi içinde de artmakta olduğudur⁴⁸².

---

⁴⁷⁸ DANIŞOĞLU, s. 49.

⁴⁷⁹ Guy STANDING (2007). "Temel Gelir: Küreselleşen Dünyada Yoksullukla Bir Mücadele Yöntemi", **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, Der: Ayşe BUĞRA ve Çağlar KEYDER, Çev: İsmail ÇEKEM, İletişim Yayınları İstanbul. s.24.

⁴⁸⁰ Bob DEACON (2006). "Küreselleşme ve Sosyal Politika: Hakkaniyetli Refaha Tehdit" **Sosyal Politika Yazıları**, Der: Ayşe BUĞRA ve Çağlar KEYDER, Çev: Burcu Yakut-ÇAKAR ve Utku Barış BALABAN, İletişim Yayınları, İstanbul, s.102.

⁴⁸¹ ZENGİNGÖNÜL (2004), s.143.

⁴⁸² Veysel BOZKURT "Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları" s.190.

<http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/armaganlar/nusretein/1/13.pdf> (10.11.2008).

Tablo 4.5: Ülkeler Arasındaki Eşitsizlikler/Ülkelerin İçindeki Eşitsizler

DÖNEM	KÜRESEL EŞİTSİZLİK TRENDİ	TREND	KÜRESELLEŞME NİN ETKİLERİ	TREND	KÜRESELLEŞME NİN ETKİLERİ
1500-1820	Artan eşitsizlik	Artan eşitsizlik	Net etkisi açık değil	Artan eşitsizlik (Batı Avrupa)	Net etkisi açık değil
1820-1914	Artan eşitsizlik	Artan eşitsizlik	Küreselleşmeye katılanların katılmayanlara göre kazandığı dönem. Serbest ticaretin bazı istisnaları dışın-da eşitsizliğe yaptığı muhtemel olumlu katkı	Net bir trend yok	Küreselleşme yeni dünya'da eşitsizliği artırdı, katılımcı olan eski dünya ülkelerinde ise düşürdü.
1914-1950	Eşitsizlik trendine ilişkin net bir görüntü yok	Artan eşitsizlik	Küreselleşmeden çekilme, ülkeler arasındaki farkı açtı	Azalan eşitsizlik (OECD ülkelerinde).	Net etkisi açık değil
1950-2000	Yavaş artan eşitsizlik	Yavaş Artan eşitsizlik	Küreselleşmeye katılan ülkelerin arasındaki fark, küreselleşmiş ticaret ve göç ile birlikte azaldı katılmayanlar geriye düştü	Yavaş artan eşitsizlik (OECD ülkelerinde).	Küreselleşme OECD ülkelerinde eşitsizliği artırdı diğer ülkelerde katılımcı olmayan olmayan bölgeler geriye düştü
1820-2000 arası genel değerlendirme	Artan eşitsizlik	Artan eşitsizlik	Küreselleşmeye katılan ülkelerin arasındaki fark, küreselleşmiş ticaret ve göç ile birlikte azaldı katılmayanlar geriye düştü	Net bir trend yok	Net etkisi açık değil

Kaynak: ZENGİNGÖNÜL (2004), s.161.

Chossudovsky’(1999)e göre küreselleşmeyle birlikte ulusların içindeki ve uluslar arasındaki gelir eşitsizlikleri artarken, dünya yoksulluğuna ilişkin gerçekler gelir istatistiklerinin manipüle edilmesi yoluyla giderek daha fazla gizleniyor⁴⁸³. Bunu da kuşkusuz küreselleşmenin önemli aktörleri olan ve gelişmiş ülkeler lehine çalışan uluslararası kuruluşlar yapmaktadır. IMF, DB gibi kurumlar kimi zaman artan eşitsizliklerin küreselleşmeyle ilişkisi olmadığı, kimi zaman da küreselleşmenin eşitsizlikleri azaltıcı özellikler taşıdığını ima eden çalışmalara imza atmaktadır.

Eşitsizlik sadece küreselleşmeyle birlikte mi artmıştır? Bunu inceleyen yazar eşitsizliğin kapitalizmin doğasında var olan bir özellik olduğunu ve küreselleşme ile ortaya çıkmış yeni bir olgu da olmadığını belirtir. Ayrıca bu kavramın kapitalist sistemi de aşan bir özelliğe de sahip olduğunu söyler ve eşitsizlik, küreselleşme sürecinin getirdiği serbest rekabet anlayışının sonucunda, rekabet gücü olanlarla olmayanlar arasındaki mesafenin çok daha açılmasına yol açmıştır, demektedir⁴⁸⁴. Danişoğlu da II. Dünya Savaşı sonrası ‘altın çağ’ yılları hariç, dünyada hep küresel eşitsizlik olduğunu ve 1970’lerin ortasından itibaren arttığını belirtmektedir. Yine Danişoğlu’nun aktardığına göre iktisat tarihçisi Angus Maddison, 1820’de kişi başına gelir kriterine göre en zengin ülkelerin yoksullardan 3 kat daha zengin olduğunu, 1950’de bu oranın 1,15 olup, 1973’de 1,13’e indiğini, 1998’de 1,18’e çıktığını belirtmiştir. Danişoğlu ayrıca uygulanan kalkınma politikalarında refah devleti hedeflenen 1950 ve 1970’li yıllarda azalan eşitsizliğin, 1960 ve 1980’lerdeki politika değişiklikleri ile tekrar artış trendine girdiğini ve 1820’lerde dünyadaki gelir eşitsizliğinin temeli ülke içi eşitsizlik olarak görülmekte iken 2. Dünya Savaşından sonra ülkeler arasındaki eşitsizlik ağırlık kazandığını kaydetmektedir⁴⁸⁵. Yeldan (2005) da eşitsizliği neoliberalizmle ilişkilendirmekte ve neoliberal küreselleşmenin yoksulluk ve eşitsizlik üretmekte olduğunu ileri sürmektedir⁴⁸⁶.

Eşitsizlik konusu incelenirken konu genelde bu eşitsizlikten olumsuz etkilenenler üzerinde yoğunlaşır ve bu süreçten olumlu etkilenenlere pek değinilmez. Myron J. Frankman (2007)’a göre çoğunluğun sosyo-ekonomik refahının bozulmasının görünen yüzünde, gelir dağılımında en çok payı alanların zenginliklerinin katlanarak artmasına

⁴⁸³ CHOSSUDOVSKY (1999), s.49.

⁴⁸⁴ BOZKURT, ss.188.

⁴⁸⁵ DANIŞOĞLU, s. 44

⁴⁸⁶ Erinç YELDAN (2005). “Küresel Yoksullar, Küresel Elitler”, <http://www.bilkent.edu.tr/~yeldane/Cumhuriyet.html> (01.01.2008).

yol açan, gelirin daha kötü dağılması gibi acımasız bir süreç bulunmaktadır⁴⁸⁷. Pogge (2006)'nin şu cümlesi de bu açıdan ilginçtir: “Küresel eşitsizlik, mülk ve servet bakımından daha da derindir. Zengin insanlar yıllık gelirlerinden daha fazla servete sahiptirler, fakat yoksullar genellikle yıllık gelirlerinin çok daha azına sahiptirler⁴⁸⁸”.

Eşitsizlik-yoksulluk ilişkisini inceleyenlerin ulaşacakları ilk veri, ‘eşitsizlik arttıkça yoksulluk da artar’ yaklaşımıdır. Özellikle de artan eşitsizlik, yoksulların, olması gerekenden daha yoksul olmaları anlamına gelir. Bir başka açıdan bakıldığında da aşırı eşitsizlik, zengin ve yoksul arasındaki uçurumu da derinleştirir⁴⁸⁹. Pogge (2006) de zengin olanın günbegün zenginleştiği, yoksulların ise asgari geçimliğe ya da onun da altı bir paraya razı olduğu bir dünyada eşitsizlik hızla tırmanmaktadır⁴⁹⁰ derken ‘eşitsizlik ve yoksulluğun birbirine paralel bir gelişim gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Konuyla ilgili olarak da bu küresel eşitsizliğin daha iyi anlaşılmasını sağlamak açısından ‘kazananlar’ ve ‘kaybedenler’ kavramlarını hatırlatalım. Çok sayıda araştırmacı küreselleşmenin eşitsizlere yol açtığını ortaya koymaya çalışırken bu iki kavram üzerinden somutlaştırmaya gitmekte ve eşitsizliğin bu iki kesim arasında, ülke içinde ve ülkeler arasında olduğunu dillendirmektedir. Örneğin bir görüşe göre küreselleşme, “dünyayı bir yanda hep ‘kazananlar’ ve diğer yanda da hep ‘kaybedenler’ olmak üzere iki ana gruba taksim ederek alternatifsiz bir kutuplaştırmaya yönelik” bir operasyondur yaklaşımı içerisinde⁴⁹¹.

4.1.5. İşgücü / İşsizlik

“Kişinin işsiz kalması durumunda yoksulluğa düşmesi kaçınılmaz olur⁴⁹²”

L. GALLİNO

Genelde işgücündeki değişimler özelde ise işsizlik konusu, küreselleşme ile yoksulluk ilişkisi tartışmalarında oldukça yer kaplayan bir konudur. İşsizlik arttıkça yoksulluk da artar yaklaşımının yanında küreselleşmeyle birlikte işgücünde önemli

⁴⁸⁷ Myron J. FRANKMAN (2007). Kanada’da Evrensel Programların Kurulması ve Sürdürülmesi: Gönülleri ve Zihinleri Kazanmak”, **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İletişim Der: Ayşe BUĞRA ve Çağlar KEYDER, Çev: İsmail ÇEKEM, İletişim Yayınları, İstanbul. s.243.

⁴⁸⁸ POGGE (2006), ss.158-159.

⁴⁸⁹ POGGE (2006), s.xiii.

⁴⁹⁰ POGGE (2006), s.5.

⁴⁹¹ Durmuş HOCAOĞLU (2003). “Küreselleşme, Küresel Köy, Küresel Yağma ve Küresel Yoksulluk” Yoksulluk Sempozyumu, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği,31 Mayıs-01 Haziran2003, İstanbul, http://www.durmushocaoglu.com/data/bildiripdf/Kuresellesme_Kuresel_Koy_Kuresel_Yagma_ve_Kuresel_Yoksulluk.pdf (01.02.2009).

⁴⁹² Luciano GALLİNO (2007). **Küreselleşme ve Eşitsizlik**, Çev: Durdu KUNDAKÇI, Dost Kitapevi, Ankara, s.10.

yapısal değişikliklerin olması, işsizliğin tırmanması ve artık çalışan yoksulların oluşması bu tartışmanın başlıcalarıdır.

Küreselleşmeyle birlikte işsizlik artmış mıdır? Çok sayıda inceleme, araştırma ve rapor küreselleşmenin yoksulluğun yanında işsizliği de artırdığını öne sürmektedir. Küreselleşme işsizliği artırmasının yanında iş piyasasının düzenin de kaçtığı ve ‘esnek’ piyasalar oluşarak bundan emeğin büyük zarar gördüğü de iddialar arasındadır. Buğra ve Keyder (2007), 10 yıldır dünya ekonomisinin hızla büyümesine karşın işsizliğin azalmadığını ve insanların bulabildiği işlerin çok azının tam zamanlı ve düzenli işlerden oluştuğunu ve bireyin yoksulluktan kurtulmasını sağlamadığını belirtiyorlar. Küreselleşmeyle oluşan ‘çalışan yoksul’ kesim sadece yoksul ülkeler de değil zengin ülkelerde de önemli bir sorun olarak gözükmektedir⁴⁹³.

Küreselleşmenin işgücüne etkilerinin ‘işsizlik’ temelinde olduğu, bunun da yoksullukla ilişkisinin paralel bir eğilim gösterdiği genel bir kanıdır. Örneğin Yağcı (2009)’ya göre sanayi toplumunun klasik bakış açısından kalkınma ve ekonomik büyümeyle yoksulluk arasında kurulan bağlantının yıkılmasından sonra sanayileşmenin yoksulluğu ortadan kaldıracığı kanısı yıkılmıştır. Sanayileşmeyle birlikte artan istihdam yoksulluğu azaltıcı etkilerde bulunmuştur ama sanayi toplumu sonrasında bilgi toplumuna geçildiği geç fark edilmiştir. Bundan sonra da bilgi toplumunda artık ekonomik büyüme ile istihdam arasındaki bağlar kopmuştu. Yani Fordist üretim biçimi yerini esnek üretime bırakmıştı ki bunun anlamı onbinlerce işçiyi istihdam edebilen devasa fabrikaların azalmaya başlaması ve kamusal istihdam sağlayan devletin küçülmesidir. Bu kaçınılmaz değişimin sonucu ise büyük ölçekli işsizlik olmuştur. Bu esnada bu işsizliğin daha doğrusu nispi yoksulluğun geçici olduğu, ekonomik büyümeyle yeniden iş alanları açılacağı sanılıyor, değişimin farkına varılmıyordu. Ancak sonunda bunun kalıcı ve gittikçe büyüyen büyük bir işsiz kitlesi yani nispi yoksulluğun yapısalılaştığının farkına varıldı. Sonuçta da nispi yoksulluk kalıcılaşmış ve bu kesimler neredeyse bir sınıf oluşturmuştu. Daha da önemlisi ekonomik yoksulluk kültürel yoksulluğa dönüşmüştü⁴⁹⁴.

Küreselleşmeyle birlikte işsizliğin artması ve çalışan yoksulların oluşmasının yanı sıra emeğe verilen önem de azalmış ve ücretler oldukça düşmüştür. Örneğin Leba

---

⁴⁹³ Ayşe BUĞRA ve Çağlar KEYDER (2007). **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, Der: Ayşe BUĞRA ve Çağlar KEYDER, Çev: İsmail ÇEKEM, İletişim Yayınları, İstanbul, s.10.

⁴⁹⁴ YAĞCI (2009), s.17.

(2001), küreselleşme sonucu, sermayenin emeğe göre hareket serbestîsinin fazla olması ve ulusal kurumların güçlerinin azalması nedeniyle emeğin daha da zayıf bir konuma geldiğini ortaya koyarken⁴⁹⁵ Chossudovsky (1999), Üçüncü Dünya ülkelerinin çoğunda modern sektörlerdeki gerçek ücret gelirleri 1980'lerin başından bu yana % 60'tan fazla gerilediğini belirtmektedir⁴⁹⁶. Yine Chossudovsky (1999), yoksulluğun küreselleşmesine gelişmekte olan ülkelerin ulusal ekonomilerinin yeniden biçimlendirilmesi ve dünyanın yeni ekonomik düzeni içindeki rollerinin yeniden tanımlanması eşlik ettiğini ve çok sayıda ülkede aynı anda uygulanan ulusal makro ekonomik reformlar ücretlerin ve emek maliyetlerinin dünya ölçeğinde düzenlenmesi açısından kritik bir rol oynadığını söylemektedir. Ona göre küresel yoksulluk arz tarafının bir girdisi; küresel ekonomik sistem ucuz emekle beslenmekte⁴⁹⁷.

4.1.7. Çalışan Yoksullar

Küreselleşme karşıtlarına göre, küreselleşme olgusu işçi ve emekçilere siyasal araçların uzağında, sınıfsal aidiyetini kaybetmiş, yoksul ve düşkün bir hayatı getirmiştir⁴⁹⁸. Yani küreselleşme ile birlikte artan yoksulluğun kapsamı sadece işsizleri etkilememiş, çalışan kesimi de kapsamına almıştır. Bunun yanında küreselleşme ile yoksulların yanında işçilere, işçi sınıfı cemaatlerine yapılan yardımlar da azalmıştır⁴⁹⁹. Küreselleşmenin işgücü piyasalarındaki en önemli sonuçlarından biri hiç kuşkusuz çalışan ama günlük geçimlerini yeteri derecede idame ettirmelerine imkân vermeyen derecede ücret kazanan bir 'çalışan yoksul' kesim yaratması olarak görülür.

Çalışan yoksullar, kendi içinde homojen bir görünüm arz etmez. Aldemir (2007)'e göre bir grup olarak çalışan aileleri niteleyen iki önemli ayrıtıdan söz edilebilir: "Bunlardan ilki, tam zamanlı iş bulma güçlüğü, ücretlerin düşüklüğü vb işgücü piyasası sorunlarından kaynaklanan "hane halkı kazancının düşük düzeyde bulunması"dır. Diğeri ise "hane halkı yapısı"nın, yoksulluk koşullarının ortaya

---

⁴⁹⁵ LEBA (2001).

⁴⁹⁶ CHOSSUDOVSKEY (1999), s.43.

⁴⁹⁷ CHOSSUDOVSKEY (1999), s.89.

⁴⁹⁸ Mesut MAHMUTOĞULLARI (2002). "Küreselleşme; Emeğin Gündemi, Sermayenin Gündemi, Dünyanın Gündemi", <http://www.antimai.org/mkl/mm02ozgur2.htm> (10.12.2008).

⁴⁹⁹ STANDING (2007), s.21.

çıkmasına zemin hazırlayan niteliklere (çocuk sayısı, aileye gelir getiren kişi sayısı, eğitim düzeyi, ücret dışı gelir kaynaklarından yoksulluk vb) sahip olmasıdır⁵⁰⁰.

4.2. KÜRESELLEŞEN DÜNYADA KÜRESELLEŞEN YOKSULLUKLA MÜCADELE

Yoksulluk konusu ile ilgili yapılan araştırmaların çok önemli bir kısmı sadece yoksullukla mücadele için önerileri kapsamakta iken, araştırmaların önemli bir kısmı da doğrudan yoksullukla mücadeleyi kapsamasa da, temelde yoksullukla mücadeleye katkı sağlaması hedeflemektedir. Yoksullukla mücadele politikaları, sadece yoksulluk sorunun giderilmesi için yapılan çalışmalar olarak algılanmamalıdır. Bunlar aynı zamanda küreselleşen yoksulluk olgusu için de önemli bir anahtar olabilecektir. Çünkü günümüzde yoksullukla mücadele aslında küreselleşmeyle birlikte yoksullukta gelinen noktanın anlaşılması bakımından oldukça faydalı olabilecektir. Bunun yanında elbette yoksullukla mücadele politikaları izlenerek yoksulluğun tam olarak anlaşılması da sağlanabilecektir.

Küreselleşmenin yoksullukta meydana getirdiği değişimler, hiç kuşkusuz, yoksullukla mücadelede alanını da kapsamaktadır. Örneğin Aktel vd. (2007)'lerine göre küreselleşme süreci, yoksulluk sorununu küresel arenaya taşımalarının yanında yoksulluğun anlamını ve mücadele yöntemlerini de farklılaştırmakta ve bu süreçte insani yoksulluk kavramı ortaya çıkmaktadır⁵⁰¹.

Küreselleşen yoksullukla mücadelede gelinen nokta, bundan 20 yıl önceki politikalardan çok farklıdır. Günümüzde yoksullukla mücadele incelendiğinde ilk göze çarpanlar ise şunlardır: Dünya Bankası ve yayınladığı yıllık raporlar, UNDP ve diğer BM çalışmaları ve özellikle sivil toplum kuruluşlarının artan rolü. Gerçekten de küreselleşen yoksullukla mücadelede, sivil toplum kuruluşlarının önemi oldukça artmıştır. Bu küreselleşme ile devletin gücünün zayıflaması ve devletin bazı işlevlerini sivil toplumun yeni getirmeye başlaması ile de yakından ilişkilidir. Buradan da hareketle yoksulluk artık sadece bireyin değil devletin, özel sektörün, özellikle de sivil toplum kuruluşlarının ve ulusüstü örgütlenmelerin ortaklaşa çözmesi gereken bir alan olarak görülmektedir, diyebiliriz.

---

⁵⁰⁰ Şenkan ALDEMİR (2007). "Çalışan Yoksul" Olgusu ve Türkiye İşgücü Piyasasına İlişkin Bir Değerlendirme" *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim, Çanakkale*, ss.761-764.

⁵⁰¹ AKTEL, vd. (2007), s.12.

Yoksullukla mücadelede STK'ların artan konumu Türkiye'de de görülmektedir. Her geçen gün yoksullukla savaşan STK'lar artmaktadır. Bunun yanında 'mikro kredi' 'temel gelir', 'vatandaşlık geliri' gibi öneriler de küreselleşen yoksullukla mücadelede öne çıkan kavramlardır.

4.2.1. Yoksulluğun Önlenebilirliği Tartışması

Yoksullukla mücadelede uygulanan politikalarla ilgili olarak başarının sağlanmasından, politikanın altyapısına ve uygulanan toplumun yapısına kadar çok boyutta tartışmalı bir durum vardır. Ve önemli bir tespite göre de yoksulluğun önlenmesine ilişkin yönelik politikalar yoksulluk tanımıyla ve nedenleri açısından yoksulluğun hangi unsurlarla ilişkilendirilmiş olmasıyla yakından bağlantılıdır⁵⁰².

Günümüzde yoksullukla mücadele tartışmalarında önde gelen bir iddia yoksulluğun önlenemez olduğuna dayanmaktadır. Bir kısım araştırmacı ve politika uygulayıcıya göre yoksulluğun önlenmesi mümkün değildir. Hatta yoksullukla mücadele politikaları yoksullukla mücadeleden çok yoksulluğu teşvik edici bir yapıya sahiptir. Bu iddia günümüzün yükselen bir kavramı olan 'yoksulluk kültürü' ile yakından ilişkilidir.

Bauman (2006)'ın aktardığı Jeremy Seabrook da "Yoksulluğa çare bulunmaz; çünkü o kapitalizm hastalığının bir semptomu değil, tam tersine, kapitalizmin sağlıklı ve gülbüz olduğunun, giderek daha büyük birikimi ve çabayı teşvik ettiğinin kanıtıdır"⁵⁰³, diyerek yoksulluğun önlenemeyecek bir durum oluşunu kapitalizmle ilişkilendirmektedir. Yoksulluğun yine kapitalizmle ilişkilendiren bir çalışmada Aktel vd. (2007), "kapitalist sistem 1980 öncesi yoksulluk sorununu sosyal refah devleti uygulamaları ile çözmeye çalışırken 1980 sonrası sosyal refah devleti tasfiye edilmeye çalışılmıştır"⁵⁰⁴ demektedir.

4.2.2. Temel Gelir ve Mikro Kredi (Mikro Finansman)

Dünyada yoksullukla mücadele politikalarından birkaçından söz etmek gerekirse, temel gelir/vatandaşlık geliri ve mikro kredi kuşkusuz bunun ilk ikisini oluşturacaktır. Temel gelir, Buğra ve Keyder (2007)'e göre bir toplumda yaşayan bütün insanlara, çalışma hayatındaki bugünkü veya geçmişteki yerlerinden bağımsız olarak, sadece toplumun bir ferdi oldukları için, koşulsuz olarak sağlanan düzenli bir nakit geliri ifade

⁵⁰² ŞENSES (2004b), s.13.

⁵⁰³ BAUMAN (2006), s.92.

⁵⁰⁴ AKTEL, vd. (2007), s.18.

eder. Yine Buğra ve Keyder (2007)'e göre bu kavramın yansıttığı yaklaşım, kapitalist değerler sistemini ciddi bir biçimde sorgulayan bir yaklaşımdır, çünkü emeğe verilen değer yerine insana ve insanın haklarına verilen değeri koyar. Sivil, siyasi ve sosyal hakların tamamını içeren bir vatandaşlık statüsüne atıfla, asgari bir gelire sahip olması temel bir vatandaşlık hakkı olarak tanımlanır ve “temel gelir” kavramı “vatandaşlık geliri” şeklinde ifade edilebilir⁵⁰⁵.

Mikro kredi ise özellikle de son dönemde yoksullukla mücadelede uygulanan başarılı politikalardan biri olarak bilinen bir uygulamadır. Çok sayıda ülkede uygulanmakta ve gittikçe dünya üzerinde yaygınlaşmaktadır. Bu yeni yoksullukla savaş yöntemi için “dünya ekonomisinde meydana gelen değişimlerin takipçisi, küresel dönüşümlerin beklenen bir neticesi” değerlendirilmesi yapılmaktadır⁵⁰⁶.

4.3. TÜRKİYE’DE YOKSULLUK VE TÜRKİYE’DE YOKSULLUĞUN BOYUTLARI

Cumhuriyet’in ilk dönemlerinden itibaren Türkiye’de yoksulluk, önemli bir sorun olarak süregelmektedir. Buna ilişkin araştırmaya göre Cumhuriyet öncesi dönemde kırsal alanı oluşturan birimlerden köylerimizin durumu pek iç açıcı değildi. Cumhuriyet’in hemen kurulmasıyla çıkarılan ‘Köy Kanunu’nun çıkarılması, ‘Aşar Vergisi’nin kaldırılması, Millet Mektepleri, Halk Odaları, sıtma ve trahomla savaş, eğitimlik, Köy Enstitüleri, tarım satış ve kredi kooperatiflerinin kurulması, Toprak Mahsulleri Ofisi, Zirai Donatım Kurumu, Şeker Şirketi gibi uygulamalar, kırsal alanın kronikleşip yoksulluğuna çözüm üretmek olarak değerlendirilebilmektedir⁵⁰⁷.

Türkiye’de yoksulluk konusu son dönemde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıf (SYDV)’nin artan ve değişen yapısal formasyonundan kaynaklanan gündem düşünülmezse, genellikle sivil toplum kuruluşları ve kamunun yoksullukla ilgili rapor ve araştırmaları ile gündeme gelmektedir. Genellikle açlık sınırı, yoksulluk sınırı, hane halkı harcamaları, asgari ücret ve bölgesel yatırımlarla birlikte veya bu konuları içeren araştırmalar yayımlandıktan sonra yoksulluk konusu gündeme gelir ve bir müddet yoksulluk tartışmalarına mahal verir. Sivil toplum kuruluşlarının açıkladığı Türkiye’de

⁵⁰⁵ BUĞRA ve KEYDER (2007), s.8.

⁵⁰⁶ Fikret ADAMAN ve Tuğçe BULUT (2007). Diyarbakır’dan İstanbul’a 500 Milyonluk Umut Hikayeleri: Mikrokredi Maceraları –, İletişim Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, s.237.

⁵⁰⁷ Nazmi AVCI (2003) “Yükselen Bir Değer (!) Olarak Yoksulluk”, Yoksulluk Yazıları, Deniz Feneri Derneği Yay., Ed: Ahmet Emre Bilgili, İbrahim Altan, Cilt:I, İstanbul, s.132.

yoksulluğa ilişkin sonuçlar oldukça önemlidir. Ancak yoksulluğa ilişkin veriler Türkiye’de sivil toplum kuruluşundan sivil toplum kuruluşuna ve kamunun verilerinden sivil toplum kuruluşlarına büyük farklılıklar gösterebilmektedir. Bunda yoksulluk tanımına ilişkin yaklaşımın yanında, yoksulluk sınırının tespitinde kullanılan yöntemler ve ideolojik fikirlerin de etkisi vardır.

Buraya kadar olan bölümde Türkiye’de yoksulluğa ilişkin genel kalıplar verilmeye çalışıldı. Bundan sonra ise Türkiye’de yoksulluğa ilişkin en önemli çalışmaları yapan kurum olan TÜİK’in verileri ele alınıp değerlendirilecektir.

➤ *TÜİK’İN Verilerine Göre Türkiye’de Yoksulluk*

Türkiye’de yoksulluk araştırmaları da yoksulluğu ortaya koyarken yaklaşımlardaki farklılıklardan etkilenmektedir. Bir araştırmaya göre Türkiye’de yoksulluk sürekli artarken başka bir araştırma Türkiye’de yoksulluk eğiliminin düştüğünü öne sürebilmektedir. Dikkat çeken bir başka durum da sivil toplum kuruluşları araştırmalarının genelinin TÜİK, DPT gibi kurumların başını çektiği kamu verilerine eleştirel yaklaşımlarıdır.

2002 Hanehalkı Bütçe Anketi ile birlikte Türkiye’de ilk kez yoksulluk sınırı ve oranı resmî olarak açıklanmıştır. Yoksullukla ilgili en son açıklanan istatistik ise 2007 Yoksulluk Çalışmasıdır. 2002, 2003, 2004, 2005 ve 2007 yıllarında yapılan Yoksulluk Çalışmalarında; gıda yoksulluğu, gıda ve gıda-dışı yoksulluk, görelî yoksulluk ve günlük geliri 1, 2,15 ve 4,3 dolar sınırlarına göre yoksulluk oranları verilmiştir⁵⁰⁸.

Öncelikle TÜİK’in yoksulluk konusuna teorik olarak nasıl baktığını inceleyelim. TÜİK’e göre yoksulluk “insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumudur”. Yoksulluğu dar ve geniş anlamda olmak üzere iki türlü tanımlayan TÜİK’e göre dar anlamda yoksulluk, açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu iken, geniş anlamda yoksulluk, gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmayı ifade eder.

TÜİK mutlak yoksulluğu ise hanehalkı veya bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumu olarak görmektedir. TÜİK’e göre mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılması, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan

---

⁵⁰⁸ DPT (2007). “Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele” Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Özel İktisat Komisyonu Raporu, DTP Yayını, DPT: 2742 - ÖİK: 691, Ankara, s.19.

minimum tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesini gerektirir. Mutlak yoksul oranı, bu asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranıdır.

TÜİK'e göre görece yoksulluk ise bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması durumudur. Buna göre toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı görece anlamda yoksul olarak tanımlanır. Refah ölçüsü olarak amaca göre tüketim veya gelir düzeyi seçilebilir⁵⁰⁹. TÜİK'in yaptığı ve Türkiye'de yoksulluğun perspektifini görebilmek açısından çok önemli bir çalışma olan 2007 Yoksulluk Çalışması Sonuçları'na göre Türkiye'de yoksulluğun genel resmi şu şekildedir: Tablo 4,6'da atıfta bulunduğu gibi;

✓ ***“Türkiye’de yoksulluk oranı % 18.56’dır.***

2007 yılında Türkiye’de fertlerin yaklaşık % 0.54’ü sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, % 18.56’sı ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.

Kişi başı günlük harcaması, satınalma gücü paritesine göre 1 Doların altında kalan fert bulunmamaktadır. Buna karşın satınalma gücü paritesine göre kişi başı günlük 2.15 Dolar olarak tanımlanan yoksulluk sınırı altında bulunan fert oranı %0.63, yoksulluk sınırı 4,3 Dolar olduğunda yoksul fert oranı ise % 9.53 olarak tahmin edilmiştir.

2006 yılında % 0.74 olarak tahmin edilen açlık sınırının altında yaşayan fert oranı 2007 yılında % 0.54’e düşmüş, yoksul fert oranı ise % 17.81’den % 18.56’ya yükselmiştir. 2007 yılında, 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 237 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 619 TL olarak tahmin edilmiştir⁵¹⁰.

✓ ***Kırsal yerlerde yaşayanların yoksulluk riski kentsel yerlerde yaşayanlardan fazladır.***

Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlarda 2006 yılında % 31.98 olan yoksulluk oranı 2007 yılında % 32.18’e, kentsel yerlerde yaşayanların yoksulluk oranı da % 9.31’den % 10.61’e yükselmiştir.

⁵⁰⁹ TÜİK (2009) “Analitik Çerçeve, Kapsam, Tanımlar ve Sınıflamalar”, http://www.tuik.gov.tr/MetaVeri.do?tb_id=23&ust_id=7 (20.01.2009).

⁵¹⁰ TÜİK (2008).” 2007 Yoksulluk Çalışması Sonuçları” Haber Bülteni, Sayı: 192., <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=2080> (04.05.2009).

Tablo 4.6: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları, (2002-2007)

YÖNTEMLER	2002	2003	2004	2005	2006	2007
	TÜRKİYE					
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,54
Yoksulluk (gıda + gıda dışı).	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	18,56
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı*	0,20	0,01	0,02	0,01	0,00	0,00
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı*	30,4	2,39	2,49	1,55	1,41	0,63
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı*	30,30	23,75	20,89	16,36	13,13	9,53
Harcama esaslı görelî yoksulluk**	14,74	15,51	14,18	16,16	14,50	14,43
KENT						
Gıda yoksulluğu	0,92	0,74	0,62	0,64	0,04	0,09
Yoksulluk	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,61
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı*	0,03	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı*	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,10
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı*	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,89
Görelî yoksulluk**	11,33	11,26	8,34	9,89	6,97	8,20
KIR						
Gıda yoksulluğu	2,01	2,15	2,36	1,24	1,91	1,32
Yoksulluk	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	32,18
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı*	0,46	0,01	0,02	0,04	0,00	0,00
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı*	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,53
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı*	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,45
Görelî yoksulluk**	19,86	20,08	23,48	26,35	27,06	25,89

Kaynak: TÜİK (2008).” 2007 Yoksulluk Çalışması Sonuçları” Haber Bülteni, Sayı: 192.

(*) Satınalma gücü paritesine göre 1 doların karşılığı olarak 2002 yılı için 618 281 TL; 2003 yılı için 732 480 TL; 2004 yılı için 780 121 TL, 2005 yılı için 0,830400 TL, 2006 yılı için 0.921 TL ve 2007 yılı için ise 0.926 TL kullanılmıştır.(**) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.

✓ *Türkiye’de yoksulluk sorunu önemli oranda eşitsizlikten kaynaklandığı görüşü hakimdir.*

Yoksulluk konusunda eşitsizliğin yoksulluk konusunda oldukça önemli bir rolü olduğunu belirtmiştik. Eşitsizlik, yoksullukla paralel bir gelişim izleyen, kimi zaman yoksulluğun şiddetini artıran kimi zaman da yoksulluğun sebebi olan bir kavramdır. Yoksulluğun temelde eşitsizlik durumunun sonucu olduğuna ilişkin bir görüş bulunmaktadır. Bu nedenle de yoksulluk sorunuyla baş etmede eşitsizliğin giderilmesinin önemli olduğu belirtilmektedir⁵¹¹. Yoksulluk oranının % 40’ı aştığı ifade edilen Türkiye’de de eşitsizlik yoksulluğu tetikleyen bir durumdur⁵¹².

Eşitsizlik konusu da gelir dağılımı ile yakından ilişkilidir. Bu noktada bize fikir vermesi açısından TÜİK’in 2005 yılı gelir dağılımı araştırması sonucu incelenecektir. Yüzde paylar analizine göre ilk yüzde 20’lik grubun gelirden aldığı pay artarken, beşinci yüzde yirmilik grubun payı düşmüştür: Türkiye’de gelir bölüşümü konusu her zaman gündemde olan ve tartışmaya açık bir alandır. Ancak gelir bölüşümünün de var olana olumsuz durum, özellikle 1980 sonrasında uygulanan ekonomik ve sosyal politikalarla daha olumsuz bir noktaya gelmiştir. Türkiye’de gelir dağılımının 1980 yılı öncesi ve sonrasında izlediği seyre göz atıldığında özellikle 1980’li yıllar da giderek daha eşitsiz bir duruma gelmiş olması dikkat çekici bir noktadır⁵¹³. Ayrıca, 1961 ve 1982 Anayasaları ile “sosyal adalet” ve “sosyal devlet” ilkeleri benimsenmiş, adil bir gelir dağılımının sağlanması yönünde düzenlenecek politikalar için temel bir çerçeve oluşturularak devlete bu politikaları düzenleme görevi yüklenmiştir. Ancak özellikle 1980 sonrasında bu konuda çeşitli politikalar uygulanmış olmasına rağmen, tatmin edici gelişmeler gözlenememiştir⁵¹⁴. Hanehalkı Bütçe Araştırması sonuçlarına göre 2005 yılında, hanehalkı kullanılabilir gelirin göre oluşturulan yüzde 20’lik hanehalkı gruplarından birinci gruptaki hanehalklarının gelirden aldığı pay % 6,1 iken, beşinci gruptaki hanehalklarının gelirden aldığı pay %44,4’tür. Buna göre, beşinci yüzde 20’lik grubun payının birinci yüzde 20’lik grubun payına oranını veren S80/S20 eşitsizlik ölçüsü 7,3 kat olarak hesaplanmıştır. Aynı oran 2004 yılında 7,7 kat olarak gerçekleşmiştir. Kentsel yerleşim yerleri için beşinci yüzde 20’lik grubun payının

⁵¹¹ Mahmut BİLEN ve Mustafa Kemal ŞAN (2006). “Yoksulluk Kültürü ve Türkiye’de Yoksulluk Sorunu” ” *Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi*, Yıl:4, Sayı: 13-14., Ocak Haziran 2006, İstanbul, ss.167-168

⁵¹² İsmail DOĞAN (2003). “Türkiye’de Yoksulluğun Sosyo-Kültürel Zeminini”, Yoksulluk Yazıları, Deniz Feneri Derneği Yay., Ed: Ahmet Emre BİLGİLİ, İbrahim ALTAN, Cilt:I, İstanbul, s.85.

⁵¹³ DPT (2007), s.19.

⁵¹⁴ DPT (2007), s.18.

birinci yüzde 20'lik grubun payına oranı (S80/S20) 6,8 kat, kırsal yerleşim yerleri için ise 7,2 kat olarak hesaplanmıştır⁵¹⁵.

Tablo 4.7: Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı, (1980-2005)

Hane halkı Yüzdeleri	1980	1983	1986	1987	1994	2002	2003	2004	2005
Birinci %20	2,9	2,7	3,9	5,2	4,9	5,3	6,0	6,0	6,1
İkinci %20	7,4	7,0	8,4	9,6	8,6	9,8	10,3	10,7	11,1
Üçüncü %20	13,0	12,6	12,6	14,1	12,6	14,0	14,5	15,2	15,8
Dördüncü %20	22,1	21,9	19,2	21,2	19,0	20,8	20,9	21,9	22,6
Beşinci %20	54,7	55,8	55,9	49,9	54,9	50,1	48,3	46,2	44,4
Gini Katsayısı*	0,51	0,52	0,50	0,43	0,49	0,44	0,42	0,40	0,38

Kaynak: DPT (2007). “Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele” Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Özel İktisat Komisyonu Raporu, DTP Yayını, DPT: 2742 - ÖİK: 691, Ankara, s.19.**

Günümüze yaklaştıkça Gini katsayısındaki düzelleme tabii ki müspettir. 2003 ve 2004 yıllarında sırasıyla 0,42 ve 0,40’a gerileyen Gini katsayısı, 2005 yılında 0,38’e düşerek son otuzbeş yılın en iyi seviyesine ulaşmıştır. Ama düşündürücü olan, yıllar içinde inişli çıkışlı seyridir.

1980 sonrası dönemde gelir dağılımı ve adaletsizliğin artmasında etkili olan faktörleri Tutar ve Demiral (2007) çalışmalarında sıralamışlardır, Bunlar⁵¹⁶:

- “Nüfus artışıyla beraber işsizliğin artması,
- Fiyat artışları ile birlikte reel ücret ve maaşlardaki gerileme,
- 12 Eylül askeri müdahalesi ile birçoğu yoksulluk sınırı altında yaşayan emekçilerin maddi haklarını koruyacak olan sendikaların faaliyet ve yetkilerine kısıtlama getirilmesi,
- Ücret ve maaşlardan yapılan kesintilerin ve dolaylı vergilerin artmasına neden olan bir vergi politikasının varlığı,
- Faiz hadlerinin yükselmesi,

⁵¹⁵ TÜİK (2008).

* Gini katsayısı Gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçmeye yarayan katsayıdır Katsayı 0 ile 1 arasında değerler alır ve yüksek değerler daha büyük eşitsizliğe düşük değerlerde gelir adaletinin sağlandığı anlamına tekabül ederler.

** Bu çalışmalar gerek kapsam gerek yöntem açısından farklılıklar içermektedirler. Gelir dağılımı çalışmalarını, anketler dışında gelir vergisi beyanlarına dayanarak yapmak da mümkündür.

⁵¹⁶ TUTAR ve DEMİRAL (2007), s.343.

➤ Faal nüfusun büyük bir oranının istihdam edildiği tarım sektöründeki reel gerileme⁵¹⁷.”

➤ “Küreselleşme ile bütünleşerek gelişen finans, iletişim, reklamcılık gibi sektörlerin ortaya çıkardığı yeni orta-üst gelir grubu ve yönetici kesimi ile kent yoksulları kıyaslandığında toplumun gittikçe arası açılan ve kutuplaşan bir sınıf yapısına doğru kayması;

➤ Sanayi sektöründe üretimin esnekleşmesi, örneğin, işgücü piyasasında ve ücretlerde esneklik ve düzensizlik, taşeronlaşma, emek yoğunundan makina yoğun sisteme geçmenin yarattığı işsizlik;

➤ Son yirmi yılda yaşanan yüksek enflasyon, kamu finansman ihtiyacının karşılanmasına yönelik sürekli büyüyen borç yapısı ve vergi sisteminde var olan sorunlardır⁵¹⁸.”

✓ *Açlık Sınırında Yaşayan İnsan Sayısı da Önemli Derecededir.*

Türkiye’de yoksulluğa ilişkin sivil toplum kuruluşları çalışmaları ile açıklanan sonuçlarda, açlık sınırı sürekli bahsi geçen bir konudur. Yükseler (2008)’e göre “‘Açlık sınırı’, bir kişinin bir günde alması gereken asgari 2.400 kaloringin elde edildiği 80 ayrı gıda türünden oluşan bir sepete göre hesaplanmaktadır. Bu sepetin maliyeti açlık sınırı ya da gıda yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır. ‘Yoksulluk’ sınırında ise gıda yanında gıda dışındaki ihtiyaçlar da göz önünde bulundurulmakta, referans olarak ise gıda yoksulluk sınırının hemen üstündeki hanelerin toplam harcama içindeki gıda dışı harcama payı dikkate alınmaktadır⁵¹⁹.”

Tablo 4.8: Türkiye’de Dört Kişilik Bir Ailenin Açlık Sınırı, Yoksulluk Sınırı ve Net Asgari Ücretler (TL, Aylık)

	KASIM 2002	ARALIK 2005	ARALIK 2006	MAYIS 2007	ARALIK 2008	TEMMUZ 2009
Açlık sınırı	369,11	542,95	615,23	626,37	739,67	738,25
Yoksulluk sınırı	1.121,91	1.768,57	2.004,02	2.040,28	2.409,35	2.404,73
Net asgari ücret	184,25	350,15	380,46	403,03	503,26	546,48

Kaynak: TÜRK-İŞ (2009) “Açlık ve Yoksulluk Sınırı Verileri”,

<http://www.turkis.org.tr/source.cms.docs/turkis.org.tr.ce/docs/file/acliktemmuz09.pdf> (27.07.2009).

⁵¹⁷ TUTAR ve DEMİRAL (2007). s.343.

⁵¹⁸ DPT (2007), s.32-33.

⁵¹⁹ Zafer YÜKSELER ve Ercan TÜRKAN (2008). “Türkiye’de Hanehalkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi” *Türkiye Araştırma Formu*, Yayın No:TÜSİAD-T/2008-03/455, İstanbul, s.48. <http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/hh.pdf> (01.12.2008).

Tablo 4,8'e göre asgari ücret Temmuz 2009'da açlık sınırı olarak tanımlanan tutarın yaklaşık yüzde 35'ini, yoksulluk sınırı olarak tanımlanan tutarın ise ancak yüzde 13'ünü karşılayabilmektedir. Diğer bir deyişle, asgari ücret almakta olan bir çalışan ailesi, ancak 23 gün dengeli beslenebilmekte, insan onurunun gerektirdiği yaşama düzeyini ise sadece 7 gün için sağlayabilmektedir^{520*}.

✓ ***Türkiye'de Yoksulluğun Çevre Üzerine Olumsuz Etkileri Görülebilir.***

Türkiye'de kırsal kesim ve tarımla geçimini sürdüren insanların yoğunluğu fazladır. Buna göre insanların çevre ile etkileşimi de fazladır. Bu anlamda Türkiye'de yoksulluğun bazı durumlarda çevrenin bozulması sonucunda artmasına, bazı durumlarda da çevre üzerinde baskı oluşturmaya ilişkin en somut örneklerin, tarım-çevre etkileşiminden kaynaklandığı söylenebilmektedir. Bu nedenle Türkiye'de yoksullukla mücadele politikaları, sürdürülebilir çevre politikalarıyla işbirliği içinde olması gerektiği ifade edilmektedir⁵²¹.

✓ ***Bölgelerarası Farklılıklar Bulunmaktadır.***

Türkiye'de yoksulluğu inceleyen araştırmaların çok önemli bir kısmı, Türkiye'de bölgeselarası yoksulluk farklılıkları olup-olmadığını inceleyen çalışmalardan oluşmaktadır. Araştırmalara göre Türkiye'de bölgeselarası yoksulluğun yanında bölgeselarası eşitsizlikler de oldukça yüksektir. Kabaş (2007)'a göre Doğu ve G.D. Anadolu Bölgeleri insani gelişme bakımından diğer bölgelerden çok geride olduğu yaklaşımını savunmaktadır⁵²². Dumanlı (2002)'ya göre ise bölgeler itibariyle ferdi yoksulluğun en yüksek olduğu üç bölgemiz sırasıyla yüzde 43,8 ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu, yüzde 26,3 ile İç Anadolu ve yüzde 18,55 ile Akdeniz bölgeleridir. Ayrıca yoksulluğun en az görüldüğü bölge ise yüzde 3,01 ile Ege ve Marmara bölgesidir. Bölgelerdeki yoksul nüfusun bölge nüfusuna oranları ise (bölgesel iç yoksulluk) yüzde olarak aşağıdaki gibi bulunmuştur: Bölgeler Yüzde Payı, Ege-Marmara 1.37 Akdeniz 19.66 İç Anadolu 16.06 Karadeniz 10.43 D.ve G. Doğu 30.34⁵²³. Bir başka çalışmaya göre de "kişi başına GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) düzeyi batı bölgelerinde Türkiye ortalamasının epey üzerine çıkarken, doğu

⁵²⁰ TÜRK-İŞ (2009) "Açlık ve Yoksulluk Sınırı Verileri"

<http://www.turkis.org.tr/source.cms.docs/turkis.org.tr.ce/docs/file/acliktemmuz09.pdf> (27.07.2009).

* Asgari ücret Temmuz'da 19,35 TL artışla 546,48 TL oldu.

⁵²¹ TOBB, s.96.

⁵²² KABAŞ (2007), s.292.

⁵²³ Recep DUMANLI (2002). "Türkiye'de Yoksulluk Sorunu ve Boyutları" Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak -İş Konfederasyonu Yayını, Ed. C.C. AKTAN Ankara, s.39., <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/dumanli.pdf> (10.10.2008).

bölgelerinde Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Türkiye'nin doğu ve batı bölgeleri arasında gelir düzeyi açısından doğu aleyhine önemli bir farklılık söz konusudur.⁵²⁴. Tablo 4.9'de de yansımasını bulduğu gibi Türkiye'nin yoksulluk merkezinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri olduğu açık bir şekilde görülmektedir⁵²⁵. Bu durum doğudan batıya doğru göçe yol açmakta ve gelişmiş yörelerde çarpık kentleşme ve asayiş sorunlarına neden olmaktadır.

Tablo 4.9: Türkiye’de Gelir Dağılımı Arş. Elde Edilen Yoksulluk Görünümleri (1987 - 1994)

Bölgeler	1987		1994	
	Yoksulluk Sınırı TL/ Ay	Yoksulların Oranı %	Yoksulluk Sınırı \$ / Ay	Yoksulların Oranı %
Ege Marmara	27,20	9,6	1,0	5,5
Akdeniz	24,16	20,7	0,9	11,0
İç Anadolu	24,60	25,1	0,8	12,0
Karadeniz	22,72	9,3	1,0	19,0
Doğu ve G.Doğu	22,34	35,3	0,9	25,0

Kaynak: DPT, 2001

✓ *Kadın ve Çocuk Yoksulluğu ile Özürlüler ve Yaşlılarda Yoksulluk Daha Yüksektir.*

DPT'nin hazırladığı 2008 Programı'nda şu ifadelere yer verilmiştir: “Toplumda bazı kesimler, başta sağlık, eğitim hizmetleri olmak üzere, kültürel olanaklardan ve bilgi-iletişim teknolojilerinden yararlanma, üretim etkinlikleri içinde yer alma ve karar alma süreçlerine katılma bakımından sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Bu kesimler, özellikle tarım sektörü ile geçici ve güvencesi olmayan işlerde çalışanlar,

⁵²⁴ Orhan KARACA (2004). Türkiye’de Bölgelerarası Gelir Farklılıkları: Yakınsama var mı?” Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2004/7, s.1., <http://www.tek.org.tr/dosyalar/O-KARACA.pdf> (20.08.2008).

⁵²⁵ BİLEN ve ŞAN (2006), s.173.

eğitimsiz bireyler, kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve özürlülerdir. Bunlar aynı zamanda yoksulluk riskiyle en fazla karşı karşıya olan kesimlerdir⁵²⁶”.

Gerçekten de Türkiye’de kadın ve çocuk yoksulluğunun oldukça yüksek oran teşkil etmesinin yanında özürlüler ve yaşlılarda da yoksulluk oldukça yüksek bir grafik seyretmektedir. Aşağıdaki TÜİK ve ATO’nun çalışmasında da geçen verilere göre Türkiye’de bu kesimin oranı sürekli de artmaktadır. Aslında kadınları, yaşlıları çok yüksek oranda kapsayan yoksulluğun yeni bir yoksulluk türü olduğu da ifade edilmektedir. Bazıları buna kuralsız yoksulluk demek ve bu eskisine kıyasla daha yaygın, daha kalıcı ve baş etmesi çok daha zor bir yoksulluk türü olduğunu ifade etmekte⁵²⁷.

✓ *Türkiye’de Yoksulluğu Anlamada Eğitim Önemli Bir Argümandır.*

Yoksulluğun ülkedeki profilini inceleyen çok sayıda araştırmacı eğitim yönünden düşük kesimin yoksulluk açısından yüksek olduğunu ve eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluğun düştüğünü ortaya koymaktadır. Yani eğitim ile yoksulluk arasında ters bir ilişki bulunmaktadır. DPT’nin hazırladığı 2008 Programı’ndaki şu ifadeler de bunu desteklemektedir: “Yoksulluk, özellikle eğitim seviyesi düşük olanlar, yevmiyeliler, ücretsiz aile işçileri, tarım sektöründe çalışanlar ile geniş aileler arasında yaygındır. Eğitim durumu, yoksulluğu en iyi açıklayan değişkenlerden biridir⁵²⁸. Eğitim durumu yükseldikçe yoksul olma riski azalıyor. TÜİK’in 2007 yoksulluk araştırmasında “2007 yılında okur-yazar olmayanlarda yoksulluk oranı % 34.76 olurken, ilkokul mezunlarında bu oran % 14.9, lise ve dengi meslek okulları mezunlarında % 6.16, yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip fertlerde % 0.9 olmuştur. İlköğretime başlamamış olan 6 yaşından küçük çocukların yoksulluk riski ise % 25.44’tür”⁵²⁹. Bireylere hayatları boyunca gerekli olan temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandıran temel eğitim, fırsat eşitliğinin sağlanması ve sağlıklı bir toplumsal yaşam için önemli bir unsur olduğu yadsınamaz bir gerçektir

⁵²⁶ DPT (2008). “2008 Yılı Programı” s.221., <http://www.dpt.gov.tr/Portal.aspx?PortalRef=3> (01.02.2009).

⁵²⁷ Oğuz IŞIK ve M. Melih PINARCIOĞLU (2003). “Yoksulluğun Değişen Yüzü” s.51. <http://www.tusiad.org/yayin/gorus/55/10.pdf> (01.02.2009).

⁵²⁸ DTP (2008), s.222.

⁵²⁹ TÜİK (2008).

✓ ***Türkiye’de Mutlak Yoksulluktan Çok Göreli Yoksulluk Yüksektir.***

Üçüncü bölümde mutlak yoksulluk ve göreli yoksulluk konusuna detaylıca değinilmiştir. Türkiye’de yoksulluğun profilinde mutlak ve göreli yoksulluk incelendiğinde, yoksulluğun mutlak yoksulluktan çok göreli yoksulluk olarak dağılım gösterdiği görülecektir. Kabaş (2007)’a göre de Türkiye’de günlük 1 ABD doları olan yoksulluk sınırıyla ölçülen aşırı yoksulluk çok düşüktür, gıda ve gıda harici yoksulluk sınırına göre Türkiye’de yoksulluk oldukça yüksektir⁵³⁰. Ayrıca gerek mutlak gerekse göreli yoksulluk açısından Türkiye’de yoksulluğun yoğunlaştığı alanlar, göçle kırsal kesimler ve kırsaldan kopan geniş kitlelerin vardıkları yer olan büyük kentlerin varoşlarıdır. Yani Türkiye’de baş gösteren yoksulluk sorununun ekonomik, siyasal ve kültürel uzantıları bulunmaktadır⁵³¹.

✓ ***Toplumda Yoksulluk Algısı***

Sosyal politikada gelinen noktayı inceleyen araştırmacıların en çok eleştirdiği yaklaşımlardan biri ‘çalışmayana ekmek yok’ anlayışıdır. Bu anlayış bir ayrımcılık da olarak ele alınmakta ve yoksullukla mücadelede de oldukça eleştirilmektedir. Türkiye’de de toplumun ve kamunun önemli bir kesiminde yoksulluk algısında buna benzer bir yaklaşım vardır. Özellikle çalışan yoksullar, yardım yapılan yoksul kesimi oldukça eleştirmekte ve insanlara yardım yapılmasına karşı çıkmaktadır. Bunun dışında Türkiye’de yoksulların tembel ve çalışmayan insanlar oldukları, yardımlar nedeniyle bağımlı kesim haline dönüştükleri ve yoksulluğu artık yaşam biçimi olarak seçtikleri yönünde yaklaşımlar, yoksulluk algısında yer bulmaktadır. Bunlar dışında yoksulluğa yönelik algıları inceleyen araştırmacılar, Türkiye’de yoksulluk algısını oluşturan dört dili şöyle belirtmektedirler: korku, acıma, suçlama ve ekonomik çıkar.

Buğra (2005a)’ya göre bugün Türkiye’de yoksulluktan bahsediş biçimimizde korku gerçekten çok önemli bir rol oynuyor. Ayrıca ona göre ‘yoksullar tehlikeli insanlardır, yoksullukla suç arasında ciddi bir ilişki vardır, yoksul çocuklar, sokak çocukları potansiyel bir tehlike oluşturur’ algıları da bunun bir ürünüdür⁵³². Yoksullara yönelik duyulan korkunun kolayca acımaya dönüşebileceği ifade edilmektedir. Bir

⁵³⁰ Tolga KABAŞ (2007). “Türkiye’de Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları” *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim, Çanakkale*, s.292.

⁵³¹ BİLEN ve ŞAN (2006), s.167-168

⁵³² Ayşe BUĞRA (2005a). “AB Müzakere Sürecinde STK’lar ve Yoksulluk” Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları No:12, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, İstanbul, s.1., http://stk.bilgi.edu.tr/docs/bugra_std_12.pdf (15.12.2008).

araştırmaya göre de “yoksulları kendi yoksulluklarından sorumlu tutma eğilimi, pek çok modern yoksullukla mücadele yöntemini tanımlayan unsur olarak karşımıza çıkar⁵³³”

Yoksullara yönelik korku ve suçlamanın yanında insanların bir de acıma hissi duyduklarını vurgulayan Buğra: “Acıma da bu yoksulluk dilinin çok önemli bir parçası ve bu da tuhaf bir şekilde çıkar kavramına eklemenecek bir biçimde ortaya çıkıyor⁵³⁴” demektedir.

4.3.1. Türkiye Boyutundan Küreselleşmenin Bir Sonucu Olarak ‘Yoksulluk’

Küreselleşme ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelemek için konunun ana hatlarını oluşturan başlıkların yanı sıra konu ile yakından ilişkili ve ele alınan tezi ortaya koyacak bazı yan bilgiler de gerekliydi. Türkiye boyutunu da ele alırken öncelikle Türkiye’de yoksulluğun bir resmini çizmeye ihtiyaç duyuldu. Bundan sonraki bölümler şimdiye kadar ele alınanlar ışığında tezdeki esas tartışma olacaktır. Öncelikle neden 1980 ile 2006 yılları arası dönem incelendiği detaylandırılacak ve ardından ana yaklaşımlara geçilecektir.

4.3.1.1. Neden 1980-2006 Dönemi?

Küreselleşme sürecinde artan yoksulluğun özellikle Türkiye perspektifine de uyup-uymadığını tartıştığımız bu tezde, konuya esas olarak alıp incelediğimiz tarihleri 1980 ile 2006 yılları arası olarak aldık. Ancak çalışma hazırlanırken patlak veren ve tüm dünyayı etkisine alan, ABD’deki Mortgage krizi ile doğan küresel krize de kısmi olarak değinme gereksinimi duyduk. Çünkü bu kriz, küreselleşmeye ve küreselleşmenin ideolojisi olan neo-liberalizme yönelik çok yoğun da bir tartışmayı doğurdu. Tezin ana konusu olan küreselleşmeyle artan yoksulluğun Türkiye’deki seyrine geçmeden önce neden temel olarak 1980 ile 2006 yıllarını arasını aldığımızı belirtelim:

2 Eylül 2008 tarihli Taraf Gazetesi’ndeki Turgut Özal’ı konu alan makalesinde Halil Berktaş, ‘Küreselleşmeyi ve sivilleşmeyi başlattı ama...’ başlığını kullanmıştı. Aynı makalede Berktaş (2008), Özal ile ilgili olarak “Ekonomiyi küresel rekabete açma, özelleştirme, ileri teknolojiyle donatma çizgisini sürdürdü” demekte ve Türkiye’nin Özal döneminde dünyadaki iletişim devrimini yakaladığını; hatırı sayılır

---

⁵³³ Ayşe BUĞRA (2005b). “Yoksulluk ve Sosyal Haklar”, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu” Sivil Toplumun Geliştirilmesi İçin Örgütlenme Özgürlüğünün Güçlendirilmesi Projesi, Aralık 2005, s.5., <http://www.stgm.org.tr/docs/1207303932Yoksulluk%20ve%20Sosyal%20HaklarAyse%20Bugra.pdf> (15.12.2008).

⁵³⁴ Buğra (2005a), s.2.

miktarlarda yabancı sermaye çekmeye ve bir kere daha yüksek büyüme hızları göstermeye başladığını kaydetmektedir. Ayrıca Berktaş'a göre 1980'lerin ortalarından başlayarak, eski Sol kültürün çökmesinin ardından yeni küreselleşme dünyasına adım atan Türkiye'deki ilkesizliğin, ahlâk boşluğunun karakteristik ifadeleri olmuştu⁵³⁵. Bu makaleden küreselleşme açısından çıkan sonuç şu iki anahtar kelime ve tarih ile de özetlenebilir: 'Özal' ve '1980'.

Türkiye'de küreselleşme sürecine neden Özal, Özal dönemi ve 1980 ile başlatılmaktadır? 1980 öncesi Türk ekonomisi dışarıya kapalı, devletçi, dış rekabetten uzak bir görünüm arz etmekteydi. 1980'den sonra ise ekonomi dışa açılmış, liberalleşmeye ve ihracata önem vermeye başlamıştı. Ayrıca ihracatta önem arz eden ulaşım, haberleşme ve diğer altyapı yatırımları hız kazanmıştı. Bu atılımların gerçekleşmesi ise Turgut Özal'ın hazırladığı 24 Ocak Kararları ile olmuştu. Temel amacı, ülke ekonomisinin serbest piyasa mekanizması kurallarına göre işlemesini sağlamak ve dünya ekonomisi ile bütünleşmeyi gerçekleştirmek olan bu kararlar ile Türkiye, ülke ekonomisini dışa kapalı bir hale getiren ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisini terk etmiş ve "ihracata dayalı sanayileşme" stratejisini benimsemişti⁵³⁶.

1980'den sonraki bu değişimlerin Türkiye'de yoksulluğu artırdığı ve yapısını değiştirdiği iddia edilen bir çalışmaya göre de, Türkiye'de 1980'lere kadar görece ulusal ekonomi, yani devlet merkezli ekonomik politikalara dayalı bir iktisat rejimi yürütülmüştür. 1980'lerden sonra bu ulusal kalkınmacı ekonomi terk edilmiştir ve bu tarihten sonra bölgesel eşitsizliklerin artışı ve sınıfsal ayrımların giderek kutuplaşması görülmüştür. Bu olumsuzluklar temelinde dengesiz sermaye yatırımları, coğrafik ayrımcılık, liberal ekonomi politikaları, son dönemlerde yeni dünya düzeni ve Küreselleşme rüzgârları, 80'lerden buyana giderek verili yoksulluğu derinleştirmiştir. Aynı çalışmaya göre 1980'den sonra yaşanan değişimler ekseninde eskiye oranla daha şiddetli yeni eşitsizlik hiyerarşileri oluştu. "Özellikle devletin sosyal niteliğini terk etmeye çalışması, serbest piyasa ve kapitalist ilişkilerin önünü açması, doğal olarak alt sınıfların yoksulluklarının şiddetlenmesine buna karşın yeni/türedi bir zenginler sınıfının kök salmasına yol açtı. Kesimler arası gelir farklılıkları o zamana kadar olmadığı ölçüde keskinleşti ve büyük boyutlara vardı. Kesimler arası dışlama ve

⁵³⁵ Halil BERKTAY (2008). "Küreselleşme ve Sivilleşmeyi Başlattı Ama" *Taraf Gazetesi*, 02.10.2008, s.8.

⁵³⁶ <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/12/01/san118.html>, (15.12.2008).

gerginlikler alevlendi, akut eşitsizlik kendi öteki'sini oluşturmada gecikmedi. 1980'li yıllardan itibaren, Türkiye artık, gelirin nispeten eşit dağıldığı bir toplum olmaktan çıktı. Zengin ile yoksul arasındaki farkların uçurum nitelemesini hak edecek boyutlara ulaştığı bir ülke haline geldi". Ayrıca 80 sonrası yaşanan akut eşitsizlik süreci 90'larda kendisini kronik yoksullukla somut bir şekilde yüzleşmek şeklinde gösterdi⁵³⁷.

Kapitalizmin bir ürünü olarak gördüğü küreselleşmeyi 1980 yılı ile düşünen ve konuya dünya ekseninde bakan bir çalışmada Yeldan, Dünya kapitalizminin 1970'lerden itibaren içinde bulunduğu küreselleşme sürecine yön veren dinamikleri dört ana başlık altında toplamaktadır⁵³⁸:

- “Kapitalizmin altın çağı boyunca süren yüksek birikim temposunun yarattığı aşırı üretime dayalı kriz;
- Söz konusu dönemin sermaye/emek çelişkisine damgasını vuran Fordist endüstriyel ilişkilerin beslediği kar sıkışması;
- Uluslararası kapitalist rekabetin yoğunlaşması ve
- Finanssal sistemin serbestleştirilmesi sonucu yükselen finansal sermaye ve spekülasyon birikim tercihlerinin sanayi yatırımlarının önüne geçmesi”.

20. yüzyılın son çeyreğine ait yeni küreselleşme dalgasının en ayırt edici özelliğini emek gelirleri üzerine olan baskılamasında yattığını gören Yeldan (2005), “gerçekte kapitalizmin 500 yıllık tarihsel gelişimi içerisinde ücretli-emek ile sermaye arasında dünya ölçeğindeki antagonizmin ulusal coğrafi sınırlar içinde somut yansımaları veren bu süreç, özellikle 1980'lerde daha yalın bir biçimde gözlenmeye başlamıştır” diyerek neden 1980 sorusuna dünya ölçeğinde cevap vermektedir⁵³⁹. 1980 sonrası ile ilgili vurgulanması gereken bir bilgi de 1980 sonrası gelişen ve yoksulluğa neden olan gelişmelerin sadece ekonomik değişim ve yeniliklerle alakalı olmadığı, ekonomik yönlerin dışında politik istikrarsızlıklar ve artan çatışmalar ya da savaşların da 1980'den sonra yoksulluğun artmasında doğrudan etkilerinin olduğudur⁵⁴⁰.

---

⁵³⁷ Ömer AYTAÇ ve İlhan Oğuz AKDEMİR (2003). “Türkiye’de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu” Yoksulluk ve Kırkent, Deniz Feneri Derneği Yay., Ed: Ahmet Emre BİLGİLİ, İbrahim ALTAN, Cilt:2, İstanbul, ss.55-56.

⁵³⁸ Erinç YELDAN (2003), Küreselleşmenin Ekonomik Boyutları ve Güvenlik Stratejilerine Etkileri” Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirimleri, “Küreselleşme Ve Uluslararası Güvenlik Sempozyumu” Sarem Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları Ankara, s.8., <http://www.tsk.tr/SAREM/Sempozyumlar/sempozyum2003.pdf> (05.04.2009).

⁵³⁹ YELDAN(2005).

⁵⁴⁰ http://www.worldbank.org/html/extdr/extme/G8_poverty2000.pdf, (15.12.2008).

4.3.2. Türkiye’de Küreselleşme Sürecinde Artan Yoksulluk (1980-2006)

Dördüncü Bölüm’ün ilk kısmında küreselleşme sürecinde yoksulluğun seyrinin tartışmıştık. Bu bölümde ise küreselleşme sürecinin dünyada izlediği grafiğin Türkiye perspektifine bakarak, ‘küreselleşmenin Türkiye’de yoksulluğu artırdığı’ iddiasını tartışacağız. Bunu yaparken de küreselleşme yoksulluğu artırdı ise bunun hangi gelişmeler sonunda olduğunu, temelde neye dayandığını, küreselleşmenin Türkiye’de yoksulluğu artırdığını savunanların gerekçelerinin neler olduğunu ortaya koyacağız. Ayrıca ‘küreselleşme yoksulluğu artırmıştır’ savı ile yakından bağlantılı bazı gelişmeleri de inceleyecek ve savın daha iyi anlaşılmasına çalışacağız.

Türkiye ekonomisinde küreselleşmenin etkilerini ikinci bölüm’de; yoksulluk konusunu incelediğimiz Üçüncü Bölüm’de ve bu bölümün ilk kısmında da küreselleşmenin Türkiye’ye yoksulluk açısından etkilerine kısaca değinmiştik. Yine tezimizde irdelediğimiz bir konuda küreselleşmenin Türkiye seyri açısından 1980 tarihinin önemli rolü olduğu idi. Türkiye’deki küreselleşme literatürü de bizim üzerinde önemle eğildiğimiz bir tarih olan 1980’e oldukça önem vermekte ve bir açıdan bizim savımızı, yani küreselleşmenin Türkiye’de etkilerinin 1980’de ve 1980’den sonra oldukça ivme kazandığı; yoksulluk açısından ise temellerin atıldığı bir milat olduğu iddiasını doğrulamaktadır.

Türkiye’de 1980’den sonra ne olmuştu? 1980’den sonra Türkiye’de ne olduğuna kısaca değinmek, konunun anlaşılmasına yönelik bir temel sağlayabilecektir. Çünkü 1980’den sonraki değişimler temelde ekonomik alanda olmuş ve bu değişimlerin olumsuz sonuçları yoksullar üzerinde yoğun bir biçimde hissedildiği gibi, yoksulluğun yapısını da değiştirmiş ve yeni bir yoksul grubunun doğmasına yol açmıştır. Küreselleşme sonrası işsizliğin arttığı birçok araştırmacının ortak kanısı olsa da 1980 sonrası Türkiye’de istihdamda artış görüldüğüne dair bir kanı vardır. Merkez Bankası’nın Küreselleşmenin Türkiye’ye Etkileri adlı çalışmasına göre 1980 sonrasında istihdam artış oranlarının toplam işgücündeki artış oranından yüksek olmasından ötürü işsizlik oranları düşmüştür⁵⁴¹.

Küreselleşme ile Türkiye’de gelir dağılımında eşitsizliğin arttığı iddiası yoksullukla da yakından ilişkili bir konudur. Çok sayıda araştırmacıya göre gelir dağılımının eşitsiz bir yapı arz etmesi, yoksulluğu artırdığı gibi yoksulluğun

---

⁵⁴¹ TCMB (2002), s.46.

şiddetlenmesine de yol açması beklenir. Türkiye’de yoksulluğun 1980’den sonra arttığını ortaya koyan araştırmaların birçoğunda gelir dağılımındaki eşitsizliklerin küreselleşme ile artması buna dayanak olarak gösterilir.

Ülkemizde bugün gelir eşitsizliğinin had safhada olduğu sıkça ifade edilmektedir. Güçlü ve Bilen (2005)’in makalesinde ülke gelirinin yarısı, nüfusun % 20’si tarafından kullanıldığı; gelişmiş ülkelerde gelirin fonksiyonel dağılımında ücretli ve maaşlı kesimin nispi payı %70’ler düzeyindeyken, ülkemizde aynı paylaşımda söz konusu kesimin nispi payı % 15’ler düzeyinde olduğu belirtilmektedir. Yazarlara göre Türkiye’de gelirin fonksiyonel dağılımının önemli ölçüsünde bozulmasına etki eden en önemli faktör ise öncelikle 1980 ’den sonra uygulanan ekonomi politikalarıdır. Yine onlara göre uygulanan ekonomi politikalarının ötesinde faal nüfus içinde ücretlilerin nisbi payının düşük olması da (gelişmiş ülkelerde bu kesimin payı %80’ler düzeyindeyken, ülkemizde %35’ler civarındadır) önemli bir başka etkidir⁵⁴².

Türkiye ekonomisinin 1987–1994 dönemini Körfez Savaşı sonrasında daralan dış ekonomik ilişkiler ile iç siyasal gelişmelerin etkisinde, ekonomik istikrar programlarına başvurmayı gerektirecek kadar zorlu şartlar altında geçirmiş olduğunu belirten Dağdemir (2002) de “bu dönemde ekonomik büyümedeki istikrarsızlık, yüksek enflasyon oranları ve kırdan kente göçün büyüttüğü işsizlik sorunu ile hızlı kentleşmenin yarattığı rantların etkisiyle gelir dağılımındaki eşitsizliğin artmış olduğu bilinmektedir” demektedir⁵⁴³.

Kısacası yoksullukla gelir dağılımı arasında çok yakın bir ilişki olduğu 1980 sonrası Türkiye’de gelir dağılımındaki eşitsizlik arttırdığını, bu da yoksulluğu tetikleyen bir etki gösterdiği. Sadece yoksulluk oranları yükselmediği, aynı zamanda yoksulluğun şiddeti de gelir dağılımı eşitsizliğine bağlı olarak yükseldiği. Ayrıca gelir dağılımı eşitsizliği sadece yoksulluğun sebebi ile değil yoksulluğun giderilmesi ile de yakından ilişkili olduğu kanısı hakimdir. Buna paralel bir yaklaşıma sahip olan Erdoğan, “...Yoksulluğun hafifletilmesi ve gelir dağılımının iyileştirilmesi için ekonominin üretim gücünün ve gelir düzeyinin artırılması vazgeçilmez bir zorunluluktur⁵⁴⁴” derken Tutar ve Demiral (2007)’a göre de Türkiye’de 1980’lere kadar görülen yoksulluğun

---

⁵⁴² Sami GÜÇLÜ ve Mahmut BİLEN (1995). “1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Gelişmeler” Yeni Türkiye Dergisi, Sayı:6, Eylül-Ekim, s.167.<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/bilen95.pdf> (01.02.2009).

⁵⁴³ DAĞDEMİR (2002).

⁵⁴⁴ ERDOĞAN (2002).

daha çok ekonomide gelir eşitsizliğini gideren politikalarla ve geleneksel yardımlaşma ve dayanışma ile giderilmiştir yaklaşımı içerisindedir⁵⁴⁵.

4.3.2.1. 1980 – 2006 Döneminde Yoksulluğun Seyri

1980'den 2006 yılına ilişkin dönemin yoksulluk sorunu incelenmek istendiğinde pek çok sorun bulunmaktadır. Örneğin yıllık yoksulluk verileri ya da gelir dağılımı açısından bazı yıllara ait araştırma sorunu vardır. Örneğin yıllık yoksulluk profillerini incelemek isteyen Dumanlı (2002), 1987 sonrası ait gelir dağılımı araştırmasına ulaşamamıştır. Ancak Dumanlı, yüzde beşlik hanehalkı dağılımlarını dikkate alarak Türkiye'de 1987 yılı itibariyle hanelerin % 15,27'sinin, nüfusun da % 14,24'ünün, 1994 yılı itibariyle de hanelerin % 17,27'sinin, nüfusun ise % 16,24'ünün yoksul olduğu tespit eder. Ona göre bu dönemde yoksul sayısı yaklaşık olarak 7,5 milyondan 10,0 milyona yükselmiş ve yıllık ortalama yoksulluk artış hızı % 4,0 civarında olmuştur⁵⁴⁶.

1980 sonrasında yoksulluk artmıştır iddiasına Merkez Bankası'nın dört özellikli bakışı:

Merkez Bankası'nın Küreselleşmenin Türkiye'ye Etkileri adlı çalışmasına göre Türkiye'deki yoksulluk ve gelir dağılımına ilişkin çalışmalar, genel olarak gelir dağılımının kötüye gittiğini ve 1977–1988 yılları ile 1994 sonrası dönemde yoksulluğun arttığına işaret etmektedir. Bu bilgi yorumlandığında şunlara ulaşılabilmektedir:

- Küreselleşmenin başladığı dönem olan 1980'den sonra yoksulluğun arttığı bir resmi kurum olan Merkez Bankası çalışmasında belirtilmektedir.
- Ancak yoksulluktaki söz konusu artış 1977'den sonra başlamış olarak belirtilmiştir.
- 1988'ye kadar artıştan söz edilmekte iken 1988-1994 arasında bir artış olduğuna dair değerlendirme verilmemiştir. Yani yıllık olarak düzenli bir artış olmuştur denmemektedir.
- 1988'den sonra durduğu ima edilen yoksulluktaki artış küreselleşmenin hız kazandığı dönem olarak görülen 1990'lar ortasından sonra tekrar artmaya başlamıştır bilgisi vardır.
- Sonuçta yoksullukta artış genel olarak düşünüldüğünde, küreselleşme dönemine tekabül etmektedir.

⁵⁴⁵ TUTAR ve DEMİRAL (2007), ss.139-140.

⁵⁴⁶ DUMANLI (2002), s.39.

Merkez Bankası çalışması yoksulluğun arttığı bu sürecin ise dört ana özelliği olduğunu belirtmektedir:

- Reel ücret/maaşlarda, emekli aylıklarında ve tarımsal ticaret hadlerinde olumsuz değişimler,
- Şehirlerde çalışan işçi sınıfının yüksek ve düşük ücretli kesimleri arasındaki farkın daha da açılması
- İşgücü piyasasının resmi ve resmi olmayan kesim olarak ikiye ayrılması nedeniyle oluşan çift karakterli yapı
- Yüksek faiz oranlarının diğer gelir kategorileriyle yarattığı çelişkiler. Katma değerden yapılan faiz ödemelerinin oranı arttıkça net kârın, ücretlerin veya her ikisinin birden katma değer içindeki payı düşmektedir. Buna ek olarak, gittikçe artan kamu borç yükü nedeniyle refah-odaklı kamu harcamaları da kısıtlanmıştır⁵⁴⁷.

‘Küreselleşme Türkiye’de yoksulluğu artırmıştır’ iddiasının dayandığı temel nedenleri inceleyenlerin mutlaka değindikleri bir konu da ‘yapısal uyum programları’dır. Sadece Türkiye açısından değil küreselleşme-yoksulluk konusunu dünya açısından inceleyenler de yapısal uyum programlarının özellikle AGÜ’lerde yoksulluğu artırdığından bahsetmektedir. Nitekim Türkiye’de bu kapsamdaki bir AGÜ’dür.

Yapısal uyum programları ile yoksulluk olgusunun Türkiye açısından değerlendirmesi de bundan sonraki bölümümüzde ele alınacak ve yoksulluğun küreselleşme sürecinde Türkiye’de arttığı iddiasını savunanların ortak yaklaşımı olan yapısal uyum programlarının buna etkileri tartışılarak bu tezin konusunda önemli bir adım da atılmış olunacaktır.

4.3.3. Yapısal Uyum Programları Türkiye İçin Yoksulluk Getirdi mi?

Küreselleşmenin dünya ölçeğinde yoksulluğu artırıp artırmadığını incelerken, özellikle AGÜ’de artan yoksullukta IMF, DB gibi kurumlarca uygulatılan yapısal uyum programlarının etkisi olduğuna değinmiştik. Yapısal uyum programları, küreselleşmenin yoksulluğa etkileri konusunda önemi çok büyüktür. Çok sayıda araştırmacıya göre bu yapısal uyum programlarının Türkiye gibi AGÜ’lerde yoksulluğu artırmıştır. Hatta Türkiye gibi AGÜ’lerde yapısal uyum programlarını incelemek bir anlamda küreselleşmenin yoksulluğun başlıca olumsuz yönlerinin seyrini incelemektir.

---

⁵⁴⁷ TCMB (2002), ss.45-46.

Küreselleşmenin yoksulluğu artırdığını inceleyen bazı araştırmacılar savlarını sadece yapısal uyum programlarının getirdiklerini dayandırabilmekte, küreselleşmenin yoksulluğu getirmesinin yapısal uyum programları aracılığıyla olduğunu iddia edebilmektedirler.

Yapısal uyum programlarının ne olduğuna ve temelde neyi amaçladığına dördüncü bölümün ilk kısmında değinmiştik. Bir cümle ile ifade edersek yapısal uyum, az gelişmiş ülkelerin DB, IMF gibi kurumların programlarıyla, serbest piyasa modelinde, uluslararası piyasalara angaje olmalarını amaçlayan bir süreçtir. Ancak bu programların bu ülkeleri piyasalara bağlarken çok sayıda sorunu da getirdiği dillendirilmektedir. (BKNZ: 4. Bölüm İlk Kısmı) Hatta bu programlar, Güneydoğu Asya’da birkaç ülke hariç başarılı örnek de gösterememesi nedeniyle AGÜ’lerde durumu iyice bozan uygulamalar olarak da görülmektedir.

Türkiye’nin yapısal uyum programlarına dâhil oluşu 1980 sonrası dönemle başlar. Hatta Öniş ve Şenses’e göre 1980’lerin başında neo-liberal ilkelerin sınındığı ilk ülkelerden biri olmuş ve IMF, Dünya Bankası ve OECD gibi kilit uluslararası kurumlar, Türkiye’nin neo-liberal yeniden yapılanma sürecine hep birlikte katılmışlardır. Ancak, bu aktörlerin politika değişimini başlatmaktaki kolektif gücünün, önceki modelin 1970’lerin sonundaki büyük krizle itibarsızlaşması ve ülkenin dış kaynaklı finansal akımlara ağır bir bağımlılık altına girmesiyle daha çarpıcı hale geldiğini söylemektedir^{548*}

Liberalleşme, küreselleşme, serbestleşme ekseninde politikaların girişi paralelliğinde yapısal uyuma angaje olmaya başlayan Türkiye, Öniş ve Şenses’in aksine çok sayıda araştırmacıya göre ekonomik yönden bir gelişme sürecine de başlamıştır. Yani yapısal uyum Türkiye için olumlu başlamıştır, denmektedir. Ancak bunun kısa süreli olduğu, uzun dönemde yapısal uyumun zararlı olduğu da sıkça ifade edildiği gibi, yapısal uyumun Türkiye’de başarısız olmasında Türkiye’nin kendi yapısal sorunlarının etkilerinin olduğu da görüşler arasındadır.

---

⁵⁴⁸ Ziya ÖNiş ve Fikret ŞENSES “Küresel Dinamikler, Ülke İçi Koalisyonlar ve Reaktif Devlet:Türkiye’nin Savaş Sonrası Kalkınmasında Önemli Politika Dönüşümleri”, s.17. http://www.metu.edu.tr/~fsenses/files/kuresel_dinamikler.pdf (20.12.2008).

* Küreselleşme-yoksulluk ilişkisini inceleyen kimi araştırmacılar artan yoksulluğu küreselleşme ideolojisi olan ‘neo-liberalizm’ ile açıklamaya da sık başvurur. Türkiye’de 1980 sonrası artan yoksulluğu bu eksen de inceleyen bir çalışma için bknz; Fikret ŞENSES (2008). Missing Links In Poverty Analysis In The Age Of Neo-Liberal Globalization:Some Lessons From Turkey, http://www.metu.edu.tr/~fsenses/files/senses_revised.pdf (20.12.2008).

Yapısal uyum programlarının yoksulluğu nasıl getirdiğini inceleyen bir araştırma, yapısal uyum programlarının tarım sektörü üzerindeki etkilerine yoğunlaşmıştır. Buna göre yapısal uyum programları çerçevesinde geniş ölçüde emek ve tarım kesimleri olumsuz etkilenmiş ve bu durum genel olarak devletin ekonomideki rolünün daraltılmasını zorunlu hâle getirmiştir. Ayrıca yapısal uyum programları çerçevesinde tarım sektörünün liberalleştirilmesi ve kamunun tarım sektörüne yönelik desteklerinin sınırlandırılması tarım sektörü ile uğraşan kesimlerin gelirlerinin hızla düşmesine yol açarak birçok tarım ailesi için geçimlik düzeyin altında olan gelirlerinin düşmesine, kırsal kesimde yoksulluğun giderek artmasına ve artmasının yanında daha da derinleşmesine neden yol açmıştır⁵⁴⁹.

Yapısal uyum programlarının getirdiği olumsuzlar içinde ve yoksulluğun artmasına temel nedenler teşkil edenler ise yapısal uyum programları ile Türkiye ekonomisinin kırılganlıklarının artması ve krizlere, dış şoklara karşı hassas bir yapının oluşması başta gelmektedir. Öniş ve Şenses'in şu ifadeleri bu gerçeği doğrudan ifade etmese de dönem açısından tarih vermesi nedeniyle yapısal uyum ile Türkiye'de krizlerin arttığına yönelik bir görüşü desteklemektedir: "Hiç kuşku yok ki, 1980 sonrasındaki Türkiye deneyiminin de açıkça gösterdiği gibi, finansal küreselleşme çağında krizlerin sıklığı artmıştır⁵⁵⁰". Bir başka görüşe göre de Türkiye'de yoksullaşma sürecinin başlıca adımları 24 Ocak kararları vs gelişmelerin yanında IMF'yle yapılan stand-by anlaşmaları ve Dünya Bankası talimatlarına bağlı olarak gerçekleştirilen "yapısal uyum programları"yla atılmıştır⁵⁵¹.

Yapısal uyum ile birlikte krizlere duyarlı bir ekonomik yapıya bürünün Türkiye'nin bu krizleri 1980 sonrasının yanında temel olarak 1990'larda görmeye başladığı da AGÜ'lerde yapısal uyumun olumsuzluklarını inceleyenlerce ifade edilmektedir. Örneğin Şenses, 1980'li yılların başında Türkiye'de, gerekli kurumsal düzenlemeler yapılmadan başlanan iç finansal serbestleştirmenin krizle sonuçlanmış olması, gerekli dersler çıkarılmadığından 1990'lı yılların daha riskli ortamını kapsayan dış finansal serbestleştirme sonunda ortaya çıkan krizleri önleyememiş, olduğuna inanmaktadır⁵⁵².

⁵⁴⁹ BİLEN ve ŞAN (2006), ss.174-175.

⁵⁵⁰ ÖNİŞ ve ŞENSES, s.5.

⁵⁵¹ <http://www.antimai.org/ba/heyoksulkur.htm>, (20.12.2008).

⁵⁵² ŞENSES (2004a), s.10.

Türkiye'nin yapısal uyum programlarından artan bir yoksulluk çıktısı ile etkilendiği ve bu durumun dünyadaki diğer AGÜ'lerle de örtüştüğü yönündeki görüş çok sayıdaki araştırmacının ortak kanısıdır. Bu gerçeği ortaya koyan çalışmasında Soyak (2004) bu yapısal uyum programları ile ilgili de bir bilgi aktarmaktadır. Soyak (2004) şunları aktarmaktadır: “Son dönemde Maliye Bakanlığı, Teftiş Kurulu'nun hazırladığı Kamu Açıklarının Azaltılmasına Yönelik Model Önerisi başlıklı raporda; sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasıyla birlikte son 20 yıllık süreçte yurtdışına 200 milyar dolarlık bir kaynak transferinin gerçekleştiği, IMF-Dünya Bankası güdümlü programların borç tasfiyesi yerine borç riskini yönetmeyi amaçladığı, daraltıcı para ve maliye politikalarının sosyal boyutu ihmal ettiği gibi konulara dikkat çekilmektedir. Ayrıca raporda bu politikaların halkı yoksulluğa sürüklediği, ahlaki çöküntüyü derinleştirdiği ve gelir dağılımını hızla bozduğu tespiti yapılmaktadır⁵⁵³”.

Bu başlıkta konuyla ilgili son olarak Türkiye'nin modeline uyan bir kavram olarak ‘fakirleştiren büyüme’ye değinelim. Torun vd. (2007)'un aktardığına göre uluslararası iktisat teorisinde pozitif ekonomik büyüme ile refah seviyesinin uyumsuzluk gösterebileceği özel bir durum vardır. “Bhagwati'nin ‘yoksullaştırıcı büyüme’ olarak adlandırdığı bu özel büyüme durumunda, ihracata dayalı büyüyen az gelişmiş ülke, dış ticaret hadleri aleyhine geliştikçe refah kaybına uğramaktadır. Buna göre, açık bir ekonomide ekonomik büyümenin refah etkisi azalacaktır; çünkü büyümeden kaynaklanan ilk getiri, dış ticaret hadlerindeki bozulmadan kaynaklanan negatif etkiyle giderilecektir. Hatta bu kayıp büyümenin etkisini aşarsa fakirleştiren büyüme durumu ortaya çıkacaktır⁵⁵⁴”. Bu kavramın Türkiye'ye oldukça uyduğu ve Türkiye'de yoksulluğun artışını anlamada bu kavramdan hareket etmenin oldukça faydalı olabileceği öne sürülmekte ve bu da yapısal uyum programları ekseninde değerlendirilmektedir.

---

⁵⁵³ SOYAK (2004), ss.36-45.

⁵⁵⁴ Mustafa TORUN, Ercan SARIDOĞAN ve Ayhan UÇAK (2007). “Fakirleştiren Büyüme: Türkiye Örneği” *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim, Çanakkale*, ss.349-355.

4.4. KÜRESELLEŞEN DÜNYADA KÜRESELLEŞEN YOKSULLUKLA MÜCADELE – TÜRKİYE’DEKİ DURUMU KARŞILAŞTIRMA (STK, SYDV, MİKRO KREDİ)

Küreselleşme dünyada hemen her şeyin yapısını değiştiren bir olgu olduğu buraya hep kadar telaffuz edildi. Bunlar içinde yoksulluğun olacağı da kuşkusuz. Yoksulluğun sadece yapısı değil aynı zamanda yoksullukla mücadele yöntemlerinin de bunun içinde olduğuna dördüncü bölümün ilk kısmında değinmiştik. Bununla birlikte artık yoksullukla mücadelede kullanılan yöntemler değişmiş ve yerine küreselleşmeyi de göz önünde tutan yeni modeller gelmişti. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de küreselleşmenin artırdığı yoksullukla mücadele ve kullanılan yöntemler değişime uğramış/uğrayacaktır. Ancak bu değişime uğrayan politikalarından önce yoksullukla mücadeleyi olumsuz etkileyen bazı durumlardan bahsetmek yerinde olacaktır.

Demircan (2007)’a göre Türkiye’de 1980 sonrası dönemde hızla artan iç ve dış borç stoku ve özellikle iç borç idaresinin kamu maliyesi üzerinde yarattığı büyük yük, başta eğitim ve sağlık olmak üzere sosyal sektör yatırımlarının ve cari harcamaların sınırlı düzeyde kalmasına yol açmıştır. Ayrıca kamu açıklarının yüksek reel faizler ödenerek, iç borçlanma yoluyla finansmanı da faiz geliri elde eden kesimlere bu yolla önemli bir gelir transferinin yapılması sonucunu doğurmuştur. Bu durumun vergilendirmeden yapılmış olması, gelir dağılımının bozulmasına yol açmıştır ve yoksullukla mücadeleyi olumsuz etkilemiştir⁵⁵⁵. Yine Demircan (2007)’a göre yoksullukla mücadelede Türkiye’de sosyal amaçlı transfer harcamalarını devlet bütçesi aracılığıyla kullanmaya çalışan bir ülke olması nedeniyle Türkiye’de kamu finansman dengesinde yaşanan sıkıntılar, kamu ve bütçe açıkları ve mali disiplinin sağlanmasında ortaya çıkan sorunlar, devletin bütçe aracılığıyla yaptığı transfer harcamalarının payının düşük kalmasına yol açmıştır⁵⁵⁶.

Türkiye’de aile sistemi bugün dahi yoksulluğun etkilerinin daha yıkıcı olmasını önleyen bir kurumdur. Küreselleşme sürecinin Türkiye’de aile yapısını bozması da yoksullukla mücadelede bir olumsuzluk olarak karşımıza çıkar. Buğra ve Sınazdemir’e

---

⁵⁵⁵ Esra DEMİRCAN (2007). “Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Kamu Kesiminin Rolü: Devlet Bütçesi İçerisinde Sosyal Transferlerin Payı” *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19–21 Ekim, Çanakkale*, s.265.

⁵⁵⁶ DEMİRCAN (2007), s.270.

göre de “...yerini giderek çekirdek aileye bırakmış olan geniş aile dayanışması, yeni yoksulluk sorunuyla baş edebilecek güçte değildi⁵⁵⁷”.

Önder ve Şenses’e göre Türkiye’de yürütülen yoksullukla mücadele politikaları ümit verici değildir. Ona göre “yoksulluk profilini istatistiksel olarak ortaya koyan çalışmalar gelir odaklı bir yaklaşım üzerinde yoğunlaşırken, gelir dışı kategorileri değerlendiren çalışmalar karşılaştırılabilir sayısal sonuçlar üretememektedir. Bunun sonucunda ortaya konan Türkiye yoksulluk profili yalnızca gelir odaklı bir nitelik arz ederek, dolaylı yaklaşımın kolay bir çözüm olarak benimsenmesine yol açmaktadır. Yoksullukla mücadele programları, uzun vadeli ekonomik ve sosyal politikaların bir parçası olarak ele alınmamakta, bunun yerine dezavantajlı konumda olduğuna karar verilen kişilere yönelik sosyal yardımlarla sınırlı kalmaktadır. Uygulamalara ilişkin değerlendirme ve gözlemler bu yardımların yoksulluk profili ekseninde oluşturulmuş ayrıntılı bir programa göre değil, belirli toplumsal ve kişisel ilişkiler üzerinden belirlenen günübirlik kararlar çerçevesinde yapıldığı izlenimi yaratmaktadır⁵⁵⁸”.

Bu olumsuzluklara karşın Türkiye’nin sahibi olduğu bazı özelliklerin yoksullukla mücadeleyi olumlu etkilediği de bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar arasında aile kurumu, tarihlerden beri süren yardımlaşma kültürü, sivil toplum kuruluşlarının yardımlaşma misyonu, bazı dini etkiler, devletin ‘sosyal devlet’ misyonunu önemsemesi sayılabilir. Buğra ve Sinazdemir de Türkiye’ye özgü bir kurum olan muhtarlık kurumunun, sosyal yardım uygulamaları açısından çok büyük bir avantaj oluşturmakta olduğuna değinmektedir. Onlara göre sosyal hizmet uzmanlarınca desteklendikleri durumda, muhtarlıklar bölgelerindeki ihtiyaç sahiplerinin tespitinde çok yararlı bir rol oynayacaklardır. Sosyal hizmet uzmanlığı ise, Türkiye gibi şehir yoksulluğunun ve bu yoksulluğa bağlı sosyal sorunların çok ağır yaşandığı bir ülkede çok önem verilmesi gereken bir kurumdur.⁵⁵⁹

İşsizlik ile yoksulluk arasında çok yakın bir ilişkinin olduğu aşikârdır. Bunu daha önceki bölümlerde de ifade etmiştik. Bir çalışmaya göre de “yoksulluk tanımı içine giren kitleye baktığımızda bu kişilerin, genellikle işgücü piyasasıyla düzenli bir iş ilişkisi içerisinde olmadıkları, işsiz ya da eksik istihdam gibi istihdam sorunlarıyla karşı

---

⁵⁵⁷ Ayşe BUĞRA ve N. Tolga SINMAZDEMİR, “Yoksullukla Mücadele İnsani ve Etkin Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği”, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Formu, İstanbul, s.1, <http://www.spf.boun.edu.tr/docs/discussionpaper1.pdf> (01.02.2009).

⁵⁵⁸ Harun ÖNDER ve Fikret ŞENSES “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi” s.22., <http://dusuncekahvesi.googlepages.com/tr.de.yoksulluk.onder-senses.pdf> (20.11.2008).

⁵⁵⁹ BUĞRA ve SINMAZDEMİR, s.1.

karşıya buldukları görülmektedir ve işsizliğin bulunduğu bir ortamda yoksulluğun varlığı kaçınılmazdır⁵⁶⁰. Bu durum, kuşkusuz yoksullukla mücadelede de yakından ilişkilidir. Buradan hareketle yoksullukla mücadelede işsizlik sorunu yoksulluğun azaltmada bir hareket alanı olarak düşünülmelidir. Bu sav, Türkiye örneğine çok uymaktadır. Bunun yanında gelir dağılımı da gerek yoksulluğun nedenlerinde gerekse de yoksullukla mücadelede en az işsizlik kadar etkilidir. Erdoğan'ın Dağdemir'den aktardığı bir ifade şudur: Gelir dağılımının (adaletinin) iyileştirilebilmesi için yoksulluk içerisindeki grupların yaşam düzeylerinin yükseltilmesi gerekmektedir⁵⁶¹.

Ayrıca yoksulluk politikaları da mücadele sürecinin kilit taşlarıdır. Bir Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) çalışmasında bunla yakından ilişkili olarak “uzun vadeli çözümlerin üretilmemesi durumunda, yoksulluğun sürekli kendini üreten bir alan olarak var olacağı” belirtilmektedir. Bundan çıkan sonuç, yoksulluğun bir süreç olarak ele alınıp uzun vadeli çözüm odaklı politikalarla giderilmeye çalışılmasıdır⁵⁶².

Bugün küreselleşen yoksullukla Türkiye’de uygulanan politikalar içinde şu üçünün önemi büyüktür. Biri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı çalışmaları, Mikro Kredi Projesi ve diğeri de sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarıdır. Uygulamaların daha çok yeni ve en yoksul kesime yönelik sosyal yardımlar konusunda yoğunlaştığı görülmektedir⁵⁶³.

4.4.1 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV)

Dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de yoksullukla mücadele, yoksulluğu azaltma ve yoksulluğun olumsuz etkilerini hafifleterek toplumsal bütünlüğü koruma amacını taşıyan bazı kurum ve kuruluşlar oluşturulmuştur⁵⁶⁴. Bunların başında gelenler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV)’larıdır. Her ilde ve ilçelerde Valilik ve Kaymakamlıklar bünyesinde örgütlenen bu kurumlar, bütçe ve yoksullara ulaşma yönünden oldukça etkilidir. Verimli olup-olmadıkları konusunda da oldukça tartışmalı bir durum vardır.

⁵⁶⁰ Yılmaz GÜNDÜZ (2006). “Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Üzerine bir İnceleme” Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, s.40., <http://www.e-sosder.com/dergi/1534-55.pdf> (01.11.2008).

⁵⁶¹ ERDOĞAN (2002), s.18.

⁵⁶² TESEV ve Sabancı Üniversitesi (2005). “Yerel Yönetişim ve Yoksulluğun Giderilmesi Ulusal Toplantı” <http://www.ipc.sabanciuniv.edu/tr/ArastirmaAlanlari/documents/UlusalDanismaToplantisi.pdf> (10.12.2008).

⁵⁶³ DPT (2007), s.29.

⁵⁶⁴ İlhan KARAKOYUN (2008). “Yoksullukla Mücadele ve STK’lar”, *Her Yönüyle Dernekler Dergisi*, Yıl 2008 Sayı:4, s.30.

SYDV aslında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF)'nin uygulayıcısıdır. SYDTF ise İstikrar ve Yapısal Uyum Programı'nın uygulandığı bir yıl olan 1986'da kurulmuştur. Yani dönem itibariyle küreselleşme süreci ile yakından ilişkili. Bu fonun temel kuruluş amacı, sosyal güvenlik şemsiyesi altında olmayan, yoksul, kimsesiz, muhtaç ve düşkün vatandaşlara yönelik devletin tüm sosyal sorumluluklarını yerine getirmektir.

SYDTF tarafından SYDV'lere aktarılan gelirin kaynakları ise diğer fonlardan yapılan aktarmalar, gelir ve kurumlar vergisi çerçevesinde alınan ilave % 4 vergiler, trafik cezalarının yarısı, Radyo Televizyon Üst Kurulu gelirlerinin % 15'i ve çeşitli kaynaklardan sağlanan bağışlardan oluşmaktadır. İhtiyaç sahiplerince vakıflara başvurarak çeşitli sosyal yardım programlarından yararlanabilmektedir. Sağlık, eğitim, proje, gıda-yakacak yardımları ve periyodik yardımlar bu kapsamda uygulanan sosyal yardım programların oluşturmaktadır⁵⁶⁵.

SYDV'ler temelde sosyal hizmet uzmanlığına dayalı çalışma prensibiyle oluşturulması planlanan kurumdu. Bunun bugünkü itibariyle başarılı olduğu pek söylenemese de sosyal hizmet, dünyada ve özellikle Avrupa'da yardım vs. işlerinde en çok tercih edilen daldır. Sosyal hizmetin kuramsal yönü pratik yönünün yanında çok önemlidir. Sosyal hizmetin yanında yoksullukla mücadelede kuramsal yaklaşımların önemi büyüktür. Buğra ve Sınmazdemir'e göre de yoksulluk sorununun ciddiyeti karşısında, yapılması gereken, herhalde, imkânsızlıkları öne çıkarmak değil, zorlukları aşacak kuramsal tahayyülü harekete geçirmek olmalıdır⁵⁶⁶.

4.4.2. Sivil Toplum Kuruluşları

İnsel (2005)'e göre günümüzde yoksullukla mücadelede iki yöntem öne çıkmaktadır. Bunların biri nakit yardımı iken diğeri de yerel dağıtım mekanizmaları yoluyla STK'lar veya devlet merkezli yerel örgütler yoluyla gerçekleştirilmesidir⁵⁶⁷. Türkiye'de yoksullukla mücadelede sivil toplum kuruluşlarının çok önemli rolleri vardır. Hemen her kentte bulunan sivil toplum kuruluşları Türkiye'de yoksullukla

⁵⁶⁵ Mevlüt BİLİCİ (2002). "Yoksullukla Mücadelede Örnek Uygulama: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu", Yoksulluk ve Kırkent, Deniz Feneri Derneği Yay., Ed: Ahmet Emre BİLGİLİ, İbrahim ALTAN, Cilt:2, İstanbul, ss.27-28.

⁵⁶⁶ BUĞRA ve SINMAZDEMİR, s10.

⁵⁶⁷ Ahmet İNSEL (2005). "Yoksulluk Dışlama ve STK'lar "Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları No:6, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, İstanbul, s.8., http://stk.bilgi.edu.tr/docs/insel_std_6.pdf (25.12.2008).

mücadelede en önde gelen oluşumların başındadır. Bu yaygınlık yardımlık kültürünün Anadolu’da çok eskilere dayanması ile de alakalıdır.

STK’ların yoksullukla mücadelede başarılı oldukları yönünde bir kanı da vardır. Örneğin Öniş ve Şenses “Türkiye’de yoksullukla mücadelede doğrudan yaklaşım çerçevesinde değerlendirilebilecek diğer uygulamalar arasında sivil toplum örgütlerinin sağladıkları yardımlar ve mikro kredi uygulamaları sayılabilir” demektedir⁵⁶⁸. Ancak bu kuruluşların gerek sürdürülebilirlik gerek kapsam gerekse de etkililik ve verimlilik açısından önemli sorunları vardır. Bazı araştırmacılar Türkiye’de yoksullukla mücadelede bu kuruluşların sorunları giderilerek ve bunlar desteklenerek yapılması kanısındadır. Mesela Tutar ve Demiral’a göre “STK’lar yoksul insanlara yönelik etkisiz çözümlerle uğraşmak yerine, yerel aktörlerle yapacağı çalışmalarla toplumun planlama sürecine katılımını sağlayarak, uygulanabilir, akılcı ve gerçekçi planlar hazırlanması sürecine destek olabilecektir⁵⁶⁹”.

4.4.3. Mikro Kredi (Mikro Finansman)

Küreselleşme sürecinde artan yoksulluğun en çok etkilediği kesimin kadınlar olduğunu tezimizin önceki kısımlarında ifade etmiştik. İşte bu gerçekten hareket eden bir proje olan Mikro Kredi, bugün dünya en çok bilinen uygulandığı hemen her ülkede başarılı olan bir yoksullukla mücadele stratejisidir.

Bangladeşli Muhammed Yunus’un bir fikri olan ve 2006’da Nobel Barış Ödülü alan Mikro Kredi, yoksul ve dar gelirlili kadınların kendi kendilerine gelir getirici faaliyette bulunmalarına imkân sağlayan, teminat, kefalet, icra ve mahkeme süreçleri takip edilmeden verilen küçük bir sermayeden oluşmaktadır. Mikro Kredi’nin amacı ise şudur: “Klasik yollarla (banka kredisi) kredi alamayacak özellikle yoksul kadınlara; yoksulluğu, gelir dağılımındaki adaletsizliği ve işsizliği azaltacak şekilde, kredi alanın kendisi ve ailesi için gelir getirici bir faaliyette bulunmasını teşvik ederek, ülkedeki ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkı sağlayacak sermaye ihtiyacını karşılamaktır. Dar gelirlili olup, kendi hesabına çalışmak isteyen herkese, iş kurması için küçük bir sermaye veriyoruz” sloganını taşıyan Mikro Kredi bugün Türkiye’de Türkiye İsrافی Öneleme Vakfı (TİSVA) öncülüğünde Grameen Bank ile işbirliği içinde SYDV’ler aracılığıyla

---

⁵⁶⁸ ÖNDER ve ŞENSES, s.14.

⁵⁶⁹ TUTAR ve DEMİRAL (2007), s.342.

yürütülmektedir. 20'yi aşkın il'e yayılan ve oldukça da başarılı sonuçlar olan bu proje, sürekli büyüyen ve başarısı daha da artan bir grafik izlemektedir⁵⁷⁰.

Şenses de Türkiye'de yoksullukla mücadelede doğrudan yaklaşım çerçevesinde değerlendirilebilecek uygulamalar arasında sivil toplum örgütlerinin sağladıkları yardımlar ve mikro kredi uygulamaları saymaktadır.⁵⁷¹ Ayrıca bu projenin Türkiye'deki başarısı alınan ödüllerle de tescillenmişti. 2006'da Diyarbakır'daki uygulamalar nedeniyle Nobel Barış Ödülü alınmasından sonra⁵⁷² Avrupa Komisyonu Bölgeler Ödülü 2008 yılında Mikro Krediyi başarılı bir şekilde uygulayan Kahramanmaraş Valiliğine verilmişti⁵⁷³. Mikro kredi projenin Türkiye'de uygulanmasını sağlayan TİSVA Mütevelli Heyet Başkanı Aziz Akgül'ün Türkiye modeline uygun, küreselleşme ve üretim sektöründeki gelişmeler düşünülerek tasarlanmış diğer bazı yoksullukla mücadele önerileri şunlardır:

➤ Topraksız Mikrosera (Torbalı Açık Hidroponik Sistem): Bu model özellikle de küresel ısınma ve kaynakların tükenmesini gözeten bir model olması açısından da değerlidir⁵⁷⁴.

➤ Topraksız Tarım: Bu projede yoksul kesimin üretim sürecine girmesini ve ürettiklerini de doğrudan kendilerinin tüketmelerini sağlamayı amaçlamaktadır⁵⁷⁵.

➤ Senyoraj Reformu Önerisi: Senyoraj, basılan paranın itibari değeri ile basılan paranın fiziki masrafları arasındaki farktır. Projede Senyoraj gelirin kamuya için kullanılabilir bir kaynak oluşturduğunu ve yapılacak bir reformla yoksulluğun ve işsizliğin azaltılmasında bir finansal kaynak alternatifi olduğu ifade ediliyor⁵⁷⁶.

Bunlar dışında Akgül (2007c), milletvekili olduğu dönemde TBMM'de Vatandaşlık Geliri verilmesi hakkında bir kanun teklifi sunmuştur. Akgül (2007c) teklifinde “vatandaşlık geliri uygulamasının temel amacı, sosyal adaleti sağlayarak,

---

⁵⁷⁰ Aziz AKGÜL (2003). “Yoksulluğun Olmadığı Bir Ülkeye Doğru” Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) Yayınları, s.7.

⁵⁷¹ ÖNDER ve ŞENSES, s.14.

⁵⁷² AKGÜL (2003), s.10.

⁵⁷³ <http://www.kanal46.com/haber.php?h=11191>, (02.01.2009).

⁵⁷⁴ Aziz AKGÜL (2008). “Dar Gelirlilerin Daha İyi Beslenebilmeleri İçin ve Kendi Kendilerine Gelir Getirici Bir Faaliyet Olarak Topraksız Mikrosera Kuruluş ve Yöntemi” Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) Türkiye'nin Sorunlarına Çözüm Serisi:20, Ankara, s.7.

⁵⁷⁵ Aziz AKGÜL (2008a). Yoksulluğun Azaltılması ve Refahın Yaygınlaşması İçin Alternatif Tarımsal Üretim Tekniği: Topraksız Tarım”, Türkiye İsrافی Önleme Vakfı, Türkiye'nin Sorunlarına Çözüm Serisi:19, Ankara, s.5-10.

⁵⁷⁶ Aziz AKGÜL (2006). “Yoksulluk ve İssizliğin Azaltılması İçin Bir Finansal Kaynak Alternatifi: Avrupa Para Sistemi İle Eş Zamanlı Olarak Türkiye'de Senyoraj Reformu Önerisi” Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) Türkiye'nin Sorunlarına Çözüm Serisi:17, Ankara, ss.3-7.

gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltmak” olduğunu belirtmektedir⁵⁷⁷. Bu model, küreselleşen dünyada küreselleşen yoksullukla mücadele önde gelen ve başarılı olan modellerden biri olarak değerlendirilmektedir.

---

⁵⁷⁷ Aziz AKGÜL (2007) Türkiye’de Yoksulluğın ve İssizliğin Azaltılması İçin TBMM’ne Sunulan Kanun Teklifleri” Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) Türkiye’nin Sorunlarına Çözüm Serisi:18, Ankara, ss. 112-113.

SONUÇ

Küreselleşmenin yoksulluğa yol açıp-açmadığını ya da yoksulluğu artırıp-artırmadığını 1980-2006 sürecinde Türkiye ekseninde ele aldığımız bu tez de, birinci, ikinci ve üçüncü bölümlerde incelediğimiz konular temel olarak küreselleşme ve yoksulluk konularıydı. Bundaki amacımız ele aldığımız savın arka planının iyi anlaşılmasını sağlamak, konu ile ilgili literatürü ele almak ve konuya giriş niteliğinde kılavuz bilgiler vermektir. Dördüncü bölümde de tezin temel savı detaylıca ele alındı ve sava ilişkin taranan bilgiler sunuldu. Ancak teze hâkim olan temel havaya dikkat edildiğinde, salt mantığın geçerli olması açısından yorumdan kaçılmasıdır. Bundaki temel amaç savımızla ilgili görüşlerimizi bu bölüme saklamamız idi. Çünkü bu hem tezimizde güdülen tartışma havası ile hem de konuyu tarafsız biçimde ele alma etiğiyle alakalıdır. Bu bölümde, tezde yapılan kaynak taraması, veri incelemesi ve diğer araştırmalar sonucunda elde olan bulgular ışığında savımız temelinde değerlendirmelerimizi sunmaya çalışacağız. Bunu yaparken de maddelerle ve arka planı da açıklamak suretiyle izlenen bir model güdülecektir.

Tezdeki amacımız küreselleşmenin 1980 – 2006 yılları arası dönemde Türkiye’de yoksulluğu artırıp artmadığını tartışmaktır. Bu konu belli başlı iki konu ile ilişkili: Küreselleşme ve yoksulluk. Bu iki konu da tezi çalışmayı düşündüğümüz döneme kıyasla içinde bulunduğumuz dönemde, son günlerde de artan biçimde gündeme yerleşmiş konular. Nitekim tezin başlarında da bunu belirtmiştik*.

Küreselleşme ve yoksulluk arasındaki ilişki kadar ayrı ayrı küreselleşme ve yoksulluk konuları kendi içlerinde oldukça tartışmalı konulardır. Örneğin küreselleşmenin tanımı noktasında dahi şiddetli tartışmalar yürümektedir. Tanım konusundaki tartışmalarda önde gelen sorun küreselleşmenin ekonomik mi sosyal mi siyasal mı yoksa teknolojik bir olgu mu olduğu yönündedir. Ancak tüm tartışmalı duruma rağmen küreselleşme tanımlarının ortak noktası ‘değişim’e yapılan vurgudur. Küreselleşmenin tanımının yanında küreselleşmeye yol açan sebepler de oldukça tartışmalıdır. Küreselleşmeye yol açan etmenleri inceleyenler, bu etmenleri ekonomik, siyasal (ve ideolojik) ve teknolojik etmenler olarak kategorileştirmektedir.

---

* Özellikle küreselleşme dinamik bir yapı arz etmesi nedeniyle çalışılması zor bir konudur. ABD’deki Mortgage Krizi ile başlayan Küresel Ekonomik Kriz de tezin yazdığımız döneme denk geldi ve biz de tezimizin konusu ile yakından ilişkili olan bu konuya kısaca değindik.

Ayrıca küreselleşme konusunda yazılanlara bakıldığında küreselleşmeye tek bir boyuttan yaklaşıldığı ve diğer boyutların dışlanıldığı görülmektedir. Ancak küreselleşme ekonomik (ticari, üretim, finansal), siyasal, sosyo-kültürel, teknolojik ve çevresel boyutları olan bir olgudur. 1990’lardan sonra kullanımı sıklaşan küreselleşme aslında oldukça eskidir. Kimileri küreselleşmeyi 800 yıl öncesine götürür ve Cengiz Han’ı da küreselleşmenin mimarı olarak görmektedir. Genel olarak ise birisi 1400’lerin sonunda denizdeki gelişmelerle birlikte başlayan birinci küreselleşme, diğeri 1879 sonrası sanayi devrimi ile başlayan ikinci küreselleşme, diğeri ise 1980 sonrası teknoloji ve bilimdeki gelişmelerle başlayan üçüncü küreselleşme olmak üzere üç küreselleşmeden bahsedilmektedir.

Küreselleşmenin Türkiye’deki etkileri günümüzde süren temel inceleme ve tartışma konusudur. Küreselleşmenin Türkiye’deki seyrini inceleyenlerin 1980 sonrası milat kabul ettikleri görülmektedir. Bunlara göre özellikle 24 Ocak Kararları sonrası başlayan değişimler, yapısal uyum programları eşliğinde yürütülmüş ve Türkiye’nin liberalleştirilmesi, serbestleştirilmesi, dışa açılması yani küreselleştirilmesi ile sonuçlanmıştır. Küreselleşmenin Türkiye’ye faydalı ya da zararlı olup-olmadığı konusunda tartışmalı bir durum vardır. Bunun yanında kimileri de küreselleşmenin Türkiye’ye ekonomik yönden fayda sağlarken diğer yönlerden zararları olduğunu iddia etmekte. Ancak araştırma safhamızda ulaştığımız verilere göre, küreselleşme ile birlikte Türkiye kısa sürede ekonomik yönden bir açılım sağlamış, büyüme hızlanmış, ihracatı artırmış, döviz girdisi yaşanmış ve ekonomi dışa bağımlı hale gelmiştir. Ayrıca Türkiye’de küreselleşme sonrası, siyaset karmaşıklaşmıştır ve daha fazla sorun yaşar hale gelmiştir. Küreselleşme döneminde siyaset, ekonomiye paralel bir kaos içinde yürümüştür ve 1980’den itibaren uygulanan yeni iktisadi politikalar nasıl ekonomiyi bu duruma getirmişse yine 1980’den itibaren uygulanan siyasal reçetelerde siyaseti içinden çıkılması büyük faturalara mal olacak hale sokmuştur. Türkiye’de küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar, siyasal fikirlerin de etkisiyle iki karşıt açıdan olmuştur: Bir kısım küreselleşmeden Türkiye’nin zararlar gördüğünü iddia ederken diğer kesim küreselleşmenin Türkiye’ye faydalı bir süreç olduğunu kaydetmektedir. Küreselleşmeden zarar görüldüğünü iddia edenlere göre küreselleşme çağımızın emperyalizmidir. Karşıt görüştekilerde küreselleşmenin zorunlu olduğunu, küreselleşmeye dâhil olunmaması durumunda bundan büyük zararlar görüleceğini öne sürmektedirler. Bence günümüz koşullarında “küreselleşme eşittir emperyalizm; sonsuza kadar karşıyız” söylemleri gerçeği ifade etmemektedir. Bence küreselleşme bir

olgudur bu olgu içerisinde oyununu iyi oynamak gerekmektedir. Küreselleşme Türkiye için bir takım baskılar getirmektedir fakat aynı zamanda olanaklar da getirmektedir. Türkiye'nin Avrupa Birliği serüveni de Türkiye'nin küreselleşme çabalarının bir ürünüdür. Ulus ötesi bir yapıya sahip olan Avrupa Birliği'ne girmek istemesi Türkiye'nin uluslararası arenaya dâhil olma çabasıdır ve bu bir küreselleşme adımıdır*.

Yoksulluk konusu günümüzde artan bir eğilim gösteren bir sorun olması sebebiyle sadece akademik çevrenin değil siyasal, toplumsal, çevresel grupların da başlıca ilgi alanlarından. Başka bir çalışmamızda da belirttiğimiz gibi yoksulluk konusuna yönelik ilgide de son dönemde bir artış gözlenmektedir. Ancak çok boyutlu, değişken, çok sayıda bilim dalıyla ilişkili, bireysel, sosyo-ekonomik, politik yönleri olan bir kavram olan yoksulluk üzerinde tıpkı küreselleşme kavramı gibi, görüş birliği yoktur. Dar ve geniş anlamda farklı yoksulluk tanımları olduğu gibi mutlak-görelî, öznel-nesnel, görelî-insani, küresel, kırsal-kentsel olmak üzere çeşitli yoksulluk türleri de vardır. Çok boyutlu ve göreceli bir kavram olan yoksulluğun anlaşılması ve giderilmesi için ölçülmesi gerekmektedir. Yoksulluğun ölçülmesinin temel aşamaları ise, yoksulluğun tanımlanması, yoksulluk kıstaslarının, ölçüm sorun ve yöntemlerinin belirlenmesi ve sonuçların değerlendirilmesidir. Kimilerine göre de yoksulluk sınırının belirlenmesi ölçülmesi için atılacak ilk adımdır. Yoksulluk çok fazla nedene sahiptir. Ayrıca ülkeden ülkeye veya coğrafyadan coğrafyaya değişik nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Bu noktada şu denmektedir: yoksulluk nedenleri tek bir başlık altında toplanabilecek kadar basit bir kavram olmayıp değişik türlerine göre, farklı nedenlerden kaynaklanmaktadır. Genel olarak ise yoksulluğun nedenleri sıralandığında, iktisadi nedenler ağır bassa da toplumsal, çevresel, siyasal nedenleri de bulunmaktadır. Kuşkusuz, yoksulluk küreselleşme ile birlikte ortaya çıkmamıştır. Günümüzün önde gelen sorunlarından olan yoksulluk, yeni bir sorun değildir ve çok eskilere dayanmaktadır. Yoksulluk konusuna ilginin de oldukça eski bir geçmişi vardır. Yoksulluğa ilgi en azından 18. yüzyılın ortalarında kitlesel yoksulluk çıkmaya başlamadan çok önce, 17. yüzyıl başlarından bu yana izlenebilmektedir. Kitlesel yoksulluğun önemli bir toplumsal gündem maddesi olması ise kapitalist yörüngede

---

* Türkiye'nin Avrupa Birliği sürecinde, AB tarafında Türkiye karşıtlarınca kullanılan en önemli üç argüman Türkiye'nin büyük, fakir ve Müslüman olmasıdır. AB, bu üç argümanın Türkiye'nin gerçeğini yansıttasının yanında geleceği ile de alakalı olduğunu sürekli vurguluyor. Bu üçünden ikisi Türkiye'nin gelecekte de değişmeyecek özellikleridir. Diğerini yani yoksulluk ise Türkiye'nin aşabileceği bir sorunu olmasının yanından günümüzde önünde set gibi duran bir gerçeğidir.

gelişen sanayi devriminin, İngiltere'nin ötesinde başka ülkelere de yaygınlaşmasıyla olmuştur.

Günümüzde yoksulluk ve küreselleşme çok sıkça birlikte düşünülen ve sürekli atıflar yapılan kavramlardır. Yoksulluk, küreselleşme süreciyle doğrudan ilişkili, küreselleşmeden hem etkilenen hem de küreselleşmeyi etkileyen bir özellik taşımaktadır. Yoksulluk, küreselleşmeyi, küreselleşme söylemleri açısından, küreselleşme kurumları açısından ve küreselleşmenin geleceği açısından etkilemektedir. Küreselleşme ile yoksulluk ilişkisinde 1980 tarihi önemli bir milattır. “Küreselleşme yoksulluğu artırmıştır” diyenlerin neredeyse tamamının çalışmasında 1980 tarihi önemli bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkar. 1980 sadece yoksullukla ilgili değil gelir dağılımı ve eşitsizlikle ilgili çalışmalarda da önemli ve sık kullanılan bir tarihtir. Küreselleşmenin yoksulluğu getirdiği söylemi dünyada yaygın bir kabule sahiptir. Gerçekten de küreselleşme dünyada özellikle de AGÜ'lerde yoksulluğu artırmıştır. Bu sadece araştırmacıların bir kanısı değildir. Bizzat küreselleşme kurumları da (DB, BM) bunu doğrulamıştır. Şunu altını çizerek ifade etmeliyiz: Küreselleşme yoksulluğun tek sebebi değildir. Küreselleşmenin getirdiği olumsuzlukların yanında ülkelerin iç politikalarındaki yanlış yürütülen politikalar, hatalar ve yolsuzluklar da yoksulluğun temel nedenlerindedir. Yoksulluğun uzun bir geçmişe sahip olmasını göz önünde bulundurursak, yoksulluğu neoliberal ekonomik politikalara ve 1980 sonrası artan küreselleşme sürecine yüklenmemesi gerektiğini görürüz. Küreselleşmenin getirdiği gelir dağılımı eşitsizliği, sürekli kazanma, büyüme hırsı hatta açgözlülük gibi etmenler de yoksulluğu artıran etmenler arasındadır. Bu da küreselleşme ile yakından ilişkilidir.

Bu noktada şunu ifade etmeliyiz ki küreselleşme yoksulluğu artırmıştır, ama bu artış kısa vadede önümüzde durmaktadır. Nitekim küreselleşme savunucularınca da küreselleşmenin yoksulluğu uzun vadede önleyeceği yönünde bir iddia vardır.

Küreselleşme kurumlarınca (IMF, DB, vs) uygulatılan yapısal uyum programları özellikle AGÜ'lerde yoksulluğu artıran bir etkiye de sahip olmuştur. Bunda yapısal uyum programlarının yoksulları görmezden gelmesinin yanında yoksullukla mücadelede gereken önemi ve yeri vermemesinin de etkileri vardır. Ayrıca küreselleşme ile devletin ağırlığının azalması (sosyal devlet üzerinde bir baskı yaratması) sonucu yapılan yardım ve sosyal devlet şemsiyesinin aşınması yoksulluğu artıran bir etki göstermiştir. Bu da küreselleşme yoksulluğu artırmıştır görüşünü taşıyanların temel argümanlarından.

Küreselleşme yanlıları artan yoksulluğu açıklamada düşük küreselleşme yani eksik bir küreselleşmeden söz etmektedir. Onlara göre artan yoksulluk ülkelerin yanlış bir küreselleşme sürecine sahip olmasıyla ilişkilidir. Yani küreselleşmenin bir olgu olduğu bu olgu içinde kuvvetli bir aktör olmak için her ülkenin kendine göre stratejisi ve politikası olması gerektiği görüşü hakim kılınmaktadır. Bu görüşe entegre olamayan/olmayan ülkelerde küreselleşme ile birlikte yoksulluk yeni bir görünüm kazanmıştır. Artık çalışan yoksulların yanında kentli ve kentin dışındaki gettolarda yaşayan 'yeni yoksullar' ortaya çıkmıştır. Bunla yakından ilişkili bir durum da yoksulluk kültürünün ortaya çıkmasıdır.

Bazı küreselleşme karşıtı araştırmacılar da küreselleşmeyi doğal bir süreç olarak görmeyip Batı'nın kendi amaçları doğrultusunda, planlı ve bilinçli bir hedefi olarak görmekte, yani küreselleşmeyi ortaya çıkaran nedenleri 'Batı'nın çıkarları' olarak incelemektedir. Bu araştırmacılar küreselleşmenin yapılanmasında önemli işlevleri olan IMF gibi kurumları da Batı'nın çıkarlarını sağlamakla görevli kurumlar olarak görmektedirler.

Küreselleşme ile artan yoksulluk, işgücü/işsizlik arasında çok yakın bir ilişki vardır. İşsizlik arttıkça yoksulluk da artar prensibinin yanında küreselleşme ile oluşmaya başlayan çalışan yoksul kesim de bu ilişkiyle alakalıdır. Ayrıca son yaşanan küresel krizde de görüldüğü gibi rekabeti kaybeden önce işten çıkarmaya başlıyor -ki rekabet, küreselleşmenin anahtar kavramlarından. Ayrıca bir de küreselleşmeyle birlikte artan bir eşitsizlik söz konusudur. Küreselleşme yoksulluk ilişkisini küreselleşmenin yoksulluğu artırdığı tezinden incelenlerin tamamı da küreselleşmenin getirdiği eşitsizliğin yoksulluğa neden olduğunu kaydederler.

Bütün bunların yanında aslında küreselleşmenin yoksulluğa olumlu yönleri de vardır. Mesela bizim bugün dünyadaki yoksulluktan bunca haberdar olmamızın arkasında yine küreselleşme ile birlikte yaygınlık ve gelişim kazanan iletişim ve medya teknolojisinin büyük katkıları vardır. Yani küreselleşmenin getirdikleri yoksulluğu görünür de kılmıştır. (Bu durum küreselleşme artıyor mu, yoksa daha mı görünür oluyor, tartışmalarına da yol açmıştır)

Türkiye'de yoksulluk önemli oranda var olan eşitsizlikten kaynaklanmaktadır. Türkiye'de eşitsizliğin bugün % 40'ları aştığı ifade edilmektedir ve gerek zengin-fakir uçurumu gerekse de kaynakların bölüşümü adaletsiz olarak sürmektedir. Türkiye'de kentlerde yoksulluk hızla artmaktadır, ancak kırsal yoksulluk daha yüksek oranlardadır.

Ayrıca Türkiye’de bölgeler arasında da önemli yoksulluk farklılıkları ve eşitsizlikler vardır. Doğu ve G. Doğu’da yoksulluk ve eşitsizlik daha yüksek bir grafik göstermektedir. Küreselleşmenin yoksulluğa etkilerine paralel bir biçimde Türkiye’de kadın ve çocuklarda yoksulluk oranı çok yüksektir.

Türkiye’de yoksulluğu anlamada ‘eğitim’ anahtar bir sözcüktür. Ülkemizde eğitim seviyesi düştükçe yoksulluk artmakta, eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluk azalmaktadır. Yani eğitim yoksullukla zıt bir yapı göstermektedir ve yoksulluğa neden olan bir olgudur. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk’ün bu görüşü destekleyici şu sözü vardır: “Eğitimidir ki, bir milleti hür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum halinde yaşatır veya bir milleti kölelik ve yoksulluğa terk eder”.

Kişi başına milli gelirden 2007 yılı sonu, 2008 yılı başında 10 bin dolara yaklaşan Türkiye’de yoksulluk sorununa ilgi ise aslında pek de yeterli düzeyde değil. Siyaset açısından sadece söylem düzeyinde kalmakta, araştırma açısından ise yoksulluğa yüzeysel açıdan yaklaşmakta ve sorunun asıl kökenine inilmemektedir. Bu nedenle de uygulanan yoksullukla mücadelede politikaları istenen sonuçları vermemekte, hatta sorunu devamlı kılarak kökleşmesine yol açmaktadır. Bunda da kuşkusuz yoksullukla mücadele ederken yoksulluğun temel nedenlerinin göz önünde tutulmamasının büyük etkisi bulunmaktadır. İşte küreselleşme ve yoksulluk arasındaki oldukça hararetli tartışmalara sahne olan ilişki de bu göz önünde tutulmayan konulardan biridir.

Tezimizin ana konusunu teşkil eden ve ilgili bölümlerde de ifade ettiğimiz gibi; Türkiye’de yoksulluk 1980’den günümüze artan bir eğilim seyretmektedir. Bunda küreselleşmenin etkisi büyüktür. Merkez Bankası çalışmasına göre de 1977-1988 yılları ile 1994 sonrası dönemde yoksulluğun arttığına ulaşılmaktadır. Çalışmaya göre bu sürecin dört özelliği vardır:

- Reel ücret/maaşlarda, emekli aylıklarında ve tarımsal ticaret hadlerinde olumsuz değişimler;
- Şehirlerde çalışan işçi sınıfının yüksek ve düşük ücretli kesimleri arasındaki farkın daha da açılması;
- İşgücü piyasasının resmi ve resmi olmayan kesim olarak ikiye ayrılması nedeniyle oluşan çift karakterli yapı ve yüksek faiz oranlarının diğer gelir kategorileriyle yarattığı çelişkiler.
- Katma değerden yapılan faiz ödemelerinin oranı arttıkça net kârın, ücretlerin veya her ikisinin birden katma değer içindeki payı düşmektedir. Buna ek olarak,

gittikçe artan kamu borç yükü nedeniyle refah-odaklı kamu harcamaları da kısıtlanmıştır.

Küreselleşmenin Türkiye’de yoksulluğu artırdığı iddialarının önemli dayanaklarından biri, 1980 sonrasında 24 Ocak Kararları ile uygulatılmaya başlatılan yapısal uyum programlarıdır. Dünyada pek çok azgelişmiş ülkede olduğu gibi Türkiye’de de yapısal uyum programlarının yoksulluğu artırdığı yönünde bir iddia vardır. Yapısal uyum programlarının Türkiye’de yoksulluğu artırmasında bu ekonomik model ile Türkiye ekonomisine gelen dışa bağımlılık, krizlere hassas yapı ve dışsal şoklara duyarlılık nedenlerinin büyük etkisi olmuştur. Gerçekten de Türkiye’de 1980 sonrası ekonomik krizler artmış ve yaşanan her ekonomik kriz sonrası yoksulluk artmıştır.

Küreselleşmenin işgücünde etkilerinin işsizliği artırdığı kuşkusuzdur. Türkiye’de de 80 sonrası artan işsizlik, küreselleşmenin etkisinde olmuştur. Bu da Türkiye’de yoksulluğu artırmıştır. Küreselleşme sonrası, gelir dağılımında eşitsizliğin de artmış olması küreselleşmenin yoksulluğu artırdığına bir kanıt olarak gösterilmektedir. Türkiye’deki yoksulluk, küreselleşmeden muhakkak etkilenmiştir. Küreselleşme Türkiye’de yoksulluğu artırmıştır. Ancak küreselleşme Türkiye’de de yoksulluğun tek nedeni değildir. Yürütülen yanlış politikalar, yoksulları görmezden gelen ekonomik uygulamalar ve yoksullukla mücadelede yanlış yöntemler belirlenmesi yoksulluğu artırıcı bir etkide olmuştur.

Son olarak da şunu ifade etmek gerekir: Türkiye’de yoksulluğu en aza indirmek için öncelikle yoksullukla mücadelede etkili politikalar saptamak gerekir. Bunun için de öncelikle yoksulluğu iyi anlamak ve yaşanan yoksulluğun dinamiklerini iyi kavramak gerekmektedir. İşte bu dinamiklerden biri de küreselleşmedir. Bugün sorulması gereken soru ‘Türkiye’de yoksulluk nasıl ortadan kaldırılabilir?’ değil ‘Küreselleşme sürecinin de etkide bulunduğu artan yoksulluk nasıl ortadan kaldırılabilir veya azaltılabilir?’ olmalıdır. Ve şunu da kabullenmek gerekir ki tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yoksullar, yoksullukla mücadele süreçlerine dâhil edilmemiş, yoksulların olmadığı ortamlarda yoksulluğa çare bulmak için çabalanmıştır. Bu nedenle yoksullukla mücadele adeta yoksullarla mücadeleye dönüşmüştür. Öncelikle bu hatadan da dönülerek yoksullarla birlikte yoksullukla savaşa başlanmalıdır.

Bu tezde ele aldığımız konu olan ‘küreselleşme ile yoksulluk arasındaki ilişki’ konusundaki kavramların yapısında oldukça tartışmalı bir yapı vardır. Özellikle küreselleşme dinamik, yoksulluk ise değişken ve göreceli özellikler taşımaktaydı.

Ayrıca tezi hazırlarken patlak veren global ekonomik kriz ile -savımızı da destekleyecek biçimde. Küresel ekonomik krizin Dünyada ve Türkiye'de henüz sosyal boyutlu sonuçlarını konuşmak tabiri caizse imkânsınız. Bırakın sosyal sonuçlarını ekonomik sonuçlarının dibi bile gözükmüş değil. Oysa tezimizin ana temasında da bahsettiğimiz gibi işsizlik ve yoksulluk sorunu ekonomik krizle bağlı olmayan bir durum arz etmekte. Daha kriz öncesinde yoksulluk sorurunu başta gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sorunlarıydı şimdi tüm dünyanın sorunu olmaya başladı. Hiç kuşkusuz şimdi içinde olduğumuz ekonomik kriz yoksulluk sorununu daha da ağırlaştıracak. Kuşkusuz bu kıstaslar içerisinde altı çizilmesi gereken husus, yapısal bir tema haline gelen işsizlik akıbetinde yoksulluk sorununu krizin sonuçlarını beklemeksizin bu sorunu ve sosyal politikaları baştan başa gündeme alma gereğidir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Mustafa (2009). **Düzleştirici ve Özgürleştirici Bir Süreç Olarak Küreselleşme**, Orion Yayınevi, İstanbul.
- AÇIKGÖZ, Bernur Recep GÖK ve Serdar İSPİR (2008). “Küreselleşme Kurgusuna Yönelik Hipotez Testleri: Yoksulluk Olgusu Üzerine Seçilmiş Ülkeler Deneyimi” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, c.1,s.1,ss.351–376, <http://iibf.sdu.edu.tr/dergi/files/2008-1-19.pdf> (01.02.2009).
- Açık Gazete, ‘Bravo Norveç’e’ 17 Eylül 2008,
<http://www.acikgazete.com/?newsid=23440&category=157> (09.10.2008).
- AÇIKGÖZ, Ömer ve Mehmet KARAGÜL (2007). “Küreselleşme: Uluslararası Ekonomik Örgütler ve Yoksulluk” *IVUluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim, Çanakkale*.
- ADAMAN, Fikret ve Tuğçe BULUT (2007). Diyarbakır’dan İstanbul’a 500 Milyonluk Umut Hikayeleri: Mikro kredi Maceraları, İletişim Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, s.237.
- AİSBETT, Emma Ann HARRİSON and Alix PETERSON ZWANE (2005). “Globalization and Poverty: What is the Evidence?” Prepared for: Globalization: Prospects And Problems Conference in Honor of Jagdish Bhagwati’s, January 28,30, 2005. p.30.,
<http://bear.cba.ufl.edu/dinopoulos/Bhagwati/PDF/Harrison.pdf> (01.02.2009).
- AKÇALI, Selda (2006). “Tüketim Toplumunda Yoksulluk Algısı” *Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi*, Yıl:4, Sayı: 13-14., Ocak Haziran 2006, İstanbul.
- AKGÜL, Aziz (2003). “Yoksulluğun Olmadığı Bir Ülkeye Doğru” Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA). Yayınları, Ankara.
- AKGÜL, Aziz (2006). “Yoksulluk ve İssizliğin Azaltılması İçin Bir Finansal Kaynak Alternatifi: Avrupa Para Sistemi İle Eş Zamanlı Olarak Türkiye’de Senyoraj Reformu Önerisi” Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) Türkiye’nin Sorunlarına Çözüm Serisi:17, Ankara.
- AKGÜL, Aziz (2007). Türkiye’de Yoksulluğun ve İssizliğin Azaltılması İçin TBMM’ne Sunulan Kanun Teklifleri” Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) Türkiye’nin Sorunlarına Çözüm Serisi:18, Ankara.
- AKGÜL, Aziz (2008). “Dar Gelirlilerin Daha İyi Beslenebilmeleri İçin ve Kendi Kendilerine Gelir Getirici Bir Faaliyet Olarak Topraksız Mikrosera Kuruluş ve Yöntemi” Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) Türkiye’nin Sorunlarına Çözüm Serisi:20, Ankara.

- AKGÜL, Aziz (2008a).Yoksulluğun Azaltılması ve Refahın Yaygınlaşması İçin Alternatif Tarımsal Üretim Tekniği: Topraksız Tarım”, Türkiye İsrافی Önleme Vakfı, Türkiye'nin Sorunlarına Çözüm Serisi:19, Ankara.
- AKIN, Bahadır “21. Yüzyılın Eşiğinde Küreselleşme ve Küresel İşletmeler”, http://www.bilgiyonetiimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=262 (01.08.2008).
- AKTAN, Coşkun Can ve Hüseyin ŞEN (1999). “Globalleşme”,s.2, http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktanarastirmalari/degisim/aktan-sengloballesme.pdf (10.05.2008).
- AKTAN, Coşkun Can ve İstiklal Yaşar VURAL (2002). “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara,<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-yoksulluk-pdf> (10.05.2008).
- AKTAN, Coşkun Can (2002a). “Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, Hak İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, ss. 13–14.
- AKTAN, Coşkun Can (2002b). “Yoksulluk Sorunun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/dorduncubol/yoksulluk-nedenleri.pdf> (20.11.2008).
- AKTAN, Coşkun Can (2002c). “Yoksulluğun Kaynağı Olarak İssizlik Sorunu ve İssizliğin Önlenmesine Yönelik Stratejiler ve Politikalar”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/dorduncu-bol/issizlik.pdf> (20.11.2008).
- AKTAŞ, Erhan (2006). “Küreselleşme, Yoksulluk ve Genetiği Değiştirilmiş Tarım Ürünleri”, http://mpira.ub.unimuenchen.de/8657/1/MPRApaper_8657.pdf (05.07.2008).
- AKTAŞ, Gülhan (2007). “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Gelir Dağılımı, Yoksulluk Ve Sosyal Politikaların Evrimi”, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- AKTEL, Mehmet, Uysal KERMAN ve Yakup ALTAN (2007). “Küreselleşme Sürecinde Yoksulluğun Değişen Yüzü”, *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19–21 Ekim, Çanakkale*, s.17.
- ALDEMİR, Şenkan (2007). “Çalışan Yoksul” Olgusu ve Türkiye İşgücü Piyasasına İlişkin Bir Değerlendirme” *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim, Çanakkale*.
- ALTAY Asuman (2007). “Bir Kamu Masalı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi” *Ege Akademik Bakış*, s.340–362., <http://eab.ege.edu.tr/pdf/7/C7-S1-M16.pdf> (10.12.2008).

- AMİN, Samir (2003). “Dünya Yoksulluğu, Yoksullaşma ve Sermaye Birikimi”, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=299 (10.10.2008).
- ANTHONY, Giddens (2000). **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, Çev: Osman AKİNHAY, Alfa Yayınları, İstanbul.
- AREN, Sadun (1998). **İstihdam Para ve İktisadi Politika**, Savaş Yayınları, 11.Baskı, Ankara.
- ASLAN, Nurdan (2005). “Dünya Ekonomisinde Gelişmeler: Küreselleşme”, Ed: Osman KÜÇÜKAHMETOĞLU, vd.“**Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım**” Ekin Yayınevi, Ankara.
- ATASOY, Fahri (2005). **Küreselleşme Ve Milliyetçilik**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- AVCI, Nazmi (2003) “Yükselen Bir Değer (!) Olarak Yoksulluk”, Yoksulluk Yazıları, Deniz Feneri Derneği Yay., Ed: Ahmet Emre BİLGİLİ, İbrahim ALTAN, Cilt:I, İstanbul.
- AYDEMİR, Cahit ve KAYA Mehmet (2007). “Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü”,*Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar-2007 C.6 s.261. <http://www.eosder.com/dergi/20260-282.pdf> (20.09.2008).
- AYTAÇ, Ömer ve İlhan Oğuz AKDEMİR (2003). “Türkiye’de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu” Yoksulluk ve Kırkent, Deniz Feneri Derneği Yay., Ed: Ahmet Emre BİLGİLİ, İbrahim ALTAN, Cilt:2, İstanbul.
- BABACAN, Burak “Yoksullukla Mücadele” Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, <http://www.dersnotlari.net/arastirmayazilari/yoksulluk.htm> (10.12.2008).
- BALİ, Rıfat N. (2002). “80’li ve 90’lı Yılların Mirası”, *Birikim Dergisi*, Aralık- Ocak, Sayı: 152-153.
- BAŞTÜRK, Şenol (2001). “Bir Olgu Olarak Küreselleşme”, Cilt:3, Sayı:2, http://www.isgucdergi.org/?p=arc_view&ex=76&inc=arc&cilt=3&sayi=2&year=2001 (20.11.2008).
- BATMAZ, Nihat ve Abdulvahap ÖZCAN “Küreselleşmenin Ekonomik Büyüme ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri: Finansal Krizler” *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim, Çanakkale*.
- BAUMAN, Zygmunt (2006). **Küreselleşme-Toplumsal Sonuçları**, Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, Çev: Abdullah YILMAZ, İstanbul.
- BERBER, Metin (2007). **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, Derya Kitabevi, 3. Baskı, Trabzon.

- BELLO, Walden ve Marylou MALIG (2008). “Küreselleşmeci Projenin Krizi ve George W.Bush’un Yeni Ekonomisi” A. FREEMAN ve B. KAGARLITSKY, **Küreselleşmenin Krizi**, Çev: İbrahim YILDIZ ve Bahar KARA, Yordam Kitabevi, 1. Basım, İstanbul.
- BERKTAY, Halil (2008). “Küreselleşme ve Sivilleşmeyi Başlattı Ama” *Taraf Gazetesi*, 02.10.2008, s.8.
- BİLEN, Mahmut ve Mustafa Kemal ŞAN (2006). “Yoksulluk Kültürü ve Türkiye’de Yoksulluk Sorunu” *Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi*, Yıl:4, Sayı: 13-14., Ocak-Haziran 2006, İstanbul.
- BİLİCİ, Mevlüt (2002). “Yoksullukla Mücadelede Örnek Uygulama: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu”, Yoksulluk ve Kırkent, Deniz Feneri Derneği Yay., Ed: Ahmet Emre BİLGİLİ, İbrahim ALTAN, Cilt:2, İstanbul.
- BOZKURT, Veysel (2000). “Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar”, Küreselleşmenin İnsani Yüzü İçinde, Der: Veysel BOZKURT Alfa Yayınları, No: 836, İstanbul.
- BOZKURT, Veysel “Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları” s.190.
<http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/armaganlar/nusretekim/1/13.pdf> (10.11.2008).
- BUĞRA, Ayşe ve Çağlar KEYDER (2003). “Yeni Yoksulluk ve Türkiye’nin Değişen Refah Rejimi” Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) İçin Hazırlanan Proje Raporu, Ankara,
http://www.undp.org.tr/publicationsDocuments/new_poverty.pdf (20.01.2009).
- BUĞRA, Ayşe (2005). “Yoksulluk ve Sosyal Haklar” Sivil Toplumun Geliştirilmesi İçin Örgütlenme Özgürlüğünün Güçlendirilmesi Projesi, s.7.
<http://www.stgm.org.tr/docs/1207303932Yoksulluk%20ve%20Sosyal%20Haklar-Ayşe%20Bugra.pdf> (10.12.2008).
- BUĞRA, Ayşe (2005a). “AB Müzakere Sürecinde STK’lar ve Yoksulluk” Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları No:12, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, İstanbul, s.1
http://stk.bilgi.edu.tr/docs/bugra_std_12.pdf, (15.12.2008).
- BUĞRA, Ayşe (2005b). “Yoksulluk ve Sosyal Haklar”, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu” Sivil Toplumun Geliştirilmesi İçin Örgütlenme Özgürlüğünün Güçlendirilmesi Projesi, Aralık 2005, s.5., <http://www.stgm.org.tr/docs/1207303932Yoksulluk%20ve%20Sosyal%20Haklar-Ayşe%20Bugra.pdf>, (15.12.2008).
- BUĞRA, Ayşe ve Çağlar KEYDER (2006). **Sosyal Politika Yazıları**, Der: Ayşe BUĞRA ve Çağlar Keyder, Çev: Burcu Yakut ÇAKAR ve Utku Barış BALABAN, İletişim Yayınları, İstanbul.

- BUĞRA, Ayşe ve Çağlar KEYDER (2007). **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, Der: Ayşe BUĞRA ve Çağlar KEYDER, Çev: İsmail ÇEKEM, İletişim Yayınları, İstanbul,
- BUĞRA, Ayşe (2008). “Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika” 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BUĞRA, Ayşe ve N. Tolga SINMAZDEMİR, “Yoksullukla Mücadele İnsani ve Etkin Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği”, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Formu, İstanbul, s.1 <http://www.spf.boun.edu.tr/docs/discussionpaper1.pdf> (01.02.2009).
- BULUTOĞLU, Kenan (2005). **Devlet Piyasa Mafya**, Arıkan Yayıncılık, İstanbul.
- BÜYÜKAKIN, Tahir ve Cemil ERARSLAN (2004). “*Enflasyon Hedeflemesi ve Türkiye’de Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi*”, 2004/2. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Kocaeli Üniversitesi*, Kocaeli. s.18.
- CANSIZ, Harun (2008). “Küreselleşmenin Türk Devlet Bütçesine Etkileri” Temmuz 2008, Sayı:80, http://www.finanskulup.org.tr/Assets/maliyefinans/80/Harun_Cansiz_KuresellesmeninTurk_Devlet_Butcesine_Etkileri_MFY80.pdf (10.10.2008).
- CHOSSUDOVSKY, Michel (1999). **Yoksulluğun Küreselleşmesi- IMF ve Dünya Bankası Reformlarının İçyüzü**, Çev: Neşenur DOMANİÇ, Çivi Yazıları, İstanbul.
- COŞKUN, Selim ve Münir TİRELİ (2007). “AB, Dünya Bankası ve UNDP Bağlamında Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları” *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19–21 Ekim, Çanakkale*.
- ÇETİN, Cafer (2006). “Küreselleşme ve Küresel Ekonomi İçerisindeki Türkiye’nin Konumu” Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kars.
- DAĞDEMİR, Özcan (2002). “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi:1987- 1994” Ed: Coşkun Can AKTAN, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/dagdemir.pdf> (05.09.2008).
- DANIŞOĞLU, Ayşe ÇELİKEL “Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerine Etkileri” İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi, <http://www.iticu.edu.tr/kutuphane/dergi/d6/m00075.pdf>, (08.09.2008).
- DEACON, Bob (2006). “Küreselleşme ve Sosyal Politika: Hakkaniyetli Refaha Tehdit” **Sosyal Politika Yazıları**, Der: Ayşe BUĞRA ve Çağlar KEYDER, Çev: Burcu Yakut-ÇAKAR ve Utku Barış BALABAN, İletişim Yayınları, İstanbul.

- DEMİRAL, Nalan, Hakan EVİN ve Berkan DEMİRAL (2007). “Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Küresel Yoksulluk” *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19–21 Ekim, Çanakkale.*
- DEMİRCAN, Esra (2007). “Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Kamu Kesiminin Rolü: Devlet Bütçesi İçerisinde Sosyal Transferlerin Payı” *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19–21 Ekim, Çanakkale.*
- DİKKAYA, Mehmet ve Deniz ÖZYAKIŞIR (2007). “Küreselleşme Ve Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) Bağlamında Yoksulluk Sorununun Eleştirel Bir Değerlendirmesi, s.8., www.denizozyakisir.com/pdf/bildiri.doc (02.2009).
- DOĞAN, İsmail (2003). “Türkiye’de Yoksulluğun Sosyo-Kültürel Zemini”, *Yoksulluk Yazıları, Deniz Feneri Derneği Yay., Ed: Ahmet Emre BİLGİLİ, İbrahim ALTAN, Cilt:I, İstanbul.*
- DÖNEL DOĞANER, Feride “ Küreselleşme Sürecinde Türkiye’nin Dış Ticaretindeki High-Tech Mallar ve Rekabet Güçleri” <http://www.yildiz.edu.tr/~gonel/akademikdosyaları/yayınlar/hightech.pdf> (09.11.2008).
- DPT (2001). “Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu” DTP Yayını, DPT: 2599 - ÖİK: 610, Ankara. s.127.
- DPT (2007). “Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele” Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Özel İktisat Komisyonu Raporu, DTP Yayını, DPT: 2742 - ÖİK: 691, Ankara, s.19.
- DPT (2008). “ 2008 Yılı Programı” s.221., <http://www.dpt.gov.tr/Portal.aspx?PortalRef=3> (01.02.2009).
- DPT (2009).“Temel Ekonomik Göstergeler” <http://www.dpt.gov.tr/Portal.aspx?PortalRef=3> (04.05.2009).
- DUMANLI, Recep (2002). “Türkiye’de Yoksulluk Sorunu ve Boyutları” *Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak –İş Konfederasyonu Yayını, Ed. C.C. AKTAN Ankara, s.39., <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncubol/dumanli.pdf> (10.10.2008).*
- DURA, Cihan (2007). “Küreselleşme: Yoksul Daha Yoksul” http://www.cihandura.com/index.php?option=com_content&task=view&id=65&Itemid=60 (01.11.2008).
- DURSUNOĞLU, Abdulkadir (2006). “Küreselleşme-Kültürel Küreselleşme Ve Türkiye”, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=639 (15.10.2008).
- EKEN, Erhan (2003). “Dünya Sisteminde Yoksulluk İlişkisi”, *Yoksulluk, Deniz Feneri Yayınları, Ed. Ahmet Emre BİLGİLİ ve İbrahim ALTAN, Cilt 1, İstanbul.*

- EKEN, Hürigül “Küreselleşme ve Ulus Devlet”,
<http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sosmak/makaleler%5CHurig%C3%BC1%20EKEN%5CEKEN,%20Hurig%C3%BC1.pdf> (09.11.2008).
- Ekonomist Dergisi (2008). “Küresel Isınmanın Faturası En Yoksullara Çıkacak.” 13–19 Temmuz, Sayı:2008/28, s.43.
- ELLWOOD, Wayne (2002). **Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu**, Çev: Betül Dilan GENÇ, Metis Yayınları, İstanbul.
- EMİROĞLU, Kudret ve Suavi AYDIN (2003). **Antropoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, 1.Baskı, Ankara.
- ERDOĞAN, Güzin (2002). “Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Ölçümleri Üzere Değerlendirmeler” Ed. Coşkun Can AKTAN, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/erdogan.pdf> (05.09.2008).
- ERDOĞAN, Mustafa “Ulus Devlet” *Star Gazetesi*, 6 Eylül 2008,
<http://www.stargazete.com/gazete/yazar/ulus-devlet-125925.htm> (09.11.2008).
- ERDOĞAN, Naci (2008). “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele” s.44.,
<http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedy/ocak-subat2008/Dosya.pdf> (07.04.2009).
- EŞ, Muharrem ve Tuncay GÜLOĞLU “*Bilgi Toplumuna Geçişte Kentlileşme Ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği*”
http://www.planlama.org/index.php?option=com_content&task=view&id=545&Itemid=133 (05.07.2008).
- FRANKMAN, Myron J. (2007). Kanada’da Evrensel Programların Kurulması ve Sürdürülmesi: Gönülleri ve Zihinleri Kazanmak”, **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İletişim Der: Ayşe BUĞRA ve Çağlar KEYDER, Çev: İsmail ÇEKEM, Yayınları, İstanbul.
- FISCHER, Stanley (2003), “Globalization and Its Challenges”, *American Economic Review*, Vol. 93, No. 2 (May), p.2.
- FRİEDMAN, Lawrence M. (1999). **Yatay Toplum**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Çev: Ahmet Fethi, 1. Basım, İstanbul.
- GALLİNO, Luciano (2007). **Küreselleşme ve Eşitsizlik**, Çev: Durdu KUNDAKÇI, Dost Kitapevi, Ankara.
- GÖKÇEOĞLU BALCI, Şebnem (2002). “Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmanın Hukuksal Nedenleri ve Çözüm Arayışları”, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları İçinde, Ed. Y. Özdek, TODAİE. İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını, 1. Basım, Ankara.

- GÖKAL, İsmail (1995). “Globalleşme”, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/globallesa7.doc> (01.02.2009).
- GÖKSU, Ali (2008). “Ekonomik Küreselleşme Prizmasından Küresel Kriz ve Türkiye” *Dünya Gazetesi*, 18.10.2008, s.10.
- GÖRGÜLÜ, Aybars (2008). “Türkiye- Ermenistan İlişkileri: Bir Kısır Döngü” Dış Politika Analiz Serisi–8, Tesev Yayınları, İstanbul.
- GÜÇLÜ, Sami ve Mahmut BİLEN (1995). “1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Gelişmeler” *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı:6, Eylül- Ekim, s.167. (<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/bilen95.pdf> (01.02.2009).
- GÜLENER, Serdar ve Mustafa KÖMÜRÇÜOĞLU (2007). “Yeni Yoksullukta ‘Yeni’ Olan Ne?”, *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19–21 Ekim, Çanakkale*.
- GÜNDÜZ, Yılmaz (2006). “Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Üzerine bir İnceleme” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, s.40., <http://www.e-sosder.com/dergi/1534-55.pdf> (01.11.2008).
- GÜRDOĞAN, Nazif (2003). “Globalleşme Anadolu İnsanının Geçmişteki Muhteşem Geleceğidir”, <http://www.yenisafak.com.tr/arsiv/2003/eylul/28/ngurdogan.html> (09.10.2008).
- GÜRSEL, Seyfettin, vd.(2000). “Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk”, AB ile Karşılaştırma, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, s.95.
- HABERMAS, Jürgen (2001). “**Avrupalı Ulus- Devlet: Başarıları ve Sınırları- Egemenlik ve Vatandaşlığın Geçmişi ve Geleceği Üzerine**” **Tartışılan Sınırlar Değişen Milliyetçilik**, Çev: İsmail TÜRKMEN, Şehir Yayınları, İstanbul.
- Hazine Müsteşarlığı (2007), “Hazine İstatistik Yıllığı” <http://www.hazine.gov.tr/stat/e-gosterge.htm> (05.04.2009)
- HOBSBAWM, Eric (2008). **Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm**, Çev: Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, 1. Basım, İstanbul.
- HOCAOĞLU, Durmuş (2003). “Küreselleşme, Küresel Köy, Küresel Yağma ve Küresel Yoksulluk” Yoksulluk Sempozyumu, *Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği*, 31 Mayıs–01 Haziran 2003, İstanbul, http://www.durmushocaoglu.com/data/bildiripdf/Kuresellesme_Kuresel_Koy_Kuresel_Yagma_ve_Kuresel_Yoksulluk.pdf (01.02.2009).
- Hürriyet Gazetesi “Küreselleşmenin Mimarı Cengiz Han”, 5 Haziran 2006, s.11
- İŞİK, Oğuz ve M. Melih PINARCIOĞLU (2003). “Yoksulluğun Değişen Yüzü” s.51, <http://www.tusiad.org/yayin/gorus/55/10.pdf> (01.02.2009).

- İNAL, Kemal (2008). “Türkiye’nin Alternatif Bir Eğitim Modeline İhtiyacı Var Mı?” Uluslararası Alternatif Eğitim Sempozyumu: Darphane-i Amire, Ed: Muhsin HESAPÇIOĞLU vd., Nobel Yayınları, 26-27 Kasım 2005. Ankara.
- İNSEL, Ahmet (2001). “İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri”, *Toplum ve Bilim*, Sayı 89, s. 471.
- İNSEL, Ahmet (2005). “Yoksulluk dışlama ve STK’lar “Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları No:6, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, İstanbul, s.8., http://stk.bilgi.edu.tr/docs/inse1_std_6.pdf (25.12.2008).
- İNSEL, Ahmet (2008). “Krizin Tam Ortasındayız”, *Radikal Gazetesi*, Radikal İki, 21.09.2008.
- JEREMY, Fox (2002). **Chomsky ve Küreselleşme**, Everest Yayınları, İstanbul.
- KABAŞ, Tolga (2007). “Türkiye’de Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları” *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19–21 Ekim, Çanakkale*.
- KANYILMAZ, Ebru (2007). “Küreselleşen İşgücü Piyasalarında Çalışanların Yoksulluğu” *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19–21 Ekim, Çanakkale*.
- KARACA, Orhan (2004). Türkiye’de Bölgelerarası Gelir Farklılıkları: Yakınsama var mı?”Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2004/7, s.1. <http://www.tek.org.tr/dosyalar/O-KARACA.pdf> (20.08.2008).
- KARAKOYUN, İlhan (2008). “Yoksullukla Mücadele ve STK’lar”, *Her Yönüyle Dernekler Dergisi*, Yıl 2008 Sayı:4.
- KANTUR, Ali (2006). “Küreselleşme ve Türkiye’de Kriz” Dünya Neyi Tartışıyor 1: Küreselleşme, *Doğu Batı*, Sayı:18, Şubat, Mart, Nisan, 3. Baskı. İstanbul.
- KAZGAN, Gülten (2005). **Küreselleşme ve Ulus-Devlet Yeni Ekonomik Düzen**, 4. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- KAYNAK, Muhteşem (2005), **Kalkınma İktisadı**, Gazi Kitap Evi, Ankara.
- KENTEL, Ferhat, Meltem AHISKA ve Fırat GENÇ (2007). Milletın Bölünmez Bütünlüğü: Demokratikleşme Sürecinde Parçalayan Milliyetçilik(ler), Tesev Yayınları, İstanbul.
- KEYMAN, E. Fuat (2005). **Değişen Dünya, Değişen Türkiye**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- KIR, Adil (2002). **Globalizasyon, “Küreselleşme Ulus Devletin Sonumu”** Eylül Yayınları, Ankara.

- KIZIL, Çağhan (2007). “Ulus-Devlet ve Milliyetçilik”,
<http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=314> (09.11.2008).
- KOCABAŞOĞLU, Uygur (2004). **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık**, Cilt 3, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KONGAR, Emre “Küreselleşme Bağlamında Türkiye”,
http://www.kongar.org/makaleler/Izmir_konusmasi.Php (10.10.2008).
- KORAY, Meryem (2001). “Küreselleşme Süreci ve Ulus-Devlet, Ekonomi, Siyaset Tartışmaları,”Stratejik Araştırma Merkezi, Ed: Kemal SAYBAŞILI “Küreselleşme ve Ulus-Devlet”, <http://www.stratejik.yildiz.edu.tr/kuresell.htm> (01.10.2008).
- KOZANOĞLU, Hayri (2006). “Küreselleşme ve Uluslar Üstü Sermaye Sınıfı” Dünya Neyi Tartışıyor? 1 Küreselleşme, *Doğu Batı*, Sayı:18, Şubat, Mart, Nisan, 3. Baskı, İstanbul.
- KÖSE, Ahmet Haşim ve Serdal BAHÇE (2007). “Yoksulluk Yazınının Yoksulluğu: Toplumsal Sınıflara Dönmek”, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=11710 (05.08.2008).
- KUM, Hakan (1995). “1980 Sonrası Türkiye Ekonomisindeki Başlıca Gelişmeler” Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi Sayı 2,
<http://iibf.erciyes.edu.tr/akademik/kum/turkeko.htm> (10.10.2008).
- LEBA, Reyhan (2001). “Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk” *Mevzuat Dergisi*, Yıl:4 Sayı:43, <http://www.mevzuatdergisi.com/2001/07a/02.htm#13> (20.12.2008).
- LEVİNSOHN, James (2000). “Globalization And Poverty” Ford School of Public Policy, University of Michigan National Bureau of Economic Research, August 14, 2000. p.3., <http://www-personal.umich.edu/~jamesl/Poverty.PDF> (12.01.2009).
- MAHMUTOĞULLARI, Mesut (2002). “Küreselleşme; Emeğin Gündemi, Sermayenin Gündemi, Dünyanın Gündemi”
<http://www.antimai.org/mkl/mm02ozgur2.htm> (10.12.2008).
- MALATYALI, Kamuran (1998), “Enflasyon Hedeflemesi, Ülke Uygulamalarına Örnek ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, Devlet Planlama Teşkilatı Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü Çalışma Raporları: 1998–01, Ankara, s.1., <http://ekutup.dpt.gov.tr/para/malatyak/enflasyo.html> (02.03.2009).
- MANİSALI, Erol (2002). **Türkiye ve Küreselleşme**, Derin Yayınevi, III. Baskı, İstanbul.
- MARSHALL, Gordon (1999). “Sosyoloji Sözlüğü” Çev: Osman AKINHAY ve Derya KÖMÜRCÜ, Bilim Ve Sanat Yayınları, Ankara.

- OKTİK, Nurgün (2008). “Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar”, Der: Nurgün OKTİK, **Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları**, Yakın Kitabevi Yayınları,1. Baskı, İzmir.
- ORAN, Baskın (2001). Küreselleşme Ve Azınlıklar, İmaj Yayınevi, 4.Baskı, Ankara.
- ORAN, Baskın (2002). “1990-2001 Küreselleşme Ekseninde Türkiye” Ed: Baskın ORAN, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖNCÜ, Ayşe ve Petra WEYLAND (2005). “Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanları ve Kimlik Mücadeleleri”, **Mekan, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler**, Çev: Leyla Şimşek ve Nilgün Uygun, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- ÖNCÜ, Ayşe (2005). “İdealinizdeki Ev’ Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul’a Ulaştı”, **Mekan, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler**, Çev: Leyla ŞİMŞEK ve Nilgün UYGUN, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- ÖNDER, Harun ve Fikret ŞENSES “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi” s.22., <http://dusuncekahvesi.googlepages.com/tr.de.yoksulluk.onder-senses.pdf> (20.11.2008).
- ÖNİŞ, Ziya ve Fikret ŞENSES “Küresel Dinamikler, Ülke İçi Koalisyonlar ve Reaktif Devlet: Türkiye’nin Savaş Sonrası Kalkınmasında Önemli Politika Dönüşümleri”, s.17., http://www.metu.edu.tr/~fsenses/files/kuresel_dinamikler.pdf (20.12.2008).
- ÖZDEK, Yasemin (2002). “Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kıskaçında İnsan Hakları”, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=287 (05.12.2008).
- ÖZGEN, H. Neşe (2005). “Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletlerin Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Kalkınmada Yeni Kavramlar”, *Tarım Ekonomisi Dergisi* 11(1). 51–59. http://www.tarekoder.org/webfolders/files/2005_1_06.pdf (01.12.2008).
- ÖZPINAR, Şansel ve Funda ÇONDUR (2007). “Küreselleşme ve Kadın Yoksulluğu” *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19–21 Ekim, Çanakkale*.
- ÖZSOY, Esin (2003). “Kalkınma- Yoksulluk İkilemi ve Türkiye” *İşgücü Dergisi*, Cilt:5 Sayı:1,http://www.isgucdergi.org/?p=arc_view&ex=44&inc=arc&cilt=5&sayi=1&year=2003 (05.07.2008).
- ÖZTÜRK, Salih ve Deniz ÖZYAKIŞIR (2005). Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi” *Mevzuat Dergisi*, Sayı:94, Ekim 2005, <http://www.mevzuatdergisi.com/2005/10a/01.htm> (10.10.2008).

- ÖZTÜRK, Şinasi (2008). “Kırsal Yoksulluk ve Neo Liberal Ekonomi Politikaları” s.613., <http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi5/sayi5pdf/ozturksinasi.pdf> (10.12.2008).
- PIETERSE, Jan (2003). “Küreselleşme, Popülizm ve Çatışma: Savaş, Siyaset ve Çatışma Teknolojileri” Çev: Mahir BİLGİN, Eğitim Bilim Toplum, Cilt:1, Sayı:2/3. Ankara.
- POGGE, Thomas (2006). **Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çev: Güneş KÖMÜRCÜLER, İstanbul.
- SADAVİ, Neval El- (2002). “Küresel Öfke Büyüyor” Radikal Gazetesi, 22 Haziran 2002, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=41351> (01.10.2009).
- SAĞLAM, Serdar (2007). “Küreselleşmeye Yaklaşımlar” *Genç Sosyal Bilim forumu AGORA*, Sayı:13.
- SALTIK, Ahmet (2003). “Küreselleştirmenin Acımasız, Bilinçli Silahı: “Yoksullaştırma” ve Halk Sağlığı”, “Yoksulluk ve Sağlık” Deniz Feneri Derneği Yay., Ed: Ahmet Emre BİLGİLİ, İbrahim ALTAN, Cilt:3, İstanbul.
- SEN, Amartya (2004). **Özgürlükle Kalkınma**, Çev: Yavuz ALOGAN, Ayrıntı Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.
- SEYİDOĞLU, Halil (2003). **Uluslararası İktisat Teori Politika Ve Uygulama**,15. Baskı, Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- SEZGİN, vd. (2003). “Yoksulluk ve Mimari”, Yoksulluk ve Kır Kent, Deniz Feneri Derneği Yay., Ed: Ahmet Emre BİLGİLİ, İbrahim ALTAN, Cilt:2, İstanbul.
- SOMEL, Cem (2006). “Az Gelişmişlik Perspektifinden Küreselleşme” Dünya Neyi Tartışıyor? 1: Küreselleşme, *Doğu Batı*, Sayı:18, Şubat, Mart, Nisan, 3. Baskı.
- SOMÇAĞ, Selim (2005). “Küreselleşme Nedir”, Cumhuriyet Strateji 14 Şubat 2005, <http://www.selimsomcag.org/tr/articles.asp?ID=218> (20.11.2008).
- SOROS, George (2003). **Küreselleşme Üzerine**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- SOYAK, Alkan (2004). “Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluk İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme” *Bilim ve Ütopya Dergisi*, Sayı:125, ss., 36-45. [http://mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/alkan-soyak\(yapisal.uyumyoksulluk\).pdf](http://mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/alkan-soyak(yapisal.uyumyoksulluk).pdf) (25.12.2008).
- SÖNMEZLER, Gökhan, Mehmet Serkan YÖRÜK ve Sadi UZUNOĞLU (2007).“Neo Liberal Düşünce Sivil Toplum Kuruluşlarının Artan Önemi” *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim, Çanakkale*.

- STANDING, Guy (2006). “Sosyal Güvenlik Ağları Çılgınlığı: Temel Gelir Doğu Avrupa’da Neden Gereklidir”, **Sosyal Politika Yazıları**, Der: Ayşe BUĞRA ve Çağlar KEYDER, Çev: Burcu Yakut-ÇAKAR ve Utku Barış BALABAN, İletişim Yayınları İstanbul.
- STANDING, Guy (2007). “Temel Gelir: Küreselleşen Dünyada Yoksullukla Bir Mücadele Yöntemi”, **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, Der: Ayşe BUĞRA ve Çağlar KEYDER, Çev: İsmail ÇEKEM, İletişim Yayınları İstanbul.
- STEGER, Manfred B. (2006). **Küreselleşmeler**, Çev: Abdullah Ersoy, Dost Kitap Evi, Ankara.
- STIGLITZ, Joseph E. (2006). **Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı**, Çev: Arzu TAŞÇIOĞLU ve Deniz VURAL, Plan B Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul.
- SUBAŞI, Necdet (2003). “Yoksulluğun Muğlak Dinselliği”, Yoksulluk Sempozyumu, İstanbul: Deniz Feneri Derneği, Cilt: II, ss. 262–279.
- ŞAMİLOĞLU, Famil (2002). **Küreselleşme Sürecinde Türkiye’nin Finansal Kaynak Sorunu**, Gazi Kitabevi, 1. Baskı, Ankara.
- ŞENATALAR, Burhan (2002). “Küreselleşme”
http://www.sodev.org.tr/okullar/sdo/ders_notlari/kuresellesme.html
(10.09.2008).
- ŞENEL, Ahmet ve Serhat GENÇOĞLU (2003). “Küreselleşen Dünyada Teknoloji Eğitimi” *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, Yıl:11, No:12
http://www.esef.gazi.edu.tr/html/yayinlar/12_pdf/12_4.pdf (09.10.2008).
- ŞENSES, Fikret (2003). **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- ŞENSES, Fikret (2004a). “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, ? Engel mi?”, Erc Working Paper in Economic,
http://www.erc.metu.edu.tr/menu/series_04/0409.pdf (10.11.2008).
- ŞENSES, Fikret (2004b). Yoksulluğun Küreselleşmesi mi? Küreselleşmenin Yoksulluğu mu? *Toplum ve Hekim Dergisi*, Cilt 19, Sayı 1, s.16
http://www.turkhemsirelerdernegi.org.tr/uploadimg/pdf/thyoksullugun_kuresellesmesimi_kuresellesmenin_yoksullugumu.pdf (12.12.2008).
- ŞENSES, Fikret (2008). Missing Links In Poverty Analysis In The Age Of Neo-Liberal Globalization:Some Lessons From Turkey
http://www.metu.edu.tr/~fsenses/files/senses_revised.pdf (20.12.2008).
- TANER, Okan (2004). “Dünyada ve Türkiye’de Küreselleşme ve Yoksulluk Süreci” Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, *Basılmamış Yüksek Lisan Tezi*, Muğla.

- TALAS, Mustafa (2008). “Küreselleşme”. Ed: Mustafa TALAS ve S.Salih BİLDİRİCİ, **Farklı Yönleriyle Küreselleşme**, Doğu Kütüphanesi, 1. Baskı İstanbul.
- TCMB (2002). “Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri”
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kuresel.pdf>, (07.11.2008).
- TCMB (2007), “*Ödemeler Dengesi-Yıllık Ayrıntılı Sunum*” (1984-2008)
<http://www.tcmb.gov.tr/odemedenge/menuturkpdf.html> (02.07.2008).
- TCMB (2008). “Enflasyon Raporu”, 2008 IV. Dönem, <http://www.tcmb.gov.tr/>
(01.02.2009).
- TCMB (2009), Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS), <http://evds.tcmb.gov.tr/>
(10.04.2009).
- TESEV ve Sabancı Üniversitesi (2005). “Yerel Yönetişim ve Yoksulluğun Giderilmesi Ulusal Toplantı”[http://www.ipc.sabanciuniv.edu/tr/ArastirmaAlanlari/document UlusalDanismaToplantisi.pdf](http://www.ipc.sabanciuniv.edu/tr/ArastirmaAlanlari/document/UlusalDanismaToplantisi.pdf) (10.12.2008).
- TİMUR, Taner (2004). **Türkiye Nasıl Küreselleşti?**, İmge Yayınevi, 1 Baskı, İstanbul.
- TOBB “Yoksulluk” Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi Türkiye Ulusal Raporu,
<http://www.tobb.org.tr/organizasyon/sanayi/kalitecevre/6.pdf> (10.05.2008).
- TORUN, Mustafa, Ercan SARIDOĞAN ve Ayhan UÇAK (2007). “Fakirleştiren Büyüme: Türkiye Örneği” *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19–21 Ekim, Çanakkale*.
- TÖZÜM, Haluk (2006). “Küreselleşme: Gerçek mi, Seçenek mi?” Dünya Neyi Tartışıyor? 1: Küreselleşme, *Doğu Batı*, Sayı: 18, Şubat, Mart, Nisan 3. Baskı.
- TUNCER, Hüner (2006). **Küresel Diploması**, Ümit Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.
- TURAN, Güngör “Piyasa Ekonomisine Geçiş Ülkelerinde Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği”, <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/925.pdf> (05.07.2008).
- TUTAR, Erdinç ve Mehmet DEMİRAL (2007). “Türkiye’de Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları (STK)’nın Önemi” *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19–21 Ekim, Çanakkale*.
- TÜİK (2008).” 2007 Yoksulluk Çalışması Sonuçları” Haber Bülteni, Sayı:192.,
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=2080> (04.05.2009).
- TÜİK (2008a). “İstatistiklerle Türkiye 2008”, TÜİK Yayınları, Ankara.
- TÜİK (2009) “Analitik Çerçeve, Kapsam, Tanımlar ve Sınıflamalar”
http://www.tuik.gov.tr/MetaVeri.do?tb_id=23&ust_id=7 (20.01.2009).

- TÜİK (2009a). Hanehalkı İşgücü Araştırması 2009 Nisan Dönemi Sonuçları, Sayı:124
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=25&ust_id=8 (01.05.2009).
- TÜRE, İlknur (2009). “Küreselleşme, Kapitalizm ve Ulus Devlet”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Cilt 46, Sayı:530, s.43.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (2003). “Türk Toplumunda Yoksulluk Kültürü” ,Yoksulluk Deniz Feneri Yayınları, Ed. Ahmet Emre BİLGİLİ ve İbrahim ALTAN, Cilt 1, İstanbul.
- TÜRK-İŞ (2009) “Açlık ve Yoksulluk Sınırı Verileri”,
http://www.turkis.org.tr/source.cms.docs/turkis.org.tr.ce/docs/file/aclik_temmuz09.pdf (27.07.2009).
- TÜRKÖNE, Mümtaz’er “Ulus Devletin Başbakanı” *Zaman Gazetesi*, 19 Ağustos 2007,
<http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=577701> (01.11.2008).
- Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. Hazine Başkanlığı (2007). “Küreselleşme Sürecinde Dünya ve Türkiye Ekonomisinde Sektörel Yapıda Dönüşüm Üzerine Bir İnceleme”http://www.vakifbank.com.tr/dokumanlar/earastirma/Kuresellesme_Surecinde_Dunya.pdf (20.09.2008).
- UNDP, (1997). “Human Development to Eradicate Poverty”, Human Development Report, http://hdr.undp.org/reports/global/1997/en/pdf/hdr_1997_overview.pdf (05.05.2008).
- UNDP (2006). “Yoksulluk Nedir?” International Poverty Centre, Sayı:22.
- UNDP (2007-2008). “Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World”, Human Development Report 2007-2008, p: 229-232., http://hdr.undp.org/en/media/HDR_20072008_EN_Indicator_tables.pdf (03.04.2009).
- UZUN, Ayşe Meral (2003). “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası” *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:4,Sayı 2, s.156.
<http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/194.pdf> (10.11.2008).
- UYSAL, Yaşar (2007). “Devlet Merkezli Spekülatif Rant Ekonomisi: Oluşumu ve Sonuçları”, *Finans Politik &Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Cilt 44,Sayı 511, s.44.
- ÜLMAN, Burak “Uzun Süreçte Küreselleşme: Bir Sihirli Kavramı Tarihindeki Yerine Koyma Denemesi” Stratejik Araştırma Merkezi, Ed: Kemal SAYBAŞILI “Küreselleşme ve Ulus-Devlet”, <http://www.stratejik.yildiz.edu.tr/kuresell.htm>, (01.10.2008).
- VURAL, Hasan Saim (2005). **Avrupa’da Radikal Sağın Yükselişi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- YAĞCI, Nabi (2009). “Yoksulluk ve Yeni Anlamları” *Referans Gazetesi*, 21-22 Şubat 2009, s.17.

- YAŞAR, Ercan ve Özer ÖZÇELİK vd. (2007). "Yoksullaşan Dezavantajlı İşgücü Grupları" *IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim, Çanakkale.*
- YELDAN, Erinç (2001). "Türkiye Ekonomisi: Krizin Yapısal Dayanakları" Birikim Yayınları, Sayı:144, ss.11-13., <http://www.birikimdergisi.com/birikim/dergiyazi.aspx?did=1&dsid=132&dyid=138> (10.10.2008).
- YELDAN, Erinç (2003). "Küreselleşmenin Ekonomik Boyutları ve Güvenlik Stratejilerine Etkileri" Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirimleri, "Küreselleşme Ve Uluslararası Güvenlik Sempozyumu" Sarem Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları Ankara, s.8., <http://www.tsk.tr/SAREM/Sempozyumlar/sempozyum2003.pdf> (05.04.2009).
- YELDAN, Erinç (2005). "Küresel Yoksullar, Küresel Elitler", <http://www.bilkent.edu.tr/~yeldane/Cumhuriyet.html> (01.01.2008).
- YETİM, Nalan (2006). "Küresel Üretim Yapılanmasına Kültürel Yanıtlar: Ulusal-Yerel?", *Dünya Neyi Tartışıyor? 1: Küreselleşme, Doğu Batı*, Sayı:18, Şubat, Mart, Nisan, 3. Baskı.
- YENİÇERİ, Özcan (2005). **Küreselleşme Karsısında Milliyetçilik ve Kimlik**, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.
- YILDIRIM, Zeynep Bilge (2006). "Türk Lirası Öldü Mü?", *Dünya Neyi Tartışıyor 1: Küreselleşme, Doğu Batı*, Sayı:18, Şubat, Mart, Nisan, 3. Baskı. İstanbul.
- YILDIZ Salim (2008). "Küreselleşme Nedir, Ne Değildir?", 30 Temmuz 2008, http://www.stratejikboyut.com/article_detail.php?id=285, (15.10.2008).
- YILMAZ, Aytekin (2007). **Romantizmden Gerçeğe Küreselleşme**, Minima Yayıncılık, Eylül, Ankara.
- YILMAZ, Durmuş (2000). **Vatandaşlık Bilgisi**, Çizgi Kitabevi, Konya.
- YOLCUOĞLU, İsmet Galip "Kentsel Yoksulluk" <http://www.toplumvesiyaset.com/yazi/Oku.php?id=585>, (05.07.2008).
- YÜKSELER, Zafer ve Ercan TÜRKAN (2008). "Türkiye'de Hanehalkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi" *Türkiye Araştırma Formu*, Yayın No: TÜSİAD-T/2008-03/455, İstanbul, s.48., <http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/hh.pdf> (01.12.2008).
- ZENGİNGÖNÜL, Oğul (2004). **Yoksulluk Gelişmişlik Ve İşgücü Piyasaları Ekseninde Küreselleşme**, Adres Yayınları, Ekim, Ankara.
- ZENGİNGÖNÜL, Oğul (2005). "Nedir Bu Küreselleşme? Kaçabilir miyiz? Kullanabilir miyiz?" *Ege Sanayicileri ve İşadamları Derneği (GESİAD)*. Yıl:1, Sayı:1, <http://www.ekosem.ieu.edu.tr/siyasa/siyasaogusonl.pdf> (10.12.2008).

WEDEL, Heidi (1997). **Ortadoğu'da Sivil Toplumun Sorunları**, Türkiye Cumhuriyeti'nde Sivil Toplumun Nüveleri – Demokratikleşmenin Taşıyıcısı mı Yeni Bir Seçkinler Örgütlenmesi mi?, Der. Ferhad İBRAHİM- Heidi WEDEL, Çev: Erol ÖZBEK, İletişim Yayınları, İstanbul.

World Bank (2007). HDI Categories, <http://go.worldbank.org/V7KTBMBUL0> (21.01.2009).

World Bank (2007a). World Development Indicators, <http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet/povDuplic.html> (04.05.2009).

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.genbilim.com/content/view/1662/89> (10.09.2008).

<http://www.spf.boun.edu.tr/docs/Cocuk%20Yoksullugu%20Calisma%20Grubu%20kurulus%20bildirgesi.pdf> (10.10.2008).

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Yoksulluk> (10.09.2008).

<http://www.tobb.org.tr/organizasyon/sanayi/kalitecevre/6.pdf> (10.09.2008).

http://www.acoss.org.au/upload/publications/factsheets/340__Causes%20of%20Poverty (10.05.2008).

<http://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/Resources/WDR/English-Full-Text-Report/ch2.pdf> (10.05.2008).

<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=veritbn&kelimesec=345544> (10.10.2008).

<http://www.yerelsiyaset.com/v2/index.php?goster=ayrinti&id=592> (10.10.2008).

<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID=20351> (10.12.2008).

<http://www.nber.org/digest/mar07/w12347.html> (15.01.2009).

www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/Trkekn.doc (07.11.2008).

http://www.cnnturk.com/HaberDetay/bilim_teknoloji/157/kuresel_isinma/539/kuresel_isinmanin_turkiyeye_etekileri_kitabi/496040/0 (09.05.2008).

<http://www.cnnturk.com/HaberDetay/bilimarchive/2009/subat/06/haber/tuerkiye-en-sonunda-kyotoyu-imzaladi/> (05.05.2009).

<http://www.sendika.org/arsiv/anametin-2006-11-07.pdf> (01.12.2008).

<http://www.denizfeneri.org.tr/icerik.asp?icerik=YOKSTANIM> (06.05.2008).

http://www.gazikitabevi.com.tr/iktisadagiris/bolum_15.pdf (06.05.2008).

<http://www.tusiad.org/turkish/rapor/gelir/BOLUM4.pdf> (06.07.2008).

http://www.0-18.org/sayilar/034_yoksulluk_ve_cocuklar_uzerine_etekileri_1.htm (06.07.2008).

<http://www.fotoritim.com/yazi/kentsel-yoksulluk> (05.07.2008).

http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/keipa/komisyenlar/cc/GA22_CC21_REP74_03_tr.htm (05.07.2008).

http://tr.wikipedia.org/wiki/Yoksulluk_s%C4%B1n%C4%B1r%C4%B1 (05.09.2008).

<http://econpapers.repec.org/paper/pramprapa/8657.htm> (05.09.2008).

<http://www.marxist.com/languages/turkish/kuresellesme.html> (01.02.2009).

<http://yetiskinegitimi.net/son-haberler/kuresellesme-ve-yetiskin-egitimi.html> (01.02.2009).

<http://www.ntvmsnbc.com/search/Redirect.asp?id=217682> (15.12.2008).

<http://www.ntvmsnbc.com/news/258680.asp> (15.12.2008).

<http://www.spf.boun.edu.tr/docs/Cocuk%20Yoksullugu%20Calisma%20Grubu%20kurulus%20bildirgesi.pdf> (01.12.2008).

<http://arsiv.sabah.com.tr/2005/12/01/san118.html> (15.12.2008).

http://www.worldbank.org/html/extdr/extme/G8_poverty2000.pdf (15.12.2008).

<http://www.antimai.org/ba/heyoksulkur.htm> (20.12.2008).

<http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2007-2008/> (03.04.2009).

ÖZGEÇMİŞ

31.05.1980 tarihinde Nevşehir'in Ürgüp İlçesinde dünyaya geldi. Orta ve lise öğretimini Ürgüp lisesinde tamamladı. 2002'de lisans öğrenimine başladığı Niğde Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümünden 2006'da mezun oldu. Lisans bitirme tezini "Türkiye'de Enflasyon Hedeflemesi ve Uygulanabilirliği" konusu üzerinde yaptı. Bu dönem zarfında Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasında "Bankacılık ve Finans Bölümü"nde stajını tamamladı. Lisan eğitim-öğretim sırasında alanıma yönelik akademik ve sosyal faaliyetlerde bulundu. Niğde Üniversitesi Ekonomi ve Sanat Kulübü Başkanlığı, Kapadokya Atılım Dergisi Yazı Kurulu Üyesi, Hedef 2023 Dergisinin üniversite temsilciliği vs. 2006 yılında Niğde Üniversitesi S.B.E. İktisat Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans öğrenimine başladıktan sonra, 2007 yılın Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Nevşehir Şubesi'nde Asistan Servis Görevlisi olarak göreve başladı. Halen bu görevde çalışmaya devam etmektedir.

Başlıca araştırma ilgi alanları; Uluslararası İktisat, Küreselleşme, Yoksulluk, Merkez Bankası Politikaları, Basel 1-2'dir. Bu alanlarda birçok konferans, seminer ve panellere sunum yaparak ya da dinleyici olarak katılmıştır. Yine bu ilgi alanlarında bilimsel yayımları bulunan Ali GÖKSU orta seviyede İngilizce bilmektedir.

Zamanı genellikle bankacılık sektöründe çalışarak, ekonomi alanında araştırmalar yaparak, sosyal etkinliklerde aktif görev alarak ve sevdiğime zaman ayırarak geçirmeye özen gösterir. İdeali; isteyerek ve severek çalıştığı bankacılık sektöründe kendini daha fazla geliştirmek ve uzmanlaştırmaktır.

Ali GÖKSU
Türkiye Cumhuriyeti
Ziraat Bankası Nevşehir Şubesi
Atatürk Bulvarı No:1 50200/ Nevşehir
agoksu@ziraatbank.com.tr